

Iulian Boldea
Cornel Sigmirean
(Editors)

Reading Communication in postmodernity. Discourses and Social Perspectives

SOCIAL SCIENCES

Arhipelag XXI Press
Targu Mures | 2024
ISBN: 978-606-8624-08-2

Date: 19-20 October 2024

READING COMMUNICATION IN POSTMODERNITY. DISCOURSES AND SOCIAL PERSPECTIVES

Section: *Social Sciences*

ISBN: 978-606-8624-08-2

Edited by:

The Alpha Institute for Multicultural Studies

Moldovei Street, 8

540522, Târgu Mureș, România

Tel./fax: +40-744-511546

Email: iulian.boldea@gmail.com

Published by:

"Arhipelag XXI" Press, Târgu Mureș, 2024

Târgu Mureș, România

Email: tehnoredactare.cci@gmail.com

CONTENTS

CIVIL LAW AND ITS RELATIONSHIP WITH OTHER BRANCHES OF LAW	6
Lucreția Dogaru	6
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș	6
THE QUALITY OF VICE OF CONSENT THAT THE INJURY HAS	13
Lucreția Dogaru	13
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș	13
CONSIDERATIONS REGARDING ACCIDENTS AT WORK AND OCCUPATIONAL DISEASES	19
Petruța Blaga	19
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș	19
SHORT OBSERVATIONS ON THE CRIMINAL STATUTE OF LIMITATIONS IN EU MEMBER STATES: COMPARATIVE ANALYSIS AND IMPLICATIONS FOR JUDICIAL COOPERATION	24
Silviu Gabriel Barbu, Alexandru - Petruț Constantin.....	24
Assoc. Prof., PhD, „Transilvania” University of Brașov, MA Student, University of Bucharest, police officer, General Inspectorate of the Romanian Police	24
STUDY CONCERNING THE LIMITS OF THE RIGHT TO DISPOSE BY LIBERALITIES	42
Maria-Marieta Soreață	42
Lecturer, PhD, University of Craiova	42
MONAD AS PSYCHICAL ENTITY IN WORK OF LEIBNIZ	50
Niadi-Corina Cernica	50
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare” University of Suceava	50
FINANCING CLIMATE NEUTRALITY AT EU LEVEL	53
Georgiana Chițiga.....	53
Scientific Researcher, „Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy	53
SUCCESSFUL ENTREPRENEURS FROM CRAIOVA'S PAST (LATE 19TH CENTURY-EARLY 20TH CENTURY). BRIEF BIOGRAPHICAL PRESENTATIONS	60
Narcisa Maria Mitu.....	60
Scientific Researcher III, PhD, “C. S. Nicolăescu-Plopșor” Institute for Research in Social Studies and Humanities, Craiova, Romanian Academy	60
THE ROLE OF SUSTAINABLE OF FINANCING IN ACHIEVING CLIMATE NEUTRALITY OBJECTIVES.....	71
Silvia Elena Isachi	71
Scientific Researcher, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest.....	71

THE SYMBOLIC MEANING OF WOOD IN THE CONTEXT OF FUNERAL RITUALS	77
Loredana-Maria Ilin-Grozoiu	77
3rd Degree Researcher, PhD, "C. S. Nicolăescu-Plopșor" Institute for Research in Social Studies and Humanities from Craiova, of the Romanian Academy	77
EU27 FISCAL DECENTRALIZATION MEASUREMENT FOR THE PERIOD 1999-2023	84
Alina Georgeta Ailincă	84
Researcher III, PhD, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest	84
FINANCING THE TRANSFORMATION OF AGRICULTURE INTO A LOW-CARBON ECONOMIC SECTOR	91
Gabriela-Cornelia Piciu	91
Senior Researcher, PhD, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest	91
ANALYSIS OF TRENDS IN THE FINANCIAL BEHAVIOR OF THE POPULATION AT THE LEVEL OF EUROPEAN UNION IN THE PERIOD 2019- 2022	98
Nicoleta Mihăilă	98
Scientific Researcher III, PhD, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, România	98
INEVITABILITY AS PHENOMENOLOGICAL CONCEPT IN PEAK RELIGIOUS EXPERIENCES. A VIEW ON NECESSITY IN ZEN MYSTICS	109
Alexandru-Ioan Cînda	109
PhD, West University of Timișoara	109
NUMINOUS DIALOGUE. ADDRESSING THE NUMINOUS AS A PHENOMENOLOGICAL OPENING-TOWARDS-OTHER	121
Alexandru-Ioan Cînda	121
PhD, West University of Timișoara	121
SOME DISCREPANCIES BETWEEN PHILOSOPHY AS THE WISDOM OF LOVE, ACCORDING TO EMMANUEL LEVINAS, AND SOCIETY AS A WHOLE	130
Corina Tonita	130
PhD, C. J. R. A. E. Dolj	130
THE DIVINE ATTRIBUTES IN THE WORK OF FATHER GHELASIE GHEORGHE FROM FRĂȘINEI V. 6, 8, 9, 10	134
Sorin Benescu	134
PhD Student, University of Bucharest	134
FEMINIST PERSPECTIVES IN CONTEMPORARY PHILOSOPHY	144
Anca Bonto	144

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca	144
THE COMPETENCE OF THE EUROPEAN UNION INSTITUTIONS IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION.....	151
Ștefan-Ciprian Raicea.....	151
PhD Student, University of Craiova	151
ASYMMETRY BETWEEN SOUL AND BODY	164
Daniel Mihalcea	164
PhD Student, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca	164
THE IMPORTANCE OF CODIFICATION OF RULES OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW FOR THE JURISDICTION OF INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS	169
Ioan-Ciprian Dospinoiu	169
PhD Student, Free International University of Moldova	169
THE RULE OF LAW IN THE EUROPEAN UNION: PROSPECTS AND CHALLENGES FOR PUBLIC PROCUREMENT MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF LEGAL DIVERSITY.....	175
Adrian Bacoș.....	175
PhD Student, Free International University of Moldova	175
THE DIMENSIONS OF COMMUNICATION AND MEDIA ETHICS.....	187
Maria Anișoara Moiş (Țiplea).....	187
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare..	187

CIVIL LAW AND ITS RELATIONSHIP WITH OTHER BRANCHES OF LAW

Lucreția Dogaru
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș

Abstract: The need to demarcate civil law from other branches of law, public or private, is determined by both practical and theoretical reasons.

From a practical point of view, the problem that arises is that of the belonging of a legal relationship to a certain branch of law, an operation that therefore implies the legal qualification of that specific relationship. A correct qualification of it is of great importance as it ensures the correct application of the incident law by the competent judicial institution.

On the other hand, theoretical reasons require the delimitation on the grounds that there are similarities and differences between legal relations belonging to civil law and those belonging to other branches of law.

In this paper, I will present the criteria used in the delimitation of civil law from other branches of law, criteria used by the science of civil law.

Keywords: delimitation, civil law, method of regulation, object of legal regulation.

1. Unele aspecte prealabile

În contextul oferit de reglementările în materie, o problemă supusă analizei este aceea dacă există ramura de drept civil sau domeniul relațiilor civile, ce reunește și relațiile de dreptul familiei și de drept comercial, toate aparținând dreptului privat¹.

Politica legislativă națională a impus ca actualul Cod civil român² să reunească norme juridice ce aparțin dreptului familiei, dreptului comercial și dreptului internațional privat³, reglementând astfel în mod unitar, raporturi patrimoniale și nepatrimoniale private diverse din ramura dreptului privat. Dar, rațiuni didactice și pedagogice cer ca ramurile de dreptul familiei, comercial și internațional privat să își păstreze calitatea de discipline juridice autonome în învățământul juridic superior.

În temeiul dispozițiilor art. 2 alin. (1) și alin. (2) ale Codului civil, normele juridice civile reglementează domeniile relațiilor sociale cu caracter patrimonial și nepatrimonial statuate între subiectele de drept civil, constituind dreptul comun pentru domeniile sale de reglementare (civil, familiei, comercial și internațional privat). Din interpretarea sistematică a dispozițiilor art. 2 și art. 3 Cod civil, acestea au aplicabilitate generală pentru toate raporturile juridice ce intră sub incidența lor, iar subiectele raporturilor juridice civile indiferent de calitatea lor, poartă denumirea generică de subiecte de drept civil.

Dacă actualul Cod civil român reunește legislația privată specifică dreptului civil, acesta are aplicabilitate generală și calitate de drept comun pentru domeniile de relații pe care le reglementează, astfel încât dreptul privat cuprinde domeniul dreptului civil, comercial, familiei și internațional privat. Prin elementul specific al drepturilor subiective civile aparținând categoriei largi a drepturilor private, acela al egalității juridice caracteristic tuturor

¹ Detalii, **Iosif R. Urs, Carmen Todică, *Drept civil. Teoria generală***, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 11-13; **Lucretia Dogaru, Antonia Diana Dogaru, *Drept civil. Partea generală***, Ed. Pro Universitaria, București, 2021, p. 23-24.

² Codul civil român (Legea nr. 287/2009), publicat în M. Of. al României, nr. 511 din 24 iulie 2009, modificat și actualizat succesiv, consolidat 2024.

³ Prin abrogarea vechiului Cod al familiei, a Codului comercial dar și a Legii nr. 105/1992 care reglementa raporturile de drept internațional privat.

raporturilor juridice aflate sub incidența Codului civil, raporturile de drept privat se diferențiază de cele drept public.

Abordarea problematicii delimitării dreptului civil de alte ramuri de drept are importanță teoretică și practică, fiind o necesitate impusă de rațiuni teoretice și practice⁴.

Delimitarea dreptului civil de alte ramuri de drept, sub aspect teoretic, contribuie la stabilirea asemănărilor și deosebirilor dintre raporturile juridice ce fac obiectul reglementării diferitelor ramuri de drept, iar din punct de vedere practic, contribuie la facilitarea stabilirii apartenenței concrete a acestora unei anume ramuri de drept.

Atât în procedura delimitării ramurilor de drept cât și în cea de constituire a lor se folosesc criterii științifice, precum, obiectul de reglementare juridică, metoda reglementării, calitatea subiectelor de drept, caracterul normelor juridice, specificul sancțiunilor juridice la fel ca și principiile specifice. Sub aspectul dreptului civil, aceste criterii stau și la baza grupării normelor de drept și a instituțiilor juridice civile fiind susceptibile de o caracterizare.

În privința obiectului de reglementare a dreptului civil, acesta este concretizat în cele două mari categorii de raporturi juridice, respectiv, cele patrimoniale și cele nepatrimoniale sau personale. În categoria raporturilor juridice patrimoniale se includ raporturile reale (cele ce conțin drepturi reale) și cele obligaționale (care conțin drepturi de creanță)⁵.

Metoda reglementării juridice, este criteriul de delimitare constând în modalitatea de influențare a conduitei participanților la raporturile sociale prin intermediul regulilor juridice.

Dreptul civil, cea mai veche și importantă ramură de drept privat, folosește metoda egalității juridice a părților, egalitate ce nu presupune vreo subordonare sau supraordonare juridică⁶. Întrucât această metodă nu este aplicată în mod exclusiv doar de dreptul civil, ea revenind și altor ramuri de drept privat, decurge nevoia de a se apela și la alte criterii de delimitare, precum cel al calității subiectelor raporturilor juridice.

Privind criteriul calității subiectelor participante la raporturile juridice civile, normele civile nu impun cerințe speciale ori o calitate distinctă a acestora, fiind necesară și suficientă calitatea de persoană fizică (ca subiect individual), și/ori aceea de persoană juridică (ca subiect colectiv)⁷. Iată o altă particularitate a dreptului civil în raport cu alte ramuri de drept care impun o calitate specială a subiectelor participante în raporturi juridice (de pildă, calitatea de comerciant, de salariat, de părinte, de organ al justiției sau organ legiuitor etc.).

În plus, caracterul normelor juridice este un alt criteriu folosit în operațiunea de delimitare a dreptului civil de alte ramuri ale dreptului. Dacă caracteristic dreptului civil dar și altor ramuri de drept (dreptul familiei, comercial) sunt normele juridice dispozitive (permissive și supletive), la alte ramuri de drept preponderența aparține normelor juridice imperative.

Apoi, caracterul sancțiunii juridice, este luat ca și criteriu de delimitare având o utilitate practică cu conținut diferit în funcție de ramura de drept căreia îi aparține norma de drept ce impune sancțiunea. Sancțiunea specifică dreptului civil este aceea de restabilire a dreptului subiectiv civil încălcat, prin obligarea la repararea prejudiciului cauzat sau prin încetarea acțiunii de vătămare a dreptului cu caracter nepatrimonial. Astfel, sancțiunile civile pot avea caracter patrimonial sau nepatrimonial, efectul aplicării lor fiind acela de restabilire a situației anterioare comiterii faptei ilicite prejudiciabile. Și principiile de drept, ca reguli

⁴ A se vedea, **Teodor Bodoașcă, Sorin Ovidiu Nour, Iulian Maftei**, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Universul juridic, București, 2010, p. 18-20.

⁵ Detalii referitoare la aceste categorii de raporturi juridice, **Flavius Baias, Eugen Chelaru** și colectiv autori, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ediția 3, Ed. C.H. Beck, București, 2021, p.1-3; **Ovidiu Ungureanu, Cornelia Munteanu**, în *Drept civil. Partea generală*, ediția a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 17.

⁶ Despre egalitatea părților în raporturile juridice private, a se vedea, **Gabriel Boroi, Carla A. Anghelescu**, *Curs de drept civil. Partea generală*, ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 102 și urm.

⁷ Codul civil român folosește sintagme precum, orice persoană (la art. 949) sau orice faptă a omului (la art. 998).

generale cu rol în orientarea acțiunii într-un anumit domeniu al relațiilor sociale, sunt un criteriu de delimitare între ramurile de drept, fiecare ramură având principii proprii.

În procedura de delimitare a dreptului civil de celelalte ramuri ale dreptului pot fi uzitate cumulativ toate aceste criterii expuse sau doar unele, în raport de complexitatea sau dificultatea aspectului vizat.

2. Delimitarea dreptului civil de ramuri de drept public

2.1. Delimitarea de dreptul constituțional

Definim dreptul constituțional ca fiind acea ramură de drept public din sistemul de drept românesc, distinctă, autonomă, ce cuprinde totalitatea normelor juridice implicate în reglementarea relațiilor sociale fundamentale ivite în procesul instaurării, menținerii și exercitării stăruale a puterii⁸.

Între cele două ramuri de drept, drept civil și constituțional, privite comparativ, există atât asemănări cât și deosebiri, în baza criteriilor de delimitare expuse mai sus.

În primul rând, ramura de drept constituțional se delimitează de dreptul civil prin aceea că în obiectul său de reglementare intră raporturile juridice nepatrimoniale ce privesc drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, predominante de altfel și în dreptul civil doar că aici privesc drepturile subiective civile.

Metoda reglementării specifică dreptului constituțional, este aceea de subordonare a subiectelor de drept, iar cea a dreptului civil este a egalității juridice a părților. Legat de caracterul normelor juridice, cele de drept constituțional sunt în majoritatea lor norme imperative, iar cele preponderente dreptului civil sunt dispozitive (permissive și supletive).

Sanțiunile dreptului constituțional au un caracter specific (de pildă, suspendarea din funcție stipulată prin art. 95 din Constituție), și nu presupun un proces, iar sanțiunea civilă de reparare a prejudiciului se realizează de regulă, pe calea unui proces judiciar.

O altă delimitare a celor două ramuri de drept rezultă din calitatea subiectelor de drept aparținând celor două tipuri de raporturi juridice, de drept constituțional și civil. Dacă în dreptul constituțional se impune o calitate specială a părților (aceea de organ al statului sau de cetățean român), în dreptul civil nu este necesară o atare calitate specială a subiectelor. Dacă luăm criteriul delimitării reprezentat de principii, cele două ramuri de drept au atât principii comune (cum ar fi de pildă, principiul proprietății ori al egalității în fața legii), cât și principii specifice lor.

Din practica curentă a Curții Constituționale se observă corelația dintre dreptul constituțional și dreptul civil român.

⁸ Detalii regăsim la, **Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu**, *Drept constituțional și instituții politice*, Volumul II, ediția 16, Ed. C. H. Beck, București, 2024, p. 14 și urm.; **Daniela Valea**, *Drept constituțional și instituții politice în dreptul român și în dreptul comparat*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 7-9.

2.2. *Delimitarea de dreptul administrativ*

Dreptul administrativ, este o ramură importantă a dreptului public care cuprinde ansamblul regulilor juridice care reglementează organizarea și activitatea organelor de stat înființate în scopul realizării sarcinilor puterii executive (organele administrației publice), raporturile juridice dintre aceste organe și particulari (persoane fizice și juridice), precum și răspunderea și sancțiunile juridice aplicabile pentru încălcarea acestor reguli juridice⁹.

Delimitarea dreptului civil de această ramură de drept prezintă interes în special în situațiile în care încheierea unui act juridic civil este precedată de emiterea unui act administrativ cu caracter individual (cum ar fi de pildă, o autorizație sau un aviz). Această delimitare implică un set de aspecte.

Abordând obiectul de reglementare al dreptului administrativ, acesta este reprezentat mai ales de raporturile nepatrimoniale, spre deosebire de cel al dreptului civil unde preponderența revine raporturilor patrimoniale. Metoda de reglementare specifică dreptului administrativ este aceea de subordonare a părților raportului juridic, o metodă specifică de altfel ramurilor de drept public, iar metoda reglementării specifică dreptului civil este cea de egalitate juridică a subiectelor de drept civil. În plus, caracterul normelor juridice aparținând dreptului administrativ este unul preponderent imperativ (norme onerative mai ales), iar al normelor de drept civil este preponderent dispozitiv.

Cu referire la sancțiunile juridice instituite și aplicabile, dreptul administrativ are sancțiuni specifice (amenda contravențională, confiscarea, munca în folosul comunității), iar sancțiunile juridice civile presupun restabilirea dreptului subiectiv încălcat prin fapta ilicită civilă. Iar în privința calității subiectelor sau părților, în raporturile juridice de drept administrativ, cel puțin unul dintre subiecte trebuie să fie calificat sau circumstanțiat (un organ al administrației publice), în timp ce, în dreptul civil raporturile juridice se stabilesc între persoane (fizice și persoane juridice), fără a deține o calificare¹⁰.

În considerarea criteriilor de delimitare, mai arătăm că, cele două ramuri de drept sunt guvernate de principii proprii.

3. Delimitarea dreptului civil de ramuri de drept privat

3.1. *Delimitarea de dreptul muncii*

Dreptul muncii este acea ramură de drept privat, care reunește normele juridice ce reglementează raporturile juridice (de muncă sau de serviciu) individuale și colective, ce se nasc între angajatori și angajații sau salariații care prestează muncă sub autoritatea lor¹¹.

În procesul de delimitare a celor două ramuri de drept privat, se ia în considerare obiectul de reglementare al acestora, reprezentat în ambele de raporturile patrimoniale ca raporturi majoritare și de raporturile nepatrimoniale sau personale.

Referitor la criteriul metodei de reglementare în ramura de dreptul muncii, este pe de o parte, aceea de egalitate a subiectelor în momentul încheierii contractului de muncă, iar pe de altă parte, de subordonare ierarhică pe tot parcursul executării contractului de muncă. La dreptul civil poziția de egalitate a părților există pe toată perioada raporturilor juridice civile.

Legat de caracterul normelor juridice, normele preponderente în dreptul muncii sunt cele dispozitive, astfel cum sunt în dreptul civil. Apoi, sancțiunile juridice specifice dreptului

⁹ O definiție similară regăsim la, **Dana Apostol Tofan**, *Drept administrativ*, Volumul I, ediția 5, Ed. C. H. Beck, București, 2020, p. 1.

¹⁰ Sunt situații în care, unele organe ale administrației publice apar în anumite raporturi juridice civile, când participă în calitatea lor de persoane juridice și nu în aceea de purtători ai puterii de stat.

¹¹ Pentru alte definiții, **Alexandru Ticlea, Laura Georgescu**, *Dreptul Muncii*, ediția a VII-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2020, p.9.

muncii intervin ca urmare a răspunderii materiale și disciplinare a salariatului, iar la dreptul civil este specifică răspunderea civilă ce urmărește restabilirea dreptului civil încălcat.

Referitor la calitatea subiectelor de drept, cele două ramuri de drept au aceleași categorii de subiecte (persoane fizice și juridice), doar că în raporturile juridice de muncă nu pot să participe minorii sub vârsta de 15 ani (potrivit dispozițiilor art. 49 alin. 4, Constituție).

În fine, cele două ramuri de drept privat au atât principii comune cât și principii ce le sunt specifice.

3.2. Delimitarea de dreptul comercial

Dreptul comercial se definește ca fiind acea ramură de drept privat ce reunește ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile patrimoniale și nepatrimoniale din sfera activităților economice, relații statuate între persoane (fizice și juridice) aflate pe poziție de egalitate juridică¹². Dreptul comercial este o ramură clasică a dreptului privat desprinsă din dreptul civil, astfel că între cele două ramuri există nu doar deosebiri dar și multe asemănări.

Obiectul dreptului comercial este dat de normele juridice ce reglementează activitatea comercială și cele aplicabile profesioniștilor comercianți. Iar obiectul de reglementare al normelor juridice de drept comercial îl reprezintă în principal, relațiile patrimonial-comerciale și în subsidiar, cele personal-nepatrimoniale. Astfel, obiectul de reglementare al ambelor ramuri de drept privat este reprezentat de raporturi juridice patrimoniale și nepatrimoniale.

Metoda de reglementare juridică specifică este aceea de egalitate a părților pentru cele două ramuri de drept privat, iar caracterul normelor juridice este unul predominant dispozitiv atât în dreptul comercial cât și civil. Poziția de egalitate juridică a părților presupune faptul că în raporturile în care intră, voința unei părți nu este subordonată voinței celeilalte părți, ele putând stabili de comun acord conduita de urmat, posibilitate conformă principiului libertății de voință. O distincție există referitor la sancțiunile aplicabile, care în materie de drept comercial sunt relativ mai severe și cu un regim juridic distinct față de sancțiunile ce în materie civilă.

Vom mai distinge între cele două discipline și cu referire la calitatea subiectelor, pe considerent că, în raporturile juridice comerciale cel puțin unul dintre subiecte trebuie să aibă calitatea de comerciant, context în care acesta este subiect calificat sau circumstanțiat, spre deosebire de materia civilă unde nu se cere o astfel de calitate.

Ca similitudine între cele două discipline, invocăm principiile de drept, care sunt principii comune pentru ambele ramuri de drept privat.

Arătăm că, prin Codul civil român actual, s-a urmărit unificarea reglementării raporturilor de drept privat, sens în care prin dispozițiile art. 3 intitulat „Aplicarea generală a Codului civil”, se arată că dreptul civil român se aplică și raporturilor dintre profesioniști precum și raporturilor dintre aceștia și orice alte subiecte de drept civil.

3.3. Delimitarea de dreptul familiei

Dreptul familiei, se poate defini ca fiind acea ramură de drept privat care reglementează raporturile (personale și patrimoniale) ce izvorăsc din căsătorie, din rudenie și adopție precum și raporturile care sunt asimilate de lege sub anumite aspecte, cu raporturile de familie având ca scop ocrotirea familiei¹³.

Precum dreptul comercial și dreptul familiei s-a desprins din marele domeniu al dreptului civil, motiv pentru care poartă atât asemănări cât și unele deosebiri față de ramura mamă a dreptului civil. Ca ramură de drept reintegrată în dreptul civil posedă mai multe similitudini, ambele ramuri fiind ramuri de drept privat.

¹² A se vedea, **Stanciu D. Cărpenu**, *Tratat de Drept Comercial Român, Conform Noului Cod civil*, ediția a V-a actualizată, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 11-13; **Lucretia Dogaru, Antonia Diana Dogaru**, *op. cit.*, 2021, p. 30.

¹³ Detalii, **Teodor Bodoașcă**, *Dreptul familiei*, ediția III, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 7.

Referitor la obiectul de reglementare, acesta este reprezentat deopotrivă în dreptul familiei și în dreptul civil de raporturile patrimoniale și nepatrimoniale, doar că, în dreptul familiei predomină raporturile cu caracter nepatrimonial. Metoda de reglementare folosită de cele două ramuri de drept este identică, anume, egalitatea părților raportului juridic, cu precizarea că, în dreptul familiei, legat de raporturile dintre părinți și copiii lor minori, sunt unele diferențieri expres prevăzute de legea civilă.

Având calitatea de drept special în raport de dreptul civil, normele juridice ce alcătuiesc dreptul familiei sunt norme de strictă interpretare și aplicare, astfel că nu este posibilă aplicarea acestora pe calea analogiei.

Distinct de dreptul civil ca drept privat comun, în dreptul familiei au caracter predominant normele juridice imperative, iar sancțiunile juridice le sunt specifice ambelor ramuri de drept. De pildă, în dreptul familiei există sancțiuni specifice precum, decăderea din drepturile părințești ori încredințarea copilului minor unei instituții speciale de ocrotire.

Subiectelor din raporturile de drept civil nu li se cere o calitate anume, dar subiectelor de dreptul familiei li se impune o calitate specială (cum ar fi aceea de rudă, soț, părinte, tutore, copil). Precum distincția dintre celelalte ramuri de drept, cu referire la principii, acestea au atât principii comune cât și principii proprii (de pildă, la dreptul familiei, principiul solidarității familiale).

În temeiul ideii unificării reglementării raporturilor de drept privat, raporturile de dreptul familiei și cele comerciale s-au reîntors la baza lor și se regăsesc reglementate în noul Cod civil, în Cartea a II-a, intitulată sugestiv „Despre familie”, la art. 258-534.

3. 4. Delimitarea de dreptul internațional privat

Definim dreptul internațional privat ca fiind acea ramură de drept care reglementează raporturile de drept privat ce cuprind un element de extraneitate, raporturi ce se stabilesc între persoane fizice și juridice ce se află pe poziție de egalitate juridică¹⁴.

Dreptul internațional privat este propriu fiecărui stat.

Și în delimitarea dreptului internațional privat de dreptul civil se pleacă de la criteriul reprezentat de obiectul lor de reglementare, obiect ce este comun în ambele ramuri de drept și anume, raporturile patrimoniale și cele nepatrimoniale. Cu diferența că în dreptul internațional privat aceste raporturi au în plus elementul de extraneitate sau elementul străin, care îi conferă un caracter internațional deoarece indică o împrejurare de fapt care determină ca raportul de drept privat să aibă legătură cu mai multe sisteme de drept naționale¹⁵.

Spre deosebire de dreptul civil, metoda de reglementare a dreptului internațional privat este una specifică, aparte, constând în aceea că nu poate fi caracterizată nici de egalitatea părților și nici de subordonarea sau supraordonarea lor. Aceasta este o metodă prin care se indică legea aplicabilă prin intermediul unei norme juridice denumită normă conflictuală, ca normă cu aplicare imediată.

Criteriul vizând caracterul normelor juridice al celor două ramuri de drept este cel care arată că între acestea există similitudine, în sensul că în dreptul internațional privat normele sunt în majoritatea lor, norme juridice dispozitive la fel ca și în dreptul civil.

Apoi, criteriul delimitării după sancțiunile juridice aplicabile arată faptul că cele două ramuri se disting deoarece în ramura dreptului internațional privat, neaplicarea legii indicate

¹⁴ A se vedea detalii, **Aurelian Gherghe**, *Drept internațional privat*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 12; **Dan Andrei Popescu, Elena Alina Oprea**, *Drept internațional privat*, Ed. Hamangiu, București, 2023, p. 8-12.

¹⁵ Sunt incluse în categoria elementelor de extraneitate situații precum: cetățenia, domiciliul persoanelor, locul unde se încheie un act juridic, locul decesului unei persoane; detalii referitoare la norma de conflict regăsim la **Dan Andrei Popescu, Elena Alina Oprea**, *op. cit.*, 2023, p. 42-50; **Elena Alina Oprea**, *Noul drept internațional privat european: Regulamentul (CE) nr. 864/2007 cu privire la legea aplicabilă obligațiilor delictuale (Roma II)*, *Revista Română de Drept Privat*, nr. 3/2008, p. 71-110.

de norma de drept internațional privat nu atrage nici un fel de sancțiune juridică pentru judecătorul care soluționează cauza respectivă. Ca și în dreptul civil intern, părțile implicate în raporturi juridice nu trebuie să aibă o calitate specială nici în dreptul internațional privat, acestea putând fi deopotrivă persoane fizice sau persoane juridice.

4. În loc de concluzii

Se poate spune în concluzie că, procesul de delimitare a dreptului civil de alte ramuri de drept, public ori privat, este unul pe cât de important pe atât de complex, un proces bazat pe criterii prin care se pot contura atât asemănările cât și deosebirile dintre acestea. Normele juridice ce le alcătuiesc, instituțiile juridice sau fenomenele juridice specifice fiecăreia dintre componentele sistemului de drept presupun o abordare interdisciplinară, tocmai datorită relației deschise dintre aceste componente sau ramuri de drept. O astfel de abordare este menită să permită o cunoaștere mai bună, atât sub aspect izolat cât și integrat, întrucât obiectul lor de studiu poate fi cunoscut prin multiplicarea perspectivelor cercetării.

BIBLIOGRAPHY

1. **Alexandru Ticlea, Laura Georgescu**, *Dreptul Muncii*, ediția a VII-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2020;
2. **Aurelian Gherghe**, *Drept internațional privat*, Ed. Universul Juridic, București, 2010;
3. **Dan Andrei Popescu, Elena Alina Oprea**, *Drept internațional privat*, Ed. Hamangiu, București, 2023;
4. **Dana Apostol Tofan**, *Drept administrativ*, Volumul I, ediția 5, Ed. C. H. Beck, București, 2020;
5. **Daniela Valea**, *Drept constituțional și instituții politice în dreptul român și în dreptul comparat*, Ed. Universul Juridic, București, 2014;
6. **Elena Alina Oprea**, *Noul drept internațional privat european: Regulamentul (CE) nr. 864/2007 cu privire la legea aplicabilă obligațiilor delictuale (Roma II)*, Revista Română de Drept Privat, nr. 3/2008;
7. **Flavius Baias, Eugen Chelaru** și colectiv autori, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ediția 3, Ed. C.H. Beck, București, 2021;
8. **Gabriel Boroi, Carla A. Anghelescu**, *Curs de drept civil. Partea generală*, ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2021;
9. **Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu**, *Drept constituțional și instituții politice*, Volumul II, ediția 16, Ed. C. H. Beck, București, 2024;
10. **Iosif R. Urs, Carmen Todică**, *Drept civil. Teoria generală*, Ed. Hamangiu, București, 2015;
11. **Lucretia Dogaru, Antonia Diana Dogaru**, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Pro Universitaria, București, 2021;
12. **Ovidiu Ungureanu, Cornelia Munteanu**, în *Drept civil. Partea generală*, ediția a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2017;
13. **Stanciu D. Cărpenu**, *Tratat de Drept Comercial Român, Conform Noului Cod civil*, ediția a V-a actualizată, Ed. Universul Juridic, București, 2016;
14. **Teodor Bodoașcă, Sorin Ovidiu Nour, Iulian Maftai**, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Universul juridic, București, 2010;
15. **Teodor Bodoașcă**, *Dreptul familiei*, ediția a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2015.

THE QUALITY OF VICE OF CONSENT THAT THE INJURY HAS

Lucreția Dogaru
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș

Abstract: Along with other defects of consent, the injury under agreements can alter this important and necessary basic condition of a civil legal act.

We define the injury in accordance with the current vision of the civil law, as the material damage suffered by one of the contracting parties as a result of the conclusion of a contract. It is a distinct definition from the one formulated by the old Romanian Civil Code and implicitly by the previous doctrine, according to which this vice of consent consists in the obvious disproportion of value between two services.

In this paper we will expose and analyze the institution of the injury as it is regulated under all aspects of the new Civil Code.

We will try to highlight its particularities, perceived as innovations brought by the new regulation. Issues related to the notion of injury, its structure and requirements, scope and applicable sanctions will be analyzed.

Keywords: injury, civil law, material damage, consent, requirements, sanctions.

1. Noțiuni cu caracter introductiv privitor la leziune

Leziunea¹ poate fi definită ca reprezentând paguba sauprejudiciul material suferit de către una din părțile contractante, din cauza disproporției vădite de valoare dintre prestațiile reciproce ale părților, disproporție sau inegalitate de valoare care trebuie să existe în momentul încheierii contractului².

Rezultă din această definiție doctrinară că, leziunea este un dezechilibru de natură materială, economică a contractului, o inegalitate a prestațiilor reciproce ale părților contractante ale raportului juridic civil.

O definiție legală a leziunii este dată de art. 1221 din Codul civil român în vigoare din 2011, astfel: „Există leziune atunci când una dintre părți, profitând de starea de nevoie, de lipsa de experiență ori de lipsa de cunoștințe a celeilalte părți, stipulează în favoarea sa ori a unei alte persoane o prestație de o valoare considerabil mai mare, la data încheierii contractului, decât valoarea propriei prestații. Existența leziunii se apreciază și în funcție de natura și scopul contractului. Leziunea poate exista și atunci când minorul își asumă o obligație excesivă prin raportare la starea sa patrimonială, la avantajele pe care le obține din contract ori la ansamblul circumstanțelor”³.

La o analiză comparativă a codurilor civile ce s-au succedat, observăm că prin intermediul legii civile actuale, se pune capăt controversei cu referire la natura juridică a leziunii, aceasta fiind considerată și consacrată în mod expres de legiuitor ca și viciu de consimțământ. Regăsim astfel alături de celelalte vicii ce afectează consimțământul, și viciul

¹ Sub aspect terminologic, termenul provine din latinescul *laedere*, care înseamnă a răni, și *laesio*, ce semnifică o vătămare sau o pagubă.

² **Lucretia Dogaru, Antonia Diana Dogaru, Drept civil. Partea generală**, Ed. Pro Universitaria, București, 2021, p. 217; **Gabriel Boroș, Carla A. Anghelescu, Curs de drept civil. Partea generală**, ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 174.

³ **Cornelia Munteanu, Considerații privind reglementarea leziunii în noul Cod civil**, *Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, nr. 1/2015, p. 7-16; **Carmen Tamara Ungureanu, Reflecții privind leziunea, viciu de consimțământ, în statornicirea Codului civil (Legea nr. 287/2009)**, *Revista Dreptul* nr. 10/2012, p. 23-34.

leziunii, statuat în art. 1206 alin. (1) din Codul civil, cu titlu de noutate legislativă în materie, și cu aplicabilitate generală (*ratione personae*)⁴, iar în alin. (2) la același articol, prin stipulare expresă după enumerarea viciilor de consimțământ numite clasice sau tradiționale.

Un alt element de noutate rezidă în aceea că actualele dispoziții în materie fac din viciul de consimțământ al leziunii o cauză de anulabilitate a contractului și pentru majori, anulabilitatea fiind recunoscută în vechiul Cod civil doar în beneficiul minorilor. Astfel leziunea este un viciu în beneficiul tuturor persoanelor care, din motive generate de vârstă, de stări de nevoie, de lipsa experienței ori de cunoștință, se obligă la prestații ce se dovedesc a fi disproportionale față de cele ale cocontractanților care profită de un astfel de context.

Este motivul pentru care leziunea apare ca un viciu de consimțământ cu o sferă de aplicare mult mai generală⁵, o sferă ce se extinde și în cazul majorilor⁶ și în plus, cu o particularizare în privința minorilor ce pot fi expuși la demersuri contractuale ce îi pot afecta⁷.

Această sferă lărgită a aplicării este prin raportare la legislația civilă anterioară, a cărei viziune asupra acestui tip de viciu de consimțământ a fost cu siguranță restrânsă din perspectiva persoanelor vizate și a vulnerabilității acestora.

Vom menționa în acest context și faptul că, spre deosebire de majorii care contractează într-un anume mod și care sunt ținute să dovedească starea lor concretă și reală de care a profitat cocontractantul lor, persoanele minore sunt prezumate a se afla într-o atare situație, dar o prezumție care este cu caracter relativ.

O altă deosebire de reglementarea anterioară în materie de leziune ca și viciu de consimțământ, în care ca și regulă, leziunea era incidentă doar cu referire la minorii cu capacitate de exercițiu restrânsă, în baza noii reglementări se impune a se distinge între leziunea incidentă în cazul majorului și cea incidentă în cazul minorului. Astfel, leziunea care vizează minorul este considerată tot un viciu de consimțământ și nicidecum o problemă ce privește capacitatea civilă de exercițiu, pe considerent că anularea contractului, a actului juridic civil este o consecință directă a acestui fapt, iar restituirea sau, după caz, adaptarea contractului, vor interveni nu neapărat pentru cauza de minoritate, ci cu precădere pentru paguba materială, diminuarea patrimoniului, suferită de minorul cu capacitate restrânsă de exercițiu (potrivit adagiului, *minor restituitur non tanquam minor, sed tanquam laesus*).

2. Aspecte ce vizează structura leziunii

Structura leziunii în calitatea sa de viciu de consimțământ, diferă în funcție de concepția aflată la baza reglementării sale, o concepție ce poate fi una subiectivă sau obiectivă⁸.

După concepția subiectivă, leziunea presupune în mod necesar, existența a două elemente componente între care există condiționare. Pe de o parte, un element obiectiv, reprezentat de disproporția de valoare, disproporția materială, ce poate exista între contraprestații, iar pe de altă parte, un element subiectiv al leziunii, constând în starea de nevoie, lipsă de experiență sau cunoștințe în care se găsește una dintre părțile contractante, stare de care profită cocontractantul în scopul obținerii de foloase disproportionale.

⁴ Potrivit cu dispozițiile art. 1265 alin. (3) din Codul civil român în vigoare.

⁵ Conform cu dispozițiile art. 1206 și în art. 1221-1224 din Codul civil.

⁶ În temeiul prevederilor de la alin. (1) art. 1221 Cod civil.

⁷ Aspect care derivă din alin. (3) art. 1221 Cod civil.

⁸ Detalii, **Marian Nicolae**, *Actul juridic civil în dreptul civil român*, Curs selectiv pentru licență, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 37; **Gabriel Boroi, Carla A. Angheliescu**, *Curs de drept civil. Partea generală*, ediția a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 159-160; **Sache Neculaescu**, *Leziunea – viciu de consimțământ sau dezechilibru contractual?*, Revista Română de Drept Privat, nr. 3/2010, p. 69.

După concepția obiectivă, leziunea ca și viciu de consimțământ, presupune existența doar a unui element component, concretizat în paguba sau prejudiciul material ce este egal cu disproporția de valoare între contraprestațiile părților.

Din interpretarea normelor de drept civil incidente în materie de leziune-viciu de consimțământ, se observă că legislația actuală oferă consacrare pentru ambele concepții.

Un alt aspect esențial pe care îl indicăm aici este faptul că în cazul minorului, leziunea este fundamentată pe concepția obiectivă, astfel că în sarcina persoanei care o invocă stă obligația de a face dovada pagubei suferite.

În schimb, leziunea în cazul majorilor, beneficiază de reglementarea fundamentată pe concepția subiectivă, aceea ce presupune că disproporția vădită de valoare între prestații nu mai este suficientă, fiind necesar ca una dintre părți să profite la încheierea contractului de starea de nevoie, de lipsa de experiență sau de lipsa de cunoștință a cocontractantului.

Tot cu referire la acest aspect, este suficient ca subiectul lezionar să folosească una dintre aceste situații în favoarea sa și să cunoască disproporția dintre prestații, fără a fi nevoie ca inițiativa de încheiere a actului juridic civil/contractului să provină de la el⁹.

Un lucru este cert, și anume că existența leziunii, atât în privința persoanelor majore cât și a celor minore, se va aprecia luând în considerare natura și scopul contractului încheiat de părțile raportului juridic civil¹⁰.

3. Domeniul de aplicare și cerințele leziunii

În privința domeniului sau al sferei de aplicare a leziunii, se poate distinge între leziunea care privește minorii și leziunea incidentă în cazul majorilor.

Starea de existență a leziunii în cazul minorului, poate fi invocată în situația în care actul juridic civil încheiat de acesta, îndeplinește cerințele sau condițiile pe care legea civilă le cere în acest sens. Este vorba despre cerințe care indică un act juridic civil de administrare¹¹, cerințe vizând un act juridic bilateral, cu titlu oneros și comutativ, și totodată, cele care cer ca actul juridic civil să fie încheiat de un minor cu vârsta între 14 și 18 ani (cu alte cuvinte, de un minor cu capacitate de exercițiu restrânsă)¹², singur, fără încuviințarea ocrotitorului său legal¹³. La fel, actul juridic care se încheie trebuie să fie păgubitor pentru minor, în sensul că prin intermediul său „minorul își asumă o obligație excesivă prin

⁹ E cazul, de pildă, când un consumator de droguri își vinde apartamentul la un preț derizoriu unei persoane care îi cunoște această dependență, context în care contractul astfel încheiat este anulabil pentru leziune deoarece lezionarul cumpărător, a profitat de starea de nevoie (situația disperată, fără ieșire, generată de dependență) a vânzătorului; art.1221 alin. (1) Cod civil indică și un contract de vânzare al cărui obiect este un tablou foarte valoros, moștenit de un tânăr de 19 ani lipsit de cunoștințe, care îl vinde la un preț derizoriu unui expert în antichități, va suporta de asemenea anulabilitatea.

¹⁰ Potrivit cu art. 1221 alin. (2) Cod civil actual.

¹¹ Actele juridice ce au fost încheiate de un minor cu capacitatea de exercițiu restrânsă, fără existența unei încuviințări prealabile necesare conform legii, sunt anulabile, astfel că, dovada leziunii nu mai este necesară. Nici actele juridice de conservare, considerate utile, încheiate de un minor, nu sunt susceptibile de anulare pe considerentul leziunii. Admiterea leziunii ca excepție în cazul actelor de dispoziție încheiate de un minor, se poate lega de art. 42 din Codul civil.

¹² Considerăm că actele juridice încheiate de un minor sub 14 ani, pot fi anulate pentru lipsa capacității de exercițiu a acestuia, iar actele juridice încheiate de minorul care a împlinit 16 ani și căruia instanța de tutelă i-a recunoscut capacitatea de exercițiu deplină (în baza art. 40 din Codul civil), cad sub incidența art. 1221 alin. (1) și alin. (2) și nu sub incidența art. 1221 alin. (3) din Codul civil actual.

¹³ Dacă actul juridic s-a încheiat de minor cu încuviințarea ocrotitorului legal, acesta nu se mai poate desființa pentru paguba suferită de minorul cu capacitatea de exercițiu restrânsă, existând doar posibilitatea angajării răspunderii ocrotitorului său legal.

raportare la starea sa patrimonială, la avantajele pe care le obține din contract ori la ansamblul circumstanțelor”¹⁴.

Desigur că, acest caracter excesiv al obligației asumate de către minor se va aprecia prin raportare la momentul în care acesta a încheiat contractul, paguba minorului neraportându-se la valoarea celeilalte prestații.

Viciul de consimțământ al leziunii în cazul majorilor, vizează actele juridice bilaterale cu titlu oneros (cele cu titlu gratuit nefiind susceptibile de reciprocitate de obligații), și actele comutative (întrucât la actele aleatorii nu se cunoaște de la început ce parte va profita), indiferent dacă acestea sunt acte juridice de administrare ori de dispoziție, dacă „una dintre părți, profitând de starea de nevoie, de lipsa de experiență ori de lipsa de cunoștințe a celeilalte părți, stipulează în favoarea sa ori a unei alte persoane o prestație de o valoare considerabil mai mare, la data încheierii contractului, decât valoarea propriei prestații”¹⁵.

Cu totul alta este situația în privința actelor juridice cu caracter unilateral, cu referire la care nu poate exista disproporție între prestații, deoarece numai o parte se obligă, la fel cum, nu pot fi lezionare nici contractele aleatorii, tranzacția și orice alte contracte indicate de lege.

În privința acțiunii în anularea actului juridic civil (contract) pe motiv de leziune, în cazul majorului, este admisibilă numai în situația în care leziunea depășește jumătate din valoarea prestației promise sau executată de lezat, avută la momentul încheierii contractului, iar această disproporție subzistă până la data cererii de anulare a actului juridic în cauză¹⁶.

Dacă luăm și analizăm dispozițiile art. 1222 alin. (2) ale legii civile, observăm că acestea se referă numai la acțiunea în anulare. Iar dacă folosim argumentul interpretării *per a contrario*, se poate considera că, dacă partea al cărei consimțământ a fost viciat prin leziune solicită reducerea obligației sale, ori, după caz, mărirea prestației lezionarului, nu mai e nevoie de condiția ca disproporția de valoare între prestații să depășească limita fixată prin acest text al legii civile.

4. Sancțiunea aplicabilă în caz de leziune

Sancțiunea civilă aplicabilă pe motiv de leziune, rezultă din art. 1222 alin. (1) Cod civil, care dispune în sensul că: „partea al cărei consimțământ a fost viciat prin leziune poate cere, la alegerea sa, anularea contractului sau reducerea obligațiilor sale cu valoarea daunelor-interese la care ar fi îndreptățită”¹⁷.

Cu toate acestea, în funcție de situația concretă, există posibilitatea ca acea parte al cărei consimțământ a fost viciat prin leziune (lezatul), să poată solicita majorarea prestației celeilalte părți (adică a lezionarului).

Astfel rezultă că, leziunea ca și viciu de consimțământ, poate să genereze trei tipuri de sancțiuni alternative. Este vorba de, nulitatea relativă a actului juridic (anularea contractului lezionar), de reducerea obligațiilor părții lezate cu valoarea daunelor-interese la care ar fi îndreptățită, și de posibilitatea de adaptare a actului juridic (a contractului), care poate fi menținut de către instanța de judecată competentă în situația în care cealaltă parte oferă, în mod echitabil, o reducere a propriei sale creanțe sau, după caz, o majorare a

¹⁴ Astfel cum se dispune prin art. 1221 alin. (3) din Codul civil.

¹⁵ Prevedere aferentă art. 1221 alin. (1) din Codul civil actualizat; a se vedea, **Vasile Pătulea**, *Echivalența prestațiilor (echilibrul contractual)*, Revista Dreptul, nr. 6/2015, p. 107-112.

¹⁶ Conform art. 1222 alin. (2) Cod civil; a se vedea, **Carmen Tamara Ungureanu**, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 167; **Carmen Tamara Ungureanu, Ionuț Alexandru Toader**, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ediția a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2019, p. 216 și urm.; **Lucretia Dogaru, Antonia Diana Dogaru**, *op. cit.*, 2021, p. 220.

¹⁷ *Pentru o analiză*, **Gabriel Boroș, Carla Alexandra Anghelescu**, *op. cit.*, 2021, p. 177.

obligăției sale¹⁸. Bineînțeles, partea dezavantajată, cea al cărei consimțământ a fost viciat prin leziune, este cea îndrituită să solicite anularea contractului astfel încheiat.

De reținut este și faptul că, legea civilă în vigoare, prin art. 1223 alin. (1), instituie pentru leziune-viciu de consimțământ, un termen special de prescripție extinctivă, respectiv, termenul de un an, care începe să curgă de la data încheierii contractului, indiferent dacă se solicită anularea sau reducerea ori, după caz, majorarea uneia dintre prestații.

Totodată, invocarea nulității relative sau anulabilitatea contractului pe motiv de leziune, nu poate fi opusă pe cale de excepție în situațiile în care dreptul la acțiune este prescris¹⁹.

Astfel, caracterul excepțional al leziunii-viciu de consimțământ rezultă din faptul că aceasta este condiționată de necesitatea de a se acționa în interiorul unui termen de prescripție mai scurt, acela de un an de la data încheierii contractului lezionar.

Proba leziunii-viciu de consimțământ, aceasta fiind o problemă de fapt, se poate face cu orice mijloc de probă; în funcție de împrejurări, instanța poate ordona și o expertiză tehnică pentru stabilirea dezechilibrului existent între prestațiile reciproce ale părților contractante.

În concluzie, există viciul leziunii ce poate afecta consimțământul, condiție de fond și esențială a actului juridic civil, ori de câte ori una dintre părțile contractante exploatează situația pentru a stipula fie în favoarea sa fie în favoarea altei persoane o prestație din partea celeilalte părți cocontractante, prestație ce este de o valoare considerabil mai mare decât valoarea propriei prestații la momentul încheierii contractului.

BIBLIOGRAPHY

1. **Carmen Tamara Ungureanu, Ionuț Alexandru Toader**, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ediția a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2019;
2. **Carmen Tamara Ungureanu**, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013;
3. **Carmen Tamara Ungureanu**, *Reflecții privind leziunea, viciu de consimțământ, în statornicirea Codului civil (Legea nr. 287/2009)*, Revista Dreptul nr. 10/2012;
4. **Cornelia Munteanu**, *Considerații privind reglementarea leziunii în noul Cod civil*, Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, nr. 1/2015;
5. **Gabriel Boroi, Carla A. Anghelescu**, *Curs de drept civil. Partea generală*, ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2021;
6. **Gabriel Boroi, Carla A. Anghelescu**, *Curs de drept civil. Partea generală*, ediția a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2012;
7. **Lucretia Dogaru, Antonia Diana Dogaru**, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Pro Universitaria, București, 2021, p. 217; **Gabriel Boroi, Carla A. Anghelescu**, *Curs de drept civil. Partea generală*, ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2021;
8. **Marian Nicolae**, *Actul juridic civil în dreptul civil român*, Curs selectiv pentru licență, Ed. Universul Juridic, București, 2006;
9. **Sache Neculaescu**, *Leziunea – viciu de consimțământ sau dezechilibru contractual?*, Revista Română de Drept Privat, nr. 3/2010;

¹⁸ În conformitate cu dispozițiile art. 1222 alin. (3) Cod civil, după care: „în toate cazurile, instanța poate să mențină contractul dacă cealaltă parte oferă, în mod echitabil, o reducere a propriei creanțe sau, după caz, o majorare a propriei obligații”.

¹⁹ Potrivit cu dispozițiile art. 1223 alin. (2) din Codul civil român.

10. Vasile Pătulea, *Echivalența prestațiilor (echilibrul contractual)*, Revista Dreptul, nr. 6/2015.

CONSIDERATIONS REGARDING ACCIDENTS AT WORK AND OCCUPATIONAL DISEASES

Petruța Blaga
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș

Abstract: The economic benefits of workplace safety and health have never been more apparent. Forming a comprehensive estimate of the societal cost of occupational accidents and diseases is a complex task. In this sense, it is important for decision-makers to know the consequences of insufficient preventive action in order to plan effective measures. If the economic effects on people's quality of life and/or work are not expressed in equivalent financial terms, there is a danger that they will not be taken into account either in the sphere of work or in people's everyday lives.

Keywords: safety and health at work, work accident, occupational disease, prevention.

1. Introducere

Avantajele economice ale securității și sănătății la locul de muncă nu au fost niciodată mai evidente. Agenția Europeană pentru Securitate și Sănătate în Muncă (EU-OSHA) urmărește să informeze factorii de decizie din domeniul politic, al afacerilor și al științei asupra efectelor economice ale securității și sănătății în muncă, oferind acestora rezultate de cercetare cu un standard științific ridicat, care examinează efectele economice ale accidentelor de muncă și ale bolilor profesionale asupra societății și asupra economiei [1].

Formarea unei estimări cuprinzătoare a costului societal al accidentelor de muncă și al bolilor profesionale este o sarcină complexă. În acest sens, este important ca factorii de decizie să cunoască consecințele unei acțiuni preventive insuficiente pentru a planifica astfel măsuri eficiente. Dacă efectele economice asupra calității vieții și/sau a muncii oamenilor nu sunt exprimate în termeni financiari echivalenți, există pericolul să nu fie luate în considerare nici în sfera muncii, nici în viața de zi cu zi a oamenilor..

2. Accidentele de muncă și bolile profesionale

Definirea accidentelor de muncă

Organizația Internațională a Muncii consideră bolile profesionale ca fiind afecțiunile cauzate de agenți chimici, fizici sau biologici, bolile respiratorii și de piele, traumatismele sistemului osteo-muscular și anumite forme de cancer, induse de activitatea de la locul de muncă.

La nivel european, EUROSTAT definește accidentul de muncă drept un eveniment de scurtă durată care survine în cursul unei activități profesionale și care determină un prejudiciu fizic sau psihologic [8]. De asemenea, accident de muncă mortal este considerat accidentul care antrenează decesul victimei într-o perioadă de un an.

Baza reglementărilor privind accidentele de muncă în România o constituie Legea securității și sănătății în muncă nr.319/2006 și normele de aplicare ale acesteia. Potrivit acestei legi, prin „accident de muncă” se înțelege vătămarea violentă a organismului, precum și intoxicația acută profesională, care au loc în timpul procesului de muncă sau în îndeplinirea îndatoririlor de serviciu și care provoacă incapacitate temporară de muncă de cel puțin 3 zile calendaristice, invaliditate ori deces.

Legea definește, de asemenea, „accidentul ușor” ca fiind evenimentul ce are drept consecință leziuni superficiale care necesită numai acordarea primelor îngrijiri medicale și a antrenat incapacitate de muncă cu o durată mai mică de 3 zile. De asemenea, prin „eveniment” se înțelege accidentul care a antrenat decesul sau vătămări ale organismului,

produs în timpul procesului de muncă ori în îndeplinirea îndatoririlor de serviciu, situația de persoană dată dispărută sau accidentul de traseu ori de circulație, în condițiile în care au fost implicate persoane angajate, incidentul periculos, precum și cazul susceptibil de boală profesională sau legată de profesiune.

Definirea bolilor profesionale

Potrivit Legii securității și sănătății în muncă [6], prin boală profesională se înțelege afecțiunea care se produce ca urmare a exercitării unei meserii sau profesii, cauzată de agenți nocivi fizici, chimici ori biologici caracteristici locului de muncă, precum și de suprasolicitarea diferitelor organe sau sisteme ale organismului, în procesul de muncă. Afecțiunile suferite de elevi și studenți în timpul efectuării instruirii practice se consideră, de asemenea, boli profesionale.

De asemenea, legea definește boala legată de profesiune ca fiind boala cu determinare multifactorială, la care unii factori determinanți sunt de natură profesională.

O boală este considerată „profesională” dacă este consecința directă a expunerii unui lucrător la riscuri profesionale, precum riscurile fizice, chimice, biologice, cancerigene ori alte riscuri care rezultă din condițiile în care acesta își exercită activitatea profesională.

O astfel de definiție este destul de generală și poate determina interpretări atât de către medicii de medicina muncii, cât și de juriști. De multe ori este foarte greu a se stabili cu exactitate debutul bolii profesionale, întrucât anumite boli se pot manifesta după câțiva ani de la expunerea la risc, uneori chiar după ce lucrătorul a încetat exercitarea muncii în cauză. Pe de altă parte, cauza „profesională” a bolii este deseori puțin evidentă spre exemplu, între multiplele produse manipulate de către un lucrător, este dificilă identificarea celui care este responsabil de producerea afecțiunilor constatate după o perioadă de timp.

În aceste condiții, locul, data și relația cauză-efect sunt greu de precizat și „materialitatea” bolii profesionale va fi dificil de probat. Prin urmare, dreptul lucrătorului la reparație se va baza pe o serie de criterii medicale și tehnice de probabilitate și pe criterii administrative de prezumție.

3. Considerații privind accidentele de muncă și bolile profesionale

Alterările mediului de muncă generate de procesele de producție creează o serie de factori agresivi pentru sănătate, între care se pot aminti: factorii mecanici, fizici, chimici, biologici, tensiuni psihologice și sociale. Acești factori determină patologia muncii care cuprinde accidente de muncă, boli profesionale, oboseală (stres), îmbătrânire și pierdere a capacității de muncă. Organizația Internațională a Muncii avertizează faptul că în lume 6400 de oameni mor în fiecare zi din cauza traumelor sau bolilor legate de locul de muncă, provocate de circa 337 milioane accidente care se produc în fiecare an la locul de muncă și care se soldează cu incapacitate temporară de muncă și cu absențe de lungă durată de la serviciu.

De asemenea, Organizației Internaționale a Muncii semnalează că la nivel mondial se înregistrează un număr de aproximativ 160 milioane de boli profesionale, iar numărul victimelor bolilor profesionale este de șase ori mai mare decât cel al victimelor accidentelor de muncă. Statisticile arată că 2,34 milioane de oameni mor anual din cauze generate de locul de muncă, dintre aceștia 2,02 milioane pierzându-și viața în urma bolilor profesionale.

Costul anual estimat la nivel mondial al accidentelor de muncă și al bolilor profesionale, de către Biroul Internațional al Muncii, este de aproximativ 4% din PIB mondial, în timp ce pierderile totale datorate acestor evenimente în țările în curs de dezvoltare ajung la aproximativ 10% din PIB-ul lor. La nivelul Uniunii Europene accidentele de muncă și bolile profesionale reprezintă cel puțin 476 de miliarde EUR în fiecare an. Numai costurile legate de cancerul profesional se ridică la 119,5 miliarde EUR [5].

Accidentele de muncă și bolile profesionale au reprezentat și reprezintă și în prezent, o realitate dură a tuturor activităților economice, care se manifestă, indiferent de gradul de

dezvoltare a unei țări și prin pierderi economice foarte importante. Acestea trebuie analizate în vederea evitării unor evenimente similare. Din păcate, informațiile de detaliu, în special asupra cauzelor și împrejurărilor producerii acestor evenimente nu se reunesc într-o bază de date și informații pertinente, pe baza cărora să se poată stabili strategii și politici de prevenire la nivel național.

Variabila fundamentală a cercetării unui accident de muncă o reprezintă cauza sau cauzele producerii acestuia. Însă, în prezent în România nu există studii la nivel național care să identifice și să analizeze cauzele producerii accidentelor de muncă, deși la nivelul instituțiilor cu competență în domeniu există informații cu privire la aceste cauze.

Totuși, la nivelul Inspecției Muncii se colectează anumite informații referitoare la cauzele și împrejurările accidentelor de muncă, însă informațiile sunt limitate din punct de vedere calitativ, datorită subiectivității persoanelor care efectuează codificarea și raportarea evenimentelor, datorită sistemului de codificare a cauzelor și împrejurărilor acestora, precum și a modului de prelucrare a informațiilor stocate.

Amplitudinea unei analize depinde de importanța informațiilor culese și de volumul acestor date de interpretat, pe baza cărora se pot obține rezultate semnificative și relevante. În acest sens, este importantă cooperarea organismelor care realizează cercetarea accidentelor de muncă și a bolilor profesionale, în vederea asigurării complementarității informațiilor, astfel încât să se obțină un tablou cât mai complet asupra situației evenimentelor.

Între diferitele tipuri de accidente de muncă, cele mortale sunt cele care generează cea mai importantă alarmă socială și de aceea trebuie acordată o atenție specială prevenirii acestora.

Prevenirea eficientă a accidentelor de muncă și a bolilor profesionale reprezintă un deziderat promovat de organisme internaționale și europene și asumat de România prin documente programatice, precum „Politica și strategia României în domeniul securității și sănătății în muncă pentru perioada 2018-2020” [4].

Statisticile pentru țara noastră spun că circa 400 de români își pierd viața anual din cauza accidentelor de muncă și se produc circa 4900 de accidente pe an datorită condițiilor de muncă și, mai ales, datorită gradului mare de indisciplină la locul de muncă. Accidentele sunt provocate de nerespectarea regulilor de protecție a muncii atât de angajatori cât și de angajați. Peste 87% din accidente se petrec din vina executantului. Sunt foarte multe situații în care angajatorii investesc, dau echipamente, cumpără utilaje și dispozitive foarte bune, iar lucrătorii nu le folosesc așa cum trebuie sau le ignoră. A fost necesar ca toate locurile de muncă să fi evaluate din punct de vedere al riscului, astfel încât la fiecare loc de muncă, fiecare lucrător și angajator să știe care sunt riscurile pe care și le asumă.

Impactul financiar asupra economiei al accidentelor de muncă este de aproape 52 de milioane de lei, sumă care nu include tratamentul medical, întârzierile de producție sau recrutarea și formarea de salariați noi, arată un studiu al companiei Eurofin, România fiind în topul țărilor UE în privința numărului accidentelor de muncă mortale raportat la numărul de angajați, de trei ori peste media blocului comunitar [7].

Unul dintre obiectivele integrării europene a fost apropierea nivelelor de dezvoltare industrială a statelor membre și, implicit, convergența nivelelor de securitate de la locurile de muncă pentru a se evita producerea unei situații prin care unele țări oferă condiții reduse de securitate și sănătate în muncă și costuri de producție reduse, față de cele în care se lucrează „sigur și sănătos”, însă implicând costuri ridicate.

Omul este factorul decisiv în procesul de producție. Fără participarea sa activă și conștientă, procesele de muncă nu se pot realiza într-un mod eficient. Factorul uman este cel care, chiar după introducerea robotizării, a automatizării și a informatizării, reprezintă resursa cea mai valoroasă a unei organizații. De aceea, managementul modern acordă o atenție tot

mai mare capitalului uman de care dispune fiecare organizație, valorificarea cât mai eficientă și implicit protejarea acestuia devenind una din prioritățile noilor sisteme manageriale.

Datele statistice înregistrate la nivel mondial indică faptul ca incidentele apărute în cursul proceselor de muncă s-au datorat în proporție de 50-80% erorilor umane, consecințele cele mai grave ale acestor accidente fiind pierderile de vieți omenești.

În ceea ce privește „actorii” implicați, trebuie semnalat faptul că angajatorilor le revine obligația de a lua măsurile necesare pentru securitatea și sănătatea lucrătorilor [3], inclusiv organizarea și realizarea activităților de prevenire a riscurilor profesionale, de informare și de formare a personalului, cu respectarea prevederilor Directivei Cadru 89/391/CEE transpusă în legislația națională.

Angajatorii trebuie să fie conștienți că securitatea lucrătorilor nu reprezintă o cheltuială, ci o investiție necesară pentru a evita sistarea activității sau scoaterea din funcțiune a echipamentelor tehnice în cazul pericolelor grave și iminente de accidentare sau de îmbolnăvire profesională.

Se impune astfel implementarea unor măsuri de prevenire care să vizeze modificarea culturii manageriale în domeniu, în sensul dezvoltării mecanismului de informare, formare și consultare a lucrătorilor cu privire la toate aspectele de securitate și sănătate ce îi privesc în mod direct. Aceștia trebuie informați și consultați cu privire la măsurile de îmbunătățire a securității și sănătății la locul de muncă, precum și înaintea introducerii în procesul de producție de noi tehnologii sau produse. Aceste măsuri contribuie la implicarea conștientă și activă a lucrătorilor în acțiunile privind securitatea și sănătatea la locul de muncă.

De asemenea, România se continuă preocupările legislative în domeniul securității și sănătății în muncă prin adoptarea de noi reglementari care privesc locurile de muncă, cadrul general de informare și consultare a lucrătorilor, utilizarea echipamentelor individuale de protecție la locul de muncă, protecția lucrătorilor împotriva riscurilor [2] legate de expunerea lor la agenți biologici în muncă, cerințele minime pentru securitate și sănătate în munca în industria extractivă de foraj, la bordul navelor de pescuit, utilizarea echipamentelor cu ecran de vizualizare, semnalizarea de securitate și/sau sănătate la locul de muncă etc.

Concluzii

Numărul mare de accidente de muncă și boli profesionale constituie un factor ce trebuie atent analizat, ținând cont de dinamica și de mutațiile ce au loc în prezent pe piața muncii. Creșterea productivității este considerată încă, în majoritatea situațiilor, prioritară securității muncii, producându-se astfel grave prejudicii lucrătorilor și implicit angajatorilor. Din acest motiv sintagma, atât de cunoscută, 0% rebuturi în activitate trebuie schimbată cu 0% accidente în procesul de muncă.

BIBLIOGRAPHY

1. Agenția Europeană pentru Securitate și Sănătate în Muncă (EU-OSHA), *Comparație internațională a costului accidentelor de muncă și al bolilor profesionale*, 2022
2. Băbuț G.B., Moraru R.I., *Analiză critică și modalități de îmbunătățire a metodei I.N.C.D.P.M. București de evaluare a riscurilor de accidentare și îmbolnăvire profesională*, Asociația Profesională de Securitate și Sănătatea Muncii Timișoara (APSSMT), 2015
3. Darabont D.C., Antonov A.E., Bejinariu C., *Key elements on implementing an occupational health and safety management system using ISO 45001 standard*, MATEC Web of Conferences, vol.121, 2017
4. Guvernul României, *Hotărâre nr. 191/2018 din 4 aprilie 2018 pentru aprobarea Strategiei naționale în domeniul securității și sănătății în muncă pentru perioada 2018-2020*, Monitorul Oficial nr. 331 din 16 aprilie 2018

5. Mara Media, *Statistici îngrijorătoare: În lume se produc aproximativ 270 milioane de accidente de muncă pe an*, 2020
6. Parlamentul României, *Legea nr. 319 din 14 iulie 2006 a securității și sănătății în muncă*, Monitorul Oficial nr. 646 din 26 iulie 2006
7. Rosu R., *Studiu: Economia României pierde anual peste 11,5 mil. euro din cauza accidentelor de muncă, fără a include tratamentele medicale sau răspunderea angajatorului*, Ziarul financiar, 2018
8. Vieriu E., *Reflecții și considerații privind accidentele de muncă*, Revista Universul Juridic, 2019

SHORT OBSERVATIONS ON THE CRIMINAL STATUTE OF LIMITATIONS IN EU MEMBER STATES: COMPARATIVE ANALYSIS AND IMPLICATIONS FOR JUDICIAL COOPERATION

Silviu Gabriel Barbu, Alexandru - Petruț Constantin
Assoc. Prof., PhD, „Transilvania” University of Brașov, MA Student, University of Bucharest, police officer, General Inspectorate of the Romanian Police

Abstract: This paper analyzes the main criminal provisions of the member states of the European Union regarding the statute of limitations in criminal law. The study examines the differences and similarities in limitation periods for various categories of offenses, as well as the conditions under which the statute of limitations can be interrupted or suspended. Additionally, the practical implications of these regulations are analyzed in the context of judicial cooperation between member states, highlighting the need for legislative harmonization to ensure the effective application of criminal law within the European space.

Keywords: criminal statute of limitations, european criminal law, interruption of limitation period, judicial cooperation

1. Precizări introductive

Instituția prescripției penale¹ a suscitat numeroase controverse în doctrina și practica judiciară din România ultimilor ani, fiind un subiect amplu dezbătut datorită complexității sale și impactului semnificativ asupra securității raporturilor juridice, dar mai ales datorită unui imperativ al societății, din ce în ce mai vocal, pentru o combatere efectivă a criminalității sub toate palierele sale.

Principalele dileme și controverse au apărut în urma unor serii de decizii ale Curții Constituționale, Înaltei Curți de Casație și Justiție și chiar ale Curții de Justiție ale Uniunii Europene, care au pus în discuție, printre altele, natura juridică a prescripției penale, (discutându-se dacă aceasta este o instituție de drept substanțial sau procedural), întreruperea prescripției penale ori modul de aplicare a legii penale mai favorabile în această materie.

Astfel, deciziile CCR nr. 297/2018² și nr. 358/2022³, care au stabilit inexistența instituției întreruperii prescripției penale în perioada aprilie 2018 și mai 2022, decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 67/2022⁴, care a stabilit că normele de întrerupere a prescripției

¹ Ne referim în primul rând la instituția prescripției penale reglementată de art. 153-156 C. pen. român, cauză de înlăturare a răspunderii penale. Pentru supletea articolului nostru, am ales să nu facem referiri la prescripția executării pedepsei, această instituție făcând obiectul unui articol viitor. Dispoziții privitoare la prescripția penală există și în alte legi ce conțin dispoziții penale; a se vedea cu titlu de exemplu art. 33 din Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 411 din 27 mai 2019.

² Decizia nr. 297 din 26 aprilie 2018 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.155 alin. (1) din Codul penal, publicată în Monitorul Oficial nr. 518 din 25.06.2018.

³ Decizia nr. 358 din 26 mai 2022 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.155 alin. (1) din Codul penal, publicată în Monitorul Oficial nr.565 din 09.06.2022.

⁴ Decizia nr. 67 din 25 octombrie 2022 privind natura juridică a normelor care reglementează efectul întreruperii de prescripție al actelor de procedură, respectiv dacă sunt norme de drept substanțial susceptibile de a fi aplicate ca lege penală mai favorabilă sau norme de drept procesual supuse principiului *”tempus regit actum”* și dacă în aplicarea dispozițiilor art. 426 lit. b) C. proc. pen., instanța care soluționează contestația în anulare, întemeiată pe efectele deciziilor Curții Constituționale nr. 297/26.04.2018 și nr. 358/26.05.2022, poate reanaliza prescripția răspunderii penale, în cazul în care instanța de apel a dezbătut și a analizat incidența acestei cauze de încetare a

sunt norme de drept penal substanțial, generând discuții aprinse legate de aplicarea principiului *mitior lex*⁵, ori recente decizii HP nr. 37/2024⁶ și RIL nr. 16/2024⁷, care au întărit decizia nr. 67/2022, au creat adevărate valuri de interpretare și discuții aprinse, atât la nivelul specialiștilor dreptului penal, cât și la nivelul populației largi, interesată de “impunitatea aparentă” creată de aceste decizii.

În fine, subiectul prescripției penale s-a extins la nivel european, hotărârea CJUE în Cauza C-107/23⁸ și Ordonanțele CJUE din 09.01.2024 în cauzele C-75/23 și C-131/23 intrând în conflict cu interpretările oferite de deciziile antemenționate, accentuând dificultățile de aplicare a normelor europene în dreptul penal național, mai ales în cazurile de infracțiuni grave care afectează interesele financiare ale Uniunii Europene. După cum putem observa, aceste decizii au amplificat constant controversa încă din anul 2018, și au transformat prescripția penală într-un subiect central în discuțiile juridice din România.

Conștienți fiind de faptul că a curs multă cerneală pentru a ilustra istoricul și implicațiile juridice ale deciziilor menționate mai sus, în prezentul articol ne-am propus să realizăm o radiografie a principalelor legislații penale europene care conțin dispoziții ce pot constitui sursă de inspirație pentru legislația românească privitoare la prescripția penală.

În subsidiar, am dorit să oferim cititorului un instrument prin care să privească în ansamblu legislația penală europeană privitoare la prescripția penală. În acest sens, am omis o parte din legislațiile statelor membre ce aveau un grad ridicat de similitudine cu soluțiile legislative românești, cum ar fi, de pildă, Codul Penal danez⁹, Codul Penal finlandez¹⁰, Codul Penal german¹¹, Codul Penal grec¹², Codul Penal italian¹³, Codul Penal polonez¹⁴, Codul Penal portughez¹⁵ sau Codul Penal spaniol¹⁶.

procesului penal în cursul procesului anterior acestei din urmă decizii, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 1141 din 28 noiembrie 2022.

⁵ Pentru o excelentă opinie pe marginea acestui subiect, a se vedea Silviu Gabriel BARBU, Andrei SĂVESCU, *Despre mitior lex în ce privește prescripția răspunderii penale*, articol disponibil la <https://abcjuridic.ro/despre-mitior-lex-in-ce-priveste-prescriptia-raspunderii-penale/>, accesat la data de 02.10.2024.

⁶ Decizia nr. 37 din 17 iunie 2024 cu privire la obligativitatea de a lăsa neaplicată dezlegarea chestiunii de drept privitoare la aplicarea principiului *mitior lex* în materia întreruperii cursului prescripției răspunderii penale, dată prin Decizia nr. 67/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, în limitele rezultate din hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene pronunțată în cauza C-107/23 PPU, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 697 din 18 iulie 2024. În cuprinsul acestei decizii se realizează și o radiografie temporală a momentelor esențiale ce au dat naștere dezbatărilor din jurul prescripției.

⁷ Decizia 16 din 16 septembrie 2024, nepublicată încă la data scrierii prezentului articol.

⁸ Disponibilă la adresa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62023CJ0107>, consultată la data de 02.10.2024. Pentru o excelentă detaliere a implicațiilor acestei decizii, a se vedea și Vlad Neagoe, *Hotărârea preliminară a Curții de Justiție privind prescripția răspunderii penale – Decalogul chestiunilor controversate*, disponibil la adresa: <https://www.juridice.ro/714230/hotararea-preliminara-a-curtii-de-justitie-privind-prescriptia-raspunderii-penale-decalogul-chestiunilor-controversate.html>, accesat la data de 05.10.2024.

⁹ Disponibil la adresa: <https://www.globalwps.org/data/DNK/files/Danish%20Criminal%20Code.pdf>, accesată la data de 05.10.2024.

¹⁰ Disponibil la adresa: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_19951010.pdf, accesată la data de 05.10.2024.

¹¹ Disponibil la adresa: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/, accesată la data de 04.10.2024. În cazul codului penal german există însă o prevedere interesantă în cuprinsul art. 78b alin. 3, diferită de legislația română, care stabilește că “(3) Dacă înainte de expirarea termenului de prescripție s-a pronunțat o sentință în primă instanță, termenul de prescripție nu încetează la data la care procesul s-a finalizat printr-o hotărâre definitivă”.

¹² Disponibil la adresa: <https://www.hellenicparliament.gr/en/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou>, accesată la data de 04.10.2024.

¹³ Disponibil la adresa: https://www.imolin.org/doc/amlid/Italy/penal_code.pdf, accesată la data de 04.10.2024.

Astfel, scopul studiului nostru nu este de a oferi soluții doctrinare sau jurisprudențiale noi în sprijinul armonizării controverselor din jurul prescripției penale, ci de a contribui la schițarea unei imagini cât mai fidele a modului în care este privită prescripția penală la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene.

De menționat că traducerea din punct de vedere juridic a majorității dispozițiilor legale analizate se regăsește și în “Codex penal: Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene, coordonator Tudorel Toader, Ed. C.H. Beck, București, 2018”, lucrare publicată de Ministerul Justiției, la adresa: <https://codexpenal.just.ro/codex.html>.

2. Analiza principalelor reglementări ale statelor membre UE în materia prescripției penale.

Articolele 57-59 din Codul Penal austriac¹⁷ legiferează, în principal, instituția prescripției penale, având următorul text legal:

“§ 57. (1) Răspunderea penală pentru faptele penale sancționate cu pedeapsa cu închisoarea între 10 și 20 de ani sau cu pedeapsa detențiunii pe viață, precum și faptele penale prevăzute la Titlul XXV¹⁸ nu se prescrie. După expirarea unui termen de 20 de ani în locul pedepsei detențiunii pe viață se aplică pedeapsa cu închisoarea între 10 și 20 de ani. În privința termenului de prescripție dispozițiile alin. 2 și § 58 se aplică în mod corespunzător.

(2) Răspunderea penală pentru alte fapte se prescrie. Termenul de prescripție începe de îndată ce acțiunea sancționată de legea penală este încheiată sau comportamentul penal încetează.

(3) Termenul de prescripție este de 20 de ani când legea nu prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață, dar o pedeapsă cu închisoarea mai mare de 10 de ani; 10 ani când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani, dar care nu depășește 10 de ani, 5 ani când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii mai mare de un an, dar care nu depășește 5 ani, 3 ani când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii mai mare de 6 luni, dar care nu depășește un an, 1 an când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii care nu depășește 6 luni sau doar amenda.

(4) O dată cu intervenirea prescripției și confiscarea specială și măsurile de siguranță devin inadmisibile.

§ 58. (1) Dacă rezultatul unei infracțiuni se produce abia după ce fapta penală a fost încheiată sau după ce comportamentul penal a încetat, termenul de prescripție nu se consideră a fi împlinit decât dacă acesta era deja încheiat la momentul producerii rezultatului, sau dacă, de la data prevăzută la § 57 alin. 2 trecuse deja o dată și jumătate din durata sa, dar cel puțin 3 ani.

(2) Dacă în interiorul termenului de prescripție făptuitorul săvârșește o nouă faptă penală care are la bază aceeași înclinație nocivă, prescripția nu intervine înainte ca termenul de prescripție pentru această faptă să fi expirat.

(3) La calcularea termenului de prescripție nu se vor avea în vedere:

¹⁴ Disponibil la adresa: https://adsdatabase.ohchr.org/IssueLibrary/PORTUGAL_Criminal%20Code.pdf., accesată la data de 06.10.2024.

¹⁵ Disponibil la adresa <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1995-34437675>, accesată la data de 07.10.2024.

¹⁶ Disponibil la https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf, accesată la data de 07.10.2024.

¹⁷ Disponibil la adresa: https://sherloc.unodc.org/cld/document/aut/austrian_criminal_code.html, accesată la data de 05.10.2024.

¹⁸ Ex: genocid, infracțiuni contra umanității, infracțiuni de război;

1. perioada în care conform legii punerea în mișcare a acțiunii penale nu poate fi dispusă sau continuată, dacă Legea privind organizarea instanțelor publicată în BGBl nr. 1/1930 și alin. 4 nu prevăd altceva;

2. perioada cuprinsă între prima audiere în calitate de învinuit, primul avertisment al procurorului cu/sau exercitarea de măsuri coercitive împotriva făptuitorului pentru fapta săvârșită (§§ 93 alin. 1 și 105 alin. 1 Cod de procedură penală), emiterea primei ordonanțe a procurorului sau a primei cereri de efectuare sau încuviințare a măsurilor de anchetă prevăzute în Secțiunea 8 din Codul de procedură penală și a administrării de probe în vederea elucidării suspiciunilor ca re îl vizează pe făptuitor, dispunerea mandatului de căutare sau reținere, cererea de arestare preventivă sau sesizarea instanței și încetarea definitivă a procesului penal;

3. perioada până la împlinirea vârstei de 28 de ani de către victima unei fapte penale contra integrității corporale și vieții, contra libertății sau libertății și integrității sexuale, atunci când la data săvârșirii faptei victima era minoră;

4. termenul de supraveghere conform § 203 alin. 1 Cod de procedură penală, termenele pentru plata unei sume de bani împreună cu eventuale reparații și pentru prestarea de muncă în folosul comunității împreună cu eventuale înțelegeri privind urmările săvârșirii faptei (...), precum și perioada de la depunerea unei cereri a parchetului conform § 204 alin. 2 Cod de procedură penală până la comunicarea mediatorului de conflict cu privire la înțelegerile dintre părți și îndeplinirea acestora (§ 204 alin. 4 Cod de procedură penală).

(3a) O întrerupere a cursului prescripției intervenită în conformitate cu dispozițiile de la alineatele de mai sus continuă să producă efecte juridice chiar și atunci când, în urma unor modificări legislative, la momentul întreruperii cursului prescripției fapta ar fi fost deja prescrisă conform noii legi.

(4) *Dacă punerea în mișcare a acțiunii penale este condiționată de introducerea unei plângeri prelabile de către persoana vătămată sau se face cu autorizarea unei persoane îndrituite în acest sens, cursul prescripției nu este întrerupt de împrejurarea că nu a existat plângere prelabilă sau că nu s-a acordat autorizarea în acest sens”.*

Se poate observa că, spre deosebire de prescripția penală din dreptul penal român, în legislația penală austriacă se prevede imprescriptibilitatea pentru toate infracțiunile grave sancționate cu închisoare pe viață sau între 10 și 20 de ani (inclusiv infracțiuni de corupție gravă), nu numai pentru genocid, crime împotriva umanității și crime de război. De asemenea, în dreptul penal austriac, dacă infractorul comite o nouă infracțiune similară în timpul perioadei de prescripție, termenul de prescripție pentru prima infracțiune nu se va încheia înainte de expirarea termenului pentru noua infracțiune. Totodată, în legislația austriacă există perioade specifice care nu se includ în calculul termenului de prescripție, cum ar fi intervalele în care procesul penal nu poate fi inițiat sau continuat sau perioada până când o victimă minoră împlinește 28 de ani în cazul infracțiunilor împotriva minorilor.

Însă, probabil cea mai mare diferență față de dreptul penal românesc este prevederea care stabilește că “o întrerupere a cursului prescripției intervenită în conformitate cu dispozițiile de la alineatele de mai sus continuă să producă efecte juridice chiar și atunci când, în urma unor modificări legislative, la momentul întreruperii cursului prescripției fapta ar fi fost deja prescrisă conform noii legi. Prin această dispoziție, care a trecut testul constituționalității la Tribunalul Constituțional al Austriei, se instituie o regulă care deviază, aparent, de la principiul legii penale mai favorabile, atât de dezbătut pe planul nostru juridic, instituind astfel o stabilitate imuabilă asupra termenului de prescripție existent la momentul săvârșirii infracțiunii.

Articolele 21-25 din Codul de Procedură Penală belgian¹⁹ legiferează, în principal, instituția prescripției penale, având următorul text legal:

“Art. 21. *Cu excepția cazurilor prevăzute la articolul 21bis, acțiunea publică se prescrie, începând cu ziua în care infracțiunea a fost comisă, după 30 de ani, 20 de ani, 15 ani, 10 ani sau 1 an, în funcție de tipul infracțiunii: 30 de ani pentru crime pedepsite cu închisoare pe viață, 20 de ani pentru crime pedepsite cu închisoare între 20 și 30 de ani, 15 ani pentru crime pedepsite cu închisoare între 5 și 20 de ani, 10 ani pentru delikte, 1 an pentru contravenții. Ziua în care infracțiunea a fost comisă este inclusă în calculul termenului. Reducerea sau modificarea pedepsei din cauza circumstanțelor atenuante nu afectează termenele de prescripție prevăzute la alineatul 1. În caz de concurs ideal (mai multe infracțiuni săvârșite împreună), prescripția este guvernată de termenul propriu fiecărei infracțiuni. Atunci când mai multe infracțiuni constituie executarea succesivă și continuă a aceleiași intenții infracționale, termenul de prescripție începe să curgă de la ultimul act dovedit, cu condiția ca timpul scurs între diversele acte să nu fie egal sau mai mare decât termenul de prescripție.*

Art. 21bis: *Acțiunea publică nu se prescrie: a) în cazurile prevăzute la articolele 136bis, 136ter și 136quater din Codul penal²⁰; în cazurile prevăzute la articolele 417/7-417/22, 417/24-417/38, 417/44 și 417/56, 409 și 433quinquies, § 1, aliniatul 1, 1°, din Codul penal, și în cazul tentativelor de comitere a acestei infracțiuni dacă aceasta viza o persoană sub 18 ani;*

În cazurile prevăzute la articolele 394 și 475 din Codul penal, dacă natura sau contextul lor ar putea afecta grav o țară sau o organizație internațională sau sunt susceptibile de a provoca o teamă serioasă în populație sau de a constrânge ilegal guvernul sau o organizație internațională să acționeze sau să nu acționeze într-un anumit fel, sau să perturbe grav sau să distrugă structurile fundamentale politice, constituționale, economice sau sociale ale unei țări sau organizații internaționale.

Art. 22: A fost abrogat la data de 28 aprilie 2024.

Articolul 23: *Termenul de prescripție a acțiunii publice încetează să curgă din ziua în care tribunalul de poliție, tribunalul corecțional, curtea cu jurați sau curtea de apel, sesizată în primă instanță și în ultimă instanță, este sesizată cu acțiunea publică.*

Art. 24: *Prescripția acțiunii publice este suspendată atunci când legea prevede acest lucru sau când există un obstacol legal la inițierea acțiunii publice.*

Art. 25: *Articolele 21, 23 și 24 se aplică la prescripția acțiunii publice pentru infracțiuni prevăzute de legi speciale, precum și pentru cele prevăzute de decrete și ordonanțe, atâta timp cât aceste legi, decrete și ordonanțe nu derogă de la ele”.*

Ceea ce ne-a atras atenția în mod direct asupra reglementării belgiene este, în primul rând, faptul că prescripția în dreptul belgian este o instituție ce aparține dreptului procedural și nu substanțial, nesupusă analizei legii penale mai favorabile. De asemenea, o altă diferență esențială față de reglementarea românească o regăsim în art. 23 Cod procedură penală belgian care prevede că *termenul prescripției va înceta să curgă după sesizarea instanțelor de judecată cu acțiunea publică (acțiunea penală).*

Articolele 79-84 din Codul Penal bulgar²¹, legiferează, în principal, instituția prescripției penale, având următorul text legal:

¹⁹ Disponibil la <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1878/04/17/1878041750/justel#text>, accesată la data de 05.10.2022.

²⁰ Încălări grave ale dreptului internațional umanitar;

²¹ Disponibil la adresa: <https://www.globalwps.org/data/BGR/files/Criminal%20Code.pdf>, accesată la data de 05.10.2024.

“Art. 79. Urmărirea penală și executarea pedepsei încetează: 1. dacă făptuitorul a decedat; 2. atunci când a intervenit prescripția prevăzută de lege; 3. atunci când a intervenit amnistia. (2) Nu intervine prescripția privind urmărirea penală și a executării pedepsei cu privire la: 1. infracțiuni împotriva păcii și umanității. 2. infracțiuni grave prevăzute la capitolul doi, secțiunea I, secțiunea II, secțiunea IV și secțiunea V, capitolul trei, secțiunea I, secțiunea II și secțiunea III, capitolul unsprezece, secțiunea III din partea specială a Codului penal, săvârșite în perioada 9 septembrie 1944 până la 10 noiembrie 1989 de către membrii organelor de conducere ai Partidului Comunist Bulgar, precum și de către terți, cărora le-au fost atribuite funcții de răspundere sau de partid²².”

Art. 80. (1) Urmărirea penală se exclude prin prescripție atunci când nu a fost declanșată într-un termen de:

1. douăzeci de ani, pentru fapte pedepsite cu detențiune pe viață, fără 379 comutare, detențiune pe viață și 35 de ani pentru uciderea a două sau mai multe persoane; 2. cincisprezece ani, pentru fapte pedepsite cu pedeapsa închisorii mai mare de zece ani; 3. zece ani, pentru fapte pedepsite cu pedeapsa închisorii mai mare de trei ani; 4. cinci ani, pentru fapte pedepsite cu pedeapsa închisorii mai mare de un an; 5. doi ani în toate celelalte cazuri.

(2) Termenele de prescripție prevăzute de alineatul precedent pentru infracțiunile comise de minori se stabilesc după punerea în acord a înlocuirii pedepsei potrivit art. 63.

(3) Termenul de prescripție pentru urmărire curge de la finalizarea infracțiunii, în cazul tentativei, iar al actelor preparatorii – din ziua săvârșirii ultimului act material, iar pentru infracțiunile continue, precum și pentru cele în formă continuată – de la încetarea lor.

Art. 81 (1) Termenul de prescripție se suspendă atunci când începerea sau continuarea urmăririi penale depind de soluționarea unei chestiuni preliminare cu un act judiciar intrat în vigoare.

(2) Termenul de prescripție se întrerupe prin orice acțiune a autorităților competente, întreprinsă pentru urmărirea penală și aceasta doar în privința persoanei împotriva căreia este îndreptată urmărirea penală. După aducerea la îndeplinire a acțiunii în urma căreia s-a întrerupt prescripția, va începe să curgă un nou termen de prescripție.

(3) Independent de suspendarea sau întreruperea termenului de prescripție, urmărirea penală încetează dacă s-a scurs o perioadă ce depășește cu jumătate perioada prevăzută la articolul precedent.”

Din analiza acestor dispoziții, identificăm multe similitudini cu legislația românească. Ce ni s-a părut însă extrem de interesant este faptul că, în legislația bulgară, întreruperea prescripției se realizează prin îndeplinirea oricărei acțiuni întreprinsă pentru urmărirea penală, fiind astfel un text similar cu cel existent în legislația română anterior amendării sale prin deciziile Curții Constituționale anterior amintite²³ și ulterior prin O.U.G. nr. 71 din 30 mai 2022 pentru modificarea art. 155 alin. (1) din Legea nr. 286/2009 privind Codul penal²⁴.

Secțiunile 34 și 35 din Codul Penal ceh²⁵ legiferează, în principal, instituția prescripției penale, având următorul text legal:

“Secțiunea 34. Termenul de prescripție. (1) Răspunderea penală pentru o infracțiune se prescrie la împlinirea termenului de prescripție, după cum urmează: a) douăzeci de ani, în

²² declarat neconstituțional prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 2016 –Monitorul Oficial nr. 83 din 2016.

²³ În forma sa inițială, anterior Deciziei CCR nr. 297/2018, art. 155 C. pen. stabilea: “Întreruperea cursului prescripției răspunderii penale (1). Cursul termenului prescripției răspunderii penale se întrerupe prin îndeplinirea oricărui act de procedură în cauză”.

²⁴ Publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 531 din 30 mai 2022.

²⁵ Disponibil la adresa: <https://www.derechos.org/intlaw/doc/cze1.html>, accesată la data de 05.10.2024.

cazul unei infracțiuni pentru care Codul penal prevede pedeapsa excepțională cu închisoarea și al unei infracțiuni săvârșite ca parte a elaborării ori aprobării unui proiect de privatizare conform prevederilor altui act normativ; b) cincisprezece ani, atunci când limita maximă a unei pedepse cu închisoarea este de minimum zece ani; c) zece ani, atunci când limita maximă a unei pedepse cu închisoarea este de minimum cinci ani; d) cinci ani, atunci când limita maximă a unei pedepse cu închisoarea este de minimum trei ani, e) trei ani, pentru alte infracțiuni.

(2) Termenul de prescripție în cazul infracțiunilor având ca trăsătură un efect sau al celor al căror efect este o trăsătură a constituirii infracțiunii, curge de la momentul producerii aceluși efect; pentru alte infracțiuni, termenul de prescripție curge de la săvârșirea faptei. Termenul de prescripție pentru un participant curge de la săvârșirea infracțiunii principale de către autorul acesteia.

(3) Următoarele nu sunt luate în considerare în calcularea termenului de prescripție:

a) perioada de timp în care infractorul nu a putut fi adus înaintea instanței din cauza unor piedici legale; b) perioada de timp în care a fost suspendată urmărirea penală; c) perioada de timp până când victima unei infracțiuni de trafic de persoane (Secțiunea 168) sau a oricăreia dintre infracțiunile prevăzute de Capitolul III al Părții speciale a prezentei legi privind infracțiunile sexuale împotriva demnității umane împlinește 18 ani, d) perioada de supraveghere care se aplică suspendării condiționate a urmăririi penale.

(4) Termenul de prescripție își întrerupe cursul: a) la momentul declanșării urmăririi penale pentru infracțiunea pentru care se aplică termenul de prescripție, precum și în urma plasării în arest, emiterii unui ordin de arestare, a unui mandat de arestare sau a unui mandat european de arestare, prin punerea sub acuzare, propunerea unei pedepse, pronunțarea unei hotărâri de condamnare pentru săvârșirea acestei infracțiuni sau prin emiterea unei ordonanțe penale pentru acea infracțiune, sau b) dacă făptuitorul a săvârșit o nouă infracțiune în cursul termenului de prescripție, pentru care legea penală prevede o pedeapsă egală sau mai aspră.

(5) Orice întrerupere a curgerii termenului de prescripție presupune curgerea de la început a unui nou termen de prescripție.

Secțiunea 35. Excepții de la prescripție. Împlinirea termenului de prescripție nu atrage prescripția răspunderii penale a) pentru infracțiunile prevăzute de Capitolul XIII al Părții Speciale a prezentei legi, cu excepția infracțiunilor de înființare, sprijinire și promovare a unei mișcări vizând suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale (Secțiunea 403), exprimarea simpatiilor pentru mișcări vizând suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale (Secțiunea 404), negarea, contestarea, aprobarea și justificarea genocidului (Secțiunea 405), inclusiv astfel de acte săvârșite în trecut care întrunesc acum criteriile de constituire ale acestor infracțiuni, b) pentru infracțiunile de subminare a Republicii (Secțiunea 310), atentat terorist (Secțiunea 311) și terorism (Secțiunea 312), dacă au fost săvârșite în astfel de circumstanțe încât constituie crime de război sau crime împotriva umanității, conform prevederilor dreptului internațional, c) pentru orice alte infracțiuni săvârșite între 25 februarie 1948 și 29 decembrie 1989, pentru care limita superioară a pedepsei cu închisoarea este de minimum zece ani, dacă, din motive incompatibile cu principiile fundamentale ale ordinii de drept ale unui stat democratic, pentru care nu s-a pronunțat o hotărâre finală de condamnare sau achitare, și pentru infracțiunile săvârșite de funcționari publici sau asociate cu persecutarea unei persoane sau a unui grup de persoane pe motive politice, rasiale sau religioase”.

Analiza acestor dispoziții reliefează două diferențe substanțiale ale dreptului penal ceh față de dreptul penal român. În primul rând, observăm că prescripția penală se întrerupe prin simpla începere a urmăririi penale, indiferent dacă făptuitorul este cunoscut sau nu. În al doilea rând, prescripția este întreruptă și dacă făptuitorul a săvârșit o nouă infracțiune în

cursul termenului de prescripție, pentru care legea penală prevede o pedeapsă egală sau mai aspră.

Prevederile Art. 81-82 din Codul Penal croat²⁶ stabilesc, cu privire la prescripția penală, faptul că:

“Art. 81. Prescripția urmăririi penale. (1) Urmărirea penală se prescrie după: 40 de ani, pentru infracțiuni pentru care se poate aplica o condamnare la închisoare pe termen lung și pedeapsa privativă de libertate mai mare de 15 ani; 25 de ani, pentru infracțiuni pentru care se poate aplica pedeapsa privativă de libertate mai mare de 10 ani; 20 de ani, pentru infracțiuni pentru care se poate aplica pedeapsa privativă de libertate mai mare de 5 ani; 15 ani, pentru infracțiuni pentru care se poate aplica pedeapsa privativă de libertate mai mare de 3 ani; 10 ani, pentru infracțiuni pentru care se poate aplica pedeapsa privativă de libertate mai mare de un an de zile; 6 ani pentru celelalte infracțiuni.

(2) Urmărirea penală nu se prescrie pentru infracțiunea de genocid (articolul 88), pentru agresiune (articolul 89), pentru crima împotriva umanității (articolul 90), pentru crime de război (articolul 91) și pentru alte fapte care, conform Constituției Republicii Croația sau dreptului internațional, nu se prescriu.

(3) Dacă înainte de expirarea termenelor de la alineatul 1 a fost pronunțată o sentință la instanța de fond, prescrierea urmăririi penale se prelungește cu doi ani.

Art. 82. Cursul prescrierii urmăririi penale. (1) Prescrierea urmăririi penale începe să curgă din ziua în care a fost comisă infracțiunea. Dacă consecința ce reprezintă elementul material al infracțiunii se produce mai târziu, prescrierea începe să curgă din acel moment.

(2) Prescrierea urmăririi penale nu curge pentru perioada pentru care, conform legii, urmărirea penală nu poate fi dispusă sau nu poate fi continuată.

(3) Pentru infracțiunile de la articolul 105 alineatul 3, articolul 106 alineatele 2 și 3, articolul 110, articolul 111, articolul 112 alineatul 1, articolul 114, articolul 116, articolul 118, articolul 119, articolul 154 alineatul 1 punctul 2, articolul 158, articolul 159, articolul 162, articolul 164, articolul 166, articolul 170, articolul 171, articolul 176 și articolul 177 ale prezentului Cod penal, comise împotriva copilului, prescripția începe să curgă din momentul în care victima devine majoră.”

Principala diferență față de reglementarea prev. de art. 153-156 C. Pen. român rezidă în termenele foarte îndelungate de prescripție ale răspunderii penale prevăzute în dreptul croat. De asemenea, se poate observa și o *cauză de întrerupere specială a prescripției*, respectiv situația în care a fost pronunțată o sentință la instanța de fond, prescrierea urmăririi penale se prelungindu-se cu încă doi ani față de termenul inițial de prescripție.

Art. 81 din Codul Penal estonian²⁷ reglementează, în principal, prescripția acțiunii penale, având următorul text legal:

Art. § 81. Prescripția răspunderii penale. (1) Nicio persoană nu poate fi condamnată sau pedepsită pentru o faptă penală în cazul în care următoarele perioade au fost depășite între comiterea infracțiunii și rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești corespunzătoare: 1) zece ani, în cazul unei infracțiuni de gradul întâi; 2) cinci ani, în cazul unei infracțiuni de gradul doi.

(2) Faptele de agresiune, genocid, infracțiunile împotriva umanității, infracțiunile de război și infracțiunile pentru care se prevede pedeapsa detențiunii pe viață nu se prescriu.

²⁶ Disponibil la adresa: https://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation_Criminal-Code.pdf, accesată la data de 07.10.2024.

²⁷ Disponibil la adresa: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>, accesată la data de 05.10.2024.

(3) Delictelor se prescriu dacă a trecut un termen de doi ani între comiterea lor și rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești corespunzătoare, cu excepția cazurilor în care legea prevede o perioadă de prescripție de trei ani.

(4) În cazul unei fapte în formă continuată, termenele de prescripție se vor calcula de la data comiterii ultimei acțiuni sau inacțiuni. În cazul infracțiunilor în formă continuă, termenele de prescripție se vor calcula de la încetării acțiunii sau inacțiunii.

(5) Termenul de prescripție a răspunderii penale este întrerupt prin efectuarea unuiia dintre următoarele acte de procedură în cauză: 1) aplicarea unei măsuri preventive cu privire la suspect sau acuzat sau confiscarea proprietății acestuia sau a proprietății care face obiectul infracțiunii de spălare de bani; 2) punerea sub acuzare a suspectului; 3) amânarea audierii în cazul în care acuzatul nu se prezintă; 4) audierea acuzatului de către instanță; 5) dispunerea unei expertize de către un expert sau a prezentării de probe suplimentare de către instanță.

(6) În cazul în care termenul de prescripție al unei infracțiuni este întrerupt, un nou termen de prescripție va începe să curgă după efectuarea unui act procedural indicat la alineatul (5) al prezentului articol. O persoană nu poate fi condamnată sau pedepsită pentru o faptă penală în cazul în care perioada dintre comiterea faptei penale și rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești corespunzătoare depășește cu peste cinci ani termenul prevăzut de alineatul (1) al prezentului articol.

(7) Termenul de prescripție a răspunderii penale este întrerupt: 1) în cazul în care un suspect, un acuzat sau o persoană supusă procedurilor se sustrage procedurilor de investigare, extrajudiciare sau de judecată, până la momentul în care persoana este reținută sau apare în fața autorității care desfășoară procedurile; 2) la începerea procedurilor penale, în spețe cu elemente delictuale, până la finalizarea acestor proceduri; 3) în cazul unei infracțiuni de natură sexuală comise asupra unei persoane minore, până la împlinirea vârstei de optsprezece ani de către victimă, cu excepția cazului în care motivul începerii procedurilor penale a devenit evident înainte ca victima să atingă această vârstă.

(8) În cazurile prevăzute de alineatul (7) punctul 1) și alineatul (2) din prezentul articol, termenul de prescripție nu va fi reluat dacă au trecut peste cincisprezece ani de la comiterea faptei penale. Termenul de prescripție în cazul delictelor minore nu va fi reluat dacă au trecut mai mult de trei ani de la comiterea delictului. În cazul în care termenul de prescripție al delictului este de trei ani, acesta nu va fi reluat în cazul în care au trecut zece ani de la comiterea delictului”.

Similar codului penal român, în Codul Penal estonian prescripția penală este reglementată prin articolele din partea generală a Codului, iar termenele de prescripție sunt stabilite în funcție de gravitatea infracțiunii. Ceea ce ne-a atras atenția însă, ca o diferență fundamentală față de dreptul penal român, este un caz aparte de întrerupere cursului prescripției penale atunci când “un suspect, un acuzat sau o persoană supusă procedurilor se sustrage procedurilor de investigare”, situație ce nu este reglementată în dreptul nostru.

Art. 7- 9.3 din Codul de procedură penal francez²⁸ reglementează instituția prescripției penale, astfel:

“Art. 7. Acțiunea publică pentru infracțiuni se prescrie după douăzeci de ani de la data săvârșirii infracțiunii. Acțiunea publică pentru infracțiunile menționate la articolele 706-16, 706-26 și 706-167 din prezentul cod, la articolele 214-1-214-4 și 221-12 din Codul penal și la Cartea IV bis din același cod se prescrie în termen de treizeci de ani de la data săvârșirii infracțiunii. Acțiunea publică pentru infracțiunile menționate la articolul 706-47 din prezentul cod, atunci când sunt comise împotriva minorilor, se prescrie după treizeci de

²⁸ Disponibil la adresa <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/>, accesată la data de 04.10.2024.

ani de la data la care minorul a atins vârsta majoratului; cu toate acestea, în cazul violului, dacă un alt viol, agresiune sexuală sau molestare sexuală este comis împotriva unui alt minor de către aceeași persoană înainte de expirarea acestui termen, termenul de prescripție pentru acest viol se prelungește, după caz, până la data la care expiră termenul de prescripție pentru noua infracțiune.

Nu există termen de prescripție pentru urmărirea penală a infracțiunilor menționate la articolele 211.1-212.3 din Codul penal.

Art. 8. Acțiunea publică pentru contravenții se prescrie după șase ani de la data săvârșirii infracțiunii. Acțiunea publică pentru infracțiunile prevăzute la articolele 223-15-2 și 223-15-3 din Codul penal și la articolul 706-47 din prezentul cod, atunci când sunt săvârșite împotriva minorilor, cu excepția celor prevăzute la articolele 222-29-1 și 227-26 din Codul penal, se prescrie după zece ani de la majoratul acestora.

Acțiunea publică pentru infracțiunile menționate la articolele 222-12, 222-29-1 și 227-26 din același cod, atunci când sunt comise împotriva minorilor, se prescrie după douăzeci de ani de la majoratul acestora din urmă.

Cu toate acestea, în cazul agresiunii sexuale sau al molestării sexuale comise împotriva unui minor, dacă un alt minor este agresat sexual sau molestat sexual de aceeași persoană înainte de expirarea termenelor prevăzute la al doilea și al treilea paragraf din prezentul articol, termenul de prescripție pentru prima infracțiune se prelungește, după caz, până la termenul de prescripție pentru noua infracțiune.

Acțiunea publică pentru infracțiunea menționată la articolul 434-3 din Codul penal se prescrie, în cazul în care omisiunea de a informa privește o agresiune sexuală sau o molestare sexuală comisă asupra unui minor, în termen de zece ani de la data la care victima a devenit majoră și, în cazul în care omisiunea de a informa privește un viol comis asupra unui minor, în termen de douăzeci de ani de la data la care victima a devenit majoră. Acțiunea publică pentru infracțiunile menționate la articolul 706-167 din prezentul cod, atunci când acestea sunt pedepsite cu zece ani de închisoare, și pentru infracțiunile menționate la articolul 706-16 din prezentul cod, cu excepția celor definite la articolele 421-2-5-421-2-5-2 din Codul penal, la articolul 706-26 din prezentul cod și în Cartea IV bis din Codul penal, se prescrie după douăzeci de ani de la data săvârșirii infracțiunii.

Articolul 9. Acțiunea penală pentru contravenții se prescrie după un an de la data săvârșirii infracțiunii.

Articolul 9.1. Termenul de prescripție pentru urmărirea penală a infracțiunii prevăzute la articolul 214-2 din Codul penal, în cazul în care aceasta a condus la nașterea unui copil, curge de la data la care copilul atinge vârsta majoratului.

Prin derogare de la articolele 7 și 8 primul paragraf din prezentul cod, termenul de prescripție pentru urmărirea penală a unei infracțiuni ascunse sau disimulate curge de la data la care infracțiunea a ieșit la iveală și a putut fi constatată în condiții care permit începerea sau exercitarea urmăririi penale, dar termenul de prescripție nu poate depăși doisprezece ani împliniți pentru contravenții și treizeci de ani împliniți pentru infracțiuni grave de la data la care a fost comisă infracțiunea.

O infracțiune ascunsă este o infracțiune care, din cauza elementelor sale constitutive, nu poate fi cunoscută nici de victimă, nici de autoritățile judiciare. De asemenea, o infracțiune ascunsă este o infracțiune în care autorul execută în mod deliberat orice manevră evidentă pentru a împiedica descoperirea sa.

Articolul 9.2. Termenul de prescripție pentru urmărirea penală este întrerupt de :

1° Orice act al procurorului sau al părții civile de punere în mișcare a acțiunii publice, astfel cum se prevede la articolele 80, 82, 87, 88, 388, 531 și 532 din prezentul cod și la articolul 65 din legea din 29 iulie 1881 privind libertatea presei;

2° Orice act de anchetă emis de Ministerul Public, orice raport întocmit de un ofițer de poliție judiciară sau de un agent autorizat care exercită atribuții de poliție judiciară în vederea cercetării și urmăririi penale efective a autorilor unei infracțiuni;

3° Orice act de anchetă prevăzut la articolele 79-230 din prezentul cod, efectuat de un judecător de instrucție, de o cameră de instrucție sau de magistrați și ofițeri de poliție judiciară delegați de aceștia, care vizează efectiv descoperirea și urmărirea penală a autorilor unei infracțiuni;

4° Orice hotărâre judecătorească sau decizie, chiar dacă nu este definitivă, dacă nu este nulă și neavenită.

Orice act, hotărâre sau decizie menționată la punctele 1°-4° determină un termen de prescripție egal cu termenul inițial.

Prezentul articol se aplică infracțiunilor conexe, precum și autorilor sau complicilor care nu sunt vizați de unul dintre aceste acte, hotărâri sau decizii. Termenul de prescripție pentru violul, agresiunea sexuală sau molestarea sexuală comise asupra unui minor este întrerupt de unul dintre actele sau hotărârile menționate la 1° - 4° în cadrul unei proceduri în care aceeași persoană este acuzată de una dintre aceste infracțiuni comise asupra unui alt minor.

Articolul 9.3. Orice impediment juridic prevăzut de lege sau orice impediment de fapt insurmontabil, asimilat forței majore, care face imposibilă punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii publice, suspendă termenul de prescripție”.

Ceea ce ne-a atras atenția în mod particular asupra reglementării franceze, similar celei belgiene, este în primul rând faptul că prescripția este o instituție ce aparține dreptului procedural și nu substanțial, nesupusă analizei legii penale mai favorabile, ci principiului *tempus regit actum*. De asemenea, așa cum se poate observa în rândurile de mai sus, în dreptul francez prescripția penală este întreruptă prin emiterea sau îndeplinirea **oricărui act de anchetă** emis de Ministerul Public, de un ofițer de poliție judiciară sau de un agent autorizat care exercită atribuții de poliție judiciară în vederea cercetării și urmăririi penale efective a autorilor unei infracțiuni, ori orice alt act de anchetă, efectuat de un judecător de instrucție, de o cameră de instrucție sau de magistrați și ofițeri de poliție judiciară delegați de aceștia, care vizează efectiv descoperirea și urmărirea penală a autorilor unei infracțiuni, distinct de dreptul penal român în care prescripția este întreruptă doar de actele de urmărire penală care trebuie comunicate suspectului sau inculpatului.

De asemenea, termenul de prescripție nu va curge în cazul infracțiunilor ascunse sau disimulate (pe scurt definită ca fiind o infracțiune care, din cauza elementelor sale constitutive, nu poate fi cunoscută nici de victimă, nici de autoritățile judiciare) până la data în care infracțiunea a ieșit la iveală și a putut fi constatată în condiții care permit începerea sau exercitarea urmăririi penale, caz complet necunoscut de dreptul penal românesc.

Secțiunile 70-73 din Codul Penal olandez²⁹ reglementează prescripția penală după cum urmează:

„Secțiunea 70. (1) Dreptul de a porni procesul penal va fi împiedicat la împlinirea termenului de prescripție de: 1°. trei ani pentru toate infracțiunile minore; 2°. șase ani pentru infracțiunile grave care pot fi pedepsite cu amendă, detenție sau închisoare de cel mult trei ani; 3°. 12 ani pentru infracțiuni grave care pot fi pedepsite cu o durată determinată de închisoare mai mare de trei ani; 4°. douăzeci de ani pentru infracțiuni grave care pot fi pedepsite cu închisoare mai mare de zece ani. (2) Spre deosebire de subsecțiunea (1), dreptul de a porni procesul penal nu încetează la expirarea termenului de prescripție în cazul unei infracțiuni grave căreia i se poate aplica pedeapsa cu închisoarea pe viață.

²⁹ Disponibil la adresa: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/nld/1881/penal-code-of-the-netherlands_html/Netherlands_Penal_Code_1881_as_amd_2014.pdf, accesată la data de 04.10.2024.

Secțiunea 71. *Termenul de prescripție începe să curgă în ziua următoare zilei în care a fost săvârșită infracțiunea, cu excepția următoarelor cazuri:*

1°. în cazul infracțiunilor grave prevăzute la Secțiunea 172 (1), Secțiunea 173 (1), secțiunile 173a și 173b, termenul începe să curgă în ziua următoare datei la care infracțiunea gravă a ajuns la cunoștința unui funcționar însărcinat cu investigarea infracțiunilor;

2°. în cazul contrafacerii, în ziua următoare zilei utilizării elementului contrafăcut;

3°. în cazul infracțiunilor grave prevăzute în secțiunile 240b, 242-250 inclusiv și 273f sau 300-330 inclusiv, în măsura în care infracțiunea constituie mutilarea genitală a unei persoane de sex feminin și a fost comisă împotriva unei persoane care nu a împlinit încă vârsta de optsprezece ani, în ziua următoare datei la care această persoană împlinește vârsta de optsprezece ani; 4°. în cazul infracțiunilor grave prevăzute în secțiunile 278, 279, 282 și 282a, în ziua următoare datei liberării sau salvării sau a decesului persoanei împotriva căreia s-a săvârșit în mod direct infracțiunea gravă; 5°. în cazul infracțiunilor minore prevăzute în secțiunile 465, 466 și 467, în ziua următoare datei la care, potrivit prevederile date și pentru punerea în aplicare a secțiunii 1.

Secțiunea 72. 1. Orice act de urmărire penală va întrerupe termenul de prescripție, inclusiv în ceea ce privește alte persoane decât persoana urmărită.

2. După întrerupere va începe să curgă un nou termen de prescripție. Cu toate acestea, nu se poate porni procesul penal în cazul infracțiunilor minore după zece ani și în cazul infracțiunilor grave dacă perioada care a trecut este egală cu dublul termenului de prescripție aplicabil pentru acea infracțiune gravă, de la data în care termenul de prescripție inițial a început să curgă.

Secțiunea 73 *Suspendarea urmăririi penale pentru soluționarea unei chestiuni preliminare va suspenda termenul de prescripție”.*

Așa cum se poate observa, codul penal olandez conține o serie de dispoziții ce nu se regăsesc în dreptul penal român. Astfel, în primul rând, cursul prescripției penale în dreptul olandez este întrerupt prin efectuarea oricărui act de urmărire penală. De asemenea, în cazul infracțiunilor grave, termenul de prescripție nu va începe să curgă decât în ziua următoare datei la care infracțiunea gravă a ajuns la cunoștința unui funcționar însărcinat cu investigarea infracțiunilor, iar în cazul contrafacerii, în ziua următoare zilei utilizării elementului contrafăcut, reglementarea neregăsită în dreptul penal român.

Art. 95 din Codul Penal lituanian³⁰ reglementează prescripția penală, statuând faptul că “(1) *Persoana care a săvârșit o faptă penală nu poate fi supusă executării unei hotărâri judecătorești de condamnare atunci când:*

a) *a expirat următoarea perioadă: a) doi ani, în cazul săvârșirii unei contravenții; b) cinci ani, în cazul săvârșirii unei infracțiuni din neglijență sau a unei infracțiuni minore intenționate; c) opt ani, în cazul săvârșirii unei infracțiuni intenționate mai puțin grave; d) zece ani, în cazul săvârșirii unei infracțiuni grave; e) cincisprezece ani, în cazul săvârșirii unei infracțiuni foarte grave; f) douăzeci de ani, în cazul săvârșirii unei infracțiuni privind infracțiunea de omor cu premeditare;*

b) în perioada prevăzută la punctul 1 al alineatului 1 al prezentului articol persoana nu s-a sustras de la investigațiile desfășurate pe perioada arestării preventive sau de proces și nu a săvârșit o nouă infracțiune.

2. Termenul de prescripție se calculează de la săvârșirea faptei penale până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești.

³⁰

Disponibil la adresa <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpg&documentId=a84fa232877611e5bca4ce385a9b7048&category=TAD>, accesată la data de 04.10.2024.

3. În cazul în care persoana care a săvârșit o faptă penală se sustrage de la urmărirea penală pe perioada arestării preventive sau de la proces, calculul termenului de prescripție se suspendă. Calculul termenului de prescriere va fi reluat din ziua în care persoana este arestată sau în care începe să execute pedeapsa și mărturisește săvârșirea infracțiunii. Cu toate acestea, o hotărâre judecătorească de condamnare nu poate fi pronunțată atunci când au trecut cincisprezece ani de la săvârșirea infracțiunii sau douăzeci de ani s-au scurs de la săvârșirea infracțiunii privind infracțiunea de omor cu premeditare și calculul termenului de prescripție nu a încetat din cauza săvârșirii unei noi infracțiuni.

4. În cazul în care persoana săvârșește o nouă faptă penală înainte de expirarea termenelor indicate în prezentul articol, calculul prescrierii se întrerupe. În acest caz, calculul prescripției primei infracțiuni începe de la data săvârșirii unei noi infracțiuni sau contravenții.

După cum se poate observa, codul penal lituanian conține o serie de prevederi ce diferențiază instituția prescripției penale de cea din dreptul român. În primul rând, cursul prescripției penale nu curge, ci este suspendat dacă persoana acuzată s-a sustras de la investigațiile desfășurate pe parcursul procesului. Calculul termenului de prescriere va fi reluat din ziua în care persoana este arestată sau în care începe să execute pedeapsa și mărturisește săvârșirea infracțiunii. De asemenea, dacă persoana acuzată săvârșește o nouă infracțiune, cursul prescripției pentru prima infracțiune nu se va împlini.

Art. 687-694 din Codul Penal maltez³¹ legislația instituția prescripției penale astfel:

“Art. 687. (1) Sentințele care acordă pedepse nu se prescriu prin prescripție, în pofida trecerii oricărui termen. (2) Termenul de prescripție în ceea ce privește toate infracțiunile se suspendă din momentul în care o învinuire și, sau un act de acuzare este comunicat persoanei acuzate sau inculpate până în momentul în care este pronunțată o hotărâre definitivă și irevocabilă în procedura care a început ca urmare a acestei acuzații sau a acestui rechizitoriu.

Art. 688. Cu excepția dispozițiilor legale contrare, acțiunea penală este prescrisă în următoarele situații: (a) după trecerea a 20 de ani în ceea ce privește infracțiunile pasibile la pedeapsa cu închisoarea pe o perioadă de cel puțin mai puțin de douăzeci de ani; (b) prin trecerea a cincisprezece ani în ceea ce privește infracțiunile pasibile de pedeapsa cu închisoarea pentru o perioadă mai mică de douăzeci de ani, dar nu mai puțin de nouă ani; (c) după zece ani, în cazul infracțiunilor pasibile de pedeapsa cu închisoarea mai mică de nouă ani, dar nu mai mică de mai puțin de patru ani; (d) până la expirarea a cinci ani în cazul infracțiunilor pasibile de pedeapsa cu închisoarea mai mică de patru ani, dar nu mai puțin de un an; (e) după doi ani în cazul infracțiunilor pasibile de pedeapsa cu închisoarea mai mică de un an, sau la o amendă (multa) sau la pedepsele stabilite pentru contravenții; (f) de trecerea a trei luni în ceea ce privește contravenții, sau de insulte verbale pasibile de pedepsele stabilite pentru contravenții.

Art. 689. În scopul prescrierii, se ține seama de pedeapsa la care este pasibilă infracțiunea în mod obișnuit, independent de orice scuză sau altă circumstanță specială din cauza căreia infracțiunea este, conform legii, pasibilă de o pedeapsă mai mică; nici trebuie să se țină seama de orice creștere a pedepsei ca urmare a oricărei condamnări anterioare.

Art. 690. La calcularea termenului stabilit pentru prescripție, lunile și anii se socotesc conform calendarului obișnuit calendarului obișnuit.

691. (1) În ceea ce privește o infracțiune consumată, termenul de prescripție curge din ziua în care infracțiunea a fost săvârșită; în ceea ce privește o tentativă de infracțiune,

³¹ Disponibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=NIM:202100290>, accesată la data de 07.10.2024.

din ziua în care în care a fost comis ultimul act de executare; în ceea ce privește o infracțiune continuă, din ziua în care a avut loc ultima încălcare săvârșită; iar în ceea ce privește o infracțiune continuă, din ziua în care în care continuarea a încetat.

(2) În cazul în care acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare sau continuată cu excepția unei autorizații speciale, sau după soluționarea oricărei chestiuni în urma unei proceduri separate, termenul de prescripție se suspendă și continuă de la data la care este acordată autorizația sau în care este soluționată chestiunea. Prescripția nu curge atunci când contravenientul este necunoscut.

692. Termenul de prescripție în ceea ce privește infracțiunile nu începe să curgă atunci când autorul este necunoscut.

693. (1) Termenul de prescripție este întrerupt prin orice act de procedură comunicat părții învinuite sau acuzate cu privire la cu privire la fapta de care este acuzată.

(2) Termenul de prescripție este de asemenea întrerupt de mandatul de arestare sau, în cazul în care nu există motive pentru arestare, de citație, deși mandatul de arestare sau citația nu a avut niciun efect din cauza faptului că partea acuzată sau acuzat a fugit sau a părăsit Malta.

(3) În cazul în care termenul de prescripție a fost întrerupt, acesta începe din nou să curgă din ziua întreruperii.

(4) Întreruperea prescripției operează cu privire la toate persoanele care au luat parte la infracțiune, chiar dacă actul de întrerupere are loc față de o singură persoană.

694. Prescripția se aplică din oficiu și nu este legal pentru partea acuzată sau inculpată să renunțe la prescripție”.

După cum se poate observa, codul penal maltez conține câteva dispoziții inedite în materia prescripției penale. Astfel, în primul rând sentințele de fond care acordă pedepse nu se prescriu prin prescripție, în pofida trecerii oricărui termen. De asemenea, termenul de prescripție în ceea ce privește infracțiunile nu începe să curgă atunci când autorul este necunoscut, ambele soluții legislative fiind străine de dreptul penal român.

Art. 87 din Codul Penal slovac³² reglementează, în principal, prescripția penală, având următorul text legal:

§ 87 *Prescripția urmăririi penale.* (1) Răspunderea penală pentru o faptă este înlăturată prin lege la expirarea termenului de prescripție, și anume după: a) 30 de ani în cazul infracțiunilor grave pentru care prezenta lege permite aplicarea închisorii pe viață; b) 20 de ani în cazul infracțiunilor grave pentru care partea specială a prezentei legi permite aplicarea unei pedepse privative de libertate de cel puțin zece ani; c) 10 ani în cazul altor infracțiuni grave; d) 5 ani în cazul unei infracțiuni de gravitate redusă pentru care Partea specială a acestei legi permite aplicarea unei pedepse privative de libertate cu o durată maximă de cel puțin 3 ani; e) 3 ani în cazul altor infracțiuni de gravitate redusă.

(2) Termenul de prescripție nu include:

a) perioada în care făptuitorul nu a putut fi judecat din cauza unor impedimente de natură legală; b) perioada în care făptuitorul s-a aflat în străinătate cu scopul de a se sustrage de la urmărirea penală; c) termenul de încercare, în cazul suspendării condiționate a urmăririi penale; d) perioada pe parcursul căreia a fost amânată temporar punerea în mișcare a acțiunii penale; e) perioada în care a fost întreruptă urmărirea penală.

(3) Prescripția urmăririi penale se întrerupe

a) prin introducerea unui act de acuzare pentru infracțiunea penală care face obiectul prescripției și prin actele de procedură ulterioare ale autorităților de urmărire penală, ale judecătorului însărcinat cu faza premergătoare procesului sau ale instanței judecătorești

³² Disponibil la adresa: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/72646/142672/F-1264596408/SVK-72646.pdf>, accesată la data de 07.10.2024.

însărcinate cu judecarea făptuitorului; sau b) când făptuitorul comite cu intenție o infracțiune în timpul termenului de prescripție.

(4) *De la data întreruperii termenului de prescripție inițial curge un nou termen de prescripție*".

Ceea ce ni se pare cu totul inedit în legislația slovacă este un caz de suspendare a cursului prescripție atunci când *făptuitorul s-a aflat în străinătate cu scopul de a se sustrage de la urmărirea penală*. De asemenea, este de reținut că termenul de prescripție se întrerupe atât prin efectuarea oricărui act de procedură după punerea în acuzare, cât și atunci când *făptuitorul comite cu intenție o infracțiune în timpul termenului de prescripție*, soluție legislativă care nu se regăsește în dreptul român, dar pe care o întâlnim în multe alte legislații europene, așa cum am analizat în rândurile de mai sus.

Art. 90-91 din Codul Penal sloven³³, reglementează instituția prescripției penale, având următorul conținut legal:

Art. 90 - *Termenele de prescripție a urmăririi penale. "(1) Cu excepția cazului în care se prevede altfel în prezentul Cod penal, nu se mai poate efectua urmărirea penală: 1) cincizeci de ani de la săvârșirea unei infracțiuni când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii de treizeci de ani, cu excepția cazului în care infracțiunea este imprescriptibilă; 2) treizeci de ani de la săvârșirea unei infracțiuni când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii de peste zece ani; 3) douăzeci de ani de la săvârșirea unei infracțiuni când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii de peste cinci ani; 4) zece ani de la săvârșirea unei infracțiuni când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii de peste un an; 5) șase ani de la săvârșirea unei infracțiuni când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii de până la un an sau amendă.*

(2) *Dacă pentru o infracțiune se prevede mai mult de o pedeapsă, termenul limită referitor la cea mai severă pedeapsă se aplică infracțiunii în cauză.*

(3) *Fără a ține seama de alin. 1 din prezentul articol, termenul de prescripție pentru infracțiunile contra libertății sexuale și infracțiunile contra căsătoriei, familiei sau tinerilor, săvârșite împotriva unui minor, începe la data la care persoana vătămată devine adult.*

Art. 91 *Cursul și întreruperea cursului prescripției urmăririi penale. (1) Termenul de prescripție a urmăririi penale începe să curgă de la data săvârșirii infracțiunii.*

(2) *Dacă hotărârea judecătorească definitivă din căile de atac extraordinare se anulează, termenul de prescripție din noul proces va fi de doi ani de la anularea hotărârii judecătorești definitive.*

(3) *Cursul termenului de prescripție se va suspenda pentru perioada în care nu poate fi inițiată sau continuată urmărirea penală sau atunci când făptuitorul nu este localizat de autoritățile de stat.*

(4) *Cursul termenului de prescripție se va întrerupe în cazul în care făptuitorul săvârșește o altă infracțiune penală la fel de gravă sau mai gravă înainte de încheierea unei astfel de perioade; după o întrerupere, începe un nou termen de prescripție*".

Analiza acestor prevederi legale, reliefează mai multe aspecte interesante. În primul rând, se poate observa că în unele sisteme de drept, spre exemplu în dreptul sloven, termenele de prescripție penală sunt foarte îndelungate, ajungând până la 50 de ani. De asemenea, termenul de prescripție se va suspenda pentru perioada în care nu poate fi inițiată sau continuată urmărirea penală sau atunci când făptuitorul nu este localizat de autoritățile de stat și se va întrerupe în cazul în care făptuitorul săvârșește o altă infracțiune penală la fel de

³³ Disponibil la adresa <https://www.legal-tools.org/doc/5f7383/>, accesată la data de 08.10.2024.

gravă sau mai gravă înainte de încheierea unei astfel de perioadă. După o întrerupere, va începe un nou termen de prescripție, fără a exista o limită cu privire la numărul de întreruperi.

3. Concluzii.

Am observat în rândurile de mai sus, din analiza legislațiilor europene, faptul că există mai multe state în care instituția prescripției penale este mult mai sever reglementată în comparație cu dreptul penal român.

Deși nu putem afirma cu siguranță că toate aceste modele de legiferare sunt cele mai bune modele de urmat în contextul realităților sociale din România contemporană, considerăm însă că sunt demne de luat în seamă soluțiile normative mai severe și mult mai riguroase din diverse alte state democratice europene, mai ales atunci când discutăm despre necesitatea cooperării judiciare europene, respectiv despre o proporționalitate judicioasă între mecanismul statal al răspunderii penale și nevoia socială de funcționare eficientă a acestuia pentru a putea apăra în mod eficient societatea și cetățenii împotriva fenomenului infracțional.

Astfel, art. 33 alin. 2 din Legea 302/2004, privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, subliniază faptul că România poate refuza executarea unui mandat european de arestare dacă a intervenit prescripția răspunderii penale sau a executării pedepsei conform legislației naționale. Această prevedere poate ridica probleme semnificative în contextul cooperării judiciare europene, deoarece reglementările privind prescripția în legislația penală română, mai ales după epopeea continuă a deciziilor CCR și ÎCCJ (amintite orientativ la începutul prezentului studiu juridic), sunt considerabil mai favorabile persoanelor care încalcă legea penală în România, în comparație cu alte state membre ale Uniunii Europene.

Această discrepanță creează dificultăți majore în cadrul cooperării judiciare pan-europene, în special în ceea ce privește mandatul european de arestare, cum am sugerat mai sus. Dacă un inculpat comite o infracțiune în alt stat membru, dar se refugiază în România, el poate scăpa de răspunderea penală dacă, la momentul solicitării, infracțiunea s-a prescris conform dreptului român, chiar dacă în statul solicitant termenul de prescripție este mult mai lung. Astfel, România devine, involuntar, un refugiu pentru cei care doresc să evite urmărirea penală, împrejurare care nu ajută deloc la îmbunătățirea imaginii României în Europa.

Aceste împrejurări ar trebui să pună presiune asupra armonizării legislative la nivel european și, evident, ridică întrebări cu privire la eficiența legislației penale române atât pentru propriile probleme de natură infracțională din plan național, dar și pentru planul cooperării judiciare europene.

În sensul prezentului studiu, apreciem că pentru a se asigura o cooperare judiciară eficientă și unitară, este esențial ca statele membre să dezvolte reglementări armonizate cât mai eficient în materie de prescripție penală, pornind și de la ideea generală a armonizării marilor mecanisme juridice care conduc societatea în cadrul statelor membre ale Uniunii Europene, în scopul de a face compatibile mecanismele legale cu care acestea funcționează în mod integrat, mai ales acolo unde integrarea este inerțială, inevitabilă. Fenomenul infracțional este unul inevitabil, are o diversitate în modalitățile de manifestare cu multe specificități naționale, dar metodele legale principale de intervenție statală ar trebui să aibă o anumită sincronizare și compatibilitate între acestea, așa încât fluxul intervenției punitive a statelor membre să fie unul cursiv, eficient, capabil să reducă anvergura activităților infracționale de orice fel, mai ales în aceste timpuri, când criminalitatea transfrontalieră este un fenomen negativ curent.

Diferențele între legislațiile naționale pot, desigur, să submineze încrederea reciprocă între statele membre, afectând astfel unul dintre pilonii esențiali ai funcționării însăși Uniunii Europene în ansamblul său, precum și, în concret, să lezeze fluenta și eficiența cooperării judiciare în cadrul Uniunii Europene.

Discuția despre prescripția penală în contextul cooperării judiciare europene devine astfel o prioritate, în special în statele în care, similar României, au reglementări ce permit prescripția timpurie și în masă a unor infracțiuni grave. Acest aspect, în dinamica relațiilor intraeuropene și în spectrul principiului egalității în drepturi și obligații între cetățenii europeni poate crea un sentiment de inegalitate între cetățenii europeni și poate submina eforturile comune de a combate criminalitatea transfrontalieră.

Reformele în acest domeniu ar putea contribui la o mai bună aliniere cu standardele europene și la asigurarea unui cadru judiciar coerent, eficient și echitabil.

BIBLIOGRAPHY

Cursuri/Articole:

Codex penal: Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene, coordonator Tudorel Toader, Ed. C.H. Beck, București, 2018;

Silviu Gabriel BARBU, Andrei SĂVESCU, Despre mitior lex în ce privește prescripția răspunderii penale, articol disponibil la <https://abcjuridic.ro/despre-mitior-lex-in-ce-priveste-prescriptia-raspunderii-penale/>, accesat la data de 02.10.2024;

Vlad Neagoe, Hotărârea preliminară a Curții de Justiție privind prescripția răspunderii penale – Decalogul chestiunilor controversate, disponibil la adresa: <https://www.juridice.ro/714230/hotararea-preliminara-a-curtii-de-justitie-privind-prescriptia-raspunderii-penale-decalogul-chestiunilor-controversate.html>, accesat la data de 05.10.2024;

Legislație:

Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 411 din 27 mai 2019;

Decizia nr. 297 din 26 aprilie 2018 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.155 alin. (1) din Codul penal, publicată în Monitorul Oficial nr. 518 din 25.06.2018;

Decizia nr. 358 din 26 mai 2022 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.155 alin. (1) din Codul penal, publicată în Monitorul Oficial nr.565 din 09.06.2022;

O.U.G. nr. 71 din 30 mai 2022, publicată Monitorul Oficial, Partea I, nr. 531 din 30 mai 2022;

Decizia ÎCCJ nr. 67 din 25 octombrie 2022, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 1141 din 28 noiembrie 2022;

Decizia nr. 37 din 17 iunie 2024 cu privire la obligativitatea de a lăsa neaplicată dezlegarea chestiunii de drept privitoare la aplicarea principiului mitior lex în materia întreruperii cursului prescripției răspunderii penale, dată prin Decizia nr. 67/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, în limitele rezultate din hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene pronunțată în cauza C-107/23 PPU, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 697 din 18 iulie 2024;

Siteografie:

https://adsdatabase.ohchr.org/IssueLibrary/PORTUGAL_Criminal%20Code.pdf.;

<https://codexpenal.just.ro/codex.html>;

<https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1995-34437675>;

<https://e->

seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvvpvg&documentId=a84fa232877611e5bca4ce385a9b7048&category=TAD;

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=NIM:202100290>;

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62023CJ0107>;

https://sherloc.unodc.org/cld/document/aut/austrian_criminal_code.html;

https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/nld/1881/penal-code-of-the-netherlands_html/Netherlands_Penal_Code_1881_as_amd_2014.pdf;
<https://www.derechos.org/intlaw/doc/cze1.html>;
<https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1878/04/17/1878041750/justel#text>;
https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_19951010.pdf;
https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/;
<https://www.globalwps.org/data/BGR/files/Criminal%20Code.pdf>;
<https://www.globalwps.org/data/DNK/files/Danish%20Criminal%20Code.pdf>;
<https://www.hellenicparliament.gr/en/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou>;
<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/72646/142672/F-1264596408/SVK-72646.pdf>;
https://www.imolin.org/doc/amlid/Italy/penal_code.pdf;
<https://www.legal-tools.org/doc/5f7383/>;
<https://www.legifrance.gouv.fr/codes/>;
https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documentos/Criminal_Code_2016.pdf;
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>;
https://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation__Criminal-Code.pdf;

STUDY CONCERNING THE LIMITS OF THE RIGHT TO DISPOSE BY LIBERALITIES

Maria-Marieta Soreață
Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: The liberalities are juridical documents con considerable consequences on the patrimony of the one in possess, reasons for which, these receives a legal express settlement, in terms of validity conditions but also in term of incapacities, interdictions , or generic, of the limits to be in possess through such documents.

Keywords: donation, testament, fiduciary substitution, residual liberalities, unwritten clauses

1.Considerații generale privind condițiile de valabilitate a liberalităților

Spre deosebire de vechiul Cod civil, Cod civil actual, reglementează prin Titlul III, din Cartea a IV-a instituția liberalităților, incluzând aici atât dispozițiile între vii (donație), precum și cele pentru cauză de moarte (legatul cuprins în testament). Donația, deși își păstrează natura juridică de contract cu titlu gratuit, este reglementată în categoria liberalităților, împreună cu testamentul, legiuitorul reglementând unitar condițiile generale pentru valabilitatea acestor categorii de acte.

Potrivit art. 984 C. civ.: *„liberalitatea este actul juridic prin care o persoană dispune cu titlu gratuit de bunurile sale, în tot sau în parte, în favoarea unei alte persoane”*. Din definiția legală rezultă că liberalitățile sunt acte juridice de dispoziție, în mod obligatoriu cu titlu gratuit. Același text legal statuează faptul că astfel de acte juridice nu se pot face decât prin donație sau prin legat cuprins în testament.

Privite prin prisma efectelor produse asupra patrimoniului dispunătorului (ieșirea unor valori din patrimoniu fără a primi în schimb o contraprestație), legiuitorul a instituit reguli speciale în materia condițiilor de valabilitate, condiții menite să confere siguranța că voința dispunătorului a fost cea reală. Conform art. 985 C. civ.: *„Donația este contractul prin care, cu intenția de a gratifica, o parte, numită donator, dispune în mod irevocabil de un bun în favoarea celeilalte părți, numită donatar”*. Iar, potrivit art. 986 C. civ., legatul este *„dispoziția testamentară prin care testatorul stipulează ca, la decesul său, unul sau mai mulți legatari să dobândească întregul său patrimoniu, o fracțiune din acesta sau anumite bunuri determinate”*.

Ceea ce unește cele două categorii de acte este caracterul lor de acte de dispoziție, precum și faptul că sunt acte juridice cu titlu gratuit. Elementul care le deosebește fundamental este faptul că donația este un act de dispoziție între vii, în timp ce legatul testamentar este un act pentru cauză de moarte, element care a impus și particularizarea regimului juridic aplicabil fiecăruia dintre cele două acte.

2.Limitele dreptului de a dispune prin liberalități

2.1. Oprirea pactelor asupra moștenirilor nedeschise încă

Una dintre limitele generale, instituită în noul Cod civil cu valoare de principiu prin dispozițiile art. 956, vizează actele juridice săvârșite cu privire la moșteniri nedeschise încă, acte care sunt lovite de sancțiunea nulității absolute. Pentru a cădea sub incidența acestor dispoziții legale, nu are relevanță dacă actul încheiat este cu titlu gratuit sau oneros, esențial fiind ca acesta să privească drepturi eventuale asupra unei moșteniri nedeschise încă, drepturi care s-ar putea dobândi prin deschiderea succesiunii, sau acte prin care se exercită anticipat

dreptul de opțiune succesorală. Această interdicție este, așadar, aplicabilă tuturor actelor juridice, nu doar liberalităților, fie că ele îmbracă forma donației sau a legatului.

În doctrină, această interdicție instituită și prin vechiul Cod civil, s-a apreciat a fi fundamentată pe considerente de ordin moral, apreciindu-se că „*ele ar trezi dorința morții celui care lasă moștenirea*”¹.

În raport de reglementarea legală, pentru a fi în prezența unui act juridic care să fie calificat drept pact asupra unei moșteniri viitoare, este necesară îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții:

a) să fie un pact, o convenție, un act juridic bilateral sau multilateral, inclusiv actele juridice unilaterale de acceptare sau renunțare la o moștenire nedeschisă încă²;

b) pactul să aibă drept obiect o moștenire nedeschisă, viitoare, privită în universalitatea sa, sau o fracțiune ori un bun singular din această moștenire, putând fi vorba de o moștenire viitoare, nedeschisă, a uneia dintre părțile contractante sau a unui terț;

c) actul să privească un drept succesoral eventual, iar nu un drept actual și născut. Dreptul eventual se diferențiază atât față de dreptul sub condiție suspensivă, cât și față de termenul suspensiv³. Diferențierea dreptului eventual asupra unei succesiuni viitoare față de dreptul sub condiție suspensivă constă în faptul că acesta din urmă depinde de un eveniment viitor și nesigur în privința producerii lui, pe când dreptul eventual la o succesiune depinde de un eveniment viitor (moartea celui care lasă moștenirea), dar sigur, în acest caz fiind incertă nașterea dreptului⁴;

d) actul să nu fie permis, în mod excepțional, de lege, cum ar fi spre exemplu împărțeala de ascendent.

2.2.Substituțiile fideicomisare

Instituția substituției fideicomisare nu este nouă, ea își are originea în dreptul roman⁵, când, în timpul împăratului August, a devenit obligatorie.

În dreptul feudal, substituțiile fideicomisare au jucat un rol foarte important pentru nobilime, asigurând păstrarea averii întreagă și neîmpărțită, din generație în generație, prin intermediul substituțiilor fideicomisare, cel care moșteneau averea era obligat să conserve bunurile, fără a le înstrăina sau greva, pentru ca apoi să le transmită generației viitoare.

Vechiul drept românesc (Codul Calimach și Codul Caragea) recunoștea valabilitatea substituțiilor fideicomisare, însă Codul civil le-a interzis cu desăvârșire, fără nicio excepție. Interdicția substituțiilor fideicomisare era fundamentată pe argumentul că încalcă două principii generale ale dreptului civil, respectiv: principiul liberei circulații a bunurilor și principiul potrivit căruia nimeni nu poate dispune decât pentru cazul morții sale.

Noul Cod civil avansează o soluție mai puțin riguroasă în materia regimului juridic al substituțiilor fideicomisare, întrucât, pe de o parte, față de vechiul Cod civil care prevedea expres sancțiunea nulității unui astfel de act juridic, noul Cod civil introduce sancțiunea ineficacității, iar, pe de altă parte, dacă vechiul Cod civil nu admitea derogări în materie, prohibiția fiind absolută, în noul Cod civil se admite că o astfel de dispoziție, dacă nu este interzisă de lege, poate produce efecte.

¹ Fr. Deak, St. Cărpănuș, Dreptul Civil. Contracte speciale. Dreptul de autor. Dreptul de moștenire, Universitatea din București, 1983, p. 460.

² G. Boroi, L. Stănculescu, Instituții de Drept Civil Drept civil. Succesiuni, Ed. Hamangiu, București 2012, p. 604.

³ A se vedea M. Eliescu, op. cit., p. 300-302.

⁴ I. Dogaru, V. Stănescu, M. Sorașă, Bazele dreptului civil. vol. V. Succesiuni, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 365.

⁵ Denumirea vine de la latinescul fiducia, – ae = încredere, bună-credință, lucru încredințat cuiva spre păstrare; fideicomissum = ceea ce s-a încredințat bunei-credințe cuiva.

Potrivit art. 993 C. civ., substituția fideicomisară este dispoziția prin care o persoană, denumită *instituit*, este însărcinată să administreze bunul sau bunurile care constituie obiectul liberalității și să le transmită unui terț, denumit *substituit*, desemnat tot de dispunător.

Existența substituției fideicomisare presupune trei părți implicate, respectiv, *dispunătorul*, *instituitul* (persoana însărcinată să administreze bunurile și să le transmită terțului substituit) și *substituitul* (terțul desemnat de dispunător căruia i se vor transmite bunurile de către instituit).

Potrivit art. 993 C. civ., în principiu astfel de dispoziții sunt lipsite de eficacitate, cu excepția cazului în care este permisă de lege. Achiesăm în acest sens la punctul de vedere deja exprimat în doctrină⁶ ce a semnalat contradictorialitatea și caracterul neclar al dispozițiilor art. 993-994 C. civ., care creează aparența existenței a două instituții juridice distincte, deși reglementarea privește materia substituției fideicomisare, interzisă în principiu prin art. 993 și totuși admisă, în anumite condiții, prin art. 994.

2.3. Excepția în materie

Potrivit **art. 994 C. civ.:** „o liberalitate poate fi grevată de o sarcină care constă în obligația instituitului, donator sau legatar, de a administra bunurile care constituie obiectul liberalității și a le transmite, la decesul său, substituitului desemnat de dispunător”. Elementul care, potrivit dispozițiilor legale, creează diferența între substituția reglementată prin art. 993 și cea permisă de lege, prevăzută în art. 994, este reprezentat de momentul la care urmează a opera transferul dreptului asupra bunului ce face obiectul liberalității de la instituit către substituit. Dacă acest moment este reprezentat de momentul decesului instituitului, substituția își produce efectele, dacă ar urma a-și produce efectele în timpul vieții instituitului, este lipsită de eficacitate. Legiuitorul a apreciat probabil că, în această din urmă ipoteză, instituția substituției fideicomisare ar putea fi folosită pentru a eluda dispoziții legale ce instituie anumite incapacități de a dispune, respectiv de a primi prin liberalități.

Cât privește capacitatea și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească părțile substituției fideicomisare, instituitul este supus regulilor prevăzute de noul Cod civil în materia fiduciarului (art. 773 și urm. C. civ.), incapacitatea de a dispune se analizează prin raportare la persoana instituitului, iar cea de a primi prin raportare la persoana instituitului și beneficiarului [art. 994 alin. (2) și (3) C. civ.].

Pentru a fi în prezența substituției fideicomisare admisă de lege trebuie îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

a) dispunătorul să fi făcut două sau mai multe liberalități cu același obiect, către persoane diferite, acestea urmând a se executa succesiv. Persoanele în favoarea cărora sunt făcute liberalitățile trebuie să fie arătate de dispunător, fiind determinate sau determinabile. Nu va constitui o substituție fideicomisară dispoziția prin care testatorul lasă averea sa unei persoane, pentru ca, la moartea sa, aceasta să o lase cui crede de cuviință.

b) instituitul să primească bunurile afectate de sarcina de a le conserva, păstra și remite la moartea sa substituitului desemnat de testator. Practic, substituția fideicomisară determină inalienabilitatea bunurilor, instituitul fiind obligat să nu le înstrăineze și să nu le greveze, deoarece intenția dispunătorului este ca substituitul să beneficieze de toate bunurile legate instituitului, după moartea acestuia.

c) dreptul substituitului trebuie să se nască la moartea celui instituit [art. 996 alin. (1) C. civ.]. În cazul substituției fideicomisare, drepturile substituitului nu se nasc din momentul morții dispunătorului, ci în momentul morții instituitului, dispunătorul stabilind el însuși ordinea (*orto succesivus*) în care bunurile vor trece în proprietatea diferiților beneficiari desemnați de testator. În cazul în care dreptul substituitului s-ar naște în timpul vieții instituitului,

⁶ G. Boroș, L. Stănciulescu, op. cit., p. 605.

am fi în prezența substituției reglementată în forma prevăzută de dispozițiile art. 993 și lipsită de eficacitate juridică.

Relevantă în această materie prezintă și dispozițiile art. 996 alin. (3) C. civ., potrivit cu care „*substituitul nu poate fi, la rândul său, supus obligației de administrare și de transmitere a bunurilor*”, dispoziții care statuează că substituția fideicomisară admisă de lege nu poate fi decât simplă sau unică, dispunătorul neavând posibilitatea de a dispune de bunuri și la decesul substituitului.

Efectele substituției fideicomisare le regăsim reglementate expres în conținutul art. 995 și 996 alin. (2) C. civ. Regula în materie este aceea că efectele substituției vor privi numai bunurile ce au făcut obiectul liberalității. Momentul de la care sarcina prevăzută de art. 994 C. civ. produce efecte juridice este reprezentat de decesul instituitului, moment în raport cu care vor fi identificate bunurile ce au făcut obiectul liberalității și care există în patrimoniul instituitului. Dacă liberalitatea a privit valori mobiliare, sarcina va produce efecte și asupra valorilor mobiliare care le înlocuiesc. În cazul în care liberalitatea a privit bunuri imobile supuse formalităților de publicitate imobiliară, și sarcina trebuie să respecte aceleași formalități, fiind supusă notării în cartea funciară.

Drepturile substituitului asupra bunurilor ce constituie obiectul liberalității își au izvorul în manifestarea de voință a dispunătorului, fiind independente de exercitarea vreunui act de acceptare din partea substituitului [art. 996 alin. (2) C. civ.]. Pentru a se asigura cu privire la îndeplinirea sarcinii de către instituit, dispunătorul poate impune instituitului constituirea de garanții sau încheierea unor contracte de asigurare (art. 997 C. civ.).

Dacă instituitul este moștenitor rezervatar, sarcina instituită nu poate încălca rezerva succesorală, putând fi diminuată în limita cotității disponibile (art. 998 C. civ.). Oferta de donație făcută substituitului poate fi acceptată de acesta și după decesul dispunătorului (art. 999 C. civ.).

Legiuitorul a avut în vedere și ipoteza în care substituitul predecedează sau renunță la beneficiul liberalității, ceea ce face ineficace liberalitatea, statuând că în lipsa unei dispoziții exprese care să confere acest drept moștenitorilor substituitului sau unui al doilea substituit, desemnat de dispunător, bunul va rămâne instituitului (art. 1000 C. civ.).

2.4. Liberalitățile reziduale

Liberalitățile reziduale sau legatul rămășiței (*de eo quod residuo*) este o liberalitate prin care dispunătorul poate stipula ca substituitul să fie gratificat cu ceea ce rămâne la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele al cărui beneficiar a fost instituitul. Cadrul de reglementare al acestei instituții este reprezentat de dispozițiile art. 1001-1005 C. civ.

Prin acest act de dispoziție bunurile nu devin inalienabile, pentru că gratificatul nu este obligat să le conserve, putând în timpul vieții să dispună de ele cu titlu oneros sau cu titlu gratuit. În acest sens dispozițiile art. 1002 C. civ. dispun că „*liberalitatea reziduală nu îl împiedică pe instituit să încheie acte cu titlu oneros și nici să rețină bunurile ori sumele obținute în urma încheierii acestora*”. Legiuitorul a recunoscut dispunătorului dreptul de a limita această libertate de a dispune a instituitului, însă această limitare trebuie să fie expresă și ea poate privi doar dreptul de a dispune prin donație [art. 1003 alin. (2) C. civ.]. Interdicția de a dispune poate fi limitată în cazul în care instituitul este moștenitor rezervatar al dispunătorului, instituitul având libertatea de a dispune prin acte între vii și pentru cauză de moarte de bunurile care au constituit obiectul donațiilor imputate asupra rezervei sale succesoriale [art. 1003 alin. (2) teza finală C. civ.]. La data decesului, instituitul este obligat să transmită substituitului, desemnat de dispunător, ceea ce a rămas din bunurile ce au făcut obiectul liberalităților [art. 1001 alin. (1) C. civ.].

Efectele juridice ale liberalităților reziduale sunt guvernate de principiul independenței patrimoniale, principiul în virtutea căruia instituitul nu este ținut să dea socoteală dispunătorului sau moștenitorilor acestuia.

Liberalitatea reziduală nu este o instituție juridică nouă, aceasta fiind recunoscută și aplicată și sub imperiul dispozițiilor din vechiul Cod civil. Legatul rămășiței primea în doctrină aceeași definiție pe care o regăsim în reglementarea legală actuală⁷. Opiniile au fost însă diferite cu privire la natura juridică a acestei liberalități. În literatura de specialitate s-a considerat că aceasta nu reprezintă o substituție fideicomisară, ci un legat supus unui termen suspensiv, drepturile terței persoane ce urmează să fie gratificată cu rămășița bunurilor legate urmând să se nască la deschiderea moștenirii dispunătorului, iar exercițiul lor se va face la moartea instituitului, în măsura în care bunurile se mai află în patrimoniul succesoral al acestuia. S-a considerat că dacă substituitul moare înaintea instituitului, drepturile lui trec asupra moștenitorilor săi care vor putea pretinde bunurile la moartea instituitului (deoarece termenul suspensiv nu afectează nașterea dreptului, ci numai exercițiul lui)⁸.

Argumentul major pentru care legatul rămășiței nu a fost considerat o substituție fideicomisară a fost acela că acesta nu are ca efect scoaterea obiectului liberalității din circuitul civil.

Doctrina anterioară nu recunoștea însă valabilitatea unui astfel de act, deoarece acesta încalcă un principiu cu valoare generală, conform căruia nimeni nu poate dispune pentru cazul morții altei persoane⁹.

Noul Cod civil recunoaște valabilitatea unui astfel de act de dispoziție, care este supus în privința efectelor produse, a drepturilor substituitului, garanțiilor, precum și cauzelor de ineficacitate, regulilor prevăzute pentru substituția fideicomisară (art. 1005 C. civ.). Față de această reglementare legală, se poate aprecia că și legatul rămășiței este tot o substituție fideicomisară, care primește o reglementare aparte în privința întinderii drepturilor substituitului, chiar dacă își păstrează aceeași trăsătură majoră, constând în recunoașterea în beneficiul instituitului a dreptului de a dispune în timpul vieții de bunurile ce au făcut obiectul liberalității. Deosebirea ar fi aceea că dreptul de a dispune recunoscut în favoarea instituitului este unul complet, întrucât acesta poate păstra valorile sau sumele încasate prin înstrăinarea bunurilor.

Ceea ce este comun cu substituția fideicomisară privește faptul că instituitul nu are libertatea de a dispune prin testament de bunurile rămase, acesta fiind ținut a le transmite persoanei desemnate de dispunător. Prin urmare, rămâne deschisă în continuare dezbateră cu privire la natura juridică a actului juridic analizat.

Spre deosebire de vechiul Cod civil, în reglementarea actuală regăsim o reglementare expresă a acestui tip de act juridic, căruia i se recunoaște valabilitatea, precum și a regimului juridic aplicabil.

2.5. Delimitări instituționale

Substituția fideicomisară prezintă numeroase asemănări cu alte instituții juridice, fără a se confunda însă cu acestea. În raport de cadrul legal în materie asigurat de reglementarea în vigoare, se impun câteva precizări în legătură cu elementele ce fac diferența între substituția fideicomisară și alte instituții precum: fideicomisul fără obligație, dublul legat condițional și substituția vulgară.

a) Fideicomisul fără obligație

Acest tip de liberalitate este întâlnită în cazul în care dispunătorul nu a stipulat, în mod imperativ, obligația instituitului de a păstra bunurile și a le transmite, la moartea sa, unei terțe persoane, ci exprimă numai o rugămintă, în sensul gratificării acelei persoane, în măsura în care bunurile legate se vor mai afla în patrimoniul succesoral al instituitului. Fideicomisul fără obligație se aseamănă cu legatul rămășiței, diferența fiind reprezentată de faptul că instituitul nu

⁷ Fr. Deak, op. cit., p. 330.

⁸ D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, vol. II, București, 1926., p. 561; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil roman*, vol. III, Ed. All, București, 1998, p. 673, nr. 1624.

⁹ I. Dogaru, V. Stănescu, M. Sorață, op. cit., p. 372.

are o veritabilă obligație de a transmite bunurile la decesul acestuia către substituit. Instituitorul va putea gratifica pe substituit, îndeplinind astfel rugămintea dispunătorului, dar ceea ce este esențial este faptul că instituitorul păstrează întreaga libertate de a dispune după cum dorește de bunurile legate.

b) Dublul legat condițional

Dublul legat condițional (legatul alternativ) reprezintă dispoziția prin care testatorul face două legate, având același obiect, în favoarea a două persoane diferite, dar sub aceeași condiție, care va fi însă rezolutorie pentru instituitor și suspensivă pentru gratificat¹⁰. De exemplu, dispunătorul lasă lui A averea sa, cu condiția rezolutorie a morții acestuia fără copii; dacă A va muri fără copii, averea va reveni lui B (caz în care aceeași condiție este suspensivă)¹¹. S-a observat că nici această dispoziție nu îndeplinește condițiile enumerate pentru a se afla în prezența unei substituții fideicomisare, deoarece nu există obligația de a conserva bunurile și nici nu ne aflăm în prezența a două liberalități succesive, din moment ce va fi executată o singură liberalitate, după cum condiția se va realiza sau nu¹².

c) Substituția vulgară (ordinară)

Substituția vulgară reprezintă dispoziția cuprinsă într-o liberalitate, prin care dispunătorul desemnează, în mod subsidiar, unul sau mai mulți substituiți, care să beneficieze de liberalitatea făcută în favoarea primului gratificat, în cazul în care acesta nu va primi sau nu va putea primi liberalitatea. De exemplu, reprezintă o substituție vulgară cea prin care testatorul instituie pe soția sa ca legatară, cu clauza că, dacă aceasta va muri înaintea lui, moștenirea să revină unui anumit nepot. Această formă a substituției a fost caracterizată de doctrină ca fiind o măsură de prevedere a dispunătorului, pentru cazul în care liberalitatea devine ineficace, aceasta fiind admisă de lege și sub imperiul reglementării anterioare¹³.

Substituția vulgară nu prezintă niciunul dintre caracterele prevăzute de substituția fideicomisară pentru că, deși presupune două liberalități având același obiect, acestea nu sunt succesive, bunurile nu sunt scoase din circuitul civil, iar dispunătorul nu hotărăște în privința morții altei persoane, ci doar în ceea ce privește devoluțiunea propriei moșteniri.

Substituția vulgară prezintă următoarele trăsături care o deosebesc fundamental de substituția fideicomisară:

- substituția vulgară presupune două liberalități, care au același obiect, dar nu sunt succesive (ca în cazul substituțiilor fideicomisare): prima liberalitate este pură și simplă, iar cea de-a doua este afectată de condiția suspensivă a ineficacității celei dintâi;
- bunurile care constituie obiectul legatului nu sunt scoase din circuitul civil, beneficiarul liberalității putând dispune de ele în mod liber;
- la deschiderea succesiunii, în funcție de realizarea sau nerealizarea condiției, se vor naște fie drepturile primului gratificat, fie ale celui de-al doilea (dacă prima liberalitate a devenit ineficace). De aceea, prin substituția vulgară nu se stabilește acel *orto succesivus*¹⁴, beneficiarii liberalității dobândind dreptul de a culege liberalitatea în mod alternativ, fie cel desemnat inițial, fie cel subsecvent, în cazul ineficacității liberalității în privința celui dintâi.

3.Reguli speciale în materia efectelor juridice ale liberalităților

3.1. Revizuirea condițiilor și sarcinilor

Noul Cod civil a introdus o abordare nouă în materia efectelor actelor juridice în general, care sunt guvernate de principiul forței obligatorii, principiu în temeiul căruia părțile sunt ținute să execute întocmai obligațiile asumate la momentul încheierii valabile a actului.

¹⁰ Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Actami, București, 1999, p. 331.

¹¹ I. Dogaru, V. Stănescu, M. Soreață, op. cit., p. 373.

¹² C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil roman. vol. III*, Ed. All, București, 1998, p.674,

¹³ G. Boroi, L. Stănculescu, op. cit., p. 608.

¹⁴ I. Dogaru, V. Stănescu, M. Soreață, op. cit., p. 374-375.

Astfel, în materia contractelor a reglementat expres impreviziunea (art. 1271) sau instituția adaptării contractului (art. 1213). În materia liberalităților legiuitorul a prevăzut posibilitatea revizuirii condițiilor și sarcinilor liberalității, a cărei reglementare o regăsim în dispozițiile art. 1006-1008 C. civ.

Revizuirea condițiilor sau sarcinilor poate fi solicitată de către beneficiarul liberalității, în cazul în care din cauza unor situații imprevizibile, apărute ulterior acceptării liberalității, îndeplinirea condițiilor sau executarea sarcinilor care afectează liberalitatea a devenit extrem de dificilă sau excesiv de oneroasă pentru acesta¹⁵.

Cererea pentru revizuirea condițiilor și sarcinilor este de competența instanței de judecată, care, la soluționarea acesteia, va trebui să se raporteze cu precădere la voința dispunătorului. Instanța sesizată cu soluționarea unei astfel de cereri va trebui să verifice dacă dificultatea îndeplinirii condițiilor sau executării sarcinilor ce afectează liberalitatea este consecința unor împrejurări imprevizibile, împrejurări care au apărut ulterior acceptării liberalității de către beneficiar. De asemenea, este esențial ca împrejurările care au generat dificultatea de îndeplinire a condițiilor sau caracterul mult prea oneros al sarcinii ce afectează liberalitatea să nu fie imputabile beneficiarului acesteia.

În măsura în care aceste condiții sunt îndeplinite, instanța poate să dispună modificări cantitative sau calitative ale condițiilor sau sarcinilor sau să le grupeze cu cele similare provenind din alte liberalități. În anumite ipoteze, instanța poate autoriza înstrăinarea parțială sau totală a obiectului liberalității, dispunând ca prețul să fie folosit în scopuri conforme cu voința dispunătorului. În funcție de situația concretă, instanța de judecată are libertatea de a dispune orice măsuri care să mențină destinația urmărită de dispunător la momentul la care a făcut gratificarea [art. 1007 alin. (2) C. civ.].

Legiuitorul nu enunță nici măcar exemplificativ criteriile pe care instanța sesizată cu o cerere în revizuirea condițiilor sau sarcinilor va trebui să le aplice, caracterul prea împovărat pentru beneficiar, urmând a fi apreciat *in concreto*, în fiecare caz în parte, în funcție de valoarea liberalității, de situația beneficiarului, de obligațiile pe care le presupune îndeplinirea condițiilor sau executarea sarcinii ce afectează liberalitatea. Măsura revizuirii condițiilor și sarcinilor are caracter temporar, ea menținându-se cât timp subzistă împrejurările care au justificat dispunerea unei astfel de măsuri (art. 1008 C. civ.). Dacă acestea dispar, persoana interesată poate solicita înlăturarea pe viitor a efectelor revizuirii, dându-se astfel satisfacție principiului forței obligatorii și irevocabilității actelor juridice unilaterale.

3.2. Clauzele considerate nescrise

Pentru respectarea libertății de voință, precum și a principiului disponibilității care guvernează exercitarea drepturilor subiective civile, noul Cod civil introduce sancțiunea clauzelor considerate nescrise, care reprezintă o cauză specială de ineficacitate a unor clauze ce nesocotesc drepturile recunoscute de lege pentru beneficiarul liberalității.

Potrivit art. 1009 alin. (1) C. civ., este ineficace, considerându-se a fi nescrisă (deci inexistentă), clauza prin care beneficiarul este obligat, sub sancțiunea desființării liberalității sau restituirii obiectului acesteia, să nu conteste valabilitatea unei clauze de inalienabilitate sau să nu ceară revizuirea condițiilor sau sarcinilor. Este considerată nescrisă și dispoziția testamentară prin care este prevăzută sancțiunea dezmoștenirii pentru încălcarea obligației de a nu contesta o clauză de inalienabilitate, de a nu cere revizuirea condițiilor sau sarcinilor, sau

¹⁵ Art. 1006 C. civ. are o reglementare eliptică, întrucât, în conținutul textului nu se regăsește precizarea expresă a momentului la care trebuie să survină împrejurările imprevizibile, prin raportare la momentul acceptării liberalității. Astfel, textul dispune „dacă din cauza unor situații imprevizibile neimputabile beneficiarului, survenite acceptării liberalității”. Din maniera de reglementare deducem faptul că legiuitorul a avut în vedere împrejurări ulterioare acceptării liberalității, necunoscute și care nu puteau fi prevăzute la acel moment de beneficiar.

pentru contestarea dispozițiilor din testament care aduc atingere drepturilor moștenitorilor rezervatari, sau sunt contrare ordinii publice sau bunelor moravuri.

Din reglementarea legală se poate concluziona în sensul că nu vor cădea sub incidența dispozițiilor art. 1009 acele clauze care, deși prevăd obligații de natura celor stipulate în textul de lege anterior menționat, executarea acestora nu este garantată de stipularea unor sancțiuni, precum desființarea liberalității, restituirea obiectului acesteia sau dezmoștenirea în cazul dispozițiilor testamentare.

3.3. Confirmarea liberalităților

Potrivit art. 1010 C. civ., liberalitățile pot fi confirmate de către moștenitorii universali sau cu titlu universal ai dispunătorului. Confirmarea atrage renunțarea acestora la dreptul de a mai opune viciile de formă sau orice alte motive de nulitate, fără ca prin aceasta să se prejudicieze drepturile terților. Prin urmare, confirmarea este posibilă, indiferent de cauza de nulitate incidentă, atrăgând renunțarea la dreptul de a mai invoca orice cauză de nulitate, chiar dacă la momentul confirmării liberalității, autorii confirmării nu au avut cunoștință despre existența tuturor cauzelor de nulitate ce afectau liberalitatea.

BIBLIOGRAPHY

D. Alexandresco, Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român, vol. IV, partea a II-a, ed. a II-a, București, 1914.

Baias, Fl., Chelaru, E., Constantinovici, R., Macovei, I., Noul Cod civil. Comentarii pe articole, ed. I reviz., Ed. C.H. Beck, București, 2012.

Beleiu, Gh., Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil, Ed. Șansa, București, 1998.

Bob, M., Probleme de moșteniri în vechiul și în noul Cod civil, Ed. Universul Juridic, București 2012.

Boroi, G., Stănciulescu, L., Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil, Ed. Hamangiu, București, 2012.

Chirică, D., Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile, ED a 2 a , Ed. Hamangiu București, 2017.

Deak Fr, Popescu R, Tratat de Drept Succesoral, vol I -Moștenirea Legală, Ed. Universul Juridic, București 2019

Dogaru, I., Stănescu, V., Soreață, M., Bazele dreptului civil. vol. V. Succesiuni, Ed. C.H. Beck, București, 2009.

Eliescu, M., Curs de succesiuni, Ed. Humanitas, București, 1997.

Florescu, D.C., Dreptul succesoral, Ed. Universul Juridic, București, 2011.

Scarlat D.I., Dreptul Proprietății Intelectuale. Note de curs și aplicații pentru IFR, Ed. Sitech, Craiova, 2021.

Soreață Maria-Marieta- Drept civil. Succesiuni., Ed. C. H. Beck, București, 2022.

Stănciulescu, L. Curs de Drept Civil. Succesiuni, Ed Hamangiu, București 2015.

Stoica, V., Dragu, L., Moștenirea legală în noul Cod civil, Ed. Universul Juridic, București, 2012.

Terzea, V., Noul Cod civil, vol. I. Adnotat cu doctrină și jurisprudență, Ed. Universul Juridic, București 2012.

MONAD AS PSYCHICAL ENTITY IN WORK OF LEIBNIZ

Niadi-Corina Cernica

Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: In the work of Leibniz, monad, atom of nature, has perceptions, little perceptions, capacity to mirror other monads and God, and has consciousness. Monads, although are simple substances, are not identical (no monad is identical with other monad), and they are different by perceptions. Perception must be differentiate of aperception (consciousness which has only some monads). Consciousness must be preceded by perceptions, by passing through a perception to another perception as a principle of internal changing, which Leibniz names "multiplicity in simple substance". Souls (consciences) have simple aperception and memory. The simplest monads have little perceptions, similar to state of fainting fit. Memory leads to succession of perceptions, similar to reason. Reflections are a feature of reason. For Leibniz there is a continuity from little perceptions to perceptions, consciousness and reason. We may lose conscience without losing perceptions. Crossing from a state to another is possible and necessary.

The monads are the atoms of Universe and this theory was named panpsychism. In fact, is a identification of substance with consciousness, a crossing from atom to consciousness. Until today, it is the only metaphysics which succeeds that.

Keywords: monad, psychical, consciousness, substance, panpsychism

Monada, ca „atom al naturii” reprezintă elementul pe care se construiește realitatea și întregul Univers în opera lui Leibniz. „Monadologia” este, în întregime, o operă care prezintă această teorie, total diferită de atomism, datorită descrierii monadei ca entitate psihică.

Monada, fiind simplă, ca orice element fundamental al realității, nu are „ferestre pe care să poată intra sau ieși ceva” și nici nu poate „să fie alterată, adică schimbată în interiorul ei de altă monadă”.⁽⁷⁾ Schimbările lucrurilor sunt însă posibile datorită faptului că aceste substanțe simple se deosebesc prin calitățile lor. „Trebuie chiar ca fiecare monadă să fie diferită de oricare alta; căci în natură nu există niciodată două fapte cu desăvârșire una ca cealaltă și în care să nu putem găsi nicio deosebire internă, sau determinată pe o determinație intrinsecă”.⁽⁹⁾ Diferențele dintre monade provin, după cum spune și Leibniz, dintr-un principiu intern.

În interiorul monadei, o substanță cu totul simplă, au loc schimbări continue, care nu provin din afară și nici din părțile constitutive; ele provin din reflecția, diferită ca claritate, a celorlalte monade. Fiecare monadă reflectă toate celelalte monade. Diferențele în reflectare sunt prezentate ca forme de stări psihice, psihicul fiind capabil de schimbări care se datorează dinamismului său continuu.

Psihicul are dinamismul ca principiu intern, constitutiv. Ca atare, claritatea reflectării celorlalte monade apare, la Leibniz, sub forma micilor percepții, a percepțiilor, a apetitiunilor, a apercepției și a rațiunii, ultimele două fiind specifice sufletelor.

Micile percepții sunt percepții atât de mici, încât nu se receptează decât într-un număr foarte mare, când sunt conștientizate. Noi percepem inconștient căderea, toamna, a fiecărei frunze a unei păduri, dar conștientizăm aceste percepții doar atunci când au căzut frunze într-un număr mai mare. N-am putea percepe căderea frunzelor dintr-o pădure dacă n-am percepe, prin mici percepții, căderea fiecărei frunze. Urmează, ca claritate a reflectării, percepțiile.

Percepțiile sunt legate prin apetite, care reprezintă trecerea, într-o monadă, a percepțiilor de la una la alta: „acțiunea principiului intern care produce schimbarea, adică trecerea de la o percepție la alta, poate fi numită apetitiune”.⁽¹⁵⁾ Dinamismul intern autonom,

constitativ monadelor, care se manifestă prin trecerea de la o reflecție la alta a monadelor este „apetițiunea”. Percepția, pentru Leibniz; nu se explică prin temeieri mecanice, explicația este în chiar dinamismul intern de tip psihic al monadelor, care pot fi numite „automate corporale”.

Se numesc suflete monadele ale căror percepții sunt mai distincte și au memorie. Memoria percepțiilor determină anticipări și aparține animalelor. „Memoria procură sufletelor un fel de consecuție, care imită rațiunea, dar pe care trebuie să o distingem de aceasta. Într-adevăr, animalele, când percep un lucru care le impresionează și de la care au mai avut înainte o percepție asemănătoare, se așteaptă – datorită reprezentării pe care au păstrat-o în memorie – să urmeze ceea ce a fost legat de acel lucru, în percepția precedentă, și sunt înclinate spre simțiri analoage celor pe care le-au încercat atunci. De exemplu: când se arată câinilor bățul, ei își amintesc de durerea pe care le-a cauzat-o acesta, scot țipete și fug.”(26)

Monadele, când au numai mici percepții, au ceea ce s-ar numi inconștientă sau confuzie: „Căci cunoaștem în noi înșine, din experiență, o stare în care nu ne mai amintim nimic și nu avem nici o experiență distinctă – de pildă atunci când cădem în leșin sau când suntem cuprinși de un somn greu fără visuri. În această stare, sufletul nu se deosebește de o monadă...”(20) În această stare nu suntem lipsiți de percepții, ci avem o mulțime de mici percepții, în care nimic nu este distinct; suntem ca amețiți. Această stare este, pentru Leibniz, asemănătoare cu moartea („Și moartea poate pune pentru un timp animalele în această stare”)(21)).

Rațiunea deosebește sufletele raționale de animale; aceste suflete raționale sunt spiritele. Prin reflexivitate, prin existența unui eu și raportarea oricărei percepții și gând la un eu, putem deosebi sufletele de spirite. Monadele numite spirite au reflecția cea mai distinctă și îl reflectă și pe Dumnezeu.

Percepțiile, a percepțiile, la care adăugăm micile percepții, apetitiunea, memoria și actele reflexive, sunt trăiri psihice care prezintă monadele ca entități psihice.

Aceste trăiri psihice se datorează reflectării altor monade, care face ca orice monadă „să fie, în consecință, o oglindă vie, perpetuă, a universului”.(56) Această reflectare a fiecărei monade a tuturor celorlalte monade, a întregului Univers, este descrisă de Leibniz ca alcătuind temeiul armoniei prestabilite și a legăturilor dintre monade: „Și așa cum același oraș, privit din laturi diferite, pare cu totul altul și este ca multiplicat în perspectivele sale, tot așa datorită mulțimii infinite a substanțelor simple, avem tot atâtea universuri deosebite, universuri care nu sunt totuși decât perspectivele unuia singur, potrivit punctelor de vedere ale fiecărei monade”.(57) Prin reflectarea tuturor monadelor, există o legătură a fiecărei monade cu toate monadele din Univers, fiecare monadă este în legătură cu orice punct al Universului.

Natura monadei, spune Leibniz, este de a reprezenta, adică de a reflecta. Reflectarea este însă confuză și are loc mai distinct doar pentru o parte a Universului („altfel, fiecare monadă ar fi o divinitate”) (60). Monadele sunt mărginite prin tipul de reprezentare. Spiritele sunt oglinzi vii ale Universului, dar și ale lui Dumnezeu. Spiritele sunt imagini ale Divinității însăși.

Fiecare monadă reflectă toate celelalte monade, dar acest lucru este limitat de distincția percepțiilor: „Toate în mod confuz tind către infinit, către tot, dar sunt mărginite și se deosebesc unele de altele prin gradele percepțiilor distincte”.(60)

Orice monadă este în legătură cu orice monadă din Univers, prin reflecția celorlalte, și acest lucru este, de fapt, armonia universală: „Legătura aceasta însă, adică acomodarea tuturor lucrurilor cu fiecare dintre ele și a fiecărui lucru cu celelalte, face ca fiecare substanță simplă să aibă raporturi cu toate celelalte și să fie, în consecință, o oglindă vie, perpetuă, a universului”.(56)

Fiecare monadă care alcătuiește o ființă reflectă în întregime acea ființă. Infinitul mic, pe care l-a prezentat Leibniz, este posibil numai dacă fiecare monadă reflectă întregul din care face parte: „Fiecare porțiune a materiei poate fi percepută ca o grădină plină de plante și ca o baltă plină de pește. Însă fiecare ramură a plantei, fiecare mădular al animalului, fiecare picătură din umorile lui este la rândul său o astfel de grădină sau o astfel de baltă”.(67) Astfel este posibilă reflectarea într-o monadă nu numai a altor monade, ci a întregului Univers.

Deși în animale au loc metamorfoze, identitatea lor se păstrează în fiecare monadă alcătuitoare, care reflectă întregul corp („Căci corpurile sunt toate într-un flux continuu, ca niște pâraie, încontinuu intră și ies părți din el”). Fiecare corp moare parțial și se generează parțial în timpul existenței sale. Dar preformarea menține identitatea ființei, prin reflectarea întregului corp în fiecare monadă din care este alcătuit. Sufletul este monada dominantă, iar celelalte monade au percepții confuze sau mici percepții.

Pornind de la aceste idei, Leibniz prezintă teoria metamorfozelor, ca stare a ființelor. Identitatea corpului este reflectată de fiecare monadă din care este alcătuit corpul, deci metamorfoza nu afectează identitatea și forma unui corp. („sufletul nu-și schimbă trupul decât puțin și gradat”) (72). Percepțiile clare și distincte devin confuze la moarte, iar la naștere micile percepții devin distincte; corpul este dominat de monada sufletului, care începe să perceapă la naștere și își pierde perceperea distinctă la moarte, fără însă a muri cu adevărat, monadele fiind eterne, nefiind create sau anihilate decât de Dumnezeu. Trupul crește sau se diminuează în funcție de claritatea sau confuzia percepțiilor din suflet, reflectat de fiecare monadă din care este făcută ființa.

Sufletele oglindesc fiecare lucru din Univers și întreg Universul, confuz sau clar, iar spiritele îl oglindesc și pe Dumnezeu.

Această teorie a fost numită „panpsihism”, adică prezența în fiecare lucru a unei activități psihice, chiar dacă lucrurile nu au organe de simț. Ca teorie metafizică, monadologia este singura care reușește să cuprindă toate implicațiile acestei idei.

Pentru unii filosofi contemporani, „Monadologia” lui Leibniz, deși perfect coerentă, este doar un basm cu zâne, cu ipoteze „fanteziste” (Bertrand Russell), pentru alții reprezintă însă o teorie care fundamentează idei panpsihiste. Este, de fapt, o primă unificare a materiei și conștiinței, a psihicului cu întregul Univers, o trecere de la atomul opac, cu mici percepții, la psihicul rațional. Fiecare atom este un suflet adormit sau treaz, o conștiință confuză sau distinctă, care are ca activitate psihică percepția, reflectarea confuză sau distinctă a tuturor ființelor și Universului.

BIBLIOGRAPHY

Hersch, Jeanne, *Mirarea filosofică*, Ed. Humanitas, București, 2022

Leibniz, *Monadologia*, Ed. Humanitas, București, 1994

Russell, Bertrand, *Istoria filozofiei occidentale*, Ed. Humanitas, București, 2005

FINANCING CLIMATE NEUTRALITY AT EU LEVEL

Georgiana Chițiga

Scientific Researcher, „Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy

Abstract: The article has as a starting point the need for access to finance which is a continuous challenge to ensure a climate neutral Europe, a sustainable future for the next generations. Together with its Member States, the EU is the world's largest provider of climate change finance. The EU strongly supports the transition to a more resource-efficient and sustainable economy. This support is part of the EU's efforts to achieve its climate and energy goals. The financing of the objective of climate neutrality is achieved, through several instruments, both at European and national level. In order to achieve these climate, environmental and social sustainability objectives, major public and private investments are needed. The investment at the EU level will be a common good for our future, materializing as initiatives of the European climate response that are the basis of the entire European process of green economic recovery, of achieving climate neutrality. At the end of the investment period, European economies and societies will be better prepared for the challenges and opportunities of the climate transition. Achieving climate neutrality is the ultimate vision of the climate effort.

Keywords: climate change, climate neutrality, financing the climate transition, instruments, investments.

INTRODUCTION

As the starting point of the research, we create that overall picture that makes the transition to climate neutrality necessary, with the aim of mitigating the effects of climate change.

Europe is experiencing the impacts of climate change, such as extreme heat waves, floods and droughts. Achieving climate neutrality is essential to prevent these effects from worsening and to limit global warming to 1.5°C, an objective set by the Paris Agreement.

The importance of reducing dependence on imported fossil fuels (especially oil and gas), especially from geopolitically unstable regions such as Russia, can enhance the EU's energy security; the shift to renewables and low-carbon technologies will reduce Europe's vulnerability to price fluctuations and energy crises.

The transition to a green economy can stimulate the creation of new jobs in sectors such as renewable energy, energy efficiency, electric mobility and the circular economy. Investments in innovative technologies and green solutions can position the EU as a global leader in the development of sustainable solutions.

EU has a strong commitment to the Paris Agreement and aims to be a model for other countries and regions in achieving climate targets. Climate neutrality at the EU level will support the global implementation of the necessary measures to combat climate change.

Europe's fragile ecosystems are being affected by climate change and pollution, the transition to climate neutrality will contribute to protecting biodiversity by reducing pressure on the environment.

Although the initial investments required for the transition to climate neutrality may be high, they will bring long-term economic benefits. The green economy can generate sustainable economic growth and reduce the costs associated with climate change, such as damage from extreme weather events.

Achieving climate neutrality at the level of the European Union member states is essential, given the EU's significant role in combating climate change at the global level and the commitments assumed through the Paris Agreement. The main objective of the EU is to become the first climate-neutral economy and society by 2050.

There is general consensus that climate change is undermining the ecological systems on which humans and other life forms depend, and thus climate change mitigation is essential to maintaining and sustaining economic growth and optimal living conditions. There is also consensus on limiting global warming by changing the structure of economic activity on a global scale. Numerous debates/meetings took place regarding the need for actions at global/European/national level in the field of development.

The challenge posed by climate change is unprecedented, both in Europe and globally, requiring major action. The latest report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC Report 2023) draws our attention to the fact that global warming tends to reach 1.5°C between 2030 and 2052. An intersectoral vision is required that aims to transition from a low-emission economy of carbon at a higher stage, the achievement of climate neutrality, which will allow all member states to identify and solve, in a unitary way and in a real time horizon, climate problems.

Actions to achieve climate neutrality follow:

- reduction of greenhouse gas emissions - by decarbonizing industry, energy and transport, agriculture, the EU aims to reduce net greenhouse gas emissions by 55% by 2030 compared to 1990 levels ("Fit for 55" Plan);
- renewable energy – by developing the use of renewable sources (solar, wind, hydroelectric) to replace the energy produced from fossil sources;
- energy efficiency - increasing energy efficiency in buildings, transport and industry to reduce energy consumption;
- carbon capture and storage (CCS) - the development of technologies for the capture and storage of carbon dioxide emitted by industrial processes;
- sustainable mobility - promoting electric vehicles, ecological public transport and infrastructure for green transport;
- green agriculture - supporting agricultural practices that reduce carbon emissions and conserve natural resources.

As a conclusion, climate neutrality is a necessity for the EU not only from the perspective of reducing carbon emissions, but also for energy security, economic stability and environmental protection. The objective is ambitious but essential for a sustainable future. In order to achieve all these steps, adequate financing of climate neutrality is required through several instruments.

ACHIEVING CLIMATE NEUTRALITY BY SUPPORTING FINANCING

Investment at EU level will be a common good for our future. The financing of the objective of climate neutrality is achieved through several instruments.

The financial instruments of the European Union for the climate transition are the main pillars of efforts to reduce carbon emissions and achieve the objective of climate neutrality by 2050. These instruments are designed to support both the energy transition in the member states and the development of innovative technologies that can contribute to reducing the impact on the environment. The EU's main financial instruments for the climate transition:

- Just Transition Fund (JTF) - to support the regions and communities most affected by the transition to a green economy, especially those dependent on fossil fuel-based industries or energy-intensive processes.

The Fund allocates approximately 17.5 billion euros for the period 2021-2027. The JTF budget is intended to mitigate the socio-economic impact of the transition in the affected regions by:

- retraining of workers affected by the energy transition;
- economic diversification of regions dependent on fossil fuels;
- investments in green technologies and renewable energy.

As examples of funded projects: the development of new sources of renewable energy, the support of technological innovations and the investment in education and vocational training for the retraining of the workforce.

- InvestEU - mobilize private and public investment across sectors, including climate transition, to contribute to post-pandemic economic recovery and support sustainable development goals; it demonstrates the EU's ability to attract significant investment for the climate transition.

InvestEU is mobilizing over €370 billion through a guarantee mechanism that attracts private investment in domains as:

- renewable energy (wind, solar, hydropower);
- energy efficiency (green buildings, sustainable infrastructures);
- innovation projects in technologies with low carbon emissions.

European Investment Bank (EIB) plays a central role in managing InvestEU funds and in attracting private capital, acting as the main catalyst for green investment.

- Modernization fund - to support lower-income Member States in modernizing their energy systems and infrastructures to meet climate targets.

The fund is aimed in particular at Member States in Central and Eastern Europe, which need large investments to modernize their energy infrastructure:

- renovation of buildings for energy efficiency;
- electrification of the transport sector;
- production and use of energy from renewable sources.

As beneficiary countries we can exemplify: Romania, Poland, Hungary, Bulgaria, which received support for the transition from coal to renewable energy sources. (Table 1)

Table 1: Funds from Modernization Fund

Country	Funds available (million EUR)	Priority projects
Romania	6000	Projects for renewable energy and for modernization of the transport networks
Poland	13.000	Projects for the transition from coal to renewable energy
Hungary	2.400	Projects for energy efficiency in buildings, projects for green infrastructure
Bulgaria	1.200	Energy infrastructure projects, reducing dependence on fossil fuels

Source: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/>

- Innovation Fund – to support technological innovation projects that contribute to the reduction of greenhouse gas emissions in key sectors such as renewable energy, carbon capture and storage and green hydrogen.

The Innovation Fund is one of the largest funding programs for innovative technologies, fueled by revenues obtained through the sale of emission certificates within the ETS. It has approximately 10 billion euros available for the period 2020-2030, in domains such:

- carbon capture and storage technologies;
- production of green hydrogen;
- innovative industrial projects to reduce emissions in sectors difficult to decarbonize (steel, cement).

As projects we mention: development projects of green hydrogen installations or CCS technologies, as well as new urban mobility models based on electricity and digital solutions. (Table 2)

Table 2: Funds from Innovation Fund

Types of underlying technology	Funded projects	Environmental objectives
Green hydrogen	Production and distribution of hydrogen using renewable electricity	Reducing emissions from transport and industry
Carbon capture and storage (CCS)	Infrastructure for large-scale carbon capture	Capture of CO ₂ emitted in industrial processes and its storage
Renewable energy	Wind energy production, solar energy production, hydro energy production	Increasing the production capacity of energy from renewable sources
Energy efficiency	Building renovation and modernization infrastructure	Reducing energy consumption in buildings and infrastructure

Source: Eurostat data, <https://ec.europa.eu/eurostat/>

- Recovery and Resilience Mechanism (RRM) - part of the post-pandemic economic recovery plan, the RRM supports investment and reforms in Member States to ensure a sustainable recovery and support the green and digital transition. (Table 3)

Table 3: Recovery and resilience mechanism - allocation of grants at EU level (billion euro*)

Countries	Allocations of 70% of the available amount	Allocations of 30% of the available amount	Total
Belgium	3.6	2.3	5.9
Bulgaria	4.6	1.6	6.3
Czech Republic	3.5	3.5	7.1
Denmark	1.3	0.2	1.6
Germany	16.3	9.3	25.6
Estonia	0.8	0.2	1.0
Ireland	0.9	0.1	1.0

Greece	13.5	4.3	17.8
Spain	46.6	22.9	69.5
France	24.3	15.0	39.4
Croatia	4.6	1.7	6.3
Italy	47.9	21.0	68.9
Cyprus	0.8	0.2	1.0
Latvia	1.6	0.3	2.0
Lithuania	2.1	0.1	2.2
Luxembourg	0.1	0.0	0.1
Hungary	4.6	2.5	7.2
Malta	0.2	0.1	0.3
Netherlands	3.9	2.0	6.0
Austria	2.2	1.2	3.5
Poland	20.3	3.6	23.9
Portugal	9.8	4.1	13.9
<i>Romania</i>	<i>10.2</i>	<i>4.0</i>	<i>14.2</i>
Slovenia	1.3	0.5	1.8
Slovakia	4.6	1.7	6.3
Finland	1.7	0.4	2.1
Sweden	2.9	0.4	3.3
EU 27	234.5	103.5	338.0

Source: Eurostat data, <https://ec.europa.eu/eurostat/>

Note: *at 2022 prices

Financing - economic recovery projects, including climate transition. Each member state must dedicate at least 37% of the funds received for the green transition.

As projects: Financing of green infrastructure projects, modernization of transport systems, energy efficiency in buildings and investments in green technologies.

- EU Emissions Trading System EU-ETS - to reduce greenhouse gas emissions by putting a price on carbon emissions and creating incentives to reduce them.

Is based on the "cap-and-trade" principle, setting a ceiling (cap) on emissions and allowing entities that reduce emissions below this ceiling to sell certificates (trade) to other companies. The funds obtained from the auction of these certificates are used to support the green transition, including through the Modernization Fund and the Innovation Fund.

- Support Programs for Renewable Energy and Green Technologies

The EU's financial instruments for the climate transition are essential to achieve the European Union's ambitious goals of reducing emissions and achieving climate neutrality by 2050. These funds and financial mechanisms are not only a source of financing for green projects, but also a way of stimulating innovation and supporting the economic and social transformation needed for a sustainable economy.

For access to finance should take into account:

- simplifying application procedures and making eligibility criteria more flexible would allow easier access to funding - many of the European funds require complex bureaucratic processes, which can discourage potential beneficiaries, especially in Member States with reduced administrative capacities;

- a better structured information campaign at national and local level could increase the visibility of funding opportunities - national authorities must collaborate closely with the EU to inform local actors (companies, public administrations, NGOs) about available sources;

- encouraging partnerships between different Member States and between the public and private sectors can accelerate the implementation of large infrastructure projects; through the sharing of resources and expertise, transnational projects can become more effective;
- innovation support to be according to regional needs - Member States with economies in transition - such as Central and Eastern Europe - need more support to develop green technologies and infrastructures; should focus more on technology transfer and support for skills development in these regions;;
- EU should introduce more effective monitoring and evaluation mechanisms to ensure that the funds are used optimally and that they achieve their goals. Funded projects should be assessed not only in economic terms, but also in terms of their impact on the achievement climate neutrality transition .

CONCLUSIONS

EU funds are essential to support Member States in achieving climate goals and their distribution must be well targeted to cover regional and national differences in terms of economic and technological capabilities.

It is our moment, of the Europa team that is in an exceptional position, to invest in a better future for future generations.

It is the duty that will characterize our generation. The investments made will ensure both the recovery of economies, the support of citizens, businesses and regions, and stands out as an investment in our future, which will help us to be more resilient. We will place major emphasis on the double transition - green and digital and we will make sure that citizens are at the heart of these efforts.

Building a more just future will not be easy and cannot be achieved if we act alone. It takes will, courage and the support of the whole society because investments is a common good for our common future.

The EU has assumed a leading role in combating climate change, and the financial instruments developed have a significant impact on efforts to decarbonize and transition to climate neutrality

EU must continue to improve existing mechanisms for climate finance to be effective, ensure fairer access to funds and stimulate innovation in all sectors of the economy. Will require ongoing coordination between governments, financial institutions and the private sector, while policies must remain flexible to meet ever-changing needs.

BIBLIOGRAPHY

Bredenkamp, H., Pattillo, C.A. (2010) - Financing the Response to Climate Change, IMF Staff Position Note SPN10/06, Washington, DC.

European Commission (2020) - Investing in a climate neutral and circular economy https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_40.

European Commission (2020) - The Just Transition Mechanism: making sure no-one is left behind https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_39.

European Commission (2020) - 5 facts about the EU's goal of climate neutrality <https://www.consilium.europa.eu/en/5-facts-eu-climate-neutrality/>.

European Commission (2020) - Recovery plan for Europe (https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_ro)

European Commission (2020) - Investing in a climate neutral and circular economy (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_40)

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2018) - Climate change. Synthesis Report, Intergovernmental Panel on Climate Change, Switzerland.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2023) - Global Warming of 1.5 C, Intergovernmental Panel on Climate Change, Switzerland.

Stern, N. H. (2015) - Why Are We Waiting? The Logic, Urgency, and Promise of Tackling Climate Change, The MIT Press, Cambridge.

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) (2016) Paris Agreement, United Nations Framework Convention on Climate Change, New York City https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.

United Nations Framework Convention on Climate Change <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/glossary-of-climate-change-acronyms-and-terms>

Villeroy de Galhau, F. (2015) - Climate change: the financial sector and pathways to 2°C, Speech at COP21 Paris, Banque de France, November 30.

World Wide Fund for Nature (WWF) (2018) - A Warning Sign From our Planet: Nature Needs Life Support, 30 October 2018 <https://www.wwf.org.uk/updates/living-planet-report-2018>.

World Economic Forum (2020) - Europe must overcome these 3 challenges to seal the European Green Deal (<https://www.weforum.org/agenda/2020/06/3-challenges-covid-19-european-green-deal-european-commission/>)

SUCCESSFUL ENTREPRENEURS FROM CRAIOVA'S PAST (LATE 19TH CENTURY-EARLY 20TH CENTURY). BRIEF BIOGRAPHICAL PRESENTATIONS

Narcisa Maria Mitu

Scientific Researcher III, PhD, "C. S. Nicolăescu-Plopșor" Institute for Research in Social Studies and Humanities, Craiova, Romanian Academy

Abstract: The present paper aims to highlight the figures of successful entrepreneurs from the past of the capital of Bănia and the flourishing businesses they developed at the turn of the two centuries, some of which lasted and prospered even after the passing-away of their owners, due to the involvement of their descendants. In this regard, we mention names such as Samitca, Eskenasy, Mendel, C. Gârleșteanu, Marocneanu, Ed. Konteschweller, Carol Janischewski, Benvenisti, Baruch, Andreescu etc.

The fields in which they worked range from: trade with different products, culture (bookstores, printing houses), to also branches such as hospitality, construction etc.

The wise manner in which they ran their businesses made some of them famous not only locally, but even nationally, some competing with important companies in the country. Moreover, their participation in international exhibitions brought important awards to them.

Keywords: Craiova, entrepreneurs, biographical presentations, late 19th century-early 20th century.

Orașul Craiova a reprezentat pentru Oltenia, comparativ cu alte centre urbane, un nod administrativ, cultural și economic important la nivelul secolului al XIX-lea. Încă din perioada ocupației rusești (1828-1834), orașul cunoaște o dezvoltare economică și culturală deosebită, evoluție care se menține și în perioada următoare, în ciuda evenimentelor politice și militare care au afectat țara. Un rol important l-au avut tinerii proveniți din familiile înstărite care și-au făcut studiile în cele mai prestigioase universități europene și care, reîntorși în țară, au aplicat cunoștințele însușite în străinătate. Totodată, contactele comerciale și culturale cu Ardealul sau cu Occidentul au contribuit la crearea unui mediu cultural și economic activ la Craiova¹. Aceasta este perioada în care au fost puse bazele a două dintre multe afaceri care au marcat viața economică și culturală a Craiovei: Institutul de Editură și Arte grafice „Samitca” și Întreprinderea comercială și industrială *P. Andreescu & fii*. Acestea fac parte dintre cele 40 de „stabilimente” din Oltenia care puteau fi încadrate în industria mare, așa cum se consemna într-o statistică realizată în anul 1906².

Editura Samitca, prin componenții săi, a avut un rol important în diseminarea culturii în România, implicându-se în editarea operelor conaționalilor lor evrei, dar și a scriitorilor români și străini. Cel care a pus bazele acestei grandioase afaceri a fost evreul Iosif Samitca care, la numai 29 de ani, deschidea, în anul 1835, un mic atelier de legătorie de cărți și a cărei activitate s-a desfășurat în mahalaua Sf. Ilie, în curtea bisericii Sf. Ilie. 11 ani mai târziu, chiar în anul în care i se năștea primul copil, 1846, Iosif cumpără tipografia profesorului de desen și caligrafie, pictorul C. Leca, descendentul unei vechi familii boierești, atestată în sec. al XII-lea. Aceasta era o tipografie mică, cu un teasc, pe care proprietarul o înființase încă din anul 1837, dar pe care noul proprietar și fii săi o dezvoltă, transformând-o în renumitul

¹ Barbu Teodorescu, *Tipografia Olteană* Extras din „Boabe de grâu”, nr.10/octombrie 1932, București, 1933, p. 2-3.

² Paul Emanoil Barbu, Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *Istoria Camerei de Comerț și Industrie „Oltenia”*, Craiova, Editura Camerei de Comerț și Industrie „Oltenia”, 2000, pp. 65-66.

Institut de Editură și Arte Grafice „Samitca”. Având nevoie să crească capitalul firmei, Iosif se asociază în 1846 cu Iancu Moisi constituind firma „Iosif Samitca și Iancu Moisi”, asociație care durează până în anul 1863. La 23 septembrie, Iancu Moisi vânzându-i asociatului său partea sa de tipografie, Iosif rămâne singurul proprietar. Revenirea fiului din București, inteligența, destoinicia și implicarea acestuia în activitatea tipografică, îl determină pe bătrânul Samitca să își asocieze fiul la firmă. Deși era foarte tânăr, a preluat conducerea acesteia sub forma firmei Iosif Samitca & Fiu. În 1864, din dorința de a dezvolta tipografia s-a asociat cu profesorul Theodor Macinca care, din 1860, era proprietarul unei părți a tipografiei cumpărate de la St. Rasidescu din București. Noua asociație a durat până în anul 1873 fiind înregistrată la Tribunal sub forma firmei *Theodor Macinca & Iosif Samitca*. În decursul acestui timp, la 1868, au înființat și o sucursală în județul Mehedinți, fiind prima tipografie din Turnu-Severin. Prin retragerea din afaceri a bătrânului Iosif Samitca (1873) asociația își schimbă denumirea devenind: *Tipografia Națională Theodor Macinca și Ralian Samitca*, care va avea această componență până în anul 1878, timp în care acest stabiliment cunoaște o dezvoltare tehnică deosebită, făcându-l cunoscut nu doar în întreaga Oltenie, ci și în țară. Potrivit informațiilor oferite de Dimitrie C. Ionescu, realizatorul unui mic istoric al tipografiilor românești, în anul 1873, cei doi asociați, Ralian și Macinca, s-au asociat, pentru conlucrare, cu tipografia *Gheorghe Chițu & Teodorian*, asociere care a durat numai trei ani, până la 19 septembrie 1876, când cei din urmă le-au vândut primilor doi, părțile lor din tipografie³. La 7/19 mai 1878, desfacându-se de comun acord tovărășia cu Theodor Macinca, Ralian Samitca rămase singurul proprietar al Stabilimentului din Craiova, cât și al sucursalei din Turnu-Severin. „Prin prezenta avem onoarea a vă încunoștința că după o înțelegere amicală, ne-am desfăcut de asociațiunea ce am avut-o la Stabilimentul Tipografiei din Craiova și Turnu-Severin sub Firma: Tipografia Națională Theodor Macinca și Ralian Samitca, rămânând tot Stabilimentul împreună cu familia sa, numai asupra D-lui Ralian Samitca care a primit toate dările și luările Firmei”⁴.

După retragerea lui Teodor Macinca, Ralian decide să-și asocieze fratele, Ignat, ale cărei studii fuseseră desăvârșite în capitala Franței, la conducerea firmei. Din acest moment, 27 februarie 1886, se constituie firma socială *Ralian și Ignat Samitca*⁵ și începe o activitate prolifică a editurii, de aproape un sfert de secol, mai precis timp de 27 de ani, până în anul 1907, înregistrându-se o bogată activitate din cuprinsul căreia amintim, alături de cartea școlară, și unele proiecte cu un succes răsunător precum: „Biblioteca de popularizare”, „Colecția romanelor celebre”, tălmăcirea în românește a Divinei Comedii, realizată de Maria P. Chițu. Un segment foarte important în activitatea editorială a constituit-o traducerea celor mai de seamă scriitori ai timpului, nu numai de origine franceză și germană, ci și a celor nordici și de naționalitate rusă, opere care au constituit „un punct de atracție” stârnind ample dezbateri și teme de discuții în perioada cuprinsă între ultimul deceniu al secolului XIX până la Primul Război Mondial⁶. La 1 iunie 1907, Ralian Samitca a decis că este momentul să se retragă din afacere, după 45 de ani de muncă asiduă și neîntreruptă, afacerea fiind continuată de fratele său Ignat în asociație cu Demetru Baraș (colaborator al firmei de la 1 martie 1892 și director al întreprinderii) sub formă de Societate în Comandită și sub firma: Institutul grafic „Samitca”, I. Samitca & D. Baraș, Ralian rămânând numai ca asociat comanditar⁷.

Expansiunea pe care o cunoaște tipografia după 1907 îi determină pe noii proprietari să creeze o societate anonimă cu un capital consistent care să dea posibilitatea întreprinderii să construiască un

³ Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiilor din România* în „Almanahul Graficei Române”, Craiova, 1928, p. 106.

⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Dolj, fond Tribunalul Dolj, Secția a III-a Comercială, dosar nr. 103/1884, nenumărat (în continuare se va cita: S.J.A.N. Dolj).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Niculae Th. Ionnițiu, *Istoria editurii românești*, București, 1943, pp. 167-168.

⁷ Dimitrie C. Ionescu, *art. cit.* în *op. cit.*, p. 108.

nou local propriu și să crească numărul utilajelor potrivit noilor cerințe. Ralian decedează la 3 februarie 1911, la vârsta de 65 de ani, după 50 de ani de muncă. Societatea anonimă s-a constituit la 24 decembrie 1911, din cei mai importanți cetățeni ai orașului. Capitalul avea valoarea de 500.000 de lei și Societatea era pusă sub conducerea celor doi foști asociați: Ignat Samitca și Demetru Baraș, ocupând funcția de directori. Aceasta a continuat să funcționeze sub firma Institutul grafic „Samitca” S.A. Pentru noua construcție a fost ales un teren în strada Mihai Bravu, nr. 4, lucrările demarate în primăvara anului 1912 fiind finalizate în toamna anului 1913, moment în care are loc și mutarea atelierelor. Aparatura a fost reînnoită, fiind comandate din străinătate mașini de nouă generație, performante. După război, apelează la Banca Comerțului pentru a-și spori capitalul, acesta crescând la 1.500.000 de lei, moment în care, în 1919, devine „Scrișul Românesc” Institut de Editură și Arte Grafice⁸.

Nevoia de popularizare și difuzare a lucrărilor editate în propria tipografie l-au determinat pe Iosif Samitca să deschidă și o librărie. La această decizie a contribuit și propunerea viitorului domn, Barbu Știrbey, și a lui Petrache Poenaru. Librăria deschisă în anul 1850, fiind prima din oraș, le asigură, astfel, o piață de desfacere sigură. Numărul mare de cărți și periodice editate în propria tipografie, l-au determinat să organizeze și o bibliotecă de lectură pe care o inaugurează în 1857. Conducerea bibliotecii i-a fost încredințată ginerelui său, Filip Lazăr.

Odată finalizată construcția unui nou local în Calea Unirii, care reunea atelierelor și librăria, bătrânul Samitca l-a desemnat responsabil cu conducerea pe fiul său, Saul, care, după înregistrarea decesului tatălui său, rămâne proprietarul librăriei⁹.

În intervalul de timp 1887-1888, Ralian Samitca a construit în str. Justiției un local încăpător și special pentru nevoile întreprinderii sale, local în care a funcționat tipografia până în anul 1913¹⁰. Creșterea numărului utilajelor i-a determinat pe cei doi asociați să închirieze, în 1896, etajul și jumătate din parterul imobilului al cărui proprietar era Ignat. În locuința acestuia a fost mutată secția de litografie (la parter) și secția de legătorie și cartinaj (la etaj)¹¹.

Produsele Stabilimentului grafic Samitca au fost premiate cu medalii de argint și de aur la diferitele expoziții organizate în țară și în străinătate. În anul 1883, la Concursul local de agricultură și industrie, lucrările expuse de Stabilimentul „Samitca” au fost premiate de către juriul expoziției¹². Au urmat medaliile de aur obținute la expoziția de la Craiova (1898) și la expoziția jubiliară de la București (1906)¹³. În străinătate au expus la Expoziția universală de la Paris, organizată în anul 1900, unde au obținut o medalie de argint, distincție acordată produselor editoriale didactice, aceasta fiind cea mai mare apreciere acordată unei instituții particulare pentru astfel de produse¹⁴.

Anul 1897 a marcat, de asemenea, prilej de bucurie pentru familia Samitca, momentele importante care încununau anul respectiv fiind sărbătorite cu apropiatii, inclusiv cu angajații. Aceștia au sărbătorit 25 de ani de căsătorie ai soților Ralian și Rosa Samitca (1 februarie), jubileul a 50 de ani de la fondarea tipografiei (1846-1896) și cei 25 de ani de colaborare „neîntreruptă și

⁸ *Ibidem*, pp. 107-111.

⁹ Delia Bălăican, „Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință, artă” apărută la Institutul de editură Ralian și Ignat Samitca, din Craiova (1885-1899) în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 37, București, Editura Academiei Române, 2023, pp. 415-416.

¹⁰ Dimitrie C. Ionescu, *art. cit. în op. cit.*, p. 106.

¹¹ *Ibidem*, pp. 107-108.

¹² Iuliana Delia Bălăican, *Tipografia Samitca, o afacere de succes, cu puternice influențe culturale în Craiova sfârșitului secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Studia Iudaica Aradensis”, vol. V, Arad, Editura „Vasile Goldiș”, 2017, p. 85.

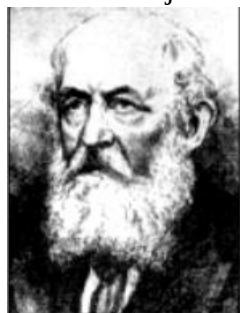
¹³ Dorin Demostene Iancu, *Contribuția comunității evreiești din Craiova la editarea unor periodice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Oltenia”. Studii și comunicări. Arheologie-Istorie. vol. XXVII, Craiova, 2020, p. 320.

¹⁴ Dimitrie C. Ionescu, *art. cit. în op. cit.*, p. 108.

devotată” a lucrătorului Ioan Albulescu, culegător (15 martie 1871-15 martie 1896), ocazie cu care au introdus repausul duminical și au redus și numărul orelor de muncă la 9 ore/zi: „Foarte fericți și măguliți de entuziasmul și dovezile de dragoste și devotament ce ne-au arătat conlucrătorii noștri cu ocaziunea împătritei noastre serbări familiare și industriale de azi, în onoarea respectului ce datorăm muncii între ai cărei fideli apostoli, ne facem cinste să ne numărăm și în amintirea acestei zile memorabilă în viața casei noastre, reducem, cu începere de azi, numărul orelor reglementare de lucru în stabilimentul nostru și-l fixăm la nouă ore pentru fiecare zi. Cu dor și voe bună (ss) Ralian Samitca, (ss) Ignat Samitca (1 februarie 1897)”¹⁵.

Întreprinderea fraților Samitca poate fi considerată și școală, de aici au ieșit generații întregi de lucrători, majoritatea fiind recunoscuți ca specialiști talentați, ocupând funcții de conducere în toate instituțiile de gen în care și-au desfășurat activitatea¹⁶.

Mai jos voi reda câteva medalioane biografice ale celor mai importanți membrii ai familiei Samitca și reprezentanți ai tipografiei Samitca.

Iosif Samitca, evreu din rândul sefrazilor, s-a născut în Craiova, în anul 1806 și a decedat 76 de ani mai târziu, la 10 august 1882, la Constantinopol. A fost căsătorit cu Sarah Samitca, căsnicie din care s-au născut copiii: Ralian, Ignat, Saul, Mauriciu, Amalia (1827-1871), căsătorită cu Filip Lazăr. A fost unul dintre tipografii de vază ai Craiovei din secolul al XIX-lea care și-a implicat toți copii în afacerea familiei, aceștia devenind unii dintre renumiții tipografi ai Olteniei. Bătrânul Iosif Samitca era descris ca fiind „sânguitor, onest”, recunoscându-i-se, totodată, și meritul de „a fi întreținut, mereu vie, lumina cărților folositoare și de o incontestabilă valoare”¹⁷. „Plin de râvnă pentru propășire și dornic de lumină, lucrează cu multă hărnicie și mulțumește cerințele, pe atunci destul de mici ale clienților săi, creându-și în scurtă vreme popularitate și renume de bun meșteșugar”¹⁸.

Decesul marelui tipograf era anunțat în presa locală și suna astfel: „Soția, fiii, fiica, ginere, nepoți, nepoate, strănepot și strănepoată anunță că a decedat Iosif Samitca, fondatorul Legătoriei (1835); Legătoria de cărți și liniatură mecanică M. Samitca; Fondatorul Tipografiei (1846), actualmente sub forma Tipolitografia Națională Ralian Samitca; Fondatorul Librăriei (1850), sub forma Librăria M. Samitca actualmente Ralian Samitca. Decedat 10 august 1882 Constantinopol, avea 61 ani, cu ocazia întoarcerii din Palestina, înmormântat la 12 august de fiul său I.I. Samitca la cimitirul ST. Kuscundjiuk”¹⁹.

Ralian Samitca (1846-1911) a fost primul copil al familiei. S-a născut în orașul Craiova și și-a făcut ucenicia în atelierele tatălui său după care a mers în București pentru a-și desăvârși cunoștințele în tipografia lui St. Rasidescu, fiind coleg cu cunoscutul patron tipograf, Carol Göbl. La București a stat până la 16 iulie 1862, an în care s-a reîntors în orașul său natal. Despre el se spunea că era un tip inteligent și pătrunzător. La 1 februarie 1872, Ralian s-a căsătorit cu Rosa, fiica lui Moise Mendel²⁰, căsătorie din care se vor naște mai mulți copii dar numai doi vor trece textul vieții: o fiică, Cecilia (1872 - 1940), căsătorită, în 1893, cu filosoful Lazăr Șăineanu și care și-a stabilit domiciliul în

¹⁵ *Ibidem*, p. 107.

¹⁶ Virgil Molin, *Album memorativ cuprinzând biografia și portretele oamenilor de seamă din industria și arta tiparului*, Craiova, 1926, p. 13.

¹⁷ <https://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/S/samitca%20iosif.pdf> (accesat pe data de 02.10.2024)

¹⁸ Iuliana Delia Bălăican, *art. cit.* în loc. cit., pp. 76-77.

¹⁹ „Gazeta Craiovei”, nr. 100/22 august 1882, p. 1; Dorin Demostene Iancu, *art. cit.* în loc. cit., p. 319.

²⁰ S.J.A.N. Dolj, fond Tribunalul Dolj, Secția a III-a Comercială, dosar nr. 103/1884, nenumărat.

Paris²¹, și un băiat, Emanuel, inginer diplomat al Școlii Centrale de Arte și Manufacturi din Paris²².

Pe lângă munca de tipograf, Ralian s-a remarcat și în activitatea de redactor. În 1868 a editat și radactat „Mercantilul”, primul jurnal săptămânal din Craiova pentru comerț, agricultură, literatură etc.; iar în 1884, împreună cu avocații craioveni: P. Chițu, A. D. Nicolaid și I. Mitescu a editat și radactat gazeta „Carpații”, primul ziar cotidian apărut la Craiova²³.

De asemenea, în relația cu angajații, el însuși debutând ca lucrător, s-a dovedit a fi un patron generos: „respectând și recunoscând meritele celor mai capabili și mai zeloși, bun și îngăduitor cu cei mai slabi, ajutându-i moralicesce și materialicesce la nevoile ce le întâmpinau”, motiv pentru care „și-a atras iubirea și devotamentul lucrătorilor săi”. Editorul „Almanahului tipografic” recunoștea că erau „puține stabilimente în țară care să se potă fâli de a avea lucrători statornici, în timp de 15, 20 și chiar de peste 30 de ani”²⁴. Relația cordială a patronului cu angajații săi este relatată și de redactorul Anuarului Ziarului Patria: „Se poartă în mod părintesc cu lucrătorii, încât este peste măsură de iubit de ei și sunt gata a face orice sacrificiu pentru scumpul lor patron”²⁵.

„Pentru serviciile aduse țării”, a fost răsplătit de către Corpurile legiuitoare prin acordarea, în anul 1889, a cetățeniei române cu dispensă de stagi²⁶.

Despre Ralian știm că a fost un membru respectabil al comunității evreiești craiovene, motiv pentru care, între anii 1908-1911, a deținut funcția de președinte al Comunității Israelite din Craiova. Potrivit Dărilor de seamă, în timpul acestui vot de încredere, s-a preocupat de constituirea unui cor sinagogal, buna funcționare a școlii prin asigurarea manualelor și cărților auxiliare și a profesorilor de limbile română și ebraică²⁷.

Ignat Samitca s-a născut la Craiova, la 15 iulie 1859 și a decedat în decembrie 1925. Ca și frații săi, și-a făcut ucenicia în atelierul părintesc dar care, în perioada respectivă, funcționa sub firma *Theodor Macinca & Ralian Samitca*. Spre deosebire de fratele său mai mare, acesta și-a făcut studiile în străinătate. A plecat în anul 1878, la Paris, pentru a se perfecționa în arta tipografică, în marea tipografie a lui Alcan Lévy. Cunoștințele, acumulate în capitala Franței, le-a aplicat la întoarcerea în țară în tipografia fratelui său care rămăsese singurul proprietar al stabilimentului grafic înființat de tatăl său. Implicarea în firma fratelui i-a oferit acestuia ocazia să își dovedească priceperea în dezvoltarea afacerii. Astfel, munca asiduă și inteligența celor doi frați s-au evidențiat în evoluția stabilimentului iar în anul 1886, acesta devine asociat al fratelui său prin înregistrarea firmei

²¹ Luca Vornea, *Lazăr Șăineanu. Schiță biografică urmată de o bibliografie critică*, București, s.a., pp. 23-24. Din căsătoria Ceciliei, cea care îl va susține necondiționat pe soțul său în activitatea sa, cu Lazăr Șăineanu s-a născut singura lor fiică, Ecaterina, cunoscută ca artistă dramatică, interpretă talentată a clasicii francezi, sub numele de M-elle Nizan de la Comédie Française.

²² A lucrat ca inginer în administrația Căilor Ferate Române. Vezi: 17206_Buletinul_societatii_politehnice_1910_127.pdf, p. 125.

²³ George Filip, *Almanach tipografic*, anul V, București, 1902, p. 80.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ „Anuarul Ziarului Patria”, anul I, Craiova, 1906, pp. 238-239.

²⁶ *Ibidem*; George Filip, *op. cit.*, p. 80.

²⁷ Nicolae A. Andrei, Gabriela Braun, Albert Zimble, *Institutul de Editură și Arte Grafice „Samitca”*, Editura Aius, Craiova, 1998, pp. 48-67.

sociale *Ralian și Ignat Samitca*, la 27 februarie²⁸. În perioada în care cei doi frați au condus tipografia, produsele tipolitografice cât și cele editoriale au devenit cunoscute și apreciate în întreaga țară²⁹.

La o distanță de numai doi ani de la asocierea în afacerea fratelui, acesta s-a căsătorit cu Frederica Juster (15 mai), fiica industriașului Michel Juster din Piatra Neamț. Din acest mariaj s-au născut patru băieți și o fiică.

Ca și fratele său, în baza serviciilor oferite țării prin munca-i neobosită în promovarea culturii, în anul 1895 a primit cetățenia română³⁰. A fost președinte al Comunității Româno-Israelite de Rit Occidental între anii 1901-1907, perioadă în care templul, școala, cantina, Societatea Sacră au funcționat bine³¹. În 1922 s-a retras din activitatea tipografică³².

Saul I. Samitca, urmând exemplul fraților săi, a făcut practica în atelierul de tipografie și în librăria familiei. La 1 iulie 1880 devenea librar, activitate pe care o desfășoară în imobilul din str. Unirii, nr. 33 și Piața Elca, nr. 1, unde își avea magazinul. Domeniul de activitate înregistrat în registrul firmelor la 3 august 1884, sub firma individuală *Saul Samitca* era: magazin de librărie, papetărie, galanterie, pian etc. activitate începută cu patru ani în urmă și încheiată la 12 februarie 1899. În 1884 mai deschidea un punct de lucru în str. Lipscani, nr. 69 și altul, la 1 septembrie 1887, în str. Unirii, nr. 69 colț cu str. Lipscani³³. A fost căsătorit cu Maria Strassu, căsătorie încheiată la 20 februarie 1874, care i-a constituit o dotă în valoare de 30.000 de lei noi³⁴.

Mauriciu Samitca deținea în Mahalaua Sf. Ilie, în Calea Unirii, nr. 39 un atelier de legătorie de cărți. Acesta își desfășura activitatea la adresa respectivă, anterior înregistrării la 11 septembrie 1884, în registrul firmelor, așa cum declarau martorii, tot comercianți, „deschis cu mai mulți ani în urmă”. Atelierul a funcționat sub umbrela firmei individuale *Mauriciu Samitca* și a fost radiat, la solicitarea titularului, la 26 martie 1899, deși activitatea o încetase cu câțiva ani în urmă, potrivit declarațiilor sale³⁵.

Theodor Macinca (1830-1900) s-a născut în Craiova. A urmat cursurile Școlii Centrale din Craiova. A fost tipograf, punând bazele unei tipografii care i-a purtat numele dar și profesor de limba română la Școlile Normală și Comercială din Craiova, fiind primul director al acesteia din urmă³⁶.

Demetru Baraș (25 ian. 1872 - ?). S-a născut în Târgu-Jiu. A fost absolvent al Școlii Comerciale din Craiova (1889), specializarea: arta tipografică. A fost funcționar al Librăriei Samitca începând cu luna octombrie a aceluiași an, și, la scurt timp, a devenit chiar conducătorul afacerii, funcție pe care a ocupat-o până la 29 februarie 1892 când librăria a trecut sub altă firmă. Începând cu a doua zi, a devenit colaboratorul Institutului de Editură și Arte grafice „*Ralian și Ignat Samitca*” ajungând să ocupe chiar postul de director al întreprinderii, trei ani mai târziu, funcție pe care a deținut-o timp de 12 ani. După retragerea lui Ralian la pensie, acesta a devenit component al firmei *I. Samitca & D. Baraș, societate în comandită*, până în 24 decembrie 1911 și a continuat ca director al Institutului grafic „*Samitca*” S.A., implicându-se în construcția imobilului pentru întreprindere. După 30 de ani de activitate în slujba Institutului grafic, s-a retras la 1 ianuarie 1922 de la conducerea acestuia, stabilindu-se în București unde a ocupat funcția de director comercial al Societății anonime de editură „*Cultura*”.

²⁸ S.J.A.N. Dolj, fond Tribunalul Dolj, Secția a III-a Comercială, dosar nr. 103/1884, nenumărotat.

²⁹ George Filip, *op. cit.*, 1903, p. 62.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Nicolae A. Andrei, Gabriela Braun, Albert Zimble, *op. cit.*, pp. 48-67.

³² Virgil Molin, *op. cit.*, p. 13.

³³ S.J.A.N. Dolj, fond Tribunalul Dolj, Secția a III-a Comercială, dosar nr. 121/1884, nenumărotat.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, dosar nr. 1105/1884, nenumărotat.

³⁶ Dorin Demostene Iancu, *art. cit.* în loc. cit., p. 318.

Națională”. Apoi și-a deschis acolo o întreprindere comercială de agentură și comision sub denumirea „Comerțul Grafic” fiind reprezentanța mai multor fabrici importante din străinătate pentru mașini și materiale necesare în industria grafică³⁷.

*

O altă firmă care s-a remarcat pe piața Craiovei și a avut o existență de aproape un secol a fost firma socială **Petrache Andreescu & Fii**. Bazele activității au fost puse de Petrache Andreescu în anul 1858, odată cu înregistrarea firmei „Andreescu P. et frate”, al cărei domeniu de activitate era comerțul mașinilor de gătit, a sobelor și a instalațiilor de încălzire cu aer cald, apă caldă sau abur. Sediul firmei a fost înregistrat în Mahalaua Sf. Ilie, pe str. Lipscani. La un moment dat, asociația celor doi s-a destrămat, acesta continuând comerțul singur, la aceeași adresă, după cum menționau mai mulți comercianți, martori la înscirarea firmei individuale *Petrache Andreescu* (4 septembrie 1884)³⁸. În cadrul prăvăliei din str. Lipscani, nr. 25 au continuat să se vândă mărfuri din fier și de alte metale și materiale. Afacerea prosperând, Petrache decide să mai deschidă un punct de lucru pe aceeași stradă, la nr. 23, în spațiul deținut anterior de firma *C.P. Buciumescu & Fiu*, pentru același comerț (3 noiembrie 1887)³⁹. Șase ani mai târziu, la 19 februarie, situația financiară îi permite să cumpere imobilul și marfa firmei sociale Pencioiu & Stănescu, deschizând un nou punct de lucru în imediata vecinătate, la nr. 24, pe care îl înglobează firmei individuale și pe care-l particularizează prin atribuirea emblemei „Cerbul de aur”⁴⁰.

Dezvoltarea continuă cât și implicarea celor trei băieți în afacere (Vasile, Titus și Petre), îl determină pe fondator să transforme firma individuală într-o afacere de familie, devenind la 9 februarie 1896, „P. Andreescu & fii” SINC, iar prin actul constitutiv încheiat la 5 februarie 1900 se desființează și în locul ei se formează o societate în comandită simplă între Petrache Andreescu ca comanditar și Vasile P. Andreescu, P. P. Andreescu și Titus Andreescu ca asociați comandați, formând firma *P. Andreescu & Fii* cu sediul în str. Lipscani. Domeniul de activitate înregistrat era: comerțul de afaceri de fierărie engros și endetail împreună cu depozitele de mărfuri dependente de ea în Craiova: în Lipscani - sucursală de articole de menaj „La Cerbul de Aur”; sucursală de mașini, de instrumente agricole cu dependențele sale de mărfuri; fabrică de cărămidă, produse ceramice și accesorii din Mofleni; Fabrică de sobe situată în Mofleni ca anexă la Fabrica de cărămidă⁴¹. În cadrul firmei, atribuțiile au fost repartizate astfel: Vasile Andreescu prelua conducerea afacerii de fierărie cu sucursala „Cerbul de aur” și conducerea părții comerciale a secției de mașini agricole și se ocupa cu dirijarea biroului central al contabilității și de gestionarea casei generale. Lui Titus Andreescu i-a revenit conducerea fabricii de cărămidă cu anexele ei și a fabricii de sobe. Petre P. Andreescu a preluat conducerea tehnică a secției de mașini agricole, a atelierului de reparații de mașini ce s-ar înființa precum și a biroului tehnic, instalații tehnice și industriale. Societatea comercială a fost transformată în societate în comandită simplă la 25 iunie 1905 și a devenit societate în nume colectiv la 16 ianuarie 1910 cu durată nelimitată⁴².

Calitatea produselor fabricate în Fabrica de cărămidă, a determinat municipalitatea să contracteze, între anii 1900-1903, loturi mari de cărămizi necesare construirii parcului Nicolae Romanescu. Totodată, podul suspendat din parc a fost construit în totalitate cu cărămizi produse în fabrica familiei Andreescu și certificate calitativ de Școala Națională de Poduri și Șosele București. De asemenea, serviciile de înaltă calitate și prețul foarte bun propus de *P. Andreescu & fii* aveau să ducă la câștigarea licitației organizate de municipalitate pentru atribuirea construirii instalației electrice la noul Spital Theodor I. Preda, în 1905. Doi ani mai târziu, constatându-se nereguli în timpul construcției, cărămida folosită fiind de proastă calitate, expertul primăriei propunea ca întreaga

³⁷ Virgil Molin, *op. cit.*, pp. 20-21.

³⁸ S.J.A.N. Dolj, fond Tribunalul Dolj, Secția a III-a Comercială, dosar nr. 702/1884, nenumărat.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Idem, fond Camera de Comerț și Industrie din Craiova, Firme sociale, dosar nr. 136/1931, f. 2.

⁴² *Ibidem*, ff. 64-65.

cărămidă neconformă să fie înlocuită cu cărămidă bună procurată de la Fabrica *Andreescu & fii*⁴³. Materiale din fier, în valoare de 1.437 de lei, au fost furnizate municipalității și în 1921, așa cum reiese din Bugetul general de venituri și cheltuieli⁴⁴.

Odată cu înregistrarea decesului fondatorului, în anul 1921, se operează noi modificări în structura firmei, aceasta continuând sub conducerea asociaților comanditați: Vasile P. Andreescu, Petre P. Andreescu și Titus Andreescu. În același an își extind afacerile în țară, deschizând o sucursală în județul Bacău (bd. Carol nr. 14, avându-l ca procurator pe Adolf Schwartz) și radiată la 11 octombrie 1930. De asemenea, decesul fratelui Vasile, înregistrat un an mai târziu, face ca dreptul de semnătură în firmă să revină doar celor doi frați supraviețuitori cu toate că cei 5 copii ai săi au fost declarați moștenitori, Petre V.P. Andreescu fiind împuternicit a-i reprezenta.

La 4 noiembrie 1930 se făcea mențiunea că nu mai dețin fabrica de cărămidă, nici fabrica de sobe de teracotă și că rămâneau cu birou tehnic pentru instalații de apă, canal și electricitate, accesorii, calorifer etc.; furnizări și instalații complete de: ateliere și fabrici, lucrări edilitare și sanitare, precum și orice lucrări tehnice și furnituri de mașini și materiale tehnice, automobile și accesorii, articole de menaj și mașini de cusut precum și fabrică de foale și forje⁴⁵.

La 21 februarie 1940, Întreprinderea comercială și industrială *P. Andreescu & fii* continua să aibă două domenii de activitate: unul comercial: import și comerț engro și en detail, în comision și în consignație și reprezentanțe de fierărie brută și lucrată cu toate articolele de bransă: unelte, accesorii și articole tehnice, electrice, de automobile etc; materiale de construcție și combustibile de orice natură; ustensile și mașini agricole și industriale; articole de menaj și coloniale; export de produsele solului și subsolului brute și lucrate; reprezentanța generală a societății de asigurări „Britania”. Cea industrială cuprindea: birou pentru proiectarea și executarea de lucrări și instalații tehnice; ateliere mecanice, fabrică de forje și foale pentru fierari (la sediul central, în str. Lipscani nr. 19). Continua să aibă sucursale în: str. Lipscani, la nr. 26, cu emblema „la Cerbul de aur” pentru comerțul de articole de menaj; în str. Mihail Kogălniceanu, la nr. 15, pentru comerțul de mașini agricole și accesorii; în str. Lipscani, la nr. 69 colț cu str. Buzzești, pentru comerțul de coloniale fierărie articole agricole și de menaj; și în București, în str. Doamnei, la nr. 14, pentru reprezentanțe și comision⁴⁶.

Prin retragerea din asociație a lui Titus Andreescu, din cauza vârstei înaintate, și a moștenitoarelor defunctului Vasile P. Andreescu, firma *P. Andreescu & Fii* a fost radiată la 30 decembrie 1942. Firma a continuat să funcționeze sub conducerea fraților Petre și Mircea V. Andreescu folosindu-se de aceeași emblemă, *P. Andreescu & fii*, păstrând același sediu și obiect de comerț ca cel din trecut, cu excepția secției de birou tehnic care și ea continuă separat sub conducerea ing. P. Andreescu care-și înregistra firma individuală *Ing. P. P. Andreescu - birou tehnic*, cu sediul în str. Mihail Kogălniceanu, la nr. 13⁴⁷.

În anul 1848, firmele și întreprinderile familiei Andreescu au fost naționalizate de către comuniști.

Petrache Andreescu (- d.1921), fondatorul Întreprinderilor comerciale și industriale „P. Andreescu & fii”, s-a căsătorit cu Gheorghiza la 23 ianuarie 1867, mariaj din care au rezultat trei băieți: Vasile, Titus și Petre, mari antreprenori, industriași din perioada sfârșitului de secol XIX și primul sfert

⁴³ Dănuț Alexandru Nuță, *Din istoricul spitalului „Theodor I. Preda” din Craiova de la înființare până la primii ani ai secolului al XX-lea* în *Analele Universității din Craiova, Seria Istorie*, anul XIII, nr. 2(14), Craiova, Editura Universitaria, 2008, p. 142.

⁴⁴ *Bugetul general de venituri și cheltuieli al comunei urbane Craiova pentru anul 1923*, Craiova, 1924, p. 47.

⁴⁵ S.J.A.N. Dolj, fond Camera de Comerț și Industrie din Craiova, Firme sociale, dosar nr. 136/1931, ff. 21-23.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 89, 99.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 125.

de secol XX. A făcut parte începând cu 15 iunie 1890 din componența Camerei de Comerț, acesta ocupând funcția de președinte⁴⁸.

Titus Andreescu a fost unul dintre cei mai mari comercianți și industriași din Craiova. Născut în Craiova, a fost absolvent al Școlii Comerciale „Gh. Chițu” din Craiova, în anul 1888⁴⁹ și, ulterior, licențiat al Academiei de Comerț din Anvers. Din informațiile oferite de către redactorul Anuarului Ziarului „Patria”, Dem. E. Petrescu, reiese clar natura muncitoare a personajului nostru: „Deși părintele său a avut avere destulă încât să trăiască din venituri, domiei sale i-a plăcut munca și nu s-a dat înapoi de la nicio greutate spre a contribui la progresul afacerilor tatălui său, astăzi și ale sale, spre a dovedi că și românul este un bun comerciant și bun industriaș, atunci când se devotează acestei ramuri de activitate omenească”⁵⁰.

A fost membru de onoare al Cercului comercianților din Craiova. De asemenea, a deținut funcția de vicepreședinte și membru în consiliul de direcție al Băncii Olteniei (în 1927, 1929) și censor-supleant în cadrul Societății Anonime Uzinele de fier și Domeniile Reșița⁵¹.

În plan politic, a fost un liberal convins și fiind ales în Consiliul județean Dolj, „colegii săi i-au făcut cinstea de a-l alege vicepreședinte al Consiliului, pentru valoarea-i personală și cinstea sa neprețuită”. Tot din paginile „Anuarului Ziarului Patria” aflăm că acesta se bucura „de numeroase simpatii în oraș și județ și este socotit ca unul dintre fruntașii care face cinste și orașului și județului său”⁵². În 1914, a fost ales membru în secțiunea a II-a, în Adunarea Deputaților⁵³. Doi ani mai târziu, în 1916, ziarul „Propășirea” descrie un moment mai puțin plăcut din viața lui Titus Andreescu: deputat fiind, s-a confruntat cu un atac din partea adversarilor săi politici, primarul Craiovei însoțit de colegii săi din administrație, aflați, se spunea, în stare de ebrietate „îl huiduie, insultă și amenință cu bastoanele”⁵⁴.

Dem. E. Petrescu îl prezenta în anul 1911 astfel: „Spirit întreprinzător, a înființat prima fabrică de cărămidă din Craiova pe care a îmbunătățit-o din ce în ce, așa că astăzi poate concura cu orice fabrică similară din țară și străinătate, prin perfectă ei organizare și producție. A mai înființat și o fabrică de gheață în orașul nostru care de asemenea poate rivaliza în producție și perfecțiune cu orice fabrică similară”⁵⁵.

Vasile P. Andreescu (n. 1868, Craiova, - d. 4 iulie 1922, la Hanovra, trupul său fiind adus la Craiova și îngropat în cavoul familiei). A fost elev al Școlii Comerciale „Gh. Chițu” din Craiova (1878-1883), fiind un elev premiant. La finele anului școlar 1878-1879, fiind elev în clasa I, obținea premiul I, distincție acordată de Primărie⁵⁶. A fost căsătorit cu Ecaterina, mariaj din care au rezultat 5 copii: Petre, căsătorit în 1939 cu Lidia C. Prejbeanu, Mircea, Florica, Eugenia, căsătorită cu G. Glod (domiciliată în București), și Amelia căsătorită cu C. Moldoveanu. Casele lui Vasile Andreescu și ale soției sale, se aflau pe strada Justiției, la nr. 19. Celălalt imobil, din strada Unirii, nr. 22, situat lângă clădirea Bancii „Frații Eschenasy”, se găsea, în anul 1938, în posesia moștenitorilor lui Vasile Andreescu, în 1943 fiind înregistrat proprietar fiul său, Mircea.

Printre funcțiile deținute menționăm: vicepreședinte și președinte al Camerei de Comerț Oltenia⁵⁷; vicepreședinte în consiliul Fabricii de Postav Oltenia, fostă Kasper &

⁴⁸Paul Emanoil Barbu, Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *op. cit.*, p. 48.

⁴⁹*Liceul Comercial de băieți „Gh. Chițu” din Craiova. 60 de ani. 1877-1937*, Craiova, 1938, p. 35.

⁵⁰„Anuarul Ziarului Patria”, anul II, Craiova, 1911, p. 179.

⁵¹„Monitorul Oficial al României”, nr. 142/3 iulie 1924, p. 7561-7562; *Ibidem*, Partea a 2-a, nr. 165/29 iulie 1929, pp. 9329, 9336; *Ibidem*, nr. 155/16 iulie 1927, p. 9790 (în continuare se va cita: „M.O.”).

⁵²„Anuarul Ziarului Patria”, 1911, p. 179.

⁵³Dezbateri parlamentare Camera Deputaților, 11 iunie 1914, p. 37; M.O. nr. 258/18 februarie 1914, p. 11839.

⁵⁴„Protestarea”. Ziar săptămânal independent, 02, nr. 43/8 iulie 1916, p. 3.

⁵⁵„Anuarul Ziarului Patria”, 1911, p. 179.

⁵⁶*Liceul Comercial de băieți „Gh. Chițu”...*, pp. 15, 35.

⁵⁷Paul Emanoil Barbu, Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *op. cit.*, p. 48. În 1914, în zilele de 8-9 iunie, în calitate de vicepreședinte al Camerei de Comerț și Industrie din Craiova, a prezidat al XV-lea congres al Camerelor de

Herbert, inaugurată la 17 Aprilie 1916. De asemenea, a mai făcut parte din comitetul director al Băncii Creditul Oltean din Craiova și din consiliul de administrație al societății „Dealul Drăgășani”, în numele firmei „P. Andreescu & fii”.

Petre P. Andreescu a fost inginer de profesie, absolvent al Școlii Politehnice Superioare din Hanovra. Ca și frații săi a ocupat mai multe funcții de-alungul timpului. A fost președintele Regionalei Oltene a Sfaturilor Negustorești. Începând cu anul 1924, a fost coordonatorul comitetului care se îngrijea cu publicarea ziarului „*Oltenia economică*”. Ziar propriu, pur economic și absolut independent o gazetă de provincie care „înfruntând tradiționala indiferență a cititorului de provincie, apare, cu eforturi demne de toată cinstirea, pentru a apăra, ceea ce a mai rămas de salvat, din ruina intereselor clasei comercianților și industriașilor”⁵⁸.

Informațiile au fost prezentate succint, neavând suficient spațiu pentru a descrie exhaustiv bogata activitate a celor două firme menționate în rândurile de mai sus. În încheiere, putem spune doar că, atât Institutul de Editură și Arte Grafice „Samitca”, cât și Întreprinderea comercială și industrială *P. Andreescu & fii* au constituit repere în cultura și economia craioveană de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX.

BIBLIOGRAPHY

1. Andrei A. Nicolae, Braun Gabriela, Zimblar Albert, *Institutul de Editură și Arte Grafice „Samitca”*, Craiova, Editura Aius, 1998.
2. „Anuarul Ziarului Patria”, anul I, Craiova, 1906; anul II, 1911.
3. Barbu Paul Emanoil, Ciobotea Dinică, Zarzără Ion, *Istoria Camerei de Comerț și Industrie „Oltenia”*, Craiova, Editura Camerei de Comerț și Industrie „Oltenia”, 2000.
4. Bălăican Iuliana Delia, *Tipografia Samitca, o afacere de succes, cu puternice influențe culturale în Craiova sfârșitului secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Studia Iudaica Aradensis”, vol. V, Arad, Editura „Vasile Goldiș”, 2017.
5. Bălăican Delia, „*Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință, artă*” apărută la *Institutul de editură Ralian și Ignat Samitca, din Craiova (1885-1899)* în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 37, București, Editura Academiei Române, 2023.
6. *Bugetul general de venituri și cheltuieli al comunei urbane Craiova pentru anul 1923*, Craiova, 1924.
7. „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie din București”: Revistă lunară, anul XXV, nr. 06/iunie 1914, București.
8. „Dezbateri parlamentare Camera Deputaților”, 11 iunie 1914.
9. Filip George, *Almanach tipografic*, anul V, București, 1902; anul VI, 1903.
10. „Gazeta Craiovei”, nr. 100/22 august 1882.
11. Ghionea Georgeta, *O incursiune în presa economică din Oltenia interbelică*, în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 32, București, Editura Academiei Române, 2018.

Comerț și Industrie din țară susținut în Craiova (vezi: „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie din București”: Revistă lunară, anul XXV, nr. 06, iunie, București, 1914, p. 97.)

⁵⁸ Nicu Iovipale, *Pentru „Oltenia economică festivă”* în „Oltenia economică”, Craiova, anul XI, nr. 1-4, ianuarie 1934, p. 2; Georgeta Ghionea, *O incursiune în presa economică din Oltenia interbelică*, în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 32, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 70.

12. Iancu Dorin Demostene, *Contribuția comunității evreiești din Craiova la editarea unor periodice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Oltenia”. Studii și comunicări. Arheologie-Istorie. vol. XXVII, Craiova, 2020.
13. Ionescu C. Dimitrie, *Un mic istoric asupra tipografiilor din România* în „Almanahul Graficei Române”, Craiova, 1928.
14. Ionnițiu Th. Niculae, *Istoria editurii românești*, București, 1943.
15. Iovipale Nicu, *Pentru „Oltenia economică festivă”* în „Oltenia economică”, Craiova, anul XI, nr. 1-4 ianuarie 1934.
16. *Liceul Comercial de băieți „Gh. Chițu” din Craiova. 60 de ani. 1877-1937*, Craiova, 1938.
17. Molin Virgil, *Album memorativ cuprinzând biografia și portretele oamenilor de seamă din industria și arta tiparului*, Craiova, 1926.
18. „Monitorul Oficial al României”: nr. 258/18 februarie 1914; nr. 142/3 iulie 1924; nr. 155/16 iulie 1927; nr. 165/29 iulie 1929.
19. Nuță Dănuț Alexandru, *Din istoricul spitahului „Theodor I. Preda” din Craiova de la înființare până la primii ani ai secolului al XX-lea* în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, anul XIII, nr. 2(14), Craiova, Editura Universitaria, 2008.
20. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Dolj, fond Tribunalul Dolj, Secția a III-a Comercială; fond Camera de Comerț și Industrie din Craiova, Firme sociale.
21. „Protestarea”: Ziar săptămânal independent, 02, nr. 43/8 iulie 1916.
22. Vornea Luca, *Lazăr Șăineanu. Schiță biografică urmată de o bibliografie critică*, București, s.a.
23. <https://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/S/samitca%20iosif.pdf>.
24. 17206_Buletinul_societatii_politehnice_1910_127.pdf.

THE ROLE OF SUSTAINABLE OF FINANCING IN ACHIEVING CLIMATE NEUTRALITY OBJECTIVES

Silvia Elena Isachi

Scientific Researcher, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest

Abstract: This study focuses on exploring how energy efficiency plays a role in the shift towards sustainability amid growing concerns about climate change issues. Energy efficiency means maximising the use of energy to achieve the desired results, given the consumption and emissions of greenhouse gases. This paper highlights the impact of practices that come with the adoption of energy-efficient approaches. Key strategies that can lead to cost savings and job creation in the green technology industry include the modernisation of buildings; the incorporation of technologies; and educating consumers on energy efficiency measures. Government policies and regulations play a role in promoting these strategies, along with incentives for their implementation. In addition, the focus is on advances such as smart homes and smart grids that have the potential to transform how energy is consumed. In conclusion, improving energy efficiency is not a necessity, but also a valuable opportunity to support a cleaner and more sustainable tomorrow for future generations.

Keywords: sustainable funding, policy, financial instruments, climate neutrality, green economy

Introduction

The transition to a low-carbon economy and achieving climate neutrality is both a technological, economic, social and political challenge. Climate neutrality strikes a balance between greenhouse gas (GHG) emissions and their uptake, either through technological solutions such as carbon capture and storage (CCS), either through natural processes such as reforestation and ecosystem restoration. The transition to a green and sustainable economy needs investment in clean technologies, green infrastructure and innovative solutions. For this, the financial sector is playing an important role by developing and implementing sustainable financing mechanisms.

Sustainable finance has become a central pillar in European and global policy with the launch of large-scale initiatives such as the European Ecological Pact („European Green Deal”). Sustainable financing is achieved through the following instruments: green bonds, green loans and investment funds dedicated to renewable energy, energy efficiency and other sectors with low environmental impact¹.

While progress in recent years is encouraging, sustainable finance faces a number of challenges, such as the lack of a uniform global regulatory framework, the resilience of the private sector in certain regions and the risks perceived by investors. The lack of transparency makes it difficult to clearly assess the impact of green investments, and the reluctance of some economic actors to adopt sustainable business models due to high initial costs is the biggest obstacle to the development of this sector².

Sustainable financing has become a concept based on the harmonisation of economic development with environmental protection and social responsibility. Basically, sustainable finance involves integrating environmental, social and governance considerations into the

¹ European Commission. (2019). The European Green Deal. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

² Climate Bonds Initiative. (2020). Green Bonds Market Summary Q4 2020. Retrieved from <https://www.climatebonds.net/resources/reports>

decision-making process of financial institutions, with the aim of turning financial resources towards projects that contribute to sustainable development³. This approach supports investment in areas such as renewable energy, energy efficiency, green infrastructure, sustainable agriculture and more, while reducing negative environmental impacts and promoting social equity⁴.

The aim of this paper is to analyse the role of sustainable finance in achieving climate neutrality objectives, with a focus on the challenges and opportunities associated with this approach. We will also explore ways in which different financial instruments can support the transition to a green economy and discuss the impact of public policies on stimulating sustainable investment. By examining these issues, the paper will contribute to a better understanding of the importance of sustainable finance in the context of combating climate change and sustainable economic development.

Financial instruments for achieving climate neutrality

In recent decades, financial instruments for climate neutrality have evolved, playing a major role in mobilising the capital needed to finance the transition to a green economy. These instruments facilitate the allocation of resources to projects and initiatives that directly contribute to the reduction of greenhouse gas emissions and the achievement of climate neutrality objectives.

1. *Green bonds* are financial debt instruments issued to finance projects that have a positive impact on the environment (e.g., energy efficiency of buildings, initiatives to protect biodiversity, and, development of renewable energy infrastructure)

According to Climate Bonds (Table below), the green bond market has experienced significant growth. It is being exclusively used for projects that help reduce carbon emissions.

Table: Green bond market

Metric	Value
Total Green Bond Issuance(2024 Q1)	\$272.7 billion
Percentage Increase from Q1 2023	15%
Percentage Increase from Q4 2023	41%
Cumulative Green Bond Issuance (2024)	\$5.1 trillion
Sustainability-Linked Bonds Issued	Not specified
Projected Annual Issuance by 2025	\$5 trillion

Source: Green bond market - 2024, Climate Bonds Initiative

The first quarter of 2024 marked the most prolific period for sustainable finance, surpassing previous records. There has been a significant increase in issuance compared to the previous year and quarter, indicating strong momentum in the market.

2. *Green Loans* are loans granted to support sustainable projects in sectors with low environmental impact (energy efficiency, reduction of carbon emissions, conservation of natural resources). They have better conditions than traditional loans, thanks to the support provided by governments and international institutions to stimulate investment in the green economy⁵. Companies and organizations, in their transition to sustainable business models, are supported with this type of financing.

³ European Commission. (2020). EU taxonomy for sustainable activities. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/eu-taxonomy-sustainable-activities_en

⁴ International Finance Corporation (IFC). (2021). Green Bond Impact Report. Retrieved from https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home

⁵International Finance Corporation (IFC). (2021). Green Bond Impact Report. Retrieved from https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home

3. *Investment funds ESG (Environmental, Social and Governance)* allocate capital to companies and projects that meet ESG criteria. These are attractive to investors who want long-term financial and environmental benefits. Recent EU regulations, such as EU Taxonomy, have helped to clearly define ESG criteria, providing investors with a framework for assessing projects with sustainability goals⁶.

4. *Carbon market mechanisms* are another tool in achieving climate neutrality. Emissions trading systems (cap-and-trade) and carbon tax schemes are the main mechanisms used to reduce carbon emissions and stimulate the transition to an emission economy low GHG. Under the emissions trading system, each company receives a GHG emission ceiling, and if this cap is exceeded, the company must purchase additional allowances from the market, this leads her to implement more efficient solutions to reduce emissions. Currently, the EU has the most advanced and successful system, implemented through the EU Emissions Trading System (ETS), globally.

Effects of sustainable finance on the economy and the environment

Sustainable financing has a significant impact on the economy and the environment, representing „heart” of transition to a green society. At the same time, sustainable finance has a role to play in mitigating the risks associated with climate change, supporting investment in clean technologies and sustainable economic development⁷.

- *The transformation of traditional economies* is one of the main effects of sustainable financing on the economy in the way it favours the green and renewable energy sectors. By redirecting capital to sustainable projects, traditional industries are gradually being replaced by emerging sectors based on clean technologies such as solar, wind and green hydrogen. The direct effect of this transition is support for small businesses and start-ups that develop innovative solutions to environmental challenges. In addition, sustainable finance stimulates collaboration between the public and private sectors, including through public-private partnerships, which leads to the adoption of innovative solutions⁸.

- *Reducing economic risks in the long run.* Climate change is causing economic losses at local and global level due to natural disasters, changes in ecosystems and damage to agricultural production. Investing in energy efficiency technologies and carbon reduction solutions helps to reduce the vulnerability of economies to fluctuations in energy prices and raw materials. At the same time, by diversifying energy sources and reducing dependence on fossil fuels, sustainable finance supports the transition to a more secure and energy-stable economy.

- *The environmental impact* of sustainable finance is one of its main benefits. Investing in sustainable projects directly contributes to reducing carbon emissions, protecting ecosystems and preventing environmental degradation. Projects funded under sustainable initiatives include renewable energy technologies, green infrastructure, reforestation projects and other initiatives aimed at reducing pressure on natural resources. At the same time, sustainable financing contributes to the creation of new technologies for carbon capture and storage, as well as for the reduction of pollution in the industrial and agricultural sectors. These technologies can reduce the environmental impact of these sectors and help create a more environmentally sustainable future⁹. In addition, sustainable finance plays an important

⁶ European Union. (2021). NextGenerationEU. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en

⁷ United Nations Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI). (2020). Financing the Transition to a Sustainable Economy. Retrieved from <https://www.unepfi.org/publications>

⁸ International Monetary Fund (IMF). (2021). Financing the Green Transition. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications>

⁹ European Investment Bank (EIB). (2021). EIB Group Sustainability Report. Retrieved from <https://www.eib.org/en/publications/eib-group-sustainability-report-2020.htm>

role in biodiversity conservation by supporting projects that protect natural habitats and reduce pressures on fragile ecosystems.

- *Effects on the behaviour of economic agents.* By integrating ESG criteria into investment decisions, companies and investors become more aware of their environmental and societal responsibilities. Also, companies that adopt sustainable practices and invest in green projects attract a greater number of investors interested in sustainability. In addition, with ESG principles, companies protect themselves against reputational and compliance risks, thus contributing to their long-term stability.

Contributing public policies to supporting sustainable financing

Public policies play a key role in accelerating the transition to a sustainable economy by supporting sustainable finance. With the help of regulations, tax incentives and market mechanisms, governments can create a favorable framework for redirecting capital flows to sustainable projects. These policies contribute to achieving climate neutrality objectives and provide a stable and predictable context for investors.

a) *Regulations and standards* for sustainable finance are the main public policy tool that favours sustainable investment. Within the EU, the Regulation on green taxonomy sets out precise criteria for identifying economic activities that contribute to environmental objectives, thus having a basis for sustainable investment. These regulations, in addition to transparency and consistency in reporting on the environmental performance of companies, also provide a unified framework for assessing sustainability risks and opportunities. Investors thus have tools at their disposal to assess the environmental impact of economic activities, which encourages a capital allocation to sustainable projects.

b) *Tax incentives and subsidies* encourage economic agents to invest in sustainable projects. Green projects, in the light of these incentives, are more financially attractive, which reduces risk and creates an environment conducive to investment. Direct grants for green infrastructure development or clean energy research and innovation are other mechanisms through which public policies support sustainable financing.

c) *Market mechanisms and emissions trading systems.* Another important public policy tool in support of sustainable finance is the implementation of market mechanisms that promote carbon reduction. Emission trading systems incentivise companies to reduce greenhouse gas emissions. These mechanisms, by allocating a cost to carbon emissions, make pollution more expensive, thereby encouraging companies to adopt cleaner technologies and invest in sustainable solutions. At the same time, these mechanisms but create a market for trading emission allowances, providing flexibility in meeting climate objectives. In addition, the funds collected can be reinvested in green infrastructure projects or research in low-carbon technologies.

d) *International collaboration and global policies.* International collaboration has a significant role to play in supporting sustainable finance. The transition to a green economy requires global coordination of public policies. International agreements set common goals for reducing carbon emissions and create a framework for collaboration between member states. At the same time, global public policies promote the exchange of best practices and technologies between countries, thus facilitating the adoption of sustainable financing solutions.

e) *Creating transparent standards and reporting.* International organisations and national governments have promoted the development of global standards on sustainable investment, including ESG (Environmental, Social, Governance) criteria, which help to assess environmental performance, including, social and governance of companies. These are the key to ensuring investor confidence in sustainable projects and avoiding the phenomenon of "greenwashing" – when companies claim to be more sustainable than they really are. By creating clear reporting standards, public policies promote transparency and accountability,

thereby facilitating the correct allocation of financial resources to projects with a positive and real impact on the environment and society¹⁰.

Conclusions

The role of sustainable finance in achieving climate neutrality targets is vital. Sustainable financing is a decisive factor in mobilising the resources needed to reduce carbon emissions, improve energy efficiency and develop innovative technologies. Public policies also play a central role in creating a favourable framework for these investments, thereby facilitating the alignment of financial interests with environmental objectives. Sustainable financing is supported by a wide range of financial instruments, from green bonds to investment funds with environmental, social and governance (ESG) objectives, enabling resources to be directed to projects contributing to climate neutrality. In addition, public policies, through regulations, tax incentives and market mechanisms, create a stable and predictable environment for investment. Market mechanisms such as emissions trading and international collaboration are essential to achieving these goals.

The impact of sustainable finance is already visible both in the economy and on the environment, through the creation of green jobs, the reduction of carbon emissions and the development of new industries and markets. The future of sustainable finance depends to the greatest extent on the ongoing commitment of governments, the private sector and civil society. By aligning financial resources with climate neutrality goals, we can have a sustainable and equitable future for future generations. Public policies must play a stimulating role in this process, ensuring that the transition to a low-carbon economy is inclusive and fair, protecting the environment, but also vulnerable communities.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Climate Bonds Initiative. (2020). Green Bonds Market Summary Q4 2020. Retrieved from <https://www.climatebonds.net/resources/reports>
- [2] Climate Bonds Initiative. (2024). *Green bond market summary*. Retrieved from <https://www.climatebonds.net/resources/reports>
- [3] European Commission. (2019). *The European Green Deal*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- [4] European Commission. (2020). *EU taxonomy for sustainable activities*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/eu-taxonomy-sustainable-activities_en
- [5] European Union. (2021). *NextGenerationEU*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en
- [6] European Investment Bank (EIB). (2021). *EIB Group Sustainability Report*. Retrieved from <https://www.eib.org/en/publications/eib-group-sustainability-report-2020.htm>
- [7] International Finance Corporation (IFC). (2021). *Green Bond Impact Report*. Retrieved from https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home
- [8] International Monetary Fund (IMF). (2021). *Financing the Green Transition*. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications>
- [9] Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Retrieved from <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

¹⁰ Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). (2021). *Guidance on Climate-related Financial Disclosures*. Retrieved from <https://www.fsb-tcfd.org/>

[10] United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2015). Paris Agreement. Retrieved from <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

[11] Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). (2021). Guidance on Climate-related Financial Disclosures. Retrieved from <https://www.fsb-tcfd.org/>

THE SYMBOLIC MEANING OF WOOD IN THE CONTEXT OF FUNERAL RITUALS *

Loredana-Maria Ilin-Grozoiu

3rd Degree Researcher, PhD, "C. S. Nicolăescu-Plopșor" Institute for Research in Social Studies and Humanities from Craiova, of the Romanian Academy

Abstract: A manifestation of the vegetable, wood functions in the context of funeral rituals as a substitute for the human body, from the coffin, in which the body of the deceased is placed, to the cross and the fir tree that are placed next to the grave.

Of all the plant species, the fir tree, along with the apple tree, are most often loaded with magical valences, meant to help overcome traumas or psychic imbalances that result in an interruption of the natural, a disturbance of the natural order. Being a symbol of immortality, the tree will transfer this attribute to the deceased: the continuation of life beyond death. Considering the traditional belief, the fir tree appears as a doublet of the human accompanying the deceased to the grave.

Keywords: wood, funeral rituals, symbolism, fir tree, cross.

LEMNUL ȘI OMUL ÎN TEXTUL BIBLIC

Sfânta Scriptură a Vechiului Testament prezintă o serie de texte care se referă la faptul că, omul și natura sunt creații ale lui Dumnezeu. După ce Dumnezeu a creat natura, l-a făcut pe om și „l-a pus în grădina cea din Eden, ca s-o lucreze și s-o păzească”¹. Omul, creat de Dumnezeu după chipul Său și asemănarea sa², a intrat, încă de la început, în relație cu natura. Astfel, omul „primește existența sa prin facere sau creație (genesis) printr-o acțiune proprie, în care Dumnezeu însuși intervine, el fiind o creatură prin voința lui Dumnezeu”³. Omul a fost binecuvântat de Dumnezeu să stăpânească natura, să trăiască în mijlocul ei, putându-se vorbi despre relația dintre om și natură.

Dumnezeu a făcut trupul omului luând țărâna din pământ, prin aceasta fiind legat de natură, dar a înzestrat omul și cu suflet prin suflarea de viață în trupul făcut din țărână⁴. „Și Dumnezeu i-a binecuvântat zicând: «Fiți rodnici și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți, domniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul!»”⁵. Din modul cum a fost creat omul, vedem superioritatea lui față de natură, față de creație, în general. Sfânta Scriptură a Vechiului Testament prezintă omul în relația sa cu natura în fața lui Dumnezeu.

După cum remarca Thomas Sieger Derr, „omul este creat după chipul lui Dumnezeu și ca atare stă într-o relație unică cu Dumnezeu și cu natura. Viziunea biblică a relației omului cu natura este antropocentrică. Ineluctabil biologic, prin natură, omul este capabil să o depășească și să o stăpânească. Dintre toate creaturile, el singur este în măsură să cunoască urmările actelor sale și să aleagă o linie care să garanteze sistemele favorabile vieții sale.

*Articolul face parte din tema de cercetare: *O cercetare dedicată rolului regnului vegetal în cultura populară din Oltenia* inclusă în proiectul de cercetare: *Cultură materială și imaterială, identitate culturală și proiecte patrimoniale. Abordări pluridisciplinare* al programului de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor: *Istoria Olteniei: surse, structuri sociale și elite* (2024-2027).

¹ Facerea 2, 15.

² „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră” (Facerea 1, 26).

³ Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1981, p. 272.

⁴ Facerea 2, 7.

⁵ Facerea 1, 28.

Cartea Facerii ne înfățișează pe om ca o unitate biologică și spirituală, niciodată separat de natură, nicicând deposedat de stăpânirea sa asupra ei⁶.

Dumnezeu este Creatorul naturii, omul este superior celorlalte viețuitoare de pe pământ: „Când privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale, luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat, îmi zic: Ce este omul că-ți amintește de el? Sau fiul omului, că-l cercetezi pe el? Micșoratu-l-ai pe dânsul cu puțin față de îngeri, cu slavă și cu cinste l-ai încununat pe el, pusu-l-ai pe dânsul peste lucrul mâinilor Tale, toate le-ai supus sub picioarele lui. Oile și boii, toate; încă și dobitoacele câmpului; păsările cerului și peștii mării, cele ce străbat cărările mărilor⁷. Dar, omul trebuie să înțeleagă această putere de a stăpâni natura dată de Dumnezeu, „ca izvor economic care cooperează cu ea spre a o conserva⁸. Omul are o mare responsabilitate față de natură: „Să nu strici pomii, nici să pui securea în ei, ci din pom să mănânci, dar pe el să nu-l tai, căci pomul cel din țărână nu este ca omul să poată fugi de la fața ta. Iar copacii pe care-i știi că nu-ți aduc nimic de hrană, poți să-i tai ca să-ți faci întăritură în jurul cetății⁹.

După apariția Luminii și despărțirea ei de întuneric, după separarea apelor de uscat, în cea de a treia zi a Creației, Dumnezeu scoate din pământ iarba și arborii: „Apoi a zis Dumnezeu: «Să dea pământul din sine verdeață: iarbă, cu sămânță într-însa, după felul și asemănarea ei, și pomi roditori, care să dea rod cu sămânță în sine, după felul, pe pământ!» Și a fost așa. Pământul a dat din sine verdeață: iarbă, care face sămânță, după felul și după asemănarea ei, și pomi roditori, cu sămânță, după fel, pe pământ. Și a văzut Dumnezeu că este bine¹⁰. Aceasta este prima mențiune din textul Genezei despre prezența lemnului (arborelui).

Tot din textul Genezei din Vechiul Testament aflăm că, în Grădina Raiului se definitivează legătura om primordial-arbore: „Apoi Domnul Dumnezeu a sădit o grădină în Eden, spre răsărit, și a pus acolo pe omul pe care-l zidise. Și a făcut Domnul Dumnezeu să răsară din pământ tot soiul de pomi, plăcuți la vedere și cu roade bune de mâncat; iar în mijlocul raiului era pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului¹¹. În continuare se menționează că „a dat apoi Domnul Dumnezeu lui Adam poruncă și a zis: «Din toți pomii din rai poți să mănânci, Iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!»¹². Dar, ispitită de șarpe, Eva mușcă din fructul arborelui interzis ispitindu-l și pe Adam să guste din acel fruct, consecința fiind izgonirea din Rai și, în final, moartea.

Istoricul religiilor Mircea Eliade distinge șapte grupuri de imagini ale „cultelor vegetației: ansamblul piatră-arbore-altar (Australia; Indochina-China India; Fenicia-Egeea); arborele-imagine a Cosmosului (India; Mesopotamia; Scandinavia); arborele-teofanie cosmică (Mesopotamia; India; Egeea); arborele-simbol al vieții, al fecundității nepuizabile, identificat cu izvorul nemuririi, arborele-centru al lumii și suport al Universului (la altaici, la scandinavi etc.); legături mistice între arbori și oameni (arbori antropogeni; arborele ca receptacol al sufletelor strămoșilor; căsătoria arborilor; prezența arborilor în ceremoniile de inițiere etc.); arborele-simbol al reînvierii vegetației, al regenerării, al primăverii și al „regenerării” anului (de pildă, „Maiul” etc.)¹³.

⁶ Thomas Sieger Derr, *Ecologie et liberation humaine* (traduction d'Etienne de Peyer), Editions „Labor et Fides”, Genève, 1974, p. 78.

⁷ Psalmii 8, 3-8.

⁸ Thomas Sieger Derr, *op. cit.*, p. 251.

⁹ Deut. 20, 19-20.

¹⁰ Facerea 1, 11-12.

¹¹ Facerea 2, 8-9.

¹² Facerea 2, 16-17.

¹³ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 253.

LEMNUL-SACRIFICIU VEGETAL AL MARII TRECERI ÎN OLTENIA

În comunitățile tradiționale, moartea a fost percepută ca o inițiere, îndeplinirea ritualului funerar fiind, de fapt, normă socială obligatorie ce conferă actului ritualic statutul unei cutume. După cum remarca Mircea Eliade: „Nici într-un ritual sau mit nu întâlnim moartea inițiativă numai ca sfârșit, ci ca o condiție sine qua non a unei treceri spre un alt mod de-a fi, probă indispensabilă a regenerării, adică a începutului unei vieți noi”¹⁴.

Deși, în prezent, ritualul funerar se desacralizează și desemantizează, „finalitatea sa continuă să rămână scoaterea individului din cadrul cotidian, desacralizat și transpunerea sa într-o stare rituală, mai mult sau mai puțin conștientizată. Se realizează, astfel, contactul cu grupul, stabilindu-se implicit și o comunicare ce nu mai poate fi considerată decât rituală”¹⁵.

Ritualul funerar, expresie reificată a mitului, include folosirea unui inventar bogat și divers de obiecte. Astfel, recuzita simbolică aparține contextului ritualic funerar și trebuie pusă în legătură directă cu celelalte paliere simbolice. În acest sens, Rene Berger arată: „Orice obiect sacro-cultural există deci nu atât în virtutea unui statut ontologic sau măcar existențial, ci prin situația sa în interiorul unui sistem de referință care este el însuși produs prin sistemul de comunicații al acestui grup”¹⁶. Recuzita obiectual-simbolică funerară include următoarele însemne funerare din lemn: bradul (sulița, steagul), pomul, stâlpul (stâlpul antropomorf și stâlpul cruce), crucea (cruce troiță, crucea de pomenire).

Contextului ceremonial îi aparțin și riturile verbale care însoțesc Marea Trecere, între acestea și componentele ritualului funerar stabilindu-se un întreg sistem de relații. Aceasta deoarece textele funerare nu pot fi avute în vedere separat de ceremonialul funerar, orice secvență fiind individualizată. Cântecul ritual funerar este un scenariu al unui ritual normat care presupune o instituționalizare, performeri specializați, ceea ce îi imprimă un deosebit caracter social în interiorul comunității rurale¹⁷.

Unul dintre motivele cu largă răspândire în repertoriul funerar oltenesc este cel al casei sau al sicriului cu una sau mai multe ferestre. Trebuie să menționăm faptul că, dacă în județul Gorj, cântecele ceremonial-funerare ce conțin acest motiv coexistă cu ritul ferestrei sufletului, în celelalte regiuni ale Olteniei, practica lipsește, motivul fiind regăsit numai în poezia funerară.

Legat de ritul ferestrei sufletului, unul dintre simboluri este numărul nouă. În anumite situații, numărul nouă este legat de pregătirile efectuate de cei apropiați în vederea integrării decedatului în Lumea de Dincolo, precum și de calea lungă pe care acesta trebuie să o străbată. Se remarcă grija deosebită a comunității celor vii de a îndeplini toate cele necesare pentru ca sufletul celui răposat să nu răătăcească și să ajungă la destinație: „Pentru ea ca să dospească/ Nouă cuptoare de pâine/ Și cu nouă buți de vin / Pentru ea ca să-i ajungă/ Tot pe aia cale lungă”¹⁸ sau: „O căsuță nouă/ Cu nouă ferestre,/ Pe una să-i vină/ Miroș de tămâie;/ Pe una să-i vină/ Colac și lumină./ Pe una să-i vină/ Miroș de vin;/ Pe una să-i vină/ O ulcea cu apă/ Și-o turtiță caldă;/ Pe una să-i vină/ Miroș de pâine;/ Pe una să-i vină/ Miroș de bucate;/ Pe una să-i vină/ Miroș de turtă;/ Pe una să-i vină/ Miroș de rachiu”¹⁹. Imagini asemănătoare apar și în cântecul ritual-ceremonial numit *Lemnul*: „– Lemnule, lemnule,/ Cine te-a poruncit?/ Cine te-a cioplit? –Mie mi-a poruncit/ Țăl de-a pribegit,/ Anume cutare./ Pe

¹⁴ Idem, *Eseuri*, București, Editura Științifică, 1991, p. 304.

¹⁵ Nicolae Panea, Mihai Fîfor, *Cartea românească a morții*, Drobeta Tumu Severin, Editura Centrului Creației Populare a județului Mehedinți, 1998, p. 71.

¹⁶ Rene Berger, *Mutația semnelor*, București, Editura Meridiane, 1978, p. 276.

¹⁷ Vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Cântecul ritual funerar-expresivitate și semnificații simbolice*, în „Memoria Ethnologica”, an XVI, nr. 58-59/2016, Baia Mare, pp. 94-103.

¹⁸ Inf. Gabriela Florescu, 72 de ani, localitatea Crasna, jud. Gorj, 2021.

¹⁹ Inf. Doina Dinu, 74 de ani, localitatea Ploșoru, jud. Gorj, 2021.

mine m-a cioplit/ Doi voinici din sat/ Cu capul legat,/ Și ei m-a tăiat,/ Și m-a retezat,/ Și m-au încheiat,/ Și ei mi-au lăsat/ Nouă ferestrele,/ Să-mi vină prin ele:/ Pe una să-mi vină/ Doru de la mumă;/ Pe una să-mi vină/ Ulciaua cu apă;/ Pe una să-mi vină/ Fumul de tămâie;/ Pe una să-mi vină/ Kituță de floare;/ Pe alta să-mi vină/ Dor de la surori;/ Pe una să-mi vină/ Un bucium de vie/ Cu tot rodul lui;/ Pe una să-mi vină/ Spicul grâului/ Cu tot rodul lui;/ Pe una să-mi vină/ Raza soarelui/ Cu căldura lui;/ Pe una să-mi vină/ Kituță de fragi,/ Doru de la frați”²⁰. Într-o versiune a cântecului funerar *La lemn (tron)* când doi sau trei bărbați fac tronul femeile de la Zori cântă: „De trei zile, de trei nopți/Țâpă, țâpă, stejar verde/El nu țâpă să înverzească/Și țâpă să putrezească/Că lui că ia mai trimes/(Cutare) om bun/Doi dulgheri de-ai buni/ Cu două săcuri/Tot l-a ciocănit/Până l-a doborât/ Că i-a trebuit/Lui casă să-i facă/Casă de vecie/Cu nouă ferești/Pe una să-i vină/Miros de tămâie/Miros de vin/Miros de rachiu/Miros de mălai/ Iar pe una să-i vină/Miros al de mere/ Miros al de pere/Mirosul de fagi/Și al de cireșe/Pe una să-i vină/Miros al de flori/Dor de la surori/Și de la feciori/Pe una să-i vină/Glasul cucului/Pe una să-i vină/Izvorul de apă/Să bea să se răcorească/Să se odihnească”²¹; la Lunca, jud. Gorj, când se face fereștră la tron, femeile de la Zori cântă: „De acasă când ai plecat/De vecini nu te-ai rugat/Să-ți facă ție căsuță/La ea nouă ușiță/Pe o ușă să-ți vină/Raza de lumină/Pe alta să-ți vină/Miros de tămâie/ Ca să te mângâie/ Pe alta să-ți vină/Miros de pâine/ Și cu de legume”²².

În literatura de specialitate s-a acordat o atenție deosebită caracteristicilor ceremonialului bradului și însemnului funerar propriu-zis.

Sim. Fl. Marian a evidențiat rădăcinile mitologice ale acestui ceremonial. Autorul a redat un bocet al bradului funerar în care arborele îndeplinește rolul de nevastă²³.

Romulus Vulcănescu considera că bradul, alături de măr și stejar asigură legătura dintre om și divinitate fiind arbore cosmic propriu-zis, arbore ceresc și arbore al vieții²⁴. În mitologia morții, bradul ar fi arbore funerar și ar simboliza călătoria cu care „în mod normal un tânăr trebuia să se însoțească înainte de a muri pentru a intra ca și mort în rândul oamenilor”²⁵.

Ion Ghinoiu consideră bradul ca un substitut al mortului cu evidente funcții nuptiale²⁶.

Ceremonialul bradului s-a practicat și se mai practică încă în nordul Olteniei, pe alocuri și în părțile centrale ale Olteniei. Toate însemnările configurează un scenariu destinat mai ales celor trecuți Dincolo, înainte de împlinirea destinului terestru, necăsătoriți, prin extensie, celor morți tineri sau tuturor celor decedați. Schema rituală îi include pe cei care nu au fost căsătoriți, copiii, fetele, bătrânii, toți morții. Ritualul constă în tăierea unui brad de către feciori, aducerea acasă și împodobirea cu panglici, clopoței, batiste, flori, fructe, obiecte personale ale mortului.

Asemenea mortului, bradului îi sunt adresate emoționante cântece rituale, în contexte bine definite: la aducerea lui din pădure, de la intrarea în sat, până la casa celui decedat; după împodobirea bradului; pe drum, după plecarea cortegiului funerar spre cimitir; la apropierea celui decedat de cimitir; în timpul înălțării și fixării bradului la mormânt.

Iată o variantă a cântecului funerar *Bradul* performată înainte de a scoate sicriul din curte: „Brade, frate, brade,/Cine ți-a poruncit/ De te-ai coborât? Eu m-am coborât/Mie mi-a

²⁰ Inf. Viorica Sârbu, 82 de ani, localitatea Lunca, jud. Gorj, 2020.

²¹ Inf. Hermina Sârbu, 73 de ani, localitatea Izimșă, jud. Mehedinți, 2020.

²² Inf. Gabriela Florescu, localitatea Crasna, jud. Gorj, 2021.

²³ Sim. Fl. Marian, *Bradul la poporul român*, în *Albina Carpaților*, IV, Sibiu, 1879-1880, p. 89: „Voinice, voinice,/ Nu-mi place, nu-mi place,/ Ce nevastă-mi ai?/ Naltă minunată// Naltă și subțire/ Crescută-n pădure/Tăiată-n secure/Voinice, voinice,/ Nu-mi place, nu, nu!/Cu ce-i îmbrăcată/Cu haină uscată! Voinice, voinice,/Nu-mi place, nu, nu!/ Cu ce-i învălătită/Cu frunză-n crețită”.

²⁴ Romulus Vulcănescu, *Mitologia română*, București, Editura Academiei, 1985, pp. 168-210.

²⁵ Idem, *Coloana cerului*, București, 1972, p. 69.

²⁶ Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, București, Editura Cultura românească, 1999, p. 69.

cricit/Tot (cutare), om bun,/ El mi-a poruncit/Că i-am trebuit/Vara de umbrit/ Iarna de scutit./-Brade, frate, brade,/ Ce-ai la rădăcină?/-Smirnă și tămâie./-Dar pe la mijloc?-Chiț de busuioc./-Dar în aripioare? -Nourel de ploaie./-Brade, frate, brade,/Uită-te la vale,/De vezi ce mai vezi?/Tot la răsărit,/Vezi ce s-a ivit./-Tot un dudăit./Moartea te-a răpit/-Frate, brade, frate,/ Ia mai uită-te tot către apus/-Tot către apus./-De vezi, ce mai vezi?-Tot un fulgerat/-Nu e fulgerat./Moartea te-a luat./ -Brade, frate, brade./Uită-te și în obor/De vezi, ce mai vezi?/-Un cal mohorât,/Negru și urât,/ Cu șaua cernită,/ Cu chinga boită,/Bună de suit/Și de coborât./-Plânge și tu bătătură/ Că acum nu mai sunt cu tine”²⁷.

Într-o altă variantă: „Brade, frate, brade/ Cine ti-a poruncit/ De mi-ai coborât/ De la munți cărunți/De la brazi ai mulți/Cutare om al bun/Cutare m-a trimis/Că i-am trebuit/Vara de umbrit/Iarna de scutit”²⁸.

La cimitir, când se fixează bradul la mormânt, femeile de la Zori cântă: „Apleacă-ți crengile/Să mă iau cu mâinile/Să mă sui mai sus, mai sus/Să mă sui în vârful tău/Să mă uit în satul meu/Să-mi văd pe măicuța mea/Măturând bătătura/Și pe mine mă striga/Și să văd pe tatăl meu/Cu coasa la fân cosind/Cu mânica vânt trăgând/După mine tot strigând/Și nu pot să mă aplec/Că la rădăcina mea/A puiat șerpoaica pui/Și când dau de aplecat/Pui de șarpe m-a mușcat”²⁹.

În unele zone ale Olteniei, bradul se curăță de crengi până aproape de vârf, trunchiul este pictat, iar vârful împodobit cu fire de lână. În cadrul ceremonialului funerar, sulita și steagul au aceleași simbolism ca și bradul și sunt împlinite ceremonial de cântecele funerare *Steagul, La steag, Ale sulii*.

Deseori, în zonele de câmpie, locul bradului este luat de un pom fructifer, de obicei, măr, prun sau dud. Creanga de pom fructifer este împodobită cu panglici, fructe, colaci, batiste etc. La mormânt, când se trage pământ peste tron femeile de la Zori cântă: „Sus la răsărit/ Vezi ce s-a ivit/Un pom înflorit/Nu-i pom înflorit/Ci îi Domnu Sfânt/ De joc ocolit/Joacă jocul roată/Merge lumea toată”³⁰.

În Oltenia, din recuzita funerară făcea parte stâlpul cu formă antropomorfă, care are capul rotunjit și creștături în trunchi, lucrat din lemn de esență tare. Acest însemn funerar a dispărut în primele decenii ale secolului XX, după cum a mărturisit un crucer din Salcia, jud. Dolj: „După război stâlpii pentru cei din Salcia am început să-i facem în formă de cruce. Dar ăia, din celelalte sate, cereau să le facem stâlpi după tipicul bătrânesc, adică rotunjiți la cap, cu trei creștături în dreapta și trei în stânga. Rotundul de sus înseamnă capul ăluia de a murit, creștături le înseamnă „împungerea Nătăhârțului”, care vine să se bage în ăi de-i alege să-1 facă moroi, iar, dacă s-a făcut moroi, umblă noaptea și fac rău celor de-au rămas”³¹. Stâlpii antropomorfi aveau la bază un locaș ca o cutie cu capac pentru lumânări, statul mortului și untdelemn.

Stâlpii de mormânt prezenți în cea mai mare parte a Olteniei, reprezintă o dovadă a continuității formei arhetipale a arborelui cosmic devenit arbore funerar. În Gorj, stâlpii sunt reprezentările bărbaților decedați, în timp ce crucile așezate pe mormânt sunt specific femeilor decedate.

Potrivit obiceiului, stâlpii sunt așezați pe mormânt în ziua înmormântării, imediat după ce se astupă groapa, unde rămân până sunt distruși de intemperii vremii. Spre deosebire de cruci, puțini stâlpi sunt pictați, iar reprezentarea lor grafică este de altă natură decât motivele de pe crucile propriu-zise.

²⁷ Inf. Doina Dinu, localitatea Plopșoru, jud. Gorj, 2021.

²⁸ Inf. Gabriela Florescu, localitatea Crasna, jud. Gorj, 2021.

²⁹ Inf. Hermina Sârbu, localitatea Izimșă, jud. Mehedinți, 2020.

³⁰ Inf. Viorica Sârbu, localitatea Lunca, jud. Gorj, 2020.

³¹ Paul Teodor Pleșa, *Salcia Doljului, un vechi centru de crucerit din Oltenia*, în „Oltenia. Studii și comunicări etnografice”, nr. 71/1996, p. 72.

Tot din categoria însemnelor funerare face parte și stâlpul-cruce lucrat de meșterii populari din lemn de gârniță, stejar, salcâm sau brad. În unele cazuri, aceste însemne funerare au aripi sau acoperiș. Potrivit credințelor populare, la umbra stâlpului-cruce și a crucii se odihnește cel plecat în Lumea de Dincolo. În stâlp se înfig caierele și o năframă ca mortul să nu se transforme în moroi.

Semn al mormântului și substitut ritual al mortului este crucea de lemn, unul dintre simbolurile fundamentale ale creștinismului. Existența acestei figuri geometrice este anterioară apariției și răspândirii învățaturii propovăduite de Iisus Hristos.

În literatura de specialitate s-a considerat că toate însemnele funerare sau apotropaice cu formă cruciformă, inclusiv stâlpii sau troițele, sunt succedanee și simulacre ale unor monumente dendromorfe sau stilimorfe arhaice, precum „arborele cosmic” sau „stâlpul cerului”³².

Toate informațiile mai vechi sau mai noi îngăduie conturarea unei perioade de timp, cuprinse între ziua înmormântării și cei șapte ani de la deces, când acest substitut este fixat la mormânt, în locul sau alături de stâlp.

Referitor la formă, în spațiile propuse investigării întâlnim: crux comissa, crux imissa capitata și, destul de rar, crux decussata. Alte forme amintesc de crucea grecească dublă sau de crucea celtică³³.

În mare parte, crucile erau alcătuite din: trupul crucii(stâlpul orizontal), brațe (două sau trei), blănițe (uneau spațiul dintre stâlpul vertical și brațe), mâini(obezi), aripioare (intersectau obezile), acoperișurile din șindrilă în două/patru ape sau conice.

Când se lucrează și se pune crucea la mormânt femeile de la Zori cântă *La cruce(la stâlp)*: „Cruce, cruciuliță,/ Cine ți-a poruncit/ De mi-ai coborât/De la loc pinos/La loc secetos/ Bine mă întrebași/Iar bine să-ți spun/Că mi-a mai trimis/(Cutare) om bun./ Doi dulgeri de-ai buni/Tot m-a ciocănit/Până m-a coborât/Că i-am trebuit/Vara de umbrit/Iarna de scutit/De vânt și de ploaie/De grele viscoale/Iar în vârful crucii/Domnul Hristos/Părintele nostru/La mijlocul crucii/Iz de busuioc/Că-i dorul cu foc/Jos la rădăcină/Smirnă și tămâie/ Lui cutare să îi fie”³⁴.

În spațiul etnocultural românesc motivul lemnului(arborelui) este întâlnit în contextul practicării ritualului funerar. Astfel, arborele apare ca punte de legătură între cer și pământ, ca o axă pe traiectoria căreia văzutul se întâlnește cu nevăzutul, fizicul cu metafizicul. Formă de existență a vegetalului, lemnul funcționează în contextul ritualurilor funerare³⁵ ca substitut al corpului omenesc, de la sicriul în care se așează corpul răposatului până la bradul, stâlpul și crucea de la mormânt. Dintre toate speciile vegetale, bradul, alături de măr, apare cel mai adesea încărcat cu valențe magice, menit să ajute la depășirea traumelor sau dezechilibrelor psihice ce au ca rezultat o întrerupere a firecului, o perturbare a ordinii firești. Fiind un simbol al imortalității, copacul va transfera asupra defunctului acest atribut: continuarea vieții dincolo de moarte. La nivelul mentalului popular, bradul apare ca dublet al umanului însoțind defunctul la groapă.

³² Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului...*, p. 78.

³³ F. Tristan, *Primele imagini creștine*, București, Editura Meridiane, 2002, p. 18.

³⁴ Inf. Doina Dinu, localitatea Plopșoru, jud. Gorj, 2021.

³⁵ Referitor la credința în supraviețuirea sufletului după moarte, vezi: Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Concepte, credințe și tradiții privind nemurirea sufletului și cultul morților*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2014.

BIBLIOGRAPHY

- Berger Rene, *Mutația semnelor*, București, Editura Meridiane, 1978.
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2008.
- Bria Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1981.
- Derr Thomas Sieger, *Ecologie et liberation humaine* (traduction d'Etienne de Peyer), Editions „Labor et Fides“, Genève, 1974.
- Eliade Mircea, *Eseuri*, București, Editura Științifică, 1991.
- Eliade Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992.
- Ghinoiu Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, București, Editura Cultura românească, 1999.
- Ilin-Grozoiu Loredana-Maria, *Concepte, credințe și tradiții privind nemurirea sufletului și cultul morților*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2014.
- Ilin-Grozoiu Loredana-Maria, *Cântecul ritual funerar-expresivitate și semnificații simbolice*, în „Memoria Ethnologica”, an XVI, nr. 58-59/2016, Baia Mare, pp. 94-103.
- Marian Sim. Fl., *Bradul la poporul român*, în *Albina Carpaților*, IV, Sibiu, 1879-1880,
- Panea Nicolae, Fifor Mihai, *Cartea românească a morții*, Drobeta Tumu Severin, Editura Centrului Creației Populare a județului Mehedinți, 1998.
- Pleșa Paul Teodor, *Salcia Doljului, un vechi centru de crucerit din Oltenia*, în „Oltenia. Studii și comunicări etnografice”, nr. 71/1996.
- Tristan F., *Primele imagini creștine*, București, Editura Meridiane, 2002.
- Vulcănescu Romulus, *Coloana cerului*, București, 1972.
- Vulcănescu Romulus, *Mitologia română*, București, Editura Academiei, 1985.

PERFORMERII ȘI LOCALITĂȚILE CERCETATE

- Inf. Gabriela Florescu, 72 de ani, localitatea Crasna, jud. Gorj, 2021.
- Inf. Doina Dinu, 74 de ani, localitatea Plopșoru, jud. Gorj, 2021.
- Inf. Viorica Sârbu, 82 de ani, localitatea Lunca, jud. Gorj, 2020.
- Inf. Hermina Sârbu, 73 de ani, localitatea Izimșa, jud. Mehedinți, 2020.

EU27 FISCAL DECENTRALIZATION MEASUREMENT FOR THE PERIOD 1999-2023

Alina Georgeta Ailincă
**Researcher III, PhD, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary
Research, Romanian Academy, Bucharest**

Abstract: Fiscal decentralization has advantages and disadvantages that are often discussed in the literature, but there is just a few papers focusing on fiscal decentralization at the level of the European Union of 27 countries (EU27). This paper presents data on fiscal decentralization for the EU27 over a period of approximately 25 years (1999-2023) based on Eurostat statistics, with statistical fiscal data for several levels of government. The results confirm to a certain extent the fact that, in general, revenues are relatively more centralized than expenditures at the level of the EU27, and decentralization takes on higher values for more economically developed economies than for those that still require a high economic recovery effort, capable of raising the standard of living of the population. At the same time, the proposals of the study want, on the one hand, to improve the general perception related to fiscal decentralization, and on the other hand to point out the shortcomings and solutions regarding the implications of fiscal decentralization at the level of the EU27 countries.

Keywords: expenditure, budget balance, fiscal reforms

JEL Classification: H62, H50, H72

1. Introduction

Currently, in the context of a succession of crises at European level, the COVID-19 crisis and the war in Ukraine, there are discussions regarding the role of the state in the economy, but also the weight of the government structure at various levels: local, central, national, regional, supra-regional etc. In this framework of debate, fiscal decentralization is often insinuated as a solution for better governance at the local level. Fiscal decentralization or fiscal federalism is often discussed in the literature, but there are few empirical studies that measure this process. Thus, the article addresses the issue of fiscal decentralization of revenues and expenditures from a quantitative perspective for all EU27 countries over the period 1999-2023.

2. Problem Statement, aims of the research and methodology

The study focuses on the analysis of fiscal decentralization measured according to the study of Dziobek et al. (2011), specifically as a ratio of GL2/GL3 for a number of selected indicators, GL3 refers to the level of general government and GL2 refers to the level of consolidated central government or state and local governments, including any security units social and extra-budgetary which are included in GL3. According to this study, a GL2/GL3 ratio equal to one describes perfect centralization (for example, national defence spending), while perfect decentralization brings the ratio equal to zero. The methodology is adapted and formulated in support of revealing a considerable amount of information regarding fiscal decentralization. Although there have been similar analyzes in the past, the series had nevertheless been related to the evolution of GDP. Thus, in this study, the analysis based on reporting to the national currency is preferred, the series being extended for the period 1999-2023, based on Eurostat data.

The article aims to analyze, strictly from a quantitative perspective, the structure of expenditures and revenues at the government, central and local level, considering that high

weights close to 1 for the local/government ratio and low (well below 1) for the central/government ratio best describe the phenomenon of fiscal decentralization.

Thus, table 1 shows the personal way of assessing the degree of fiscal decentralization both in terms of revenues and expenses. It should be noted that, although it would have been somewhat sufficient to consider only the shares of local revenues and expenditures in the government budgets for the inclusion of countries in the sphere of fiscal centralization or decentralization, still the information at the local level can strengthen and complete the analysis.

Table 1 - Classification of fiscal decentralization on intervals

Income				Expenditure			
Central/Government		Local/Governmental		Central/Government		Local/Governmental	
Interval	Signification	Interval	Signification	Interval	Signification	Interval	Signification
[0-0,25)	Very weakly centralized or very decentralized	[0,5-0,7)	Very weakly centralized or very decentralized	[0-0,3)	Very weakly centralized or very decentralized	[0,5-0,7)	Very weakly centralized or very decentralized
[0,25-0,5)	Weakly centralized or decentralized	[0,3-0,5)	Weakly centralized or decentralized	[0,3-0,5)	Weakly centralized or decentralized	[0,3-0,5)	Weakly centralized or decentralized
[0,5-0,75)	Centralized	[0,1-0,3)	Centralized	[0,5-0,8)	Centralized	[0,1-0,3)	Centralized
[0,75-1]	Very centralized	[0-0,1]	Very centralized	[0,8-1]	Very centralized	[0-0,1]	Very centralized

Source: author's conception.

3. Literature review

The way the government performs is also related to the way fiscal information is structured and managed, so fiscal decentralization can provide valid arguments for better fiscal-budget programming and management. If on the one hand fiscal decentralization can improve the provision of public services and goods at lower costs, increase accountability, reduce public spending, increase efficiency, reduce waste and corruption, reduce public debt and increase fiscal discipline and performance fiscal (Hayek, 1945; Qian and Weingast, 1997; Brennan and Buchanan, 1980; Oates, 1999; Neyapti, 2010; Governatori and Yim, 2012; Sow and Razafimahefa, 2015; Sow and Razafimahefa, 2017) however, the shortcomings are in measure.

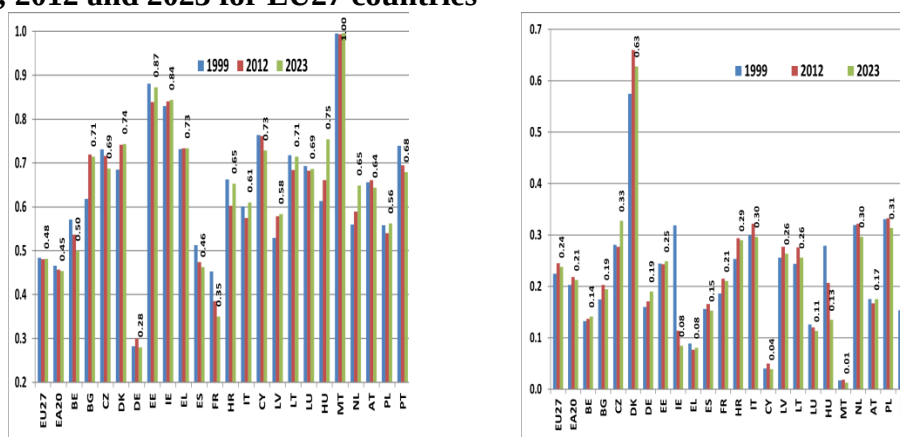
Thus, fiscal decentralization can weaken the fiscal balance by putting a lot of pressure on the common pool of resources, it can increase the fiscal deficit by increasing spending, it can increase the relaxation of tax collection, it can weaken the decision-making power of central governments over subnational governments in controlling spending, it can create the idea that the central government is obliged to bail out local authorities, sometimes through excessive transfers, may create unnecessary multiplication or overlap of administrative procedures and powers, including the misuse of public funds, and may endanger medium- and long-term macro-stabilization policies and increase vulnerability to macroeconomic shocks (Brennan and Buchanan, 1980; Prud'homme, 1995; Tanzi, 1995; Fornasari et al., 2000; Rodden et. al, 2003; Oates, 2006; De Mello, 2007; Rodden and Wibbles, 2009; Alfonso and Hauptmeier, 2009). Fiscal decentralization is therefore viewed with reservations both in theory and in practice, with discernment remaining to decide the extent to which national governments can move in the direction of greater or lesser fiscal decentralization.

4. Findings

The evolution of the share of central revenues in government revenues is quite stable over time, with the exception of only a few countries (for example, France where the trend is

downward and Hungary where the trend is strongly upward). Malta, Estonia, Ireland, Hungary, Cyprus and Italy lead in fiscal centralization, while on the opposite side, decentralization can be seen better in Germany, France, Spain, Belgium, Finland and Poland (see Figure 1). If we look at the share of local expenses in general government expenses, we notice that Denmark, Sweden, Finland, the Czech Republic, Poland and the Netherlands are in the top of the most decentralized states. Malta, Cyprus, Greece, Ireland, Luxembourg and Hungary are in the top part of the list with the lowest values of the share of local expenses in government ones, so with a high fiscal centralization. In general, the two pieces of information can be corroborated, so we can say that in terms of income, the most decentralized states are the northern ones and some central and eastern European states, while the southern, Mediterranean states, but also some small central and eastern European and northern states of small territorial size are highly centralized.

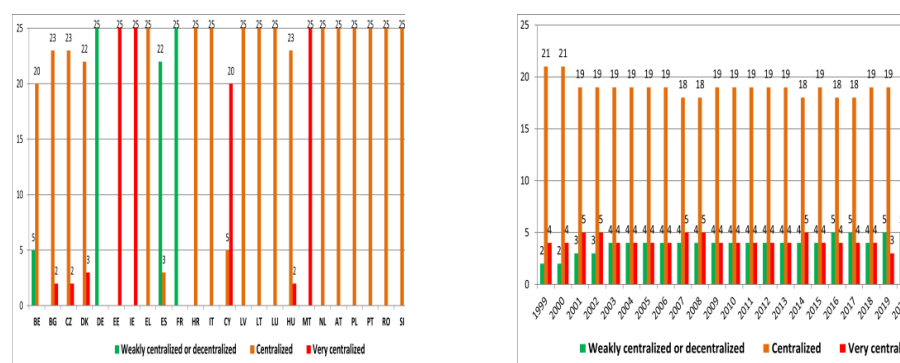
Figure 1- Share of central and local revenues in general government revenues for the years 1999, 2012 and 2023 for EU27 countries

Source: Eurostat data, author calculation and processing. Note: values for 2023 only.

If we look at the entire analysis period 1999-2023 (see Figure 2), we can see that countries such as Germany, France, Spain, Finland and very little Belgium (only 5 years out of 25 years), can be classified in a high degree of decentralization, while Malta, Estonia, Ireland and Cyprus can rather be classified as highly centralized states. Also, countries with a common communist past under the old Soviet bloc, such as Hungary, Bulgaria and the Czech Republic, seem to remain, albeit for a short period of time (2 years), subject to extreme fiscal centralization in terms of income. If we look at all 27 states over the entire period of analysis, we notice that, during the crisis period, although centralization slightly decreases in terms of the number of states, nevertheless, on the contrary, the number of states with increased centralization increases slightly (especially in the years: 2001-2002, 2007-2008, 2014, 2022).

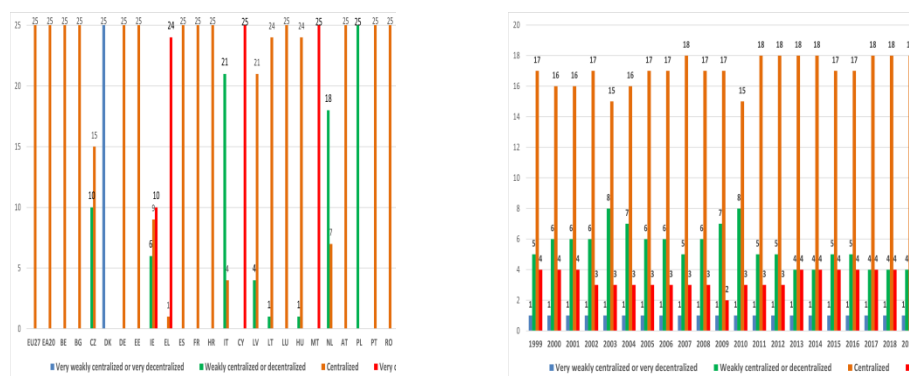
Figure 2- Classification of the share of central revenues in government revenues by degree of centralization by country and by year for EU27 countries for the period 1999-2023

Source: Eurostat data, author calculation and processing.

Regarding local revenues expressed as a share of general government revenues, in the 25 years of analysis (1999-2023), we note that only Denmark is highly decentralized while Sweden, Finland, Poland, Italy and the Netherlands can be classified as fiscally decentralized. Other states such as Ireland, Latvia, Lithuania and Hungary have relatively short periods of decentralization.

Figure 3- Classification of the share of local revenues in government revenues by degree of centralization by country and by year for EU27 countries for the period 1999-2023

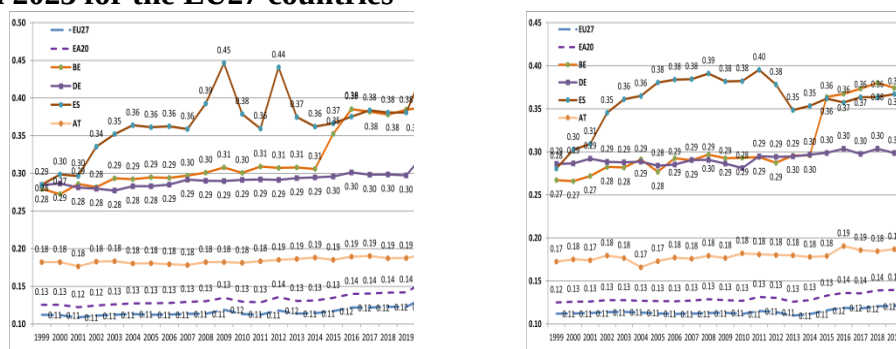

Source: Eurostat data, author calculation and processing.

Ireland presents during the period of analysis 1999-2023 even a rather brutal transition from decentralization to very high centralization, against the background of a history of systematic fiscal dumping policies with extremely low taxes to attract large companies. This policy has been successful in the past, leading to years of budget surpluses, but is currently at odds with the interests of citizens and the provisions of European law, putting pressure on government decision-makers for a balanced choice between greater benefits for citizens rather for companies.

If we look at federal states, both revenues and state expenditures as a share of the general government show some stability over time, the top countries in terms of decentralization being: Spain, Belgium, Germany and Austria. State revenues as a share of government revenues are higher in Spain in 2009, 2012 and 2020 and for Germany in 2021, with Austria and Belgium showing even slight reductions during the COVID-19 crisis.

Figure 4- The share of state revenues and state expenditures respectively in government revenues and respectively in general government expenditures for the years 1999, 2012 and 2023 for the EU27 countries

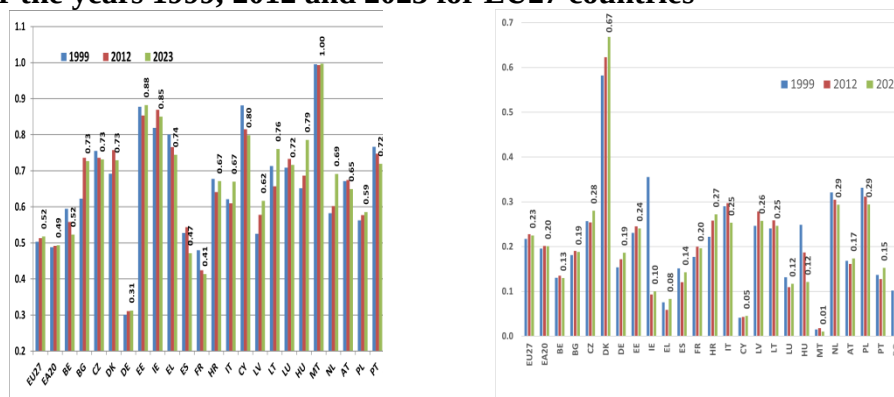
Source: Eurostat data, author calculation and processing.

Despite some spurts of growth in recent years, as a result of the manifestation of the COVID-19 pandemic, the dynamics of central expenditures as a share of government

expenditures generally follows the trend of similar revenues. Malta, Estonia, Ireland, Cyprus, Hungary and Greece lead by far in the top of the most centralized states in terms of the share of central government spending. While, at the opposite pole, the most decentralized states from the perspective of the share of central expenditures in governmental ones, there are countries such as: Germany, France, Spain, Belgium, Finland and Poland (Figure 5, left).

In terms of local expenditures expressed as a share of government expenditures, Denmark, Sweden, Finland, Poland and the Netherlands are in the top five, expressing a high degree of fiscal decentralization, while on the opposite side are Malta, Cyprus, Greece, Ireland and Belgium (see Figure 5, right).

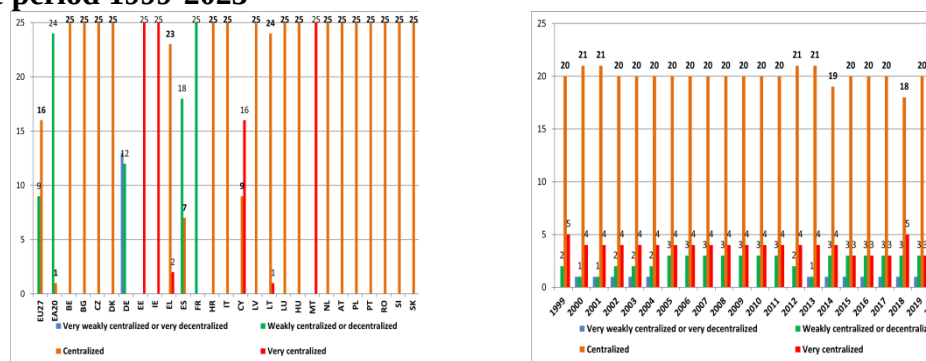
Figure 5 - Share of central and local expenditure in general government expenditure for the years 1999, 2012 and 2023 for EU27 countries

Source: Eurostat data, author calculation and processing. Note: values for 2023 only.

If we analyze fiscal decentralization from the perspective of central expenditure as a share of government expenditure, we notice that: Germany, France, Spain and, to a lesser extent, Finland are at the top of decentralization throughout the analysis period, and Malta, Estonia, Ireland and Cyprus lead in the top of very large centralization at EU27 level. It should also be noted that from the perspective of this indicator, the EU27 average leans more in the direction of centralization over the period of analysis, while the euro area average (EA20) rather indicates a weak centralization/decentralization, against the background of the composition of the federal states (especially Germany and Spain), which tilts the balance in the direction of decentralization. At the same time, the analysis over the years indicates that, although they do not necessarily follow an extreme centralization, there is a tendency to increase centralization at the EU27 level during periods of crisis, by increasing the number of states that rather follow this strategy (e.g. 2000-2001 , 2012-2013, 2021-2023) (see Figure 6).

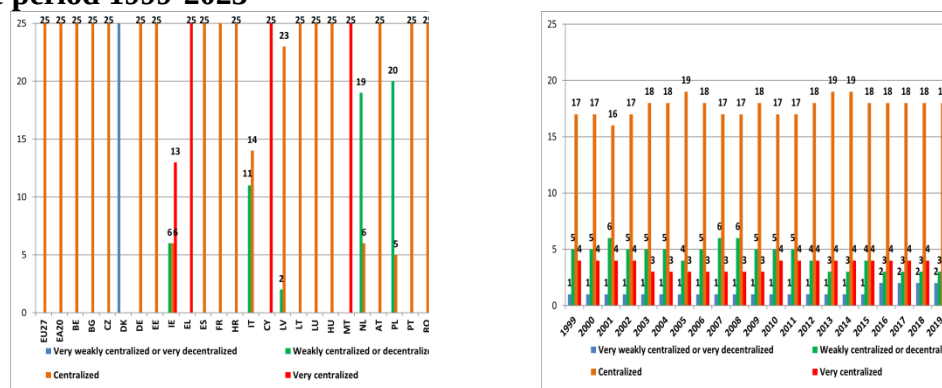
Figure 6- Classification of the share of central expenditure in government expenditure by degree of centralization by country and by year for the EU27 countries for the period 1999-2023

Source: Eurostat data, author calculation and processing.

With regard to the analysis of the share of local expenditures in the governmental ones for the whole period 1999 – 2023, we note that, from the 25 years, the top countries with a high degree of fiscal decentralization are: Denmark, Sweden, Finland, Poland and the Netherlands. Equally, Malta, Cyprus, Greece and Ireland also lead in this expenditure in the top of increased fiscal centralization (see Figure 7, left).

Figure 7- Classification of the share of local expenditure in government expenditure by degree of centralization by country and by year for the EU27 countries for the period 1999-2023

Source: Eurostat data, author calculation and processing.

If we look at the analysis by years, we can see that with regard to this indicator, a decrease in the number of countries that lean in favour of fiscal decentralization can be observed over the entire period of analysis, while there is also an increase in the number of countries that lean in favour of fiscal decentralization. Fiscal centralization, with obvious increases especially in crisis and post-crisis periods (e.g. in 2023, see a large number of countries (21) leaning in the direction of centralization) (see Figure 7, right).

5. Conclusions

Fiscal decentralization is not a concept fully clarified by the literature and on which there is no controversy. From the various ways of measurement, from different perspectives and from the various goals pursued in this process, decentralization always reveals highly nuanced results, which must be taken as such and treated separately.

If we look at fiscal decentralization only from the quantitative perspective of the share of central and government expenditures and of local and government expenditures respectively, we can generally draw a series of conclusions consistent with the literature. Thus, the present study finds that both revenues and expenditures closely follow common trends at the level of the EU27 countries, with strong decentralization manifesting especially in federal countries such as Germany and Spain, but also countries such as France, Finland, Denmark, Sweden, Poland and the Netherlands, while countries such as Malta, Estonia, Cyprus, Greece and Ireland lead the top of the most fiscally centralized countries. Repeated crises, generally at the macroeconomic and global level, often naturally lead to greater fiscal centralization, the analyzed period is no exception, thus there are some obvious tendencies to increase the central power of the state to the detriment of local authorities.

BIBLIOGRAPHY

- Afonso, A. and Hauptmeier, S. (2009). “Fiscal Behavior in the European Union: Rules, Fiscal Decentralization and Government Indebtedness” ECB Working Paper, No. 1054.
- Brennan, D. and J. Buchanan, J. (1980). “The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution” Cambridge University Press, Cambridge.

- De Mello, L. (2007). “Does Fiscal Decentralization Strengthen Social Capital? Cross-Country Evidence and the Experiences of Brazil and Indonesia” OECD Economics Department Working Papers, No. 825.
- Dziobek, C. Mangas, C. G. and Kufa P. (2011). Measuring Fiscal Decentralization – Exploring the IMF’s Databases, IMF Working Paper, WP/11/126, online: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11126.pdf>.
- Fornasari, F., S. Webb, and H. Zou. (2000). The Macroeconomic Impact of Decentralized Spending and Deficits: International Evidence. *Annals of Economics and Finance*. 1 (2). pp. 403–433.
- Governatori, M. and D. Yim (2012). “Fiscal Decentralization and Fiscal Outcome,” *Economic Papers* 468, European Commission.
- Hayek, V. F. (1945) “The Use of Knowledge in Society”, *American Economic Review*, 35(4), pp. 519-530.
- Neyapti, B. (2010). “Fiscal Decentralization and Deficits: International Evidence” *European Journal of Political Economy*, Vol. 26, pp. 155–66.
- Oates, W. (1999). An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*, Vol. XXXVII (September 1999) pp. 1120-1149
- Oates, W. E. (2006). “On the Theory and Practice of Fiscal Decentralization” Institute for Federalism and Intergovernmental Relations Working Paper, No. 5.
- Rodden, J., Eskeland, G. S. and Litvack, J. (2003) “Fiscal Decentralization and the Challenges of Hard Budget Constraint” The MIT Press.
- Prud’homme, Remy, 1995, “The Dangers of Decentralization,” *World Bank Research Observer*, Vol. 10, No. 2, pp. 201–20
- Rodden, J. and Wibbels, E. (2009) “Fiscal Decentralization and the Business Cycle: An Empirical Study of Seven Federations” *Economics and Politics*, Vol. 22(1), pp. 37-67.
- Sow, Moussé and Razafimahefa, Ivohasina F. (2015). Fiscal Decentralization and the Efficiency of Public Service Delivery, IMF Working Paper Fiscal Affairs Department WP/15/59.
- Sow, Moussé and Razafimahefa, Ivohasina (2017). “Fiscal Decentralization and Fiscal Policy Performance” IMF Working Paper Fiscal Affairs Department WP/17/64.
- Tanzi, V. (1995) “Fiscal Federalism and Decentralization: A Review of Some Efficiency and Macroeconomic Aspects” *The World Bank Research Observer*, pp. 295-316.
- Qian, Yinyi and Barry Weingast (1997). “Federalism as a Commitment to Preserving Market Incentives,” *Journal of Economic Perspectives*, 11 (4): 83–92.
- *** <https://ec.europa.eu/eurostat>

FINANCING THE TRANSFORMATION OF AGRICULTURE INTO A LOW-CARBON ECONOMIC SECTOR

Gabriela-Cornelia Piciu

Senior Researcher, PhD, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest

Abstract: Climate change can have different effects on agriculture. Agricultural productivity is linked to weather and climate and fundamentally depends on their stability.

The article includes an analysis of the transformation of agriculture into a low-carbon economic system, which requires large investments in development options.

Thus, the article presents and analyzes the financing instruments and mechanisms used in climate change mitigation, development budgets for agriculture and private sector investments. All of these can improve and increase access to finance for actors in the value chain, while providing environmental, economic and social benefits.

Also, climate investment financing is a real support for existing agricultural best practices and supports the transition to market-based solutions.

Keywords: financing, mechanisms, instruments, climate change, agricultural production

JEL Classification: Q10, Q54

INTRODUCTION

Agriculture has to face a double challenge: reducing greenhouse gas emissions and, at the same time, adapting to the expected climate impacts. Starting from these premises, we can say that agriculture is vulnerable to changes due to greenhouse gases (GHG) and is the most exposed to the most significant climate risks, among all sectors of the economy.

However, agriculture is also an important contributor to climate change.

In the 2015 Paris Agreement of the United Nations Framework Convention on Climate Change, agriculture appears explicitly, thus proving the importance given to it both in the economy and as an influencing factor in mitigating climate change.

Thus, we can say that agriculture is essential for building climate resilience. Also, through adaptation and resilience agricultural interventions can achieve much more effective climate change mitigation, as well as wider development co-benefits, in a low-carbon economy.

Accelerating the transformation of agriculture into a low-carbon economic system, its adaptation and mitigation are considered technically and economically feasible. Quantification of costs and financial requirements, as well as tools and mechanisms, are needed to make the right climate change mitigation and adaptation investments in agriculture.

STAGE OF KNOWLEDGE OF THE PROBLEM

The fact that agriculture is extremely vulnerable to climate change has multiple causes: the sensitivity of agricultural crops and domestic animals to temperature, water availability and extreme weather. All of these threaten global resilience to climate change

more broadly, as agricultural production plays a central role in food safety and security, food availability, supply stability, food access and utilization (Schmidhuber and Tubiello 2007).

Agriculture can provide solutions to the problems generated by climate change, whether we mean adaptation - through policies, practices and projects, or damage reduction - by reducing the impact of climate change. Among the measures that can be taken in agriculture, the most well-known are: crop rotation to optimally use the available water resources, modification of the sowing periods according to the thermal regime and that of precipitation, the use of better adapted plant varieties to the new climatic conditions and the planting on arable land of fences of small wooded areas to retain water.

From the study of specialized literature, it was found that the greatest adaptation of agriculture to climate change is based on practices based on the principles of sustainable development (Jarvis et al. 2011). Low-carbon agriculture can be achieved through a mix of management practices and methods, more accurate climate forecasting, diversified climate risk management and financial instruments to support these activities.

At global, regional and national levels, a number of studies have combined climate models, crop yields and global trade to estimate and help mitigate climate impacts on income and food security.

Agricultural adaptation avoids the opportunity costs of inaction, and investment opportunity can maintain productivity growth.

It is becoming increasingly clear that the financial sector plays an important role in the fight against climate change in agriculture. For example, in a Global Risks Report 2023 (Global Risks Report) it is stated that both in the short term and in the long term, natural disasters and extreme weather events, the failure of mitigation, respectively the failure of adaptation to climate change, the loss of biodiversity and the collapse of the ecosystem, occupy the first positions in the ranking of the most serious events that can occur.

Institutional investors, hedging instruments, financial instruments can help to rebalance and redistribute climate-related risks, to allocate investments to green sectors.

Total climate finance includes all financial flows whose expected effect is to reduce net greenhouse gas (GHG) emissions and/or increase resilience to the impacts of current and projected climate change.

These include private and public funds, domestic and international flows and expenditures. Tracking climate finance flows faces limitations, particularly for national climate finance flows.

MATERIAL AND METHOD

The methodology used in the article is based on logical, descriptive, comparative analysis, the interpretation of realities, in bibliographic exploration by identifying the main trends in the field, in the illustration and argumentation of statements, enriched with examples.

The materials used in this research largely include data from the 1972 Rome Report on the Limits to Growth, ideas from the Report of the World Commission on Environment and Development (1987), ideas and proposals from the Sustainable Development Environment Program and recommendations of the "Promotion of "green" economic development in EU member states, Report

International Bank for Reconstruction and Development/World Bank and CGIAR Research Program on Climate Change, Agriculture and Food Security (CCAFS).

RECOGNITION OF THE NEED FOR AGRICULTURAL FINANCING AT THE GLOBAL LEVEL

Given that agriculture is the main source of income for 70% of the world's poor, making agriculture resilient to low GHG (Greenhouse Gas) emissions will be essential to eliminating global hunger and poverty.

Thus, the Paris Agreement explicitly links food production, food security and its objectives. It aims to “strengthen the global response to climate change, in the context of sustainable development and poverty eradication efforts” (UNFCCC 2015). It also recognizes the “fundamental priority of safeguarding food security and ending hunger, as well as the particular vulnerabilities of food production systems to the negative effects of climate change.”

Article 2.1 of the Paris Agreement, in which it sets the goal of limiting the increase in the global average temperature to well below 2 degrees Celsius above pre-industrial levels and calls for efforts to limit it to 1.5 degrees, emphasizes the need to reduce emissions “between in a manner that does not threaten food production” (UNFCCC 2015).

The data collected so far demonstrate that it will be impossible to limit the average global temperature to the 2 degrees Celsius mandated by the Paris Agreement without reducing emissions from agriculture. Achieving a 1.5 degree target will require greater mitigation efforts and therefore more urgent agricultural measures.

MODALITIES OF CLIMATE FINANCING IN AGRICULTURE

Agriculture is not only vulnerable to climate change, but is also a significant contributor to it, accounting for 19–29% of total anthropogenic GHG emissions (Vermeulen et al. 2012).

Furthermore, due to, among other factors, global population growth and changing diets, by 2050 the sector will need to produce at least 50% more food for the nine billion people (estimated to be the population over 22 years). In this case, it is estimated that at least 80 billion dollars will be needed annually to finance the demand for food. Funding is also expected to come from the private sector.

Climate finance is of major importance for providing and attracting additional sources of finance, both public and private, and for supporting the most effective enabling environments for the flow of finance to small farmers and SMEs so that they finance investments from a low-carbon and climate-resilient agriculture.

Climate finance can play a key role in channeling liquidity to agriculture. Agricultural investments that address mitigation and adaptation objectives are eligible for public sources of climate finance.

All types of finance are essential to support the transition to low-carbon and resilient economies in all sectors.

Sources are mainly national, bilateral and multilateral sources, DFIs and dedicated climate funds such as the GEF, CIFs, notably the Pilot Program for Climate Resilience (PPCR-CIF) and the new Green Climate Fund (GCF).

These sources of public climate finance are essential to increase climate-smart investments in agriculture and support the transition to low-carbon and climate-resilient economies.

Among those supporting climate smart investments in agriculture are the following funds:

- The green fund for the climate;

- Global Environment Facility (GEF);
- Fund for the least developed countries (LDCF – GEF);
- The special climate change fund (SCCF – GEF);
- Pilot Program for Climate Resilience (PPCR – CIF);
- the Adaptation Fund (AF);
- The bio-carbon fund.

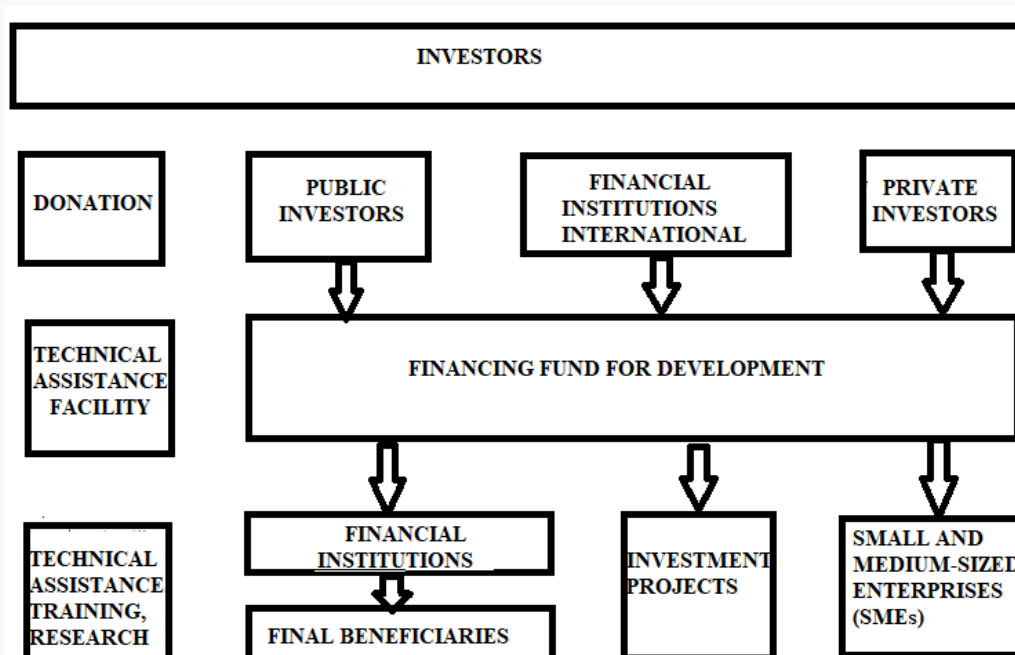
Climate finance in agriculture also refers to the provision of financial services to small farmers and SMEs involved in agriculture-related activities. It covers a wide range of lenders, borrowers and services. Among those engaged in financing agriculture are banks, non-bank financial institutions, microfinance institutions, value chain actors and social lenders. Beneficiaries include smallholder farmers, traders, processors and other agricultural SMEs. Financial services include: short-term lending for working capital loans and long-term for investment capital loans, equity, leasing, mobilization of savings and deposits and financial intermediation such as mobile financial instruments: services, transfers, payments and insurance.

To increase agricultural production, public-private partnerships (PPPs) are needed to bring together donors, governments, climate funds, development and international FIs, civil society, private and institutional investors from the agricultural, climate and financial sectors.

It is also necessary to design innovative mechanisms and financial instruments for each of the interested parties involved. Grouping several financial instruments and interventions can contribute to finding more useful and comprehensive solutions. For example, using layered capital structures (Figure 1) can satisfy each investor's appetite for risk.

A financial institution develops green bonds to raise capital in international markets, which will then be channeled through local investment funds (FIs). To raise additional capital, the Climate Fund created will offer market-level preservation of investment products to private individuals and investors.

Figure 1.: Example of layered capital structures

Source: data processed by the author

The example above shows that these financial instruments and mechanisms can be combined with a variety of other (financial) products, such as guarantees and grants for technical assistance.

To facilitate the rapid scale-up of such innovations, action must be taken to increase the multiplier effect of climate finance in supporting the transformation of low-emission and climate-resilient agricultural systems.

POTENTIAL CHANGES IN AGRICULTURAL INVESTMENT DUE TO CLIMATE FINANCE

Climate finance can fill a financing gap and catalyze an investment that would otherwise not happen. In this case there must be risk mitigation/sharing instruments or softer terms or subordinated positions that allow private capital investment.

Climate finance also provides an opportunity for private investors and commercial lenders to demonstrate their viability, but who do not want to expand their lending to agriculture.

Increasing liquidity at all levels of agricultural finance in the value chain could help remove barriers to markets and actors wishing to expand into agriculture.

Climate finance has been used in the past to support agricultural projects through the following basic instruments: grants, loans, both concessional and senior and subordinated, guarantees and other risk-sharing mechanisms, performance-based mechanisms.

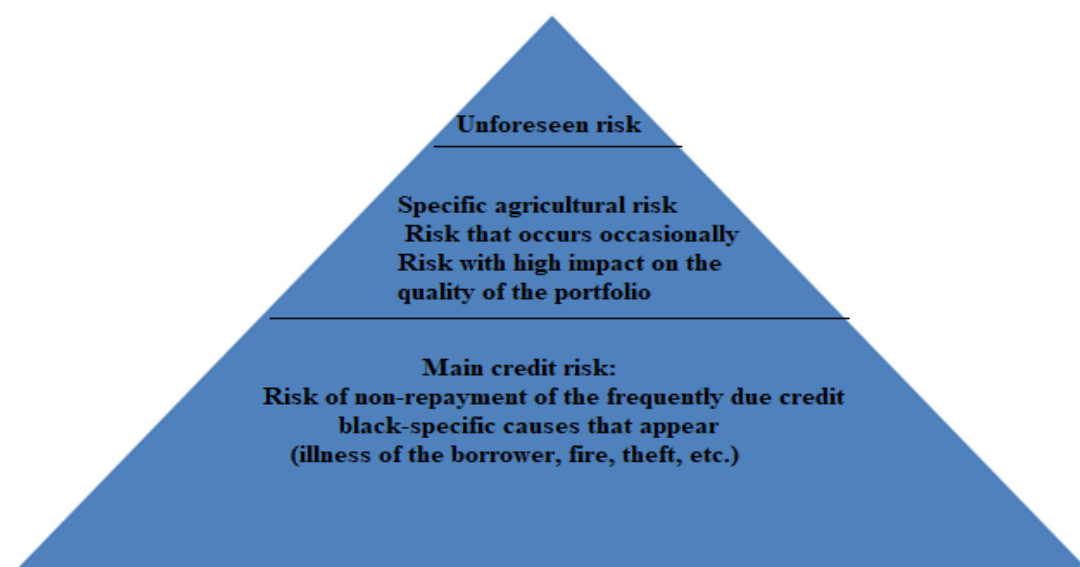
Climate finance could be used to provide grants, concessional finance or both to create the conditions necessary to establish effective rural credit bureaus. The two instruments could offer different types of support.

Guarantees have the potential to allow lenders to enter new markets and provide financial services to previously underserved customers. Some of the potential benefits for smallholders and SMEs are: reduced collateral requirements (Hamp et al. 2013), more customized financial products that better suit farmers' seasonal needs, more favorable loan terms such as lower interest rates. Other facilities are: longer-term loans that allow borrowers to invest in equipment, longer repayment periods that allow borrowers to finance agricultural and seasonal investments, more cost-effective delivery mechanisms to help farmers because they are located in rural areas, where transaction costs are substantially higher than in urban areas.

Guarantees do not relieve a bank of the obligation to fully understand and assess the risk of agricultural loans. However, financiers could also use guarantees to counter the risks specific to agriculture by making a horizontal plan.

Risk segmentation by “slicing” an agricultural loan portfolio that identifies agricultural-specific risks (Figure 2) more precisely than traditional vertical guarantees, which only cover credit risks, could provide an alternative to insurance products.

Figure 2. Risks specific to agriculture

Source: data processed by the author

Climate finance could be used to support financial institutions through grants and concessional loans to increase the amount of agricultural loans to farmers and SMEs.

There are two types of support instruments: grants and concessional financing. The first type of instrument refers to the ability of Investment Funds (FIs) to segment portfolios so that they can benefit from innovative structured guarantees to lend to the agricultural sector.

The guarantees also support financial institutions in improving their risk management capabilities to maximize the impact of the guarantee and the sustainability of the long-term result.

Concessional financing provides the resources (off the balance sheet) necessary to motivate financial institutions to move to new agricultural markets. Encouraging FIs to lend to the agricultural sector is achieved by reducing the lender's perception of the risk of agricultural loans, encouraging financial institutions to offer more favorable terms and conditions for loans to farmers, to reduce collateral requirements and to offer longer repayments.

The selection of specific climate finance instruments depends on several factors, including: the type of market barrier being addressed, the market segment for which the instrument is addressed, who are the counterparties participating in the investment, the limits of other sources of private capital in that market and total market liquidity.

CONCLUSIONS

Agricultural and agriculture-related emissions, including non-CO₂ emissions, are considered to be the largest excess emissions sector in the future, as other sectors are expected to reduce their emissions by 2030. Thus, agriculture is considered to be essential to meeting global climate goals, and excluding agricultural emissions from mitigation targets will increase the cost of mitigation in other sectors or reduce the feasibility of meeting the 1.5°C limit.

As more countries seek to address climate change in the agricultural sector, linking national targets to the global 1.5°C threshold can guide research agendas, agricultural development and national farm policy. Analysis of the investments needed in agriculture to meet the 1.5°C target will inform what is economically desirable and where trade-offs with other sectors might occur. Without the guidance of a 1.5°C target in agriculture, much effort will be driven by what is technically or politically feasible rather than what is necessary. A better understanding of gaps will lead to the identification of the most effective ways to support the transition to low-emission and climate-resilient agricultural production.

BIBLIOGRAPHY

1. Dickie, A., C. Streck, S. Roe, M. Zurek, F. Haupt, and A. Dolginow. (2014.) *Strategies for Mitigating Climate Change in Agriculture: Recommendations for Philanthropy*. Climate Focus and California Environmental Associates, prepared with the support of the Climate and Land Use Alliance. Report and supplementary materials: www.agriculturalmitigation.org.
2. Jarvis, A., C. Lau, S. Cook, E. Wollenberg, J. Hansen, O. Bonilla, and A. Challinor. (2011). An Integrated Adaptation and Mitigation Framework for Developing Agricultural Research: Synergies and Trade-offs.” *Experimental Agriculture* 47, pp. 185–203.
3. Lipper, Leslie et al. (2014). “Climate-smart Agriculture for Food Security. *Nature Climate Change* 4: 1068–72. doi:10.1038/nclimate2437.
4. Meadu, V. et al. (2015). “The Paris Climate Agreement: What it Means for Food and Farming, COP21 Opens the Door for more Adaptation and Mitigation in the Agriculture Sector.” CCAFS InfoNote., December 2015.
5. Salmes, S, Friedman, R. and Havemann, T., (2012). *Coordinating Finance for Climate-Smart Agriculture*. Ecoagriculture Discussion Paper Number 9. <http://ecoagriculture.org/publication/coordinatingfinance-for-climate-smart-agriculture/>.
6. Schmidhuber, J., and F.N. Tubiello. (2007). “Global Food Security under Climate Change.” *Proc. Natl. Acad. Sci.* 104: 9703–08, doi:10.1073/pnas.0701976104.
7. Vermeulen, Sonja J., Bruce M. Campbell, and John S.I. Ingram. (2012). “Climate Change and Food Systems.” *Annual Review of Environment and Resources* 37, pp. 195–222.
8. *** UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change) (2015). <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf>.
9. *** FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). (2012). *Identifying Opportunities for Climatesmart Agriculture Investments in Africa*. Rome: FAO. <http://www.fao.org/docrep/015/an112e/an112e00.pdf>.
10. ***World Bank. (2011). General Principles for Credit Reporting. <http://goo.gl/fuM0bs>.
www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/
11. ***World Bank (2015). “World Bank Agriculture Finance.” [http:// agriculture-finance](http://agriculture-finance).

ANALYSIS OF TRENDS IN THE FINANCIAL BEHAVIOR OF THE POPULATION AT THE LEVEL OF EUROPEAN UNION IN THE PERIOD 2019-2022

Nicoleta Mihăilă

Scientific Researcher III, PhD, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, România

Abstract: The aim of the paper is to carry out a comparative analysis of the EU member states regarding the financial behavior of households in the period 2019-2022, the period in which the economic and social activity of the countries was strongly affected by the pandemic generated by the Covid 19 virus, as well as the increasing inflation. We refer to the evolution of the population's disposable income, consumption, saving and investments during this period, as well as the proposal of measures to help vulnerable/low-income people in this regard. The methodology used is descriptive and empirical, by calling on various bibliographic sources, with a preponderance of foreign specialized literature, as well as a quantitative methodology, for the processing and analysis of data taken from national and international databases (Eurostat, INS, BNR).

Keywords: households, disposal income, saving, investments, consumption

1. Introduction

The period 2019-2022 is characterized by fluctuations in the financial behavior of the population, one cause being the pandemic generated by the covid19 virus. We are referring to the income, saving, investments, but also household consumption, in the EU member states.

One effect of the pandemic is the increase/amplification of social inequality, which has affected the progress achieved in reducing extreme poverty. Marginalized groups such as the poor, migrants, the homeless and workers in the informal sectors have been worst affected. Many of them lost their jobs and faced difficulties in securing basic needs such as food and housing.

From an economic point of view, there were increases in monetary expenditures made for current consumption needs (purchase of consumed food products, purchase of non-food goods and payment of services) as well as the consumption of food and non-food products from the household's own resources. Also, there were savings, but also the increase in the degree of indebtedness, which determined the increase in demand and purchase prices, an aspect found in the increase of total average consumption expenses per household.

This paper presents the adjusted gross disposable income of the population in the EU, in the period 2019-2022, expressed in billion euros, the gross saving rate and the gross investment rate (% of gross disposable income) and consumption at the EU level, expressed as a share of GDP, as well as some measures to support vulnerable/low-income households.

2. The evolution of the gross disposable income of the population, the gross savings rate, the gross investment rate and consumption at the EU level, in the period 2019-2022

2.1. The evolution of the gross disposable income of the population at EU level, in the period 2019-2022

Gross disposable income is the result of all current transactions before consumption, excluding exceptional resources/uses such as capital transfers, holding gains/losses and consequences of natural disasters. It reflects the net resources that are available for consumption and/or saving. Adjusted gross disposable income includes flows corresponding

to the use of individual services that households receive for free from the government; these mainly include education, health and social security services, as well as housing, cultural or recreational services.

The adjusted gross disposable income of EU households was estimated at 11.586 billion euros in 2022, or 73,3% of gross domestic product (GDP). Germany had the largest share of adjusted gross disposable household income in the EU, 25,5% of the total, followed by France (18,3%) and Italy (13,0%).

Table 1 presents the adjusted gross disposable income per inhabitant of households in the period 2019-2022. It should be mentioned that no data are available for Romania, Malta, Bulgaria. Therefore, an increase in these revenues was found, during the analyzed period, in 2020, the first year of the COVID-19 crisis, the increase being at a slower pace, compared to 2019. In 2022, higher increases were observed than in 2021. Compared to 2019, the most significant increases were in Germany, France, Italy and the Netherlands.

Table 1: Gross household adjusted disposable income, 2019–2022, billion euros

	2019	2020	2021	2022
EU	10.185,6	10.324,4	10.871,1	11.585,7
Belgium	349,1	355,7	376,2	405,9
Bulgaria	:	:	:	:
Czechia	144,4	146,2	162,3	185,4
Denmark	205,0	207,4	215,5	231,2
Germany	2.599,7	2.660,0	2.763,1	2.950,2
Estonia	18,5	18,7	20,4	22,5
Ireland	143,5	154,8	164,0	176,8
Greece	141,2	135,6	145,6	156,3
Spain	920,1	912,7	956,8	997,1
France	1.896,8	1.927,3	2.022,1	2.116,1
Croatia	39,7	39,7	42,7	48,8
Italy	1.381,0	1.360,2	1.424,2	1.501,3
Cyprus	17,2	17,6	19,1	20,7
Latvia	21,8	22,2	24,3	27,1
Lithuania	35,3	38,7	42,1	47,6
Luxembourg	31,1	33,5	34,5	37,2
Hungary	97,7	93,9	104,6	112,6
Malta	:	:	:	:
Netherlands	542,0	561,4	597,9	649,4
Austria	284,1	283,2	299,5	328,3
Poland	372,4	387,5	395,1	439,1
Portugal	168,4	167,6	177,1	190,8
Romania	:	:	:	:
Slovenia	34,4	36,1	39,1	42,5
Slovakia	66,8	68,6	72,7	80,8
Finland	175,0	177,9	185,2	193,1
Sweden	326,7	334,4	365,5	370,3

Source: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/9460a5ff-8afa-41cf-9b13-64c265b7aad5?lang=en>

As for the components of household gross adjusted disposable income, in the EU, net wages (consisting of wages and salaries received by employees before tax, excluding social contributions paid by employers and employees) have consistently represented the largest

share of adjusted gross disposable income of households between 2019 and 2022. The relative share of net wages in adjusted gross disposable income of households was at its lowest level after the first year of the pandemic and increased thereafter.

The second largest contribution to the adjusted gross disposable income of EU households was from social benefits (other than social transfers in kind), which include the following: payments from social insurance funds (such as pensions or child support); social assistance from government or non-profit institutions serving households; privately funded social benefits such as those provided by insurance companies.

The share of social benefits in the adjusted gross disposable income of households increased to 26,8% in 2020, then decreased to 25,8% in 2021 and to 24,8% in 2022.

As regards the share of social transfers in kind to the adjusted gross disposable income of EU households, it increased from 17,7% in 2019 to 18,3% in 2020 and then further increased to 18,7% in 2021, decreasing to 18,4% in 2022.

Unlike the other components that are added to the adjusted gross disposable income of the household, the level of disposable income is reduced by the taxes paid, which have a negative weight. In 2020, the negative share of taxes decreased, reflecting the decrease in net wages in the first year of the COVID-19 crisis. In 2021 and 2022, the negative share increased slightly, reflecting the partial recovery of the share of net wages, reaching -14,6% in 2022.

Table 2. Contribution to gross household adjusted disposable income, EU, 2019–2022 (%)

	2019	2020	2021	2022
Net wages	36,9	35,8	36,2	36,6
Gross operating surplus and mixed income	19,9	19,3	19,3	19,4
Net property income	8,5	7,4	7,8	8,3
Social benefits	24,9	26,8	25,8	24,8
Social transfers in kind	17,7	18,3	18,7	18,4
Taxes	-14,9	-14,4	-14,5	-14,6
Other	6,9	6,8	6,8	7,0

Source: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/f777e7c4-c7f0-46af-945b-1035b95641f8?lang=en>

Therefore, the gross adjusted disposable income of EU households has generally increased in recent years, with the largest contributions coming from net wages, social benefits, social transfers in kind and gross operating surplus and mixed income; taxes had a negative contribution.

In most EU member states, the main factor contributing to the development of their households' adjusted gross disposable income was the net salary. In Italy, the main driver was the increase in gross social benefits. In Cyprus, the biggest contributor was the change in gross operating surplus and mixed income. In Greece, the biggest factor was net income from property.

2.2. The gross saving rate of households at the EU level, in the period 2019–2022

During periods of economic uncertainty, household saving rates are expected to increase because households tend to save more when the risk of losing a job increases and may delay spending on some or many non-essential goods and services until the economic situation is improving. At the same time, savings rates could also be influenced by negative changes in disposable income, leading to lower savings rates. The household saving rate is

defined as gross household saving divided by gross disposable income, the latter being adjusted for changes in household net worth from pension fund reserves.

In 2022, the highest gross savings rate among EU Member States (no data available for Bulgaria, Malta or Romania) was recorded in Germany (19,9%), followed by the Netherlands (19,4%) and Luxembourg (18,1%).

There were 12 EU Member States that recorded savings rates below 10,0% in 2022, of which Poland and Greece recorded negative rates, -0,8% and -4,0% respectively, meaning that households spent more than their gross disposable income and therefore either use savings accumulated from previous periods or borrow to finance their spending.

The evolutions of household savings rates in the period 2019-2022 are presented in the Table below. We notice that in 2020 they reached a maximum, in most countries, to then decrease. There are 12 states where savings rates increased, compared to 2019, and 12 where it decreased. The savings rate increased the most in the Czech Republic, Denmark, Luxembourg (plus 2,5 pp), and the countries where it decreased significantly are Estonia (- 11,8 pp), Latvia (- 5,3 pp), Poland (- 5,4pp).

Table 3. Gross household saving rate, 2019–2022, (% , ratio of gross saving to gross disposable income)

	2019	2020	2021	2022
EU	12,3	18,5	16,4	12,7
Belgium	12,4	20,4	17,1	12,9
Bulgaria	:	:	:	:
Czechia	13,1	19,2	19,2	16,4
Denmark	10,2	11,6	8,7	12,7
Germany	18,4	23,7	22,7	19,9
Estonia	11,9	13,7	7,8	0,2
Ireland	10,1	24,0	19,8	12,4
Greece	-2,3	1,4	2,1	-4,0
Spain	8,2	17,5	13,8	7,6
France	14,7	20,5	18,6	17,1
Croatia	8,8	13,2	8,8	6,4
Italy	10,0	17,4	15,5	9,8
Cyprus	5,8	12,4	13,5	6,5
Latvia	8,7	14,0	10,7	3,5
Lithuania	4,7	14,6	10,9	4,9
Luxembourg				
(¹)	14,7	25,7	18,2	18,1
Hungary	14,8	15,6	17,5	13,4
Malta	:	:	:	:
Netherlands	18,3	24,9	23,3	19,4
Austria	13,4	18,7	16,9	15,2
Poland	4,6	11,3	4,1	-0,8
Portugal	7,2	11,9	10,6	6,5
Romania	:	:	:	:
Slovenia	12,7	21,9	17,3	14,0
Slovakia	9,6	11,4	10,9	5,3
Finland	8,6	12,6	11,0	8,1
Sweden	18,1	19,6	18,1	16,0

Source: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/3aece834-c530-4741-9522-b9e6fce8956b?lang=en>

It should be noted that the increase in the saving rate from 2022 can be partly attributed to the ECB's increase in monetary policy rates, which led to an increase in both deposit and loan interest rates for households, which in turn discouraged lending and encouraged saving, and gross disposable income rose at a faster rate than consumption.

2.3. The gross investment rate of households at the EU level, in the period 2019-2022

Household investment consists mainly in the purchase and renovation of housing; spending on durable goods (such as cars) is not considered part of this component (and is included in final consumption), nor is financial investment. The household investment rate is defined as gross fixed capital formation (mainly housing) divided by gross disposable income, the latter being adjusted for changes in household net capital from pension fund reserves.

In the EU, households invested, on average, 10,0% of their gross household disposable income in 2022; household investment rates in EU member states ranged from 15,2% in Cyprus and 13,9% in Luxembourg to 4,4% in Latvia and 4,2% in Greece.

In 2022, compared to 2021, the rate was 0,4 pp higher in the EU in 2022 than in the previous year. Also, the household investment rate increased in 17 of the 24 EU Member States for which data are available (there are no data for Bulgaria, Malta or Romania). Four Member States recorded increases in the gross household investment rate of more than 1.0 percentage points, with the largest increase in Ireland (by 1,9 percentage points). The largest decrease was in the Czech Republic, with 1,0 percentage points.

If we consider the year 2022, compared to the year 2019, we notice that most states have recorded increases in these rates, the highest level being reached by Italy (+ 3,9 pp), Luxembourg (+ 3,7 pp), Cyprus (+2,2 pp), but there were also countries where rates fell, namely the Czech Republic (-1,2 pp), Latvia (-1,4 pp) or Belgium (-0,3 pp).

We note that in the first year of the pandemic, namely 2020, the investment rate increased slightly in most EU countries; exceptions are France, Poland, Slovenia, Finland, where it decreased slightly.

Table 4. Gross household investment rate, 2019–2022 (% , ratio of gross fixed capital formation to gross disposable income)

	2019	2020	2021	2022
EU	8,6	8,5	9,6	10,0
Belgium	9,8	9,2	9,7	9,5
Bulgaria	:	:	:	:
Czechia	9,5	9,3	9,2	8,2
Denmark	8,6	9,1	10,1	10,3
Germany	9,8	10,0	10,5	11,0
Estonia	9,3	10,0	9,7	10,6
Ireland	4,7	4,0	4,6	6,5
Greece	2,6	3,0	3,5	4,2
Spain	5,5	5,4	6,6	7,1
France	9,6	8,9	10,2	10,4
Croatia	6,5	6,5	7,5	7,1
Italy	7,6	7,2	10,4	11,5

Cyprus	13,0	13,2	14,3	15,2
Latvia	5,8	5,3	4,8	4,4
Lithuania	7,0	6,9	7,1	8,1
Luxembourg				
(¹)	10,2	10,7	12,2	13,9
Hungary	7,5	8,9	8,3	9,9
Malta	:	:	:	:
Netherlands	12,2	12,2	12,7	13,0
Austria	9,1	9,3	10,3	10,3
Poland	5,9	5,2	6,4	6,2
Portugal	5,7	5,7	6,2	6,1
Romania	:	:	:	:
Slovenia	6,4	5,7	6,3	6,6
Slovakia	6,8	6,9	7,4	7,7
Finland	12,3	11,9	12,1	12,6
Sweden	5,9	6,5	6,8	7,5

Source: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/48efae6f-cd47-4204-a4f2-3fdb5c5db62?lang=en>

2.4. The evolution of household consumption at the EU level, in the period 2019-2022

The outbreak of the COVID-19 pandemic in Europe had significant economic effects, both economically and socially. Regarding household consumption, it had significant changes in its structure, being economic sectors that reached the pre-pandemic level (2019) only in 2022.

Therefore, compared to 2021, household consumption expenditure increased by 4,7% in volume in the EU. For specific categories, the biggest increases were for "Restaurants and Hotels" (+33,8%), which were heavily affected by the COVID restrictions and closures, "Recreation and Culture" (+14,7%), "Clothing and footwear" (+11,5%) and "Transportation" (+4,7%). Compared to 2019, the highest growth in 2022 is seen for "Communications" (+11,6 %), "Health (+8,8 %)" and "Furniture, household appliances and routine household maintenance" (+ 5,7 %). Sectors in which household consumption has not yet reached the pre-pandemic level, in 2022, are for "Transport" (-7,8 %), "Restaurants and hotels" (-2,4 %) and "Education" (-1,5 %).

Almost all EU Member States recorded increases in household consumption in 2022 compared to 2021. The highest increases in household consumption were recorded in Malta (+18,9%), followed by Cyprus (+11,8%) and Croatia (+11,1%). The Czech Republic was the only country that recorded a slight decrease (-0,1%) in 2022 compared to the previous year. Compared to 2019, only five EU Member States, the Czech Republic (-6,0 %), Spain (-1,5 %), Germany (-1,0 %), Italy (-0,8 %) and Austria (- 0,7%), showed lower volumes of consumption expenditure for households in 2022. The largest increases in 2022 compared to 2019 were observed for Croatia (+13,7%), Romania (+9,9%) , Bulgaria and Estonia (both +8,9 %).

If we consider the analysis of the composition of EU household expenses in 2022, almost a quarter of EU household expenses (24,1% of the total or 12,4% of GDP) was dedicated to "Housing, water, electricity, gas and other fuels" ". Other high shares are observed for "Food and non-alcoholic beverages" (13,6% of total or 7,0% of GDP), "Transport" (12,5% of total or 6,4% of GDP) and "Goods and miscellaneous services" (11,3% of the total or 5,8% of GDP). "Housing, water, electricity, gas and other fuels", "Food

and non-alcoholic beverages" and "Transport" account for half of total household expenditure (50,2%), with the composition remaining stable compared to 2021.

"Restaurants and hotels" (8,5% of total or 4,4% of GDP), "Recreation and culture" (8,4% of total or 4,3% of GDP) and "Furniture, household appliances and routine household maintenance" (5,8% of the total or 3,0% of GDP). The remaining household expenditure was broken down into "Health" (4,5% of total or 2,3% of GDP), "Clothing and footwear" (4,3% of total or 2,2% of GDP), "Beverages alcohol, tobacco and narcotics" (4,0% of total or 2,1% of GDP), "Communications" (2,3% of total or 1,2% of GDP) and "Education" (0,8% of total or 0,4% of GDP, which together represented 15,9% of total household expenditure or 8,2% of EU GDP in 2022.

In 2022, total household spending in the EU amounted to 51,5% of GDP, showing a slight increase compared to 2021 (49,8% of GDP) and reaching almost the same share recorded in 2019, when it reached 52,4% of GDP.

Table 5. Evolution of household expenditure by consumption purpose - COICOP, EU, 2019-2022, cumulated % of GDP

% of GDP	2019	2020	2021	2022
Total	52,4	50,4	49,8	51,5
Food and non-alcoholic beverages	6,8	7,5	7,0	7,0
Alcoholic beverages, tobacco and narcotics	2,1	2,3	2,2	2,1
Clothing and footwear	2,4	2,1	2,1	2,2
Housing, water, electricity, gas and other fuels	12,3	12,9	12,4	12,4
Furnishings, household equipment and routine household maintenance	2,9	3,0	3,0	3,0
Health	2,3	2,3	2,4	2,3
Transport	6,9	5,8	6,0	6,4
Communications	1,2	1,3	1,2	1,2
Recreation and culture	4,5	3,9	3,9	4,3
Education	0,5	0,5	0,4	0,4
Restaurants and hotels	4,6	3,0	3,3	4,4
Miscellaneous goods and services	5,9	5,9	5,8	5,8

Source:

Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_co3_p3/default/table?lang=en

Looking at the country situation, relative to GDP in 2022, the highest shares of household expenditure were found in Croatia (75,3 %), Greece (74,6 %) and Portugal (68,8 %), and the most low shares were recorded in Ireland (23,9 %), Luxembourg (32,2 %) and the Netherlands (42,2 %).

In the EU as a whole, as well as in almost all EU Member States, "Housing, water, electricity, gas and other fuels" was still the most important item of household expenditure in 2022, followed by "Food and non-alcoholic beverages" and "Transport". In terms of expenditure on "Housing, water, electricity, gas and other fuels", the highest shares in household expenditure can be observed in Slovakia (30,3%), Finland (29,7%) and Denmark (29,1 %), and the lowest shares were recorded in Malta (14,1 %), Croatia (14,9 %) and Lithuania (16,4 %).

For "Food and non-alcoholic beverages" expenditure, the highest shares were recorded in Romania (25,0%), Bulgaria (20,8%) and Latvia (19,7%), the lowest being

observed in Ireland (8,0 %), Luxembourg (9,3 %) and Austria (10,0 %).%), Luxemburg (9,3 %) și Austria (10,0 %).

3. Romania - some aspects regarding the incomes and expenses of the population in the period 2019-2022

In 2020, amid the restrictions and uncertainties caused by the outbreak of the pandemic, the savings rate increased significantly, as the population's incomes remained relatively constant, while expenses decreased sharply.

With the resumption of activity, the population's expenses increased at a faster rate compared to incomes, the savings rate thus being in the negative territory in the years 2021-2022. The population's effective consumption increased despite the persistent inflation, but with a rate of decreasing growth.

The final consumption increased also on the background of the faster growth of the total average monthly income per household compared to expenses, about 67% of the income representing salary rights. In the structure of the average monthly expenses for consumption, it is noted that half of them are directed to agri-food products and non-alcoholic beverages (34%) and utilities (15%), while the expenses for insurance and financial products represent less than 1% of total average monthly expenses per household. However, more than half of Romanians (55%) consider that their financial situation is good, but the proportion is lower than the European average (71%).

Table 6. Evolution of incomes, expenses and consumption of households quarter 4 2019-quarter 4 2022

	The total average monthly consumption expenses for a household	Total average monthly income per household	Effective individual consumption of households
T4 2019	2.656	4.999	194.463
T4 2020	2.814	5.384	189.154
T4 2021	3.206	6.055	218.460
T4 2022	3.662	6.634	260.900

Source: BNR, Financial stability report, June 2024

Regarding the incomes and expenses of the population, they recorded rising values compared to the pandemic year 2020, with incomes growing at a faster pace compared to expenses; the main destinations of the expenses made by the households are the consumption of food, non-food goods, services and transfers to the public and private administration and to the social insurance budgets (taxes, contributions, contributions, as well as covering some needs related to household production); it should be mentioned that the investment expenses for the purchase or construction of houses, the purchase of land and equipment necessary for household production, have a small share in the total expenses of the households of the population (only 0,4%). Within monetary incomes, the largest share was held by salaries and other incomes associated with them, incomes from social benefits, and incomes in kind.

According to a study carried out by the Commercial Bank of Romania on Romanians' relationship with money and saving behavior, some worrying conclusions were drawn, respectively:

- The main concern of Romanians (61%) was the occurrence of an unforeseen situation, the solution of which involves spending an amount of money that they do not have.

- Only 47% of full-time employees, aged between 30 and 45, manage to save. Of these, the majority (56%) do it out of concern for their loved ones, with an emphasis on family well-being and children's education.

- Employees with children feel more vulnerable than non-parents without an emergency fund – only 46% of those with children manage to save, compared to 51% of those without – most likely due to increased financial responsibilities for the growth of the little ones.

- Unexpected expenses, such as those between 301-1.000 euros, more easily destabilize families with children, especially those with small children, aged between 3-5 years. From the data collected, an unexpected expense of 1.000 euros would affect financial stability for more than a third of respondents, and 26% would be affected by amounts between 501-1.000 euros.

- When it comes to saving, the main goal for most respondents is to create an emergency fund (75%), wanting to control this vital aspect. On the other hand, of those who fail to save, almost three-quarters cite the high cost of living as the main reason - 40% say they simply don't have the extra funds to save regularly, even if they work full-time, highlighting the challenges of putting money aside. However, 58% of those who fail to put money away say they would like to implement a monthly savings plan.

Also, the following were highlighted:

- The most frequent unforeseen situations that can destabilize the budget are health problems (65%), car breakdown (57%), weddings/christenings (53%), appliance breakdown (45%), vacation expenses (39%).

- 56% of men say they save, while only 41% of women say they put money away.

- 48% of people living in urban areas manage to raise money, while in rural areas only 38% can do so.

- 66% of those who live with their partner without being married say they save, 48% of married people put money aside and only 42% of unmarried people save.

- More than half of those with a college degree manage to put money away (52% of those with a college degree and 56% of those with a master's or doctorate), while more than two-thirds of people without a college degree say they don't save.

According to the Stability Report (BNR), the financial assets of the population register a pronounced increase, which are, however, highly polarized, this characteristic being demonstrated by the distribution of deposits, so that 0,4% of depositors (59.500 people) accumulated, at the end of the third quarter of the year 2022 a proportion of 26% of the total citizens' deposits, holding on average 1,08 million lei per person, respectively the equivalent of 220 thousand euros. At the opposite pole are 99,6% of depositors (14,1 million people) who own 74% of deposits, the average amount saved by these people being 11.000 lei, respectively the equivalent of only 2.200 euros.

4. Measures to support vulnerable/low-income people

There are some measures that the authorities can implement, in order to support low-income/vulnerable people, so as to encourage social fairness, inclusion and equity, for the benefit of the most vulnerable. They refer to:

- Ensure adequacy of social protection, especially in the context of the unbearable cost of living.

- Ease the way to the labour market through positive measures in the tax and welfare systems to maintain the incentive to work.

- Call for a framework directive on Adequate Minimum Income.

- Address the structural barriers to the take-up rate of social protection schemes, particularly minimum income.

- Remove heavy bureaucracy in social protection systems and design specific policies to improve the take-up of under-served communities (racialised minorities, women, persons with disabilities, people living in homelessness, youth, and elderly people for instance).
- Improve the effectiveness of the tax and social protection systems.
- Enhance the investment in the quality of work and employment as a way of combating in-work poverty.
- Ensure prudent fiscal policy and consider continued temporary and targeted support to households and firms most vulnerable to energy price hikes.
- Introduce structural social reforms: ensure benefit distribution to be linked to the minimum standard of services, mostly to avoid regional disparities and quality of and access to services.
- Increase housing accessibility, in particular by reducing waiting lists and improving the quality of social housing.
- The system of supporting the employment of social assistance recipients through employment services, vocational rehabilitation, social employment and the social economy should be reformed. Each local government should be obliged to introduce concrete measures in this regard financed by a labour fund.
- Special priority to education, by allocating 6% of GDP to education instead of the current 3,7%.
- Increase the efficiency and effectiveness of social transfers, particularly for children, and continue social assistance reform.
- Improve the efficiency of the health system, with increased funding and better outpatient care, focusing on rural areas and the most vulnerable.

5. Conclusions

The financial behavior of the population means the decision to save, respectively invest, after obtaining own income/earnings and consumption. In the paper, we presented the evolution of the adjusted gross disposable income, the gross saving rate, the gross investment rate and the consumption at the level of the European Union, in the period 2019-2022.

Attention is drawn to 2020, the first year of the pandemic, when significant changes occurred in the economy (deepening of inequalities, reduction of incomes for certain categories of people, loss of jobs, loss of remittances, increase in prices and interruptions in services such as education and health care), but especially in the financial behavior of households, by encouraging saving, respectively decreasing credits compared to previous periods, reducing consumption expenses, increasing liquidity. There are households that resort to their own savings or the use of savings accumulated during the pandemic (kept in the form of deposits).

However, these savings from deposits are likely to be concentrated among higher-income households, while lower-income households spend a larger share of their income on basic food and house maintenance. It is also possible that some households will have to limit consumption or become dependent on government support to meet maintenance/consumption expenses (current expenses and bill payments).

In the post-pandemic years, the incomes and expenses of the population recorded rising values compared to the previous year (2020), with incomes growing at a faster pace compared to expenses; the main destinations of the expenses made by the households are the consumption of food, non-food goods, services and transfers to the public and private administration and to the social insurance budgets (taxes, contributions, contributions, as well as covering some needs related to household production); it should be mentioned that the investment expenses for the purchase or construction of houses, the purchase of land and equipment necessary for the production of the household, have a small weight in the total expenses of the households of the population. Within monetary incomes, the largest share

was held by salaries and other incomes associated with them, incomes from social benefits, and incomes in kind.

However, in the post-pandemic years 2021-2022, the feeling of uncertainty regarding the state of health, the workplace, inflation or resources persisted, which caused households to be cautious in their consumption or saving behavior. In this sense, the tendency of households was to increase their disposable incomes, so both saving (financial assets, respectively deposits) and investments were encouraged, but also consumption, but at a more cautious pace.

BIBLIOGRAPHY

- National Bank of Romania (BNR), Report on financial stability, 2019- June 2024 editions
- National Bank of Romania (BNR), 2023, National financial accounts 2018 – 2022
- National Institute of Statistics (INS), 2024, Coordinates of the standard of living in Romania. Income and consumption of the population in 2023
- National Institute of Statistics (INS), 2024, Social Trends in 2023
- National Institute of Statistics (INS), 2024, The impact of the COVID-19 pandemic on the implementation of the National Strategy for the Sustainable Development of Romania 2030
- *** Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/income-and-living-conditions/data/database>
- *** Eurostat, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP per capita, consumption per capita and price level indices](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP_per_capita,_consumption_per_capita_and_price_level_indices)
- ***Popa, D, <https://hotnews.ro/taxa-pe-care-nu-o-vezi-ct-te-costa-saracia-41575>
- *** BCR, 2023, [Studiu BCR: Lipsa unui fond de urgență este principala îngrijorare financiară pentru 44% dintre români. 75% dintre cei care reușesc să economisească bani lunar o fac pentru un astfel de fond](#)

INEVITABILITY AS PHENOMENOLOGICAL CONCEPT IN PEAK RELIGIOUS EXPERIENCES. A VIEW ON NECESSITY IN ZEN MYSTICS

Alexandru-Ioan Cînda
PhD, West University of Timișoara

Abstract: Necessity, through its socio-cultural persistence, became a leit-motif of existence which, through various ideological positionings, allowed – or imposed – various conceptualizations aimed either at placing it as an essential ally of some ontological paths, or as an inauspicious given that is always associated with the causal fatalism. Among the ideological developments closely related to the concept of necessity, a special perspective we find in Zen mysticism. Appearing initially as an adaptive reconfiguration of the doctrines and practices of classical Buddhism to the newly approached civilizations of East Asia, Zen is gradually emphasized as an ideology in itself that will surprisingly address the problematic of being and the mechanisms to approach the existence. Beyond a tragic interpretation or a magical investment, the necessity ends up being a key concept against which an interpretation in the form of the inevitable will be imposed. The inevitable – this there-is-to-be (Ro. va-fi-să-fie) of the manifestation of the numinous – becomes a reality in itself that lets itself to be expected, but which – surprisingly! – it is neither sought nor volitionally revealed. This ambiguity of positioning towards a possible Other opens the way to a phenomenological approach on necessity and on inevitability within mystical practices. Thus, starting from the consciousness-being (retaining in part Buddhism's reticence to call as being or soul that which is and transmigrates) as a closure-in-itself (Ro. închidere-în-sine) that knows-it-is-with-necessity (Ro. știe-că-este-cu-necesitate) is, a realization that positions the being as an opening-as-void (Ro. deschidere-ca-gol) that has the potential to attract a filling. This opening will position the being towards an unexpected and unsought encounter with the numinous in an undefined future, the consciousness-being realizing not only that it knows-it-is-with-necessity, but that it knows-it-is-with-necessity-for-the-sacred (Ro. știe-că-este-cu-necesitate-pentru-sacru) – achievement that brings a sense of being that, in anticipation of the Other (the numinous in the form of aseity), accumulates a potentiality to be oriented towards a something that is-to-come (Ro. stă-să-vină). Thus, the Zen follower – and, by extension, any mystic – does not seek certainty, but experiences here-and-now just an ever-inedited experience to be. These essential positions on being in Zen mysticism become phenomenological leitmotifs that are applicable to other mystical experiences, thus facilitating future conceptual developments of phenomenological approaches to peak religious experiences.

Keywords: Phenomenology of religion, Zen, necessity, readiness, inevitability.

1. Zen – A Mysticism of Freedom and Necessity

Bringing an air of conceptual refreshment, Zen managed to impose surprising perspectives on classical Buddhist thought and practice, prompting attitudes and "boldness" that led to the survival of Buddhism beyond the dilutive Indian environment (which in time succeeded in making the Buddha just someone of the system by considering him as one of the avatars of Vișnu). Moreover, boldly mixed with local ideologies, Zen was constantly nuanced (even if not developed as a form of protest against the traditional – as the Protestants did in the old European world – but rather as an intimate-poetic flowering similar to Sufism), later becoming a separate school of thought and with a historical-cultural destiny almost distinct from classical Buddhism.

In this religion that does not want to be squared with the religious phenomenon, man somehow finds himself alone – left serenely to his own freedom which would somehow constitute as a fertile ground for further spiritual progress. However, this progress is expected to be wholly individual; like the Buddha who leaves no trace to be followed (See

Coomaraswamy, 2006, p. 123), the path on which man must walk is fluid and perpetually adaptable – but only to man's own self. The self thus becomes its own master (See Buddha, 2001, p. 115) – good or bad, lost or gathered – able not only to fully experience its material life, but above all to bring to fulfillment the very act of liberating oneself by itself (Jap. *jijuyu*) (Dogen, n.d.^b, p. 133) and becoming non-attached (*viraga*) (Buddha, 2001, p. 169) from these material dualities (especially from the pressure of sin and of judgeable error as perpetual presences in the subconscious, realizing that sin is associated with the religious relationship and that it is not evil as such - See Otto 1992^a, pp. 338, 343). The ultimate destination of this path will be Nirvāṇa – a vacuity seen not as a total extinguishment and without a trace, but as a complete dilution to the point of identification with *aseity* (as the ultimate and complete reality; an *as-it-is*, with the mention that Aseity it is simultaneously non-Aseity – See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 234); in Nirvāṇa not being any form, sensation, or consciousness (See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 54) – not even as a residue-trace of something that was.

Of course, all this expected spiritual passage must start from a realization; tributary to the Hindu tradition of existential progress through experimentation, Zen too assumes an *awakening of consciousness through conjuncture*. The Zen imperative is to act unhesitatingly now towards realization (See Bodhidharma, 2013, pp. 67, 104), overcoming every obstacle which, in its ultimate finality, is only a matter of mental strength (the confrontation and struggle towards Liberation not ceasing even after death, between a finished reincarnation and one that is to come – See *Bardo Thödol (Cartea Tibetană a Morților)*, 2007, p. 62). Thus, realizing his own insatiability (Pali *taṇhā*) which makes him run hither and thither like a rabbit in a trap (See Buddha, 2001, p. 205), the dissatisfied man of his own condition – and realizing the futility of striving to improve unfavorable conditions of the immediate life ("How do you furnish a house that will be abandoned?" – Ekaku, 2005^b, p. 130; "in none of the Three Worlds is there a place of rest; it is like a burning house" – Rinzai, 2001, p. 24; "a second of oafishness is the world without form" – Rinzai, 2001, pp. 56-57) – begins to look for a becoming towards another reality.

But for this it is necessary for man to have the perception of his own nature (Jap. *kenso*) (See Ekaku, 2005^d, p. 169) without which even the Buddha's teaching is impossible to access (See Ekaku, 2005^c, p. 102), the new practitioner having to realize that nothing can be grasped or conceived (See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 239) and that everything is changing (See Masuno, 2019, p. 109) so that to pass beyond the rank of Apparent into the bosom of the Real to avoid harming his spiritual vision (See Ekaku, 2005^a, p. 115). Thus, aligned to existence, "the sage is always in *samadhi* [(the complete withdrawal of the mind from the environment)]" (Bodhidharma, 2013, p. 67).

So, the goal to follow is to attain enlightenment and thus to become a being of enlightenment (Sans. *Bodhisattva*) (See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 112), *awakening* (Jap. *satori*) – this new point of view of unexpectedly receiving a new truth in consciousness and investigating the essence of things (See Suzuki, 2015, pp. 92, 100) – becoming the ultimate goal of the adept (See. Simu, 2007, p. 206).

These Buddhist saints – *arhat* (Sans. "the revered one") or *rakan* (Jap. "one who defeats the enemy") (See Simu, 2007, p. 123) – have the possibility of remaining in a state of suspension-at-the-limit right before entering Nirvāṇa; therefore a voluntary choice allowed only to them, by their very effort. Even if the practitioner seeks to identify with the Noble Knowledge (See *Laṅkāvatāra Sūtra (Realizarea Nobilei Înțelepciuni)*, 2010, p. 112), once he has reached this level of holiness, he chooses not to cross the threshold towards aseity, thus being able to help the others (conception reflected and later practiced in some Zen sects where the teaching was given directly from the enlightened master to the persevering

disciple, from soul to soul – *i shin den shin* – See Yoka, 2009, p. 73). Perhaps precisely because, once emptiness is reached, there is no return and no identity – so there is no more will and no act both for oneself and for others.

In this existential whole, the *Bodhisattva* must manifest between two unitary realities: the conventional one of functional events and the ultimate one of vacuity (See Tsongkhapa, 1999, p. 140). Even if at the level of consciousness (this *something* outlined as form, yet diffuse as substance – which nevertheless transmigrates, but avoids being called *being* or *soul*) there are no differences between those who have or have not reached Nirvāṇa (See Śāntideva, 2006, p. 201). However – even if one goes beyond the self by realizing that it actually does not exist (See Ekaku, 2005^e, p. 214) –, it is a differentiation from the perspective of the stage of liberation of man from the constraints of the material mind in which he is still. Here there is a difference from Hindu systems of thought which introduce a sacred-profane duality mediated by *māyā* – illusion as the regulating energy of divinity. But for Zen, everything is a substantial undifferentiated *aseity* governed by a paradox of understandings – best expressed by Huang Po (2014^b, pp. 96-97):

"Your true nature is something you never lose, even in moments of delusion, and it is something you never gain in the moment of enlightenment."

And it is precisely on the understanding at the level of consciousness-mind that all those committed to the path to liberation will have to act. Thus, the unstable mind must be protected from objects that perturb it (See Nāgārjuna, 2014, p. 108) – it defocuses it to the engaging immediate. To avoid defocus, Nāgārjuna proposes meditation on: "loving kindness (*maitrī*), (...) compassion (*karuṇa*), joy (*muditā*) and equanimity (*upekṣā*)" (See Nāgārjuna, 2014, p. 133) – and all this on the foundation of *mushin* (no thinking), *prajñā* (seeking transcendental wisdom) and *karuṇa* (compassion for others) practices (See Simu, 2007, p. 210). So, as in all mysticism, one wants "the deliberate inhibition of discursive thinking and the rejection of images that occur in the 'prayer of silence'" (Underhill, 2020, p. 244).

However, compared to the stricter classical Buddhism, Zen brings a gentler and more enveloping ontological positioning, shifting attention to an existential here-and-now being sublimated into a special and essential mysticism, beyond semantically augmented words and sophisticate-abstracted concepts. Perhaps the most appropriate definitions of Zen mysticism are those of D. T. Suzuki (2015):

"[Zen] is mystical in the sense that the sun is shining, that the flowers are blooming, that right now I hear someone beating a drum in the street." (p. 28)

"The mystical answer – that is, the closing of the lips – seems to be the only way out of the difficulties in which Zen finds itself involved when pressure is exerted upon it for an affirmation." (p. 43)

For the philosophical perspective, Zen appears as an attractive ideological system of mediation between the skepticism of the positive sciences and the religiosity of cult practitioners. If for the skeptical man reason became a coping mechanism as an adaptation-in-the-anguish-of-existence, for the ordinary man *the sublime* replaced the fearful and awakened in him the religious feeling (See Otto, 1992^b, pp. 57, 76) whereby he has a premonition of transcendent reality (See Underhill, 1996, p. 119). The awakened being experiences an anguish – a maladjustment to *manifestation* and *place* (yet still not to form or substance – the latter being emphasized only in Hinduism) which will induce a persistence of maladjustment coming from strangeness. If the spirit experiences anxiety for the first time at conception, it

experiences it at a supreme level since it does so from a long way off (See Kierkegaard, 1998, p. 111) – an important mention for Buddhism where, for the average person (before entering the Path) it is not only the vicinity of the foreign to itself matter that causes anxiety, but also the distance from where it should be – *the place* – and whence it originally came.

In this situation, the being is already in a transcendence as desire and inadequacy (See Lévinas, 1999, p. 19), being therefore in a state-of-opening towards a *(from-)beyond-self* (Ro. *(de-)dincolo-de-sine*) that indicates not just a *place (beyond-self)* beyond the borders of one's own being, but also a *movement (from-beyond-self)* from the numinous towards itself – therefore also a *state-of-opening-of-the-numinous* (Ro. *stare-de-deschidere-a-numinosului*).

If for the believer of Abrahamic religions the elimination of faith will leave man exposed to a cruel reality (See Kierkegaard, 2002, p. 85), for Zen Buddhism even this elimination becomes necessary as a purification of the intermediate layer between one's own consciousness and the ultimate reality – that is, between one's own state-of-opening and that of the numinous. This *in-between* becomes a place of encounter and reciprocity, one's own world being the opening in which any experience is produced including that of transcendence towards the neighbor as such (See Derrida, 1998, p. 187).

But, in Buddhist thought, this nearness is an unknown – not just inaccessible, but even unsuspected (Ro. *nebănuie*). The *numinous-as-unsuspected* (Ro. *numinosul-ca-nebănuie*), being absolute reality, has its own freedom as its-being-for-itself precisely through indifference to its necessary (See Hegel, 1995, p. 156). On the other hand, it is only in turning towards itself to reveal the most unconcealed unconcealed (See Heidegger, 1988, p. 187) that the spirit realizes its own freedom as being-itself-approachable (*l'être-auprès-de-soi*) (Derrida, 2015, p. 96). Thus, from these two essential freedoms, a meeting is reached – but not from a game of free wills from a something constraining-limiting or towards a something necessary-irresistible, but precisely from a positioning of the state-of-opening as *state-of-un-expectency* (Ro. *stare-de-ne-așteptare*) that creates an *affinity* (like "phenomena [which] are (...) in a global connection according to necessary laws and (...) [which are] subject to a *transcendental affinity*" – Kant, 2017^b, p. 191). Only in this *framework-of-essential-affinity* (Ro. *cadru-de-afinitate-ființială*) there is a movement towards the other initiated from the will and desire rooted in Dasein as *care* (Heidegger, 2019, p. 261) coming from individuation and differentiation from the reality that is still heterogeneous.

2. The Existential Given of Necessity

The Zen adept – like the traditional Buddhist – conducts his existence in a world of the *givens* –which, through the presence of imposition it implies, bring into existence a somewhat ambiguous and obscure framework of being: the reality of needs and the permanence of suffering.

Since this reality is seen as illusory, all that exists and manifests is the result of ignorance (*avidya*) (See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 110) which not only posits man delusionally towards his existence, but also contributes to the creation of future illusory forms through which the consciousness-beings remain captive in this state of perpetual illusion. Moreover, this misinterpretation of reality has its negative effect also in the intermediate states between two successive reincarnations. In *Bardo Thödol (Cartea Tibetană a Morților)* (2007, p. 104) it is mentioned that "this body [born] of desire is a hallucination of the thought-configurations of the intermediate state and is called the body of faith"; thus, the consciousness-being "leaves one house (world) only to enter another, and this is (...) a living being producing karma" (Rinzai, 2001, p. 34).

Man thus finds himself in a continuous adaptation to the known and an endless questioning of the unknown, thus finding himself stuck in a continuum of necessities-conditions that come from the overlapping changing givens with the invariable ones. In this

essential framework it becomes evident that "no illusion can be banished unless the continuity of its conditions is severed" (Śāntideva, 2006, p. 186), the goal of the man engaged on the Path of Liberation becoming liberation from appearances through detachment (See Bodhidharma, 2013, p. 63) for attaining the irreversible state of Bodhisattva – "no-return" one (See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 72).

Arriving – either through religious practice or by hazard – at the thought of enlightenment (*bodhicitta*) (Śāntideva, 2006, p. 107), the Zen follower begins to discover reality in every moment and in every phenomenon (See Suzuki, 2018, p. 186). Of course, this discovery requires a *travail of overcoming-towards-sense* (Ro. *travaliu de răzbire-la-sens*); for Bodhidharma practice means (Bodhidharma, 2013, p. 35): "enduring injustice, adapting to conditions, seeking nothing and practicing Dharma." Yet even the practice can be illusory – so a obstacle on the path of enlightenment; to be preoccupied with means means to always depend on something false (See Huang Po, 2014^a, p. 57), but – paradoxically! – doubting also is not appropriate since there is nothing to be achieved or gained (See Rinzai, 2001, p. 73). What is aimed at by this systematic rejection of any concept or representation that can become immobilizing points for the mind is to bring the adept to a state of freedom in which he "neither clings to anything, nor settles in anything" (*Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 240).

The way Zen achieves this goal of controlling the mind to not attach to any object of representation is through "'thoughtless' meditation (*mokusho-zen*)" (Simu, 2007, p. 204), and this *vacuity* comes from the realization that "there is no gap between the 'me' before knowing something, and the 'me' after knowing this something" (Suzuki, 2018, p. 187).

In all this given of existence which is necessity, the Zen practitioner must realize that "changes belong to the world of senses and phenomenal appearances, not to reality itself (...) [which] is unknowable" (Nukariya, 2014, pp. 159-160), "things 'as they become' (*yathā bhūtam*) arising and dissipating according to causal chain" (Coomaraswamy, 2006, p. 108).

As for transmigration as a necessary change, what causes and perpetuates this whole process is the making of the duality of material as Form and of intellectual-sensitive states as Name (See *Milinda-Pañha (Întrebările Regelui Milinda)*, 1993, pp. 83, 86-87). Delimitation of the Form as *encompassing* (Ro. *cuprindere*) can have the following definitions: (a) *framing* (Ro. *încadrare*) with meaning of attraction; (b) *capturing* (Ro. *capturare*) meaning to take prisoner by envelopment; (c) *enveloping* (Ro. *învăluire*) meaning to cover from all sides; (d) *conquest* (Ro. *cucerire*) meaning to take possession; (e) *occupation* (Ro. *ocupare*) meaning filling a space; (f) *understanding* (Ro. *înțelegere*) with the meaning of closing in itself. On the other hand, the name presupposes a *naming* – so a *prior* coming from outside the named. Thus, both Form and Name are limitations; *closing-in-itself* (Ro. *închiderea-în-sine*) corroborated with *placing-in-sense* (Ro. *punerea-în-sens*) leading to the only option of *engagement-at-act-throughg-itself* (Ro. *angajare-la-act-prin-sine*) – but not towards a something specifically known.

Even if this future as the possibility of eternity can be reflected in individuality as an overwhelming anxiety about one's freedom (See Kierkegaard, 1998, p. 131), still the filling with projected content belongs to man; as Kripke mentions, being able to know *a priori* does not necessarily imply that one must (See Kripke, 2001, p. 50) – so the freedom of the will always remains –, and the possible world is a given of the descriptive conditions that we associate to it (See Kripke, 2001, p. 59) – the imaginary also remaining freely associated with the will. In this world, "space and time are pure intuitions that contain *a priori* the condition of the possibilities of objects as phenomena" (Kant, 2017^b, p. 145); this *must* as the world in its possibility of being and not being (See Noica, 1981, p. 131) describes the possible as being a just-this-or-this in which the choice will be anyway constraining-associated with the options-causes of future effects. The unknown thus becomes limited to the number of known

options but enlarged by the *suspicion* of unknown options and unlimited by the *indifference* of the state-of-un-waiting.

As Underhill mentions, the mystical path is an organic process of transcendence by which one renounces self – identity, possessions, will – for the acquisition of unitive life (See Underhill, 2020, p. 131; Underhill, 2020, p. 341) – all these *given* (not taken!) attributes introducing a necessity not of annulment, but of detachment from the gross material (including the mind) and "from things possessed (...) as if the existence whereon it exists wouldn't have happened to it yet" (Lévinas, 1999, p. 181). But, as Otto (1992^b, p. 102) observes, "the feeling of the numinous, that is, the 'feeling of the state of creature', constitutes (...) the actual root of the idea of predestination"; so, the necessity thus becomes a *given* – a fact, an accomplished –, and to-know-that-you-are becomes *to-know-that-you-are-with-necessity* (Ro. *a-ști-că-ești-cu-necesitate*). Being will be, for the time being, *being within limitation* (Ro. *ființă întru limitare*).

By its existence as a given, necessity takes on the aspect of *past*; thus, consciousness becomes man's truth by the fact that man appears to himself in it as a being-that-has-been (*dans son être-passé*) and that it would-have-been (*avoir-été*) (See Derrida, 2015, p. 142) – so an essential mirroring (Ro. *oglindire ființială*). But we have Heidegger's mention (2019, p. 204): "Being understanding, the *Dasein* projects its being towards possibilities. This *being within possibilities* that understands is itself an ability-to-be". So, at the same time and within the same limits of one's own existence as *just-here-and-now*, being within limitation becomes being within possibilities (necessity being existence given by possibility itself – Kant, 2017^b, p. 137). Thus, the restrictively-closed necessity becomes an opening (the *opening-as-emptiness* also having a potentiality in itself to attract a *filling*, a *being*), and just-here-and-now becomes *for-sometime-and-somewhere* (Ro. *pentru-cândva-și-unde*) – so it encompasses not only temporality, but also spatiality.

When this just-here-and-now will meet (unexpectedly and unsought) with that sometime-and-somewhere – so a mutual *spring* (Ro. *ivire*) – the being will realize not only that it knows-that-it-is-with-necessity, but that it *knows-that-it-is-with-necessity-for-sacred* (Ro. *știe-că-este-cu-necesitate-pentru-sacru*). And this *knows* brings with it an *overcoming-towards-sense* (Ro. *răzbire-la-sens*).

3. On the Inevitability of There-is-to-be

Through the existence of projection that it acquires, necessity becomes a reality to be (even if in Buddhism the projection onto the future is seen as non-real; even the reality of the objects of perception – as having no nature of their own – is questionable – See Tsongkhapa, 1999, p. 185), but it will not be a reality as ultimate goal, but as an unavoidable intermediary that must be reached and experienced ("The gates of Dharma are many and varied; I vow to enter through them all" – Ekaku, 2005^a, pp. 110-111).

In all this wearisome monotony of the rigorous walking of the Path, the bodhisattva experiences a paradoxical "coming-from-within within the bosom of going-towards, going-toward into the bosom of coming-from-within" (Ekaku, 2005^a, p. 118) – so movement is not only one-way (following a dogmatic ascendancy of the stages on the Path: "He-Who-Entered-In-The-Current, He-Who>Returns-Once-More, He-Who-Never>Returns, Arhat, Pratyekabuddha, Buddha" – *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 124) and belonging only to the one on the path of enlightenment, but also a movement and will of the numinous towards the one committed to the Path; the Buddha himself is called *Tathāgata* (*tathā-gata* or *tathā-āgata*) with the double meaning of Thus-Departed or Thus-Come (See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 389). Yet precisely these contradictory movements generate in fact, by detaching the interpretation – and by realizing that there is actually no acquisition of something (See Hui-

Neng, 2006, p. 145) –, a non-action like that achieved by the Buddha (Simu, 2007, pp. 204-205) which will lead not to an even greater immersion in illusion, but to affective detachment from one's own acts in order to achieve an isolation of the self which, through the lack of determinations, becomes a non-I.

Compared to Hinduism where the illusion does its work during life, in Buddhism the illusion works only after death, especially in the third stage of the journey of consciousness towards a new reincarnation (*Bardo Chönyid*) and where karmic illusions appear (See *Bardo Thödol (Cartea Tibetană a Morților)*, 2007, p. 51). Another difference to mention is that for Buddhism, the immediate is real because it is part of a whole as ultimate reality (only the mind's interpretation is wrong/distorted), while in Hinduism the whole world is an illusion covering the soul.

Since everything is ultimately a reality, it is not a transformation towards something that becomes relevant, but a clear view of what Reality is; the very space apparently emptied of the sacred actually carries within it a tension of the moment of sacredness that valorizes the void (See Simu, 2007, p. 218), and this void is refilled (rather the sight receives the objects of the new reality) at the moment of awakening when it instantaneous happens also the presence of Reality (See Huang Po, 2014^a, p. 24). Even though the phenomena (*shiki*) of the "here and now" are *vacuity* (*ku*) which itself becomes a phenomenon (See Yoka, 2009, p. 16) – thus reality for the consciousness that experiences them and that experiences itself in them (to position oneself in aseity-Buddha means to take refuge in one's true nature – See Hui-Neng, 2006, p. 87).

Basically, the Zen follower aims to achieve a permanence of introspection through concentration (*samprajanya*) (See Śāntideva, 2006, p. 134); so, introspection posits consciousness in meaning and brings with it Reality (its full view) – "Universal Consciousness (*Ālaya-vijñāna*) [which] transcends all individuation and all limits" (*Laṅkāvatāra Sūtra (Realizarea Nobilei Întelepciunii)*, 2010, p. 89).

Yet this whole process actually involves a suspension itself, and not a assiduous pursuit of a target or measurable progress. As Rinzai mentions (2001):

"Every deliberation misses the target (...) every mind movement goes towards a contrary goal" (p. 63)

"To meet him without recognizing him
To talk to him without knowing his name" (p. 66)

Out of non-will one arrives at a meeting of the mutual realizations of the Other. For Nāgārjuna, the seer cannot pre-exist in the absence of vision – nor vision separately –, and he and vision are simultaneous but distinct (See Nāgārjuna, 1997, pp. 96, 99); but the future reality (or rather the *reality that will be experienced*) is not a vision – therefore a product of the mind which implicitly is a non-reality – but already a reality in itself by the very fact that it is outside of time, in the Vacuity. Then the reality that is not yet revealed (not here evident) can only be thought beyond thought (*hishiryo*) (See Dogen, n.d.^a, p. 21) and realized as existence only when it appears (See *Milinda-Pañha (Întrebările Regelui Milinda)*, 1993, p. 90).

This reality that will come by itself can be symbolically explained by *hotoke* (Jap.) – one of the Buddha's names which means *to unravel, to leave open, to become "nothing"* (See Deshimaru, 1992, pp. 92-93); like him, aseity must also be regarded as being *hokote*. Moreover, the Self-consciousness must position itself as *hokote* to enter "into a relationship of intimate knowledge of the rank of 'Spring from the bosom of the Real'" (Ekaku, 2005a, p. 112) – so *awakening is an awareness of one's place within the sacred*. If "matter is the

substantia phaenomenon (...) [and in which there is] only something relatively internal and which itself is composed, in turn, of external relations" (Kant, 2017^b, p. 322), through the relation between consciousnesses, also the aseity is a *substantia phaenomenon*.

In all this Zen conceptual development, the overcoming-towards-sense as an action towards a something immediately-future presupposes a *there-is-to-be* (Ro. *va-fi-să-fie*) – so a something that is about to happen and which has a *willingness-to-be* (Ro. *disponibilitate-de-a-fi*) as *readiness* (Ro. *promptitudine*), but also as *restraint* (Ro. *reținere*) by which the numinous must be *left-to-be-when-will-be* (Ro. *lăsat-să-fie-când-va-fi*). As expressed by Noica (1981, p. 203), "the emptiness of being can be an *opening* to it, which must be understood as a *closure that opens*, leading in reality to a *pulsation*, which can appear as a promise of being, when it is an *enlarging pulsation*". So, the prospect of a future meeting is one that, by waiting for a *spring* (Ro. *ivire*), accumulates *potentiality-to-be-towards* (Ro. *potențialitate-de-a-fi-spre*) a someone-something as a *whatever-which-is-to-come* (Ro. *oarecare-care-stă-să-vină*). This positioning paradox is well exposed by Kierkegaard (2002, p. 140):

"Self-contradiction, namely to bring the individual from the outside of the universal into the latter by means of general determinations [*almindelige Bestemmelser*], while the individual, on the contrary, must act as an individual located outside the universe."

In all this demanding dynamics of positioning, the self is annulled, not having anymore a *becoming-ness* (Ro. *devenință*) as becoming within itself (See Noica, 1981, p. 383), but an *annihilation-ness* (Ro. *nimicință*) as annihilation in itself. Then, "the nothing of being can be *true*er than its immediate invocation (...) [through which] an answer is brought that risks its untruth, [while] the non-assumption of being leaves place for questioning itself" – that is, of its possibility of being and thus of exercising of essence as persistence in essence (Lévinas, 2006, p. 26).

Thus, the sovereign numinous hides (like the Buddha) because it transcends the present in which it commands and cannot be deduced from this command (See Lévinas, 2006, p. 47), and the self-consciousness, through *interest* (Ro. *interes*) and *address* (Ro. *adresare*), makes a *thematization* through which a world is offered to the Other through word (See Lévinas, 1999, p. 181). We therefore have a misalignment of presences that go beyond the modes of time ("*persistence, succession and simultaneity*" – Kant, 2017^b, p. 237) and through which "The Other, the signifier – manifests itself in the word, (...) [which] it manifests itself by proposing the world, *thematizing it* (...) [which] manifests the Other" (Lévinas, 1999, p. 76). Except that in Zen – and, by extension, in all mystics – we have a nonchalant search of the mutes and the blinds: unsought but found, unmanifested but present. In this non-reciprocity a *one-for-another* (See Lévinas, 2006, p. 179) is announced, each Other being able to be found only from the fixation on secrecy and silence as determinations of interiority [*Inderlighedens Bestemmelser*] (See Kierkegaard, 2002, p. 161).

4. A New Reality That Already Was

Through the inevitability of manifestation and encounter as certainty one obtains a stimulation of the pure experience of mind signifying full entry into the Great Path (See Tsongkhapa, 1999, p. 119) through the discernment between ultimate truth (*paramārtha*) and conventional truth (*samvṛti*) (See Śāntideva, 2006, p. 186). These mental constructs are as volatile as any reasoning or object of representation, the Zen practitioner knowing that the phenomena that are the object of mental experience have no true existence (See Tsongkhapa,

1999, p. 135) – but the inevitability of there-is-to-be is *in itself* and *thorough itself* a given of existence, and this *given* is that in which the Zen follower finds himself.

Once on the path, the adept will no longer be able to differentiate the path from finality-aseity – aseity which is non-different, existent, non-dual (See *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii*, 2012, p. 233) and in which the one that is advancing on the Path instantly dissolves and enters mystery (See Yoka, 2009, p. 59). This already vanished moment is thus described in the *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii* (2012, p. 263):

“Having stood firmly in Aseity [(As-Is-Is or Such-As-It-Is (*tathatā*) – true reality, the absolute)], he neither imagines it nor discriminates (distinguishes) it. In this sense enters Dharma [(the one, ultimate, fundamental reality)] (...) [and] firmly believes that 'it's really like that, really Aseity' and so dives in it.”

In this dispersion of individual consciousness in Nirvāṇa one achieves a unity of the continuum of consciousnesses through which it is realized that the world does not arise or cease (See Śāntideva, 2006, pp. 193, 201), the attainment of Nirvāṇa means an extinction of consciousness in Nirvāṇa by realizing of the vacuity of particular characteristics (See *Laṅkāvatāra Sūtra (Realizarea Nobilei Înțelepciuni)*, 2010, pp. 53, 74) – so of the lack of a Self from precisely the continuous change of existence (See Suzuki, 2018, p. 157), all having to be understood “as becoming” (*yathā bhūtam*) (See Coomaraswamy, 2006, p. 110).

So essential to Zen is *zazen* as the practice and experience of the state of *bodhi* (See Deshimaru, 1992, p. 48) – so a being-in-state (Ro. *aflare-în-stare*) whereby practice and realization are concurrent and with immediate becoming in buddhahood (See Snelling, 1997, p. 139). In this new state attainable here-and-now, only the shining Unborn Spirit of the Buddha will remain (See Snelling, 1997, p. 176) – so not a persistence-of-the-one-that-was, but a presence-of-The-One-who-was-anyway (Ro. *prezență-a-Celui-care-era-oricum*).

Even though Zen mysticism appears as a quest without certainties and without object, its follower is not “an aimless wandering of life” (Wald, 1968, p. 23), but an existence assumed as becoming towards a something through a whole and essential understanding of reality. The adept does not see in knowledge a rupture, but a crossroads (See Maxim, 1976, p. 259), but a crossroad in which he does not have to choose (or, rather, it does not even matter if he chooses and what he chooses), but in which he just has to be; this *letting-of-self-towards-to-be* (Ro. *lăsare-de-sine-spre-a-fi*) is not indifference, but is even “the putting life into play (*Daransetzen des Lebens*)” (Derrida, 1998, p. 343).

And even if in this revelatory travel the Zen follower positions himself in an apparently atheistic framework, this does not mean that he does not remain stunned by the miracle (*det Vidunderlige*) (See Kierkegaard, 2002, p. 93) of fully experiencing the sacred. Lévinas' statement (1999, p. 60): “The atheism of the metaphysician means, positively, that our relation to the Metaphysical Fact (*le Métaphysique*) is an ethical behavior, and not a theology” can also be applied to Zen mysticism which becomes an “ethics” of the man experiencing the sacred – a *just-seating-towards-the-numinous* (Ro. *o justă-așezare-față-de-numinos*).

Of course, we can ask, “*And What seats down?*” If for Kant the supersensible substratum of nature is the being in itself whose phenomenon is unknown (See Kant, 2017^a, p. 1322), for Zen mysticism the phenomenon is the substratum of reality – and the being itself is not known. Moreover, being is actually a *vacuity* in the form of a sublime that escapes comprehension and that includes (but also hypostasises itself in) all the divisions of Kant's concept of *nothing* (Void concept without object, Void object of a concept, Void intuition without object, Void object without concept – See Kant, 2017^b, pp. 332-333).

Even if the possibility of thinking the sublime proves a non-measurable faculty of the soul (See Kant, 2017^a, p. 1119), the numinous remains unintuitive, the sublime as an inclination not being a justification of the potentiality-to-be (the Buddha himself having reached Nirvāṇa through an accident of positioning by not-waiting in front of the mute whole). But, at the moment of the spring-to-sense of the consciousness, the imminence of the meeting appears – so a certainty that brings with it the *inevitability-as-given* (Ro. *inevitabilitatea-ca-dat*) of a relationship with the sacred at a level where it has already gone beyond expectancy and language.

In this framework of certainties, for consciousness and for the numinous there is no movement-toward-something, but only an aseity that does not require a movement due to various points of different densities that will necessarily force a movement of homogenization – so a goal, a *movement-towards*. But the Zen follower (and any mystic), does not seek a certainty, but lives here-and-now just an experience of *to be* – so something inedited every time, but as a *something-always-different-only-through-itself* (Ro. *ceva-mereu-altfel-doar-prin-sine-însuși*).

BIBLIOGRAPHY

1. *Bardo Thödol (Cartea Tibetană a Morților)* (2007) București: Herald, pp. 51, 62, 104.
2. Bodhidharma (2013) *Wu. Marea trezire*. București: Herald, pp. 35, 63, 104.
3. Buddha (2001) *Dhammapada. Temeiurile legii*. București: Herald, pp. 115, 169, 205.
4. Coomaraswamy, A. K. (2006) *Hinduism și buddhism*. București: Humanitas, pp. 108, 110, 123.
5. Derrida, J. (1998) *Scritura și diferența*. București: Editura Univers, pp. 187, 343.
6. Derrida, J. (2015) *Margini – de-ale filosofiei*. București: Editura Univers, pp. 96, 142.
7. Deshimaru, T. (1992) *Zen adevărat*. București: Editura Axis Mundi, pp. 48, 92-93.
8. Dogen (n.d.^a) *Fuzanzazengi (Pentru răspândirea universală a principiilor zazenului) [Zen. Nouă texte]*. București: Herald, p. 21.
9. Dogen (n.d.^b) *Zazenshin (Sfaturi pentru o practică corectă a zazenului) [Zen. Nouă texte]*. București: Herald, p. 133.
10. Ekaku, H. (2005^a) *Cele Cinci Ranguri ale Aparentului și Realului [Laudă Zazenului]*. București: Herald, pp. 110-112, 115, 118.
11. Ekaku, H. (2005^b) *Comentarii acide la Sutra Inimii [Laudă Zazenului]*. București: Herald, p. 130.
12. Ekaku, H. (2005^c) *Cuvânt despre kensho [Laudă Zazenului]*. București: Herald, p. 102.
13. Ekaku, H. (2005^d) *Cuvânt despre Sutra Platformei a lui Hui Neng [Laudă Zazenului]*. București: Herald, p. 169.
14. Ekaku, H. (2005^e) *Lauda Zazenului [Laudă Zazenului]*. București: Herald, p. 214.
15. Hegel, G. W. F. (1995) *Fenomenologia Spiritului*. București: Editura IRI, p. 156.
16. Heidegger, M. (1988) *Doctrina lui Platon despre Adevăr [Repere pe drumul gândirii]*. București: Editura Politică, p. 187.
17. Heidegger, M. (2019) *Ființă și timp*. București: Humanitas, pp. 204, 262.

18. Huang Po (2014^a) *Cronica Chun Chou a Maestrului Zen Huang Po [Shin. Mentea Universală (ed. a 2-a, rev.)]*. București: Herald, pp. 24, 57.
19. Huang Po (2014^b) *Cronica Wan Ling a Maestrului Zen Huang Po [Shin. Mentea Universală (ed. a 2-a, rev.)]*. București: Herald, pp. 96-97.
20. Hui-Neng, D. (2006) *Sūtra rostită de pe Înaltul Scaun despre "Nestematele Legii" (Dharmaratha)*. București: Herald, pp. 87, 145.
21. Kant, I. (2017^a) *Critica facultății de judecare [Critica rațiunii pure; Critica rațiunii practice; Critica facultății de judecare]*. București: Editura Fundației Naționale, pp. 1119, 1322.
22. Kant, I. (2017^b) *Critica rațiunii pure [Critica rațiunii pure; Critica rațiunii practice; Critica facultății de judecare]*. București: Editura Fundației Naționale, pp. 137, 145, 191, 237, 322, 332-333.
23. Kierkegaard, S. (1998) *Conceptul de anxietate [Scrieri I]*. Timișoara: Editura Amarcord, pp. 111, 131.
24. Kierkegaard, S. (2002) *Frică și cutremur*. București: Humanitas, pp. 85, 93, 140, 161.
25. Kripke, S. (2001) *Numire și necesitate*. București: ALL EDUCATIONAL, pp. 50, 59.
26. *Lankāvatāra Sūtra (Realizarea Nobilei Înțelepciuni)* (2010) București: Herald, pp. 53, 74, 89, 112.
27. Lévinas, E. (1999) *Totalitate și Infinit. Eseu despre exterioritate*. Iași: Polirom, pp. 19, 60, 76, 181.
28. Lévinas, E. (2006) *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*. București: Humanitas, pp. 26, 47, 179.
29. Masuno, S. (2019) *Zen. Artă de a trăi simplu. 100 de exerciții zilnice, recomandată de un călugăr Zen, pentru o viață plină de liniște și de bucurie*. București: Litera, p. 109.
30. Maxim, Ion (1976) *Orfeu, bucuria cunoașterii*. București: Editura Univers, pp. 114, 259.
31. *Milinda-Pañha (Întrebările Regelui Milinda)* (1993) Iași: Institutul European pentru Cooperare Cultural Științifică, pp. 83, 86-87, 90.
32. Nāgārjuna (1997) *Mūlamadhyamakakārikā (Tratat despre Calea de Mijloc)*. București: Herald, pp. 96, 98.
33. Nāgārjuna (2014) *Suḥrillekha (Epistolă către un prieten) [Epistolă către un prieten și alte scrieri esențiale]*. București: Herald, pp. 108, 133.
34. Noica, C. (1981) *Devenirea întru ființă*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, pp. 131, 176, 203, 383.
35. Nukariya, K. (2014) *Istoria Zenului (ed. a 2-a, rev.)*. București: Herald, pp. 159-160.
36. Otto, R. (1992^a) *Despre numinos [Sacrul. Despre numinos]*. Florești: LINES, pp. 338, 343.
37. Otto, R. (1992^b) *Sacrul [Sacrul. Despre numinos]*. Florești: LINES, pp. 57, 76, 102.
38. *Prajñāpāramitā Sūtra. Sutra despre perfecțiunea înțelepciunii* (2012) București: Herald, pp. 54, 72, 110, 112, 124, 233, 239-240, 252-253, 263, 389.
39. Rinzei G. (2001) *Hsing. Cronica Realizării*. București: Herald, pp. 24, 34, 56-57, 63, 66, 73.
40. Șantideva (2006) *Bodhicaryāvatāra (Intrarea pe Calea Iluminării)*. București: Herald, pp. 107, 134, 186, 193, 201.

41. Simu, O. (2007) *Budismul japonez. Istorie, doctrină și tradiții*. București: Herald, pp. 123, 204-206, 218.
42. Snelling, J. (1997) *Elemente de Budism*. București: RAO International Publishing Company, pp. 139, 176.
43. Suzuki, D. T. (2015) *Introducere în budismul Zen*. Iași: Polirom, pp. 28, 43, 92, 100.
44. Suzuki, S. (2018) *Mintea Zen, mintea începătorului*. București: Herald, pp. 157, 186-187.
45. Thomas, E. J. (2011) *Istoria gândirii buddhiste*. București: Herald, p. 154.
46. Tsongkhapa (1999) *Șase Yoga ale lui Naropa*. București: Herald, pp. 119, 135, 140, 185.
47. Underhill, E. (1996) *Mistica. Studiu despre natura și dezvoltarea conștiinței spirituale a omului*. Cluj-Napoca: Biblioteca Apostrof, p. 119.
48. Underhill, E. (2020) *Despre calea mistică*. București: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, pp. 131, 244, 341.
49. Wald, Henri (1968) *Realitate și limbaj*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 23.
50. Yoka, D. (2009) *Shodoka (Cântecul satori-ului imediat)*. București: Herald, pp. 16, 59, 73.

NUMINOUS DIALOGUE. ADDRESSING THE NUMINOUS AS A PHENOMENOLOGICAL OPENING-TOWARDS-OTHER

Alexandru-Ioan Cînda
PhD, West University of Timișoara

Abstract: The aspect of utterance has been highlighted since the first centuries of Christianity, especially in the theological-philosophical developments of the Church Fathers in the Byzantine area. Since the time of the apostles, the word-λόγος comes to be identified with Christ, highlighting the importance of utterance in the practice of faith. In the beginning the discussion about God was seen as inappropriate (position adopted by Gregory of Nazianzus), but the theological approach on God was preserved. Yet the emergence and development of ascetic Christianity highlighted the internalization of faith and the experiencing of a direct relationship with God. If some of the Fathers (Dionysius the Areopagite, Diadochos of Photiki) maintain a reverence towards God that limits communication to the invocation or study of the scriptures, for Maximus the Confessor the interiority ends up being emphasized as a space for discovering God and dialogue unfolding. This mystery dialogue presupposes an attraction that comes from a vital affinity that unites in an essential way – especially in the form of prayer. If at the beginning the prayer was a request, later, after entering into dialogue with the divinity, the prayer turns into a whisper of mystery. This prayer is one of longing for the presence of the Other, reaching through sublimation at a nuance of whisper-utterance in the form of a murmur defined as the utterance reached in meditation just before the reunion with God. This level of prayer by which the numinous begins to interweave with the profane directs the being towards perfect union (ἑνωσις) as identity in deification (θέωσις). The prayer from the proximity of the sacred will position the being as an opening-towards-Other through utterance which, through identification, will ultimately lead to a silence shared with God – silence which will bring a thrill of mystery into the being.

Keywords: Numinous, utterance, dialogue, mysticism, phenomenology of religion.

1. The word in Orthodox mysticism

Following the stabilization of the missionary intentions of the first centuries through the official recognition of the cult under the emperor Constantine, Christianity experienced both a theological-dogmatic development necessary for an institutional framework, and a socio-ideological niche approach. This approach, segregated somewhat from the insistence of the already dissipated zeal of the first confessors-martyrs, ends up settling in a form of incipient thinking as *mysticism* (although the Church avoided this labelling until quite late – mainly due to fear of sectarian developments).

In all this concentric movement of the first official Christian centuries, which was built as a mechanism against self-wasting under the influence of the world, it was particularly highlighted by the symbolic Christocentrism of the *Word*. This word of fire of the unseen Face from the Old Testament (Deut. 4:12 - See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 198) becomes, through Christianity, a λόγος revealed as being Christ himself – hypostasis of the Godhead (John 1 :1-2 – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 1204).

As the *Christian in world* became a natural in the new free world after the Edict of Milan (313 AD), the theological developments that dogmatically established the new faith also brought into focus the issue of *speaking* – with and about God. If the communication had become a natural given of the relationship with God (either personally through prayer, or communally through the already established liturgical practices), the discussion about God was regarded as even impious (See Grigorie de Nazianz, 2013, p. 37), but keeping the

theological focus *on* God (without a positioning of equality between man and God). In the beginning, God reveals himself through the Holy Spirit working through the Church and based on the scriptures, as later, Christ-The Word of the biblical commandments ends up being the way to receive all Godhead (Maxim Mărturisitorul, 2008^a, p. 232) – even if the written word is a weakening of the dialogue by postponing or cancelling the answer (See Wald, 1983, p. 42), but, above all, by the uncertainty of successive reinterpretations that lack the initial validation of the God then present in the dialogue.

But precisely under these limitations of the ordinary – and under the impulse of the theological developments of the Fathers of the Church –, a part of ascetic Christianity begins to shift its attention more and more to the internalization of faith and the experience of an increasingly direct relationship with God. This inmost communication between God and man on the heights of godhead comes as a result of divine revelation and the potentiality of man to receive it (See Stăniloae, 1993, pp. 6, 25), clearly establishing who is the sender and who the receiver. So, the *discourse* and the *listening* impose themselves as necessary positionings for a fluid relationship with divinity. Thus, this dynamic requires a return to silence as landscape of the Bible (See Neher, 2002^a, p. 17) as reflected in the Old Testament, in which the unspoken human search of God after the Fall – mute and faithful in essence (See Certeau, 1996, p. 202) – it is sometimes met with the Silence from beyond speech (See Neher, 2002^a, p. 26) which volitional and lapidary sometimes intervenes in history.

In this *proper* (Ro. *cuminte*) and *settled* (Ro. *așezat*) framework, through the experiences of the first Egyptian communities of Christian ascetics, a lucid mysticism gradually develops in the Byzantine area (See Praag, 1996, p. 73) which will increasingly direct the believer towards a dialogue with God (at the beginning of invocation-alignment with God's will, and afterwards of emotional connection).

In this travail of searching for existential intimacies, the communication with God is perceived as being fragmented through the duplicity introduced by language (See Certeau, 1996, p. 170), even if everything that *is* presupposes a transcendental presence of the Being (See Șora, 2006, p. 47) that veils all existence. Existence as a spectacle does not remain a discourse about reality (See Wald, 1983, p. 150) through which God brings and maintains conjunctural and ephemeral characters into existence but becomes a travail of searching and rediscovered beings (of the *Being* in potency in act – See Aristotle, 1996, pp. 185, 233).

But this travail will take place within language where, tributary to the limitation of an already interpreted world (See Wald, 1973, p. 126), the believer will have to find a way to break through to a new sense-truth through a correct positioning towards statement (See Heidegger, 1988, p. 143) – not having the possibility of a subsequent constructed response, but being constrained to a spontaneous communication.

2. Utterance and dialogue

The manifest starting point in any communication is *utterance* (Ro. *roștirea*) as acting-out (Ro. *trecere-la-act*) under the audacity to utter. For Judeo-Christians, this is usually done through prayer as a form of addressing-invocation directly to God (Ps. 64:2 - See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 594), at first in the form of thoughts directed to God as the one who knows all thoughts and to whom there is not yet a dialogue-initiating utterance (Ps. 138:1-4 – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 632). If in the Old Testament the communication from God was only done with some people who could later be intermediaries towards the community (beyond the first dialogue with Adam in Heaven, in particular is to mention the dialogue with Abraham in Genesis Chapter 15 – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 24 – and, subsequently, the communication through the prophets – see the example of Isaiah where the man is called to speak: "a voice says «cry» And I say «What shall I cry?»" – Is. 40:6 – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 707), for Christians this

communication was made directly with God in the form of the Holy Spirit, the condition to see God being only that of a pure heart (Mat. 5: 8 – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 1100).

Going beyond scripture, utterance and dialogue were also addressed by the Church Fathers, especially from a position of differentiation from traditional-ritualistic Judaism. Thus, at Dionysius the Areopagite, man preserves his reverence towards God, and although the impossibility of a rational statement or knowledge about the divinity is highlighted (See Dionisie Areopagitul, 1996^b, p. 250), the possibility of knowing God through the Holy Spirit is maintained (1 Cor. 12:8 – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 1304) which draws the believer from the ignorance of over-beingness to an over-beingness knowledge (See Dionisie Areopagitul, 1996^a, p. 135) which puts man face to face with godhead. Also, with St. Gregory of Nazianzus, the possibility of God's call is maintained, the impulse to utter towards God and to one's own construction cannot be stopped (See Grigorie de Nazianz, 2013, pp. 43, 95). On the other hand, much more simplified, at the Diadochos of Photiki, the communication with God is rather a personalization of the addresses from the scriptures, God's words becoming personalized guides for each one (See Diadoh al Foticeii, 2008, p. 440).

Yet the most representative theologian from the Byzantine area who focused on communication with God is St. Maximus the Confessor. For him, God-The Word is the one who "cries from the beginning in the wilderness, namely in the nature of people" (Maxim Mărturisitorul, 2009, p. 195), thus emphasizing the importance of interiority as a space for discovering God and developing dialogue. Maxim also reinterprets the Old Testament prophets as actually being the feeling that guides man (See Maxim Mărturisitorul, 2008^a, p. 197). Moreover, he also brings a philosophical argument on the relation to another being (Maxim Mărturisitorul, 2008^a, p. 202): "Any thought, as it has its basis in a being, as a quality of it, also has its movement directed towards a being." But these thoughts-contemplations only partially reveal the essential word of God (See Maxim Mărturisitorul, 2008^a, p. 210) which nevertheless remains hidden in its fullness (limitation only to the words of God from the scriptures, remaining – like Diadochos of Photiki – only a good practice of soul construction – See Maxim Mărturisitorul, 2009, p. 341). To communicate with this God who is absent in evidence and present in symbol, the intercession of Christ-the Word is necessary (See Maxim Mărturisitorul, 2008^a, pp. 223, 226); if in the dynamics of the Old Testament only God initiates the dialogue with man, starting with the New Testament man addresses himself directly to Christ-God, receiving an answer through the Holy Spirit – both dialogues being carried out on his own initiative and in himself.

These theological approaches will be reflected in later theology and philosophy; for example André Neher who, retracing the path of communication between God and man, identifies in the episode of the exodus from Egypt God's authorization as "to say ME and to interpellate man with YOU" (Neher, 2002^b, p. 89) and to guide the Called-Moses through the desert to meet on Mount Sinai (See Neher, 2002^b, pp. 111-112). But the novelty of the relational dynamic God-man had come through the dialogue with Abraham (Neher, 2002^a, p. 175):

"No man, until (...) [Abram], had questioned God on his own initiative. (...) For the first time, in the biblical story, the renewal of the discourse, the patient obstinacy of the Word, the pertinacity of sustaining the dialogue is no longer the prerogative of God but belong to man."

In this dialogue "of understanding with the other" (Gadamer, 2001, p. 288) which will become a model for subsequent communications, Avram is not only a protocol respondent, but a co-speaker who pushes the dialogue further, inserting himself as a signifier – as the one

who notices and understands the call (See Lăzărescu, 1994, p. 56) addressed to himself and thus *acquires existential meaning*. Talking to God is no longer an utterance without counter-saying in which two silences face each other in dialogue (See Neher, 2002^a, p. 26-28), but a willful and confident orientation towards the other. So, getting out of loneliness involves facing someone else (See Neher, 2002^a, p. 28) – and in this case, it involves not a frond positioning, but an elevation to the equality of communication.

This problematic of the uttered word in the dialogue with the divinity also appears also at Stăniloae who sees in the word an exclusive attribute of the person which is in itself a community of spirit (See Stăniloae, 1993, p. 25) through precisely the necessity of the *other* to receive and – more importantly – *to verbally react back*. Thus, through utterance, the divine Person externalizes itself thus showing a dynamic of God towards man for a meeting of something common between the two (See Stăniloae, 1993, pp. 26, 28); in this shared dynamic, dialogue is no longer a simple movement of messages followed by evaluative judgments, but becomes a dialogue of mystery between two beings through the very affinity of their essences (communication being a mediation of these intimacies – See Steiner, 1983, p. 244). To-let-be-said (*das Sich-gesagt-sein-Lassen*) and to have a speech-towards-someone (*Zu-jemandem-Sprechen*) and an act-of-answering-to-someone (*Auf-jemanden-Antworten*) (See Gadamer, 2001, pp. 513, 517) – even with sometimes a lag between the two – become essential numinous acts by realizing the sacred nature of *someone* (Ro. *cineva*) and *anyone* (Ro. *cuiva*).

This dialogue of mystery involves the *attraction of the other* (from the state-of-concealment – Heidegger, 1988, p. 151) – but not through an act or any request, but through the very *affinity of beingness* (Ro. *afinitate ființială*) that unites them in an essential way. Thus, the interlocutor vitaminized by the other's speech (See Pleșu, 1994, p. 10) not only *leaves-itself-at-disposal* (Ro. *se-lasă-la-dispoziție*) as an opening-toward-the-other (as disposition and disponibility within Being – See Șora, 1990, p. 157), but *leans-towards-the-other* (Ro. *se-înclină-spre-celălalt*). Practically, for both parties, the period before the dialogue is an accumulation of tension – a *counter-propping-of-self* (Ro. *contra-proptire-de-sine*) which will cause a *self-imbalance-towards-the-other* (Ro. *dezechilibrare-de-sine-înspre-celălalt*) later manifested through utterance. The utterance of the two will be counterbalanced by the finality of the dialogue as *one-another-mutual-prop* (Ro. *proptire-reciprocă-unul-pe-altul*).

Since "communication becomes language the moment the dialogue begins" (Wald, 1983, p. 39), then language becomes a *language of being* (Ro. *limbaj ființial*) the moment the mystery dialogue begins. Once uttered, the question belongs to the speaker and positions him on his true path (See Șora, 2006, pp. 34-35) – path of a truth-target to be reached in and through the Other. Precisely this positioning as *being within a Being* allows an equalization of the positions of the participants in the dialogue through "everyone's power-to-be" (Șora, 1990, p. 180). To go beyond the egocentric self of closure towards a *you* and a *we* as an opening of the giving of selfs (See Șora, 1990, pp. 211-212) means for man to discover himself as an *end in himself* (See Kant, 2017, p. 958) and enter into one's own purpose through utterance (See Lăzărescu, 1994, p. 55). If at the beginning it was only a call-interrogation, then it moved to a dialogue of obvious presences, and later to an utterance towards a chiaroscuro presence, but still a personal one: the *utterance-to-the-numinous-as-Self* (Ro. *roșirea-către-numinosul-ca-Sine*).

3. The whisper as rustling of soul

Like any dialogue, the conversation with the God-Being comes to an end – but not to a finality, but to a suspension of mutual addresses. God-the-Other, being now beyond perception – but not presence – and imposing a cessation of the discursive mirroring, returns the believer to the state before the dialogue: that is, to solitude.

Rediscovered to himself, but more meaningful because of the interaction with God, the believer – like Elihu to the wretched Job ("For I am full of words up to my throat, and my inner spirit gives me trouble. (...) I will therefore speak as to relieve myself" – Job 32:18, 20 – *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 556) – ends up feeling again the need to speak to God; utterance which he will make again in the form of prayer. If at first the prayer was fickle, searching, scrutinizing and unsuspecting of its result, after the dialogue with the divinity, the prayer turns into a *mystery whisper of fulfilling nostalgias*.

By focusing prayer on achieving union with the divinity, the Church Fathers rediscover in prayer a mechanism for addressing God, but also for accessing Him; if the word of God becomes working in man (1 Thess. 2:13 – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 1342) as an inner testimony of the Holy Spirit (See Deseille, 1995, p. 56), in turn, the man's word becomes working in God. For Diadochos of Photiki, the method of spiritual work in prayer is that of a sorrow loving God and of a painless suffering (See Diadoh al Foticeii, 2008, p. 430).

Among the theologians who systematically approached the study of prayer, Evagrius Ponticus is the one who redefines prayer – it becoming both a medium for developing the dialogue of the mind with God, and a mechanism through which the mind ascends to divinity (See Evagrie Ponticul, 2008, pp. 98, 102). Once the central role of the mind in prayer is established, it is required that it remain totally passive (See Evagrie Ponticul, 2008, p. 100) – precisely so that through this isolation of the mind (from the outside and from oneself) man can participate in the sacred, thus being able to receive, undistorted, God's message. Saint Maxim the Confessor has the same position regarding prayer, emphasizing both the futility of the mind in relation to the Word, and the necessity of a continuous uphill-prayer (See Maxim the Confessor, 2008^a, pp. 209, 233).

To this setting of the mind for prayer, Dionysius the Areopagite (1996^a, p. 144) adds a purpose: "not to attract a power that is present everywhere and nowhere, but through the remembrances and invocations of God to surrender ourselves to Him and let us unite with Him." We will later find this usefulness of the mind in the Hesychast prayer, where a formula is clearly established to obtain an openness to prayer ("Lord Jesus Christ, have mercy on me!" – The Russian Pilgrim, s.a., p. 14) through the exchange of mutual possessions of the name of the other, the Name of Christ marking itself in man, who thus moves in the name of God (See Evdokimov, 1996, p. 126). The word of the prayer associated with the archetypal image of Christ becomes a *metaphor* – a word-image that strengthens expressiveness by shrouding the meaning in mystery and giving speech the possibility of transforming experiences into thoughts (See Wald, 1968, p. 77; Wald, 1973, p. 83; Wald, 1983, p. 220).

Thus, the new prayer is not one of target searching, but one of finding oneself within the sacred; prayer beyond object and words bringing an awareness of standing face-to-face with God (See Stăniloae, 1993, p. 236). Faith becomes a trust in God who utters (See Deseille, 1995, p. 53) and who, through the Spirit, becomes present in every person (See Lossky, 2000, p. 197).

In this whole process of *seeking-towards-rediscover-of-the-Other* (Ro. *căutare-spre-regăsire-a-Celuilalt*), the believer, who endures the non-appearance of God (absence that yet preserves the certainty of a future speech – See Certeau, 1996, p. 170), manifests itself through a barely heard utterance, like a *rustling* (Ro. *freamăt*) of longing and yearning for the presence of God. For one who has already experienced the numinous, recollection does not bring with it the risk of despair (See Steiner, 1983, p. 55), but the impetus of the hope of a new reunion (the uncertainty of the future being opposed by the certainty of hope as a validating feeling).

Through this *scrutinizing-of-sacred* (Ro. *scrutare-de-sacru*), the believer actually penetrates into the numinous – but not in an outer-palpable numinous space, but in an inner

one. Coming to the awareness of this presence in himself, the believer speaks to God through a "deeply eloquent silence" (Praag, 1996, p. 125) – through an exile from the world towards an unspoken that still escapes utterance (See Certeau, 1996, p. 190).

Positioned between *to want nothing* (actually, an inclusion: *to want a Whole*) and *not to want something* (actually, an exclusion: *to want only That One*), the religious man becomes apt to listen to the mystical discourse (See Certeau, 1996, p. 179); *only-That-One-as-Whole* (Ro. *doar-pe-Acela-ca-Tot*) thus becomes the target of the search-to-rediscover-the-Other.

4. The murmur like a shiver-within-mystery

The search through uttering as a path towards and within the Other, reaches through sublimation a nuance of utter-whisper: *the murmur* (Ro. *murmurul*). If the whispering of the believer brings with it an intimacy of the call towards reunion, the murmur is the state reached in meditation-prayer right before the reunion with God-Christ as the fullness of godhead (Col. 2:9 – *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 1338). In fact, the murmur in the form of *prayer as murmur* becomes speech as a perpetual, inflexible, fluid, and indistinct sound that anticipates the revelation and discovery of the ever-present God (See John 14:9; Matt. 16:17 – *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, pp. 1117, 1226). This revelation as an attunement of the essential frequencies between the individual soul and God brings with it an overlap in the utterance of the two voices by which the word of God envelops the word of the suppliant towards a work of mystery in the believer himself (See Heb. 4:12 – *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 1361).

And the Church Fathers expressed themselves on this dynamic of revelations and findings provoked and framed by the utterance of mystery – utterance which, under mystical interpretation, mirrors the relationship between God and Christ-the Word. As Christ-the Word is "the way, the door, the key, and the kingdom" (Maxim Mărturisitorul, 2008^a, p. 231), the word of the mystery prayer becomes reality in and through itself.

Thus, St. Gregory of Nazianzus reaffirms – like John 1:1 (*Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 1204) – the perfect simultaneity of God's presence alongside Christ-the Word (See Grigorie de Nazianz, 2013, p. 116), which is later reflected in the conviction of the simultaneity of the presence of the word of God alongside the word of the suppliant. Gregory also differentiates the roles of God towards Christ; thus, God the Father is God of the visible part of the Word and Father of His mysterious part (See Grigorie de Nazianz, 2013, p. 135) – likewise the word of prayer is carried in a material form, but also in a form supported by the sublime of the sacred.

The same idea of a level of prayer through which the numinous begins to intertwine with the profane can be found at Evagrius Ponticus who shows a world of angels that reveal secret meanings to the suppliant and the possibility of the suppliant being transfigured into an angel (See Evagrie Ponticul, 2008, pp. 109, 114) – so the high prayer in the form of a joint-utterance becomes a transfiguring power.

And for Diadochos of Photiki, this murmur of prayer that penetrates the mind brings a union of the sacred reality with the profane one by changing the mind which thus becomes able to distinguish transcendent realities (See Diadoh al Foticeii, 2008, p. 416). Maxim the Confessor also has a similar vision on the murmured-prayer as revealing new realities, which, however, already moves the suppliant into the dark reality of the numinous (See Maxim Mărturisitorul, 2008^a, p. 194) – so into a reality of feelings without perceived objects, but which reveal themselves supernaturally through divine light (See Maxim Mărturisitorul, 2008^b, p. 83).

The reality reached through prayer is shown by Dionysius the Areopagite (1996^b, p. 247):

"The pinnacle above knowledge and expression and culmination of reason where the simple, beautiful, absolute and unchanging mysteries of theology are super-luminously veiled in the hidden secret darkness, super-illuminating their super-display in the greatest darkness and filling the sightless minds in an unshown way and unseen by the super-beautiful gleams."

Through the cathartic (Gr. *κάθαρσις*) and enlightening (Gr. *θεωρία*) course of prayer, once this new level of *deification* (Gr. *θέωσις*) is reached, the believer experiences a solitude towards others and towards his feeling, but as a supernatural solitude in which he is in communion with God. This communion in prayer brings with it the contemplative knowledge (Gr. *ἐπίγνωσις*), the fullness (Gr. *πληροφορία*) and the spiritual feeling under divine grace (See Deseille, 1995, pp. 57, 89) which pushes further towards an *ardent prayer* (*Pelerinul rus*, s.a., p. 64).

At this level of prayer – as stated by Stăniloae – the mind left behind the objects and gathered inside itself, waiting for the sight of God that will come through His special grace (See Stăniloae, 1993, pp. 29, 236) – meeting through which the mind penetrates the sacred as a place of inner mystery of divinity (See Stăniloae, 1993, pp. 311-312).

Evdokimov sees this mystical experience arising from prayer as a correct application of phenomenological reduction (Evdokimov, 1996, p. 120):

"The first awakening of consciousness, that is, detachment from the senses, leads to pure understanding, to the purity of *nous*. Then receptivity shifts to the deiform reconstitution of the initial Adamic state."

Like the Church Fathers, Evdokimov also traces the ascent of the mind to divinity through prayer, emphasizing in particular the stage of darkness as an area of approach to divinity that darkens perception in order to illuminate it through perfect union (Gr. *ἐνωσις*) in the form of identity in deification (Gr. *θέωσις*) (See Evdokimov, 1996, pp. 120-122).

This path of mystical identification reaches from the inexpressible to *silence* (See Praag, 1996, p. 38) – a state in which speech is interrupted (See Wald, 1973, p. 18), the identification with the numinous making it superfluous, the finite silence of man identifying itself with the intimately infinite silence of God's Being (See Neher, 2002^a, pp. 18-20).

Looking at prayer as *utterance-near-the-sacred* (Ro. *rostire-în-apropierea-sacruului*), the invocation in prayer becomes a threshold for knowing the Other that causes new beginnings (See Certeau, 1996, p. 173); the successive beginnings being mutual addressing possibilities, will be positioned as *openings-to-utterances* (Ro. *deschideri-spre-rostiri*) which will impose a *space-of-utterances* (Ro. *spațiu-al-rostirilor*) – a space of enunciation as place of the utterance that had no place (See Certeau, 1996, p. 202). If the possession of a state is a consequence of harmony with the Good (See Kant, 2017, p. 956), then then the taking in possession of the space for utterance to the present Other actually becomes a *reception* of a *gifted*; the *numinous-as-given* (Ro. *numinosul-ca-dat*) of the omnipresence of the Being then becoming *numinous-as-gifted* (En. *numinos-ca-dăruit*).

This space-of-utterances as *stretching* (Ro. *întindere*) is at the same time an *inclusion* (Ro. *cuprindere*) in which there is a freedom of utterance as a free place, but also an *enlarging* (Ro. *lărgime*) that exists not by self-imposition of pushing the proximal space, but by drawing the limits by the outside of the space of utterances – that is, by the *space-of-silences* (Ro. *spațiul-al-tăcerilor*).

Drawing a parallel with Michel de Certeau's definition of the soul as "a 'murmur' that lacks its own space" (Certeau, 1996, p. 202), the utterance at the meeting of the divine becomes a murmur – but not as a shade of whisper, but as a way to silence; not as a refusal to

articulate the sounds, but as an astonishment in silence ("on that day you will not ask Me anything" - John 16:23 – *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, pp. 1229). As Lossky (2000, p. 237) states, "this 'wonder', 'astonishment', 'rapture', of the mind in a state of 'silence' or 'quietness' (*ἡσυχία*) is sometimes called ecstasy (*ἔκστασις*), for man comes out of his being".

This exit from oneself means a passage into the space of shared silences by identification – a passage that closes the space of utterances, all that remains after the amazement beyond utterance-murmur being a *shiver-within-mystery* (Ro. *fior-întru-taină*) as an unspoken persistence of God's presence.

BIBLIOGRAPHY

1. Aristotel (1996) *Metafizica*. București: Editura IRI, pp. 185, 233.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură* (2006) București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, pp. 24, 198, 556, 594, 632, 707, 1100, 1117, 1126, 1204, 1229, 1304, 1338, 1342, 1361.
3. Certeau, M. (1996) *Fabula mistică. Secolele XVI-XVII*. Iași: POLIROM, pp. 170, 173, 179, 190, 202.
4. Deseille, P. (1995) *Nostalgia Ortodoxiei*. București: Editura Anastasia, pp. 53, 56-57, 89.
5. Diadoh al Foticeii (2008) *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească, împărțit în 100 de capete [Filocalia I]*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, pp. 416, 430, 440.
6. Dionisie Areopagitul, S. (1996^a) *Numirile dumnezeiești [Opere complete]*. București: Editura Paideia, pp. 135, 144.
7. Dionisie Areopagitul, S. (1996^b) *Teologia mistică [Opere complete]*. București: Editura Paideia, pp. 247, 250.
8. Evagrie Ponticul (2008) *Cuvânt despre rugăciune, împărțit în 153 de capete [Filocalia I]*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, pp. 98, 100, 102, 109, 114.
9. Evdokimov, P. (1996) *Ortodoxia*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, pp. 120-122, 126.
10. Gadamer, H.-G. (2001) *Adevăr și Metodă*. București: Teora, pp. 288, 513, 517.
11. Grigorie de Nazianz, S. (2013) *Cuvântări teologice (Cinci cuvântări despre Dumnezeu)*. București: Herald, pp. 37, 43, 95, 116, 135.
12. Heidegger, M. (1988) *Despre esența adevărului [Repere pe drumul gândirii]*. București: Editura Politică, pp. 143, 151.
13. Kant, I. (2017) *Critica rațiunii practice [Critica rațiunii pure; Critica rațiunii practice; Critica facultății de judecare]*. București: Editura Fundației Naționale, pp. 956, 958.
14. Lăzărescu, M. (1994) *Eseu despre ființele intermediare. Schiță pentru o fenomenologie a logosului*. Timișoara: Editura de Vest, pp. 55-56.
15. Lossky, V. (2000) *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*. București: ANASTASIA, pp. 197, 237.
16. Maxim Mărturisitorul, S. (2008^a) *Cele 200 de capete despre cunoștința de Dumnezeu și economia întrupării Fiului lui Dumnezeu [Filocalia II]*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, pp. 194, 197, 202, 209-210, 223, 226, 231-233.

17. Maxim Mărturisitorul, S. (2008^b) *Cele 400 de capete despre dragoste [Filocalia II]*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, p. 83.
18. Maxim Mărturisitorul, S. (2009) *Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca scriptură. Răspunsuri către Talasie [Filocalia III]*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, pp. 195, 341.
19. Neher, A. (2002^a) *Exilul cuvântului. De la tăcerea biblică la tăcerea de la Auschwitz*. București: Editura Hasefer, pp. 17-20, 26-28, 175.
20. Neher, A. (2002^b) *Moise și vocația iudaică*. București: Editura Hasefer, pp. 89, 111-112.
21. *Pelerinul rus* (s.a.) Galați: Editura Egumenița, pp. 14, 64.
22. Pleșu, A. (1994) *Limba păsărilor*. București: Humanitas, p. 10.
23. Praag, H. (1996) *Cele opt porți ale Misticii*. București: SAECULUM I. O., pp. 38, 73, 125.
24. Stăniloae, D. (1993) *Ascetica și mistică creștină sau teologia vieții spirituale*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, pp. 6, 25-26, 28-29, 236, 311-312.
25. Steiner, G. (1983) *După Babel*. București: Editura Univers, pp. 55, 244.
26. Șora, M. (1990) *Eu & tu & el & ea... sau Dialogul Generalizat*. București: Editura Cartea românească, pp. 157, 180, 211-212.
27. Șora, M. (2006) *Despre dialogul interior. Fragment dintr-o Antropologie (ed. a 2-a)*. București: Humanitas, pp. 34-35, 47.
28. Wald, H. (1968) *Realitate și limbaj*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, pp. 77.
29. Wald, H. (1973) *Limbaj și valoare*. București: Editura enciclopedică română, pp. 18, 83, 126.
30. Wald, H. (1983) *Ideea vine vorbind*. București: Cartea românească, pp. 39, 42, 150, 220.

SOME DISCREPANCIES BETWEEN PHILOSOPHY AS THE WISDOM OF LOVE, ACCORDING TO EMMANUEL LEVINAS, AND SOCIETY AS A WHOLE

Corina Tonita
PhD, C. J. R. A. E. Dolj

Abstract: The philosophy on which the title of my work is centered has in mind an overturning of the established definition of Greek thought of the concept of philosophy as "love of wisdom" in the wisdom of love which presupposes love in a wise way and not it is only a nuance of definition, but it has practical connotations, in the sense that, as we know from other philosophers, the love of wisdom can also assume an individualistic side (some philosophers being solitary), but it has nothing to do with the other and with the good, while the wisdom of love is thought, according to the French philosopher, both in the relationship with the other and with the concept of good, the vocation of philosophers should lean more towards holiness, than towards professorial knowledge, for example, holiness which is not possible in the absence of the other. In Levinas's vision, we work in an ethical field, in which our relationship with the other is based on this affection or sensitization charged with love, in which good is produced, which is the meaning of philosophy according to Emmanuel Levinas. Well, we all know that here society is collapsing in the sense that the good that Levinas talks about or the Idea of the Supreme Good from Plato, becomes a doctrine generally practiced in the current society in Romania, for example, by the neo-Protestant Christian cults more. Therefore, the discrepancy that appears between the philosophy of Emmanuel Levinas and our society, is that the idea of the other is not like a concept that assumes this other as a selfish interest, a stranger, for example, but appears to us as an envoy of the Transcendence, as an altruistic interest, as for us or we have to recognize that the current society can be defined as an amalgam of predominant selfish interests, in this case, when we relate our own good to the good of the other, in a competition for example.

In the present paper I present some discrepancies between the ethical field of the French philosopher Emmanuel Levinas and society as a whole.

Keywords: philosophy, society, wisdom, the other, the good.

1. Păstrând câmpul de referință al ideii de mai sus, trimisul Transcendentei trebuie acceptat ca pe ceva ce se produce în mod natural, pe care nu îl putem modifica noi, sarcina noastră este doar să-l acceptăm și iubim ca pe noi înșine, dar încă o dată putem spune că societatea nu doar actuală, ci din toate timpurile a îmbrăcat o aliură egoistă, nu altruistă în raport cu celălalt, bineînțeles, cu excepțiile ce contravin regulilor, ca în exemplul de mai sus, vizând cultele neoprotestante din țara noastră. Pentru ca să am o oarecare continuitate a ideii, voi aminti de lucrarea lui Emmanuel Levinas apărută în 1982, intitulată „Când Dumnezeu devine idee” care redă de fapt pericolul conceptualizării lui Dumnezeu, adică închiderea Lui într-un concept, așa cum se dorește a fi gândit de către filosofia occidentală.

2. O altă discrepanță care apare între societate și filosofia lui Emmanuel Levinas în general, al ideii de fraternitate în particular, așa cum este redată de filosoful reflexiv francez, anume, suntem frați pentru că avem un tata comun, Dumnezeu, este aceea că în societate ideea de înfrățire nu are o conotație general valabilă ca fiind spirituală, ci una, mai mult ca grad de rudenie sau de promovare a drepturilor omului după ideea egalitate -fraternitate-libertate, de exemplu.

3. Ideea de fraternitate apare ca un dat al Divinității, după Levinas, orice credință, orice religie am avea în societate, ea nu trebuie să îmbrace mai multe structuri originale, ci una singură, avându-l pe Dumnezeu ca tată, apărând ca un apriorism etic. Realitatea cotidiană, în special când vine vorba printre altele și de tare biologice, cazuri patologice, exemplificând aici

relația de fraternitate Cain-Abel este grăitoare cu referință la discrepanțele din lucrarea de fata.Desigur ,relația de fraternitate Cain-Abel este poate un exemplu dus către extreme ,însă este concludent pentru ceea ce se întâmplă în societate,după celebra zicală:”Îți cunoști partenerul la divorț ,prieteni la necaz și frații la moștenire”.

4.În continuarea ariei de discuție care se învârtă în jurul ideii de fraternitate atât din punctul de vedere al filosofului francez ,cât și din punctul de vedere al realității cotidiene, voi corela acest concept de fraternitate cu ideea responsabilității etice pentru Celălalt,așa cum apare ea în filosofia lui Levinas.

5.Pentru a mă face mai bine înțeleasă voi amintii de un alt concept al lui Emmanuel Levinas ,anume ,cel de barbarie, pe care Levinas îl explica prin faptul că rațiunea încearcă să aducă o explicație la ceea ce înseamnă violenta și actele de violenta,de exemplu.Orice justificare adusa violentei sau morții celui alt este o gândire barbara,în viziunea sa,ori numai dacă ne gândim la sistemul comunist putem vorbi de o rațiune genocidară în societate,de sisteme gândite de distrugere în masa ca și în spațiul totalitarist -nazist.Intre responsabilitatea etică ,care este de fapt o responsabilitate nesfârșită fata de celălalt și ideea de barbarie atât după filosoful francez ,cât și după cum ne apare în societate(comunista,totalitarist nazistă,de exemplu) exista alta discrepanță foarte mare care poate îmbraca o dublă factură :prima factură ar fi aceea că responsabilitatea etică față de celălalt în societate ,așa cum este înțeleasă de Levinas,poate funcționa în cadrul familiei de exemplu în relația părinți- copii și viceversa ,sau alte relații de rudenie din cadrul familiei ,dar păstrând modul general de raportare ,nu cel individual ,cu excepțiile care contravin regulii,și cea de-a doua factură ar fi aceea că responsabilitatea etică față de celălalt așa cum este înțeleasă de Levinas ar funcționa în societate doar în interiorul practicării dogmei creștine ,pe scala restrânsă ,de exemplu ,în tara noastră,în ceea ce numim cultele creștine neoprotestante,așa cum am amintit mai sus,însă trebuie precizat faptul că și aici funcționează modul general de raportare,cu excepțiile de rigoare.

6.În continuarea ideilor ,voi aminti o alta discrepanță între un concept filosofic levinasian și anume cel de “mesianitatea eului”și punerea acestui concept în practică în societate. Mesianitatea eului,de care vorbește Levinas implică o responsabilitate mântuitoare a noastră pentru celălalt,prin aceasta responsabilitate mântuitoare înțelegând faptul că noi îl putem mântui pe celălalt prin modul în care ar trebui să punem în practică ideea responsabilității nesfârșite față de celălalt,ori se știe bine că în dogma creștină acest tip de mântuire a fost posibil doar prin întruparea lui Hristos în lumea noastră și a jertfei sale de pe Golgota. Ori dacă la Emmanuel Levinas responsabilitatea față de celălalt apare ca o captivitate a acestei responsabilități față de celălalt ,în societate ,captivitatea aceasta poate lua forma datoriei fata de celălalt,cu alte cuvinte,sunt dator să îmi asum responsabilitatea ,de exemplu,față de copiii mei sau față de părinții mei,dar această viziune implică ideea de liber arbitru ,nu de captivitate .La Levinas ,cu alte cuvinte “nu ne putem spala pe mâini”de suferința celui alt,doar pentru că noi nu l-am provocat aceea suferință.Pentru că mai sus am amintit de ideea liberului arbitru ,aș aminti și de faptul că această idee pusă în legătură cu responsabilitatea noastră față de celălalt se poate materializa în acțiunile caritabile ,de voluntariat ,acele acțiuni practice de unele fundații,ong-uri cu aplecare spre pătură vulnerabilă în cadrul societății,dar implicând liberul arbitru ,nu captivitatea sau ideea de “ostatic”în cadrul responsabilității etice față de celălalt, după Levinas.

7. O altă discrepanță care apare în gândirea filosofului francez Levinas și societate este și conceptul de “întâlnire cu celălalt”care ne apare ca fiind o întâlnire neîntâmplătoare ,nu este o pură coincidență faptul că ne-am întâlnit cu celălalt, celălalt îmi este dat în grijă ca și responsabilitate etică care nu implică liberul arbitru ,ci este o grijă care de fapt implică acea captivitate amintită mai sus.În societate,nu așa stau lucrurile ,întâlnirile noastre cu celălalt

apar ca fiind mai mult întâmplătoare, fără ceva prestabilit ,care exclud grija amintită, o grija care la Levinas, vine la pachet cu nonindiferența față de celălalt.

8. În societate ,lucrurile stau cu totul altfel :nonindiferența față de celălalt își are mai mult rostul în cazul implicării empatiei, a compasiunii față de celălalt, dar și empatia și compasiunea față de celălalt se produce doar în cazul anumitor persoane mai vulnerabile la suferință ,nu în cazul tuturor persoanelor. După Levinas, indiferența apare ca o rată a întâlnirii cu ceilalți, și deci, exclude cele amintite mai sus ,ori în societate este de ajuns că oamenii buni să nu facă ceea ce trebuie pentru ca răul să triumfe ,deci ,cu alte cuvinte să fie indiferenți. În ordinea discrepantelor care apar între conceptele filosofului francez și societate, putem aminti și conceptul de altesitate care apare ca o percepere a celui alt ca pe o altă ,în societate trebuie să recunoaștem că pe celălalt îl percepem în competiție, asemenea dictonului “Homo homini lupus est”, nu ca pe ceva superior nouă ,ca în cazul alteței levinesciene.

9. În relația noastră cu celălalt se produce în concepția lui Emmanuel Levinas, o curbare a spațiului intersubiectiv ,în sensul că celălalt îmi este superior mie ,ori în societate această curbare a spațiului intersubiectiv este inversă ,eu îs sunt superior celui alt pentru că pun persoana mea pe un loc prim în raport cu celălalt. Este ,în fapt, un concept preluat din fizica relativistă și transpus în câmpul de gândire etic. În aceasta transpunere ,paradoxal, celălalt apare ca fiind vulnerabil ,deci responsabilitatea mea este să am grijă să nu îmi se întâmple ceva rău fiind o ființă vulnerabilă acest celălalt ,în societate am grijă numai dacă eu la rândul meu sunt vulnerabil în fața răului produs celui alt. Apare aici și conceptul de slujire al celui alt care în societate îl întâlnim preponderent în dogma creștină, Hristos ne îndeamnă să slujim celorlalți ,să-I iubim ca pe noi înșine ,conceptul de slujire în dogma creștină pune persoana mea pe loc secund în raport cu celălalt ,deci iată aici ,nu o discrepantă ,ci o coincidență de idei a dogmei creștine cu conceptul levinescian de slujire. Discrepanțele ar putea continua ,însă ideea generală ,care străbate ca un „fir roșu” materialul de față este aceea că între definiția filosofiei așa cum o propune Emmanuel Levinas și societate este că înțelepciunea iubirii nu își găsește validarea în societate ,în societate putem vorbi poate de filosofie ca iubire de înțelepciune în sensul că oricine poate iubi înțelepciunea ,și poate fi implicit și filosof, dar nu oricine poate avea o înțelepciune a iubirii ,în sensul înțeles de filosof francez și explicitat la începutul lucrării de față.

Concluzii

Există, după părerea mea, un nonsens în ceea ce privește aspectul comparativ între relațiile sociologice așa cum ne apar ele în societate și concepția filosofică a lui Emmanuel Levinas despre acestea ,în sensul că sociologic vorbind societatea umană, comportamentele care există la nivel social, modul în care sunt structurate organizațiile, cele mai comune comportamente umane, precum și structurile sociale și de grup care există, nu au în centru că idee fundamentală pe celălalt ,ori concepția filosofică a lui Emmanuel Levinas are în centrul sau relația Identitate _Alteritate care până la urmă se identifică (că sfera și gen). Dacă sociologia are în ansamblul ei tendința de a studia particularități individuale ,filosofia lui Emmanuel Levinas merge dincolo de identitate ,punând semnul egalității între ea și Alteritate. Comportamentele sociale, din punct de vedere sociologic, pot fi studiate sub aspectul asemănarilor și deosebiriilor dintre ele, ori nu așa stau lucrurile în filosofia lui Emmanuel Levinas în care pot fi și eu și celălalt, deci fără asemări și deosebiri . În diferite forme, distincția fundamentală, pe care individul o face , spontan sau conștient , între „Eu” și „celălalt”, pentru că fiecare individ, fiecare membru al societății, este, deopotrivă în fiecare moment al existenței sale, și „eu” și „celălalt”. ”Eu” sunt „eu” pentru mine și „celălalt” pentru fiecare individ, fiecare membru al societății, este ,deopotrivă ,în fiecare moment al existenței sale și „eu” și „celălalt” . Dacă fiecare membru al societății este de o potrivă și eu și celălalt ,în momente diferite ale existenței ,consider că nu mai putem vorbi de aspecte individuale

analizate din punct de vedere sociologic . Echilibru între dorințele individuale și sentimentul necesității sociale este capabil să varieze într-un sens sau altul.În diferite forme ,aceasta distincție primordială pe care individul o face ,spontan sau conștient,între „Eu”(sine)și „celălalt”(ceilalți, adică societatea)a fost surprinsă de multă vreme de gânditori. Bunăoară, Jean-Paul Sartre , referindu-se la fericire, spunea că „infernul sunt ceilalți”, iar Paul Valery ,reflectând asupra finitudinii condiției umane , spunea totuși că „moartea este ceva care nu se întâmplă decât altora”. Dincolo de înțelesurile metaforice ale acestor aforisme ale celor doi oameni de spirit francezi amintiți aici, observăm relația originală dintre „eu” și „celălalt „pentru că fiecare individ ,fiecare membru al societății este, deopotrivă, în fiecare clipa a existenței sale, și „eu „și „celălalt”. Eu sunt „eu” pentru mine și „celălalt”pentru oricare alt membru al colectivității umane din care fac parte și rolurile se schimbă dacă ne gândim că „celălalt”este „eu”pentru el și „eu”sunt „celălalt”pentru el. Bergson concepea și el o trecere de la „Eul psihologic”(adică Eul social)la „Eul metafizic”(adică Eul profund,identificat cu experiența duratei).În general,”Eul „este principiul oricărei meditații , ceea ce înseamnă că adevărurile se raportează la noi , dar că numărul adevărilor pe care noi le putem descoperi este raportarea la deschiderea , la formarea și la bogăția „Eului „nostru. Cum îl putem cunoaște pe celălalt?(conform filosofiei lui Emmanuel Levinas). Prin transfer, pe care îl putem numi și proiecție și analogie, adică ne punem în locul persoanei respective și proiectăm în ea ce am resimțit în locul ei. Aceasta atitudine excentrică duce, în cele mai multe cazuri, la interpretări greșite: semenul este altul decât mine și poate resimți lucrurile în mod diferit(că în interpretarea sociologică). Deschiderea către semen trebuie să fie, mai degrabă, o disponibilitate la ceea ce este el, în calitate de celălalt,concepție ce separa cele două domenii (al filosofiei lui Levinas și sociologiei în general,al societății ,în particular)indiscutabil.

BIBLIOGRAPHY

- 1.Levinas, Emmanuel, *Între noi. Încercare de a-l gândi pe celălalt*, trad. Ion Petru Deac, Editura All, București, 2000, Emmanuel Levinas, *Totalitate și infinit: Eseu despre exterioritate*, Iași, Polirom, 1999
- 2.Levinas, Emmanuel, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, trad. Cristian Ciocan, Miruna Tătaru-Cazaban și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Humanitas, București, 2006, 372 p.,
- 3.Levinas, Emmanuel, *Când Dumnezeu devine idee*, Pandora, Târgoviste, 2001, 274 p.
4. Otovescu, Dumitru, (2004), *Sociologie generală*, Editura Beladi, Craiova.
- 5.Otovescu D.(2010), *Tratat de sociologie generală*, Craiova, Editura Beladi
- 6.Păun, Emil,(1999), *Școala – o abordare sociopedagogică*, Ed. Polirom, Iași

THE DIVINE ATTRIBUTES IN THE WORK OF FATHER GHELASIE GHEORGHE FROM FRĂSINEI V. 6, 8, 9, 10

Sorin Benescu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The present research highlights new divine attributes that belong either to the Being - the Image or to the Trinitarian Persons: paternity - for the Father, filiation, continuous incarnation, human form - for the Son, movement - for the Holy Spirit. New concepts proposed:

- *essential attributes / essential capabilities*
- *Trifiinitality – being within Being*
- *Incarnation - attribute specific to the Son, which does not exist in other Persons*
- *The perpetual reincarnation of the words of the Logos into the created being*
- *The existence of motion within Being*

Keywords: Holy, Trinity, Dogma, Attribute, Son, Father, Holy Spirit, Divine, Person, Essence, Filiation.

1. Introducere

Părintele Ghelasie pornește, ca orice teolog creștin, de la Revelație și de la scrierile Sf. Părinți, pentru a-și construi sistemul teologico-filosofic. Pentru el, creștinismul vine cu descoperirea a ceea ce este Ființa în Sine, dincolo de gândire, dar vizibilă cu ochii ființiali sufletești, despre Care în filosofie nu se poate spune nimic, deoarece gândirea filosofică nu poate concepe ce este Ființa absolută în Sine. Părintele afirmă că Ființa în Sine este Ființa Chip, Treime de Persoane-Chip, Triființialitatea în Sine, nu ca Treime funcțională din afara Ființei, ci ca esență, ca natură a Ființei însăși. Într-o filosofie creștină pură, prima categorie este, după Părintele Ghelasie, Chipul. Chipul este originea Ființei, nu invers. El este ontologicul, substratul Ființei, el este în sine ființial. Chipul în Sine este taina Ființei, este esența Persoanei, Care există doar datorită Chipului (în sine). Chipul se constituie astfel ca element de noutate adus în teologia ortodoxă de Părintele Ghelasie. Noi privim Chipul ca pe un atribut al Ființei și acesta este elementul de noutate pe care noi îl aducem în lucrarea de față. Chipul este model ființial în sine, iar Persoana este Chip ființial în mod propriu. Astfel, Sf. Treime este Chip ființial în Sine, în trei moduri proprii de Chip, care Chip este deoființa Treimii. Persoanele sunt Chip unic în trei moduri personale¹. Persoana este, astfel, o descoperire a modului de Chip lăuntric. Teologia pornește de la categorii de revelație, nu de la categorii de gândire: Treimea de Persoane Chip, Ființa în Sine Chip, Triființialitatea în Sine – Dumnezeu tatăl, Dumnezeu Fiul, Dumnezeu Sf. Duh, Ființa în Sine, divină, urmată de Harul-energiile necreate. Baza cunoașterii creștine nu este gândirea despre Dumnezeu. ci limbajul revelat. În creștinism, limbajul este superior gândirii, el este origine și arhetipul arhetipurilor de gândire, deoarece Ființa este, în Sine, Limbaj, superior gândirii, aceasta fiind Har energie de limbaj ființial. În felul acesta, apofatismul mistic creștin se deosebește de apofatismul filosofic, deoarece gândirea este întinderea în exteriorul Ființei a Limbajului ființial, Ființa fiind Chipul în Sine, nu ceva fără de chip și care are Limbaj, fără de care ar fi închidere, Monadă închisă în Ea însăși. Ființa creștină este esență în deschidere. Acest atribut al deschiderii este foarte important și subliniat cu insistență în teologia ghelasiană. La

¹ Ghelasie, Gheorghe, *Dialog în Absolut-4*, (București, Editura Platytera, 2007), 178-184.

Ghelasie, Aprioricul în sine este Conștiința-Limbajul, altfel s-ar cădea în materialism, unde conștiința este un produs al gândirii, un produs al devenirii.

Noutatea principală adusă, după părerea noastră, de Părintele Ghelasie, constă în originea energiilor divine. Acestea provin din mișcarea Ființei și se înrudesesc cu Ființa, nu substanțial, ci informatic². Ele provin din viul mișcării de Spirit. Mișcările Ființei constituie un element de noutate subliniat pregnant în opera Părintelui Ghelasie, specific creștinismului. Aceste mișcări ființiale au caracter de taină. Părintele Ghelasie face distincție între mișcările Ființei și manifestările Ei. Mișcările Treimii Dumnezeiești sunt modele arhetipale ale oricăror alte mișcări din creație. Transcendentul creștin este Treime, nu singularitate spirituală sau sine unipersonal, ceea ce face posibilă mișcarea transcendentală. Această mișcare este simbolizată cabalistic prin mișcările primelor trei sefiroturi Kether-Tatăl-Totalitatea deplină-Perfectul absolut, Care se mișcă deodată în două moduri: naștere în și prin Hochmah-Fiul și purcedere-ieșire în și din Binah-Duhul, mișcare fără consum de energie, ci cu producere de energie. Sf. Duh este Mișcarea în Sine, Care iese-purcede din chipul Tatălui – Odihna. Fiul-Repausul se naște-transpune tot din Tatăl și se întoarce prin Mișcare-Sf. Duh în Originea-Tatăl-Baza-Odihna-Totalitatea. Observăm un perpetuum mobile transcendental, o mișcare oarecum circulară în interiorul divinității³. Noi privim mișcarea ca pe un atribut al Ființei și acesta este un element de noutate adus în lucrarea de față, dar un atribut intern Ființei, conform cu teologia ghelasiană.

În sens strict, în teologia Părintelui Ghelasie, atributul nu are ce căuta în Fire, în Sine, fiind un produs energetic ale mișcării firii⁴. Noi lărgim noțiunea de atribut și o aplicăm la Persoanele Treimice, interioare Ființei. Astfel, attributele Persoanelor devin interioare Ființei și am putea să le numim arhe-atribute sau arhetipurile atributelor în sens clasic. De fapt, attributele specifice Persoanelor Treimice se mișcă în afara Ființei și devin attribute clasice în mișcare, așa-numitele lucrări divine sau energii necreate asumate de Persoana Sf. Duh și experiate ca Lumină.

2. Atributele divine în cartea *Mistagogia icoanei* – volumul 6

În acest volum, se face introducerea unui nou atribut divin: paternitatea. Esența Dumnezeirii este Însăși paternitatea în sine. Tatăl naște Dumnezeirea, El este paternitatea-esență Dumnezeiască. În Dumnezeire există, susține părintele, doar paternitate absolută⁵. Acest atribut este intraființial și aparține prin excelență Tatălui. El este Arhe-Persoana de paternitate. În creație, Cel Care dezvăluie acest atribut este Fiul. Astfel, creștinismul este revelația acestui atribut al paternității absolute. O altă categorie mistică introdusă este noțiunea de teo-persoană, definită ca originea chipului de distincții tri-personale ale Ființei, o predistinție. Această predistinție este puntea dintre esența divină impersonală și distincțiile-Persoanele. Fără această legătură, se cade în impersonalism. Teo-persoana este originalul ființial, ea este paternitatea ca și arhe-chip de Persoană⁶. Treimea creștină ortodoxă este intraființialitate, spre deosebire de celelalte concepte despre Treime, care sunt în exteriorul Ființei. În revelația creștină este inadmisibil ca Treimea să fie în afara Ființei, esența nu are voie să fie dincolo de Persoană. Se face astfel o supra-distincție, între Ipostasul de distincție Tatăl și Arhe-chipul de paternitate Tatăl. Dacă esența divină este deja un Arhe-chip în Sine de Persoană, atunci chipul de persoană nu mai este derivație și se elimină golul dintre impersonal și personal. Astfel, Tatăl este întâi Suprachip al Supraesenței de personalitate și abia apoi Chip al Treimii. Atributele Dumnezeirii în Sine, Triființialitatea, sunt: arhe-chipul – teo-chipul, arhe-firea – teo-natura, arhe-persoana – teo-persoana, urmate de supraconținutul –

² Ghelasie, *Dialog în Absolut-4*, 14.

³ Ghelasie, Gheorghe, *Memoriile unui isihast-1*, (București, Editura Platytera, 2006), 51-52.

⁴ Ghelasie, *Memoriile unui isihast-1*, 23.

⁵ Ghelasie, Gheorghe, *Mistagogia icoanei-6*, (București, Editura Platytera, 2010), 49.

⁶ Ghelasie, *Mistagogia icoanei-6*, 20.

dumnezeirea, firea – personalitatea, conținutul – paternitatea, urmate de supraoriginea – neînceputul - esența, originea - ființa - natura, originalul - ființialitatea - predistinția, sau: teo-chip – divinitate, teo-fire – personalitate, teo-substanță – paternitate, sau: esență – Dumnezeu – totalitate, natură – Ființă – unitate, predistinție – ființialitate – întreg.

Ființa nu este un neant impersonal, ci are esență supraesențială, și aceasta este Teo-chipul, Care are la rândul lui conținut propriu, Teo-Persoana ca pre-distinție, Arhe-Persoana Persoanei⁷. Esența este, în teologia ghełasiană, deja triființială în Sine ca Teo-chip. Duumezeirea este întâi în predistinția paternității Pre-Persoanei Tatăl. Datorită acestei Pre-Persoane Arhe-Chipale, se poate vorbi despre distinția de Persoane Treimice divine. Esența are, astfel, o supra-esență de Chip. Propriu-zis, esența cu natura și distințiile treimice este de fapt această Supra-esență-chip, Triființialitate-chip. În limbajul nostru, acestea sunt *attribute* intra-ființiale, pentru că definesc și explicitează esența. Cele două attribute noi importante introduse în acest volum sunt deci Teo-Chipul / paternitatea și Teo-Persoana ca Arhe-chip al Treimii de ipostasuri. Un alt element de noutate ce apare în acest volum este Actul intraființial, imposibil filosofic, dar posibil în teologia ghełasiană, datorită Triființialității. Aceste acte-distinții-attribute intraființiale fac posibile attributele-calitățile exterioare Ființei. Persoana este o categorie ființială de bază, care are desfășurare Eul de personalitate. Între Persoană și desfășurarea Ei este activul ființial⁸.

Părintele Ghełasie pune Chipul înaintea Ființei, pentru a da posibilitatea Ființei, Care este unică, să fie și Treime Unică. Chipul este astfel, Pre-Ființa Ființei, rezolvându-se astfel problema Ființei Ființei. Unicitatea Ființei este datorată unicității absolute a Chipului Ființial, prin Care Ființa poate fi Treimică, fără să Își piardă unicitatea. Vorbim deci despre deochipul deoființei. Originea Treimii ființiale este în Chipul Ființei, nu în Ființă, altfel Treimea nu se poate înțelege. Chipul ființial este triființialitate, pre-Treime, El este Taina Ființei, Taina Treimii⁹. Acest Chip ființial este un pre-atribut al Tatălui, Ce este deodată Chip-Ființă-Ipostas, de unde se deduce triființialitatea Chipului de Tată. Tatăl este Chipul Ființial Însuși și invers, Chipul Ființial este Tatăl Însuși. Potența Triființială este atributul primar al Chipului, deoarece Chipul este Chip în virtutea faptului că are în Sine potența de a naște Existența-Fiul și de a purcede Ființa-Duhul, triființialitate neamestecată, nedespărțită. Chipul are în sine Ființa și Ipostasul, Ipostasul are în sine Chipul și Ființa, iar Ființa are în sine Ipostasul și Chipul. Altfel spus, Tatăl este triființial pentru că are în Sine deja pe Duhul și pe Fiul, Fiul are în Sine pe Duhul și pe Tatăl, iar Duhul are în Sine pe Fiul și pe Tatăl. Chipul ființial este dincolo de Har-Energii necreate. Chipul Tatălui Dumnezeu este un concept de integralitate simultană atât a Chipului, cât și a Ființei și are capacitatea să fie deschis în Sine. Chipul este suport și esență atât a Persoanei, cât și a Firii. Chipul naște Firea și este Supra-Conștiința Conștiinței. Dumnezeu este Chip de Sine Însuși. Attribute ale Ființei sunt, de asemenea: Viul, Viața, Existența, Viul în Sine. Atributul Chipului este triființialitatea: Supraforma, Conținutul și Forma, cu relațiile: Chipul naște Conținutul și purcede Forma și are în Sine, atât interiorul-esența, cât și exteriorul-Forma. Triființialitatea este în același timp atributul Persoanei și exprimă perfecțiunea și unitatea deodată și simultan, totalitatea absolută. Chipul asigură supraunitatea și perfecțiunea. El are ca atribut Icoana și Viul, ultimul derivând din Triființialitatea Chipului în Sine. Dar și invers, datorită atributului Viu, se deduce Triființialitatea. Viața Ființei implică Acte ființiale și Acte energetice-Harice. Ființa creștină este astfel deosebită de Ființa platonice, Care nu are Chip în Sine, ci este fără de chip. Ființa creștină are Persoane Ființiale, are mișcare în Sine, ființială, supra-mișcare – Duhul - și în afară de Sine – Har/energie. Viul este atributul intern al Persoanei, iar energiile sunt atributul

⁷ Ghełasie, *Mistagogia icoanei-6*, 30-31.

⁸ Ghełasie, *Mistagogia icoanei-6*, 37.

⁹ Ghełasie, *Mistagogia icoanei-6*, 222-223.

Ei extern¹⁰. Părintele Ghelasie deosebește Viul Ființial de Viul Energetic, adică atributul intern ființial de cel Haric; ambele sunt atribute ale Ființei, dar cel ființial, numit și Supra-viu, este cauză al celui extern, ca pre-atribut sau arhe-atribut/supra-atribut, origine a celui energetic, suport și model al lui, care este de data aceasta în mișcare ca lucrare divină, asumată de Duhul ca Persoană. Supra-viul ființial divin treimic este atributul fundamental al Dumnezeuului creștin.

3. Atributele divine în cartea *Taina filiației* – volumul 8

În volumul al 8-lea, Părintele Ghelasie se concentrează pe atributele specifice Fiului și dă mărturie despre atributul Fiului ca și capacitate a Lui de a coborî în creație. El este cuvântarea ființială a Dumnezeirii în Sine Însăși. Coborârea/întruparea/încarnarea este atributul specific Fiului, abordat în acest volum, în directă legătură cu atributul corespunzător de ridicător. Fiul nu numai coboară în creație, dar tot El ridică creația la Tatăl. Acest atribut este explicat prin capacitatea Fiului de a coborî Chipul divin al Tatălui în chipul de creație¹¹. El, Fiul, Cuvântarea Ființială a Dumnezeirii în Sine Însăși, transpune Chipul Tatălui în ființa creației. Liturgia Tatălui este coborâtă de Fiul în creație și tot El ridică liturgia iubirii creației la Tatăl. De aici, se deduce un alt atribut al Fiului: mijlocirea. El este Marele Mijlocitor. Un atribut important decurs logic din atributul coborător este participarea. Participarea¹² este atributul care îi permite Logosului o întâlnire-vedere reală cu omul și invers. Loghii divini creatori, Cuvintele Arhetipale, sunt Arhechipurile lumii create¹³. Conlocuirea divinului și a creației este în participare fără contrarietate, este o participare reciprocă la ființialitatea proprie fiecăruia. Actul Logosului Divin constă în asumarea în ființialitatea Sa a unei ființialități de creație, făcându-Se pe Sine Cartea vieții lumii, cu cele două file: Chipul divin și chipul de creație, fără amestecare, dar în împletire. Loghii creatori sunt cuvinte divino-creație, ei nu sunt simple rațiuni sau idei arhetipale divine. Ei sunt modele după care se creează individualități de creație ca și chip și asemănare, sunt esența creației, arhe-chipuri divino-creație din cartea vieții. Ei sunt forme complete și definitive, asemănări create ale Supraformelor divine, Loghii necreați, modele directe ale Logosului, așa numitul Chip Prehristic prin care se creează lumea. Ordinea este: Fiul creează un chip creat în care se îmbracă, (este valabil și invers!) - unirea chipului divin necreat cu cel creat și apoi sufletul. Divinul Își asumă astfel un chip creat. Și aceasta este o caracteristică a Fiului. Fiul creator – Supragândirea divină creatoare - creează un chip de creație – chip de gândire de creație - în care se întrupează El Însuși. Maternitatea este în felul acesta atributul absolut al creației. Rațiunile divine pomenite în literatura Sf. Părinți sunt acești Loghii prehistici-Arhechipuri, care creează diversitatea în lume, după chipul și asemănarea lor. Ei sunt diferiți de Har, fiind ființialitate și nu energii necreate, dar nedespărțiți de Har.

Filiația este prin excelență atributul Logosului. Filiația este Cuvântul și Cuvântul este Filiația în Sine. Acest atribut are în Sine întreg memorialul Paternității-Originii pe care îl desfășoară până la asemănarea cu Tatăl-Originia. Acest memorial este renăscut de Fiul în Sine și dincolo de Sine. Supramemorialul de filiație este pecetea divină din toate, fundamentul lumii. Mai mult, conștiința în sine este filiație, adică arhememorial de naștere permanentă, Limbaj, Cuvânt, Comunicare cu Originea, mișcare vie¹⁴. Filiația este deodată și substanță și memorial. Memorialul este atribut al Fiului. Cuvântul renaște permanent arhememorialul originii. Cuvântarea Dumnezeiască Se coboară în plenitudinea unei cuvântări de creație. Chipul Fiului în creație este chipul cuvântării. Pe lângă atributul de Persoană a Sf. Treimi, Părintele Ghelasie adaugă Fiului următoarele atribute: originea chipului de creație -

¹⁰ Ghelasie, *Mistagogia icoanei*-6, 262-268.

¹¹ Ghelasie, Gheorghe, *Taina filiației*-8, (București, Editura Platytera, 2011), 129-130, 162.

¹² Ghelasie, *Taina filiației*-8, 99.

¹³ Ghelasie, *Taina filiației*-8, 29.

¹⁴ Ghelasie, *Taina filiației*-8, 74.

arhechip cosmic și precosmic (El fiind Cel Care își asumă ființialitatea de creație în propria ființialitate personală), origine precosmică, Demiurg cosmic, Logos Hristic, Cartea Vieții (în El sunt scriși toți loghii arhechipali), Logosul cuvintelor revelate ale Scripturii, Logosul cuvintelor creatoare, Întruparea – purtător de chip uman, înviat și înălțat, Biserica – Noul Templu Euharistic (prin care toată creația urcă la cer la Tatăl și invers, prin Care Tatăl – Dumnezeu se coboară în creație)¹⁵. La acestea, se adaugă unicitatea: absolut și unic Hristos (atât în cer cât și pe Pământ), Fiu unic divin, chip de fiu de creație unic, născutul unic din Fecioara Maria, Dumnezeu-Om, model-icon (pentru toată creația cosmică atât în general, cât și în particular), Arhechipul Lumii, Logosul Lumii, Mesia (unic și irepetabil), Mântuitor (unic și absolut), Înțelepciunea divină totală întrupată direct, Chip unic al Bisericii (al Templului cosmic), Mântuitor unic, Iertător unic¹⁶.

Noi cunoaștem pe Tatăl atât cât ne zice Fiul Său. Chipul lui Dumnezeu este prin excelență Chipul Tatălui, Care este dincolo de toate Chipurile, dar acest Chip divin coboară în creație prin Fiul. Astfel, Chipul de Fiu naște chipul de mamă; creația începe cu Chipul Fiului. Pentru Părintele Ghelasie, nu există devenire în Ființă, la Chip și Persoană, originea Ființei este Chipul și Persoana, Chipul Triființialității de Sine ca și Chip deplin. Dumnezeu Tatăl este Chipul deplin, Care are deja în Sine pe Fiul și pe Sf. Duh, Tatăl nefiind niciodată fără de Fiul sau fără de Duhul. Chipul iubirii-nașterii este atributul Tatălui ca arhechip al lui Dumnezeu, dragostea este atributul Duhului, iar dăruirea este atributul specific Fiului. Atributul Duhului este purtător, El fiind purtător al iubirii dintre Tatăl și Fiul. Mai mult, tot El este purtător al iubirii creației pentru Tatăl și invers, ca extindere a filiației intraființiale în afara Ființei, jertfa și prinosul Fiului adus Tatălui. Acesta este Suprachipul liturgic, atribut prin excelență al Duhului. Chipul de om este atributul Fiului întrupat, El fiind purtător de chip uman. Noutatea surprinzătoare adusă de Părintele Ghelasie referitoare la chipul de om constă în legătura cu *poziția* pe care o poate ocupa Chipul Scânteie de Dumnezeu relativ la chipul creat, chipul de om: dacă în față este chipul creat, atunci avem de a face cu chipul de femeie, dacă în față este Chipul divin, atunci avem de a face cu chipul de bărbat¹⁷. În felul acesta, genul este fundamentat ontologic și mistic în poziția metafizică ocupată de Chipul divin în om, ceva ce nu se poate modifica, fiind un dat ontologic, dăruit la creație.

4. Atributele divine în cartea *Moșul din Carpați* – volumul 9

În volumul al 9-lea, Părintele Ghelasie pune în evidență specificul misticii Pustnicului Neofit, specific carpatin, sintetizat în trei trepte¹⁸: Gestul iconic – etapă corespunzătoare purificării, Unirea în Euharistia Liturgică Hristică – etapă corespunzătoare iluminării și Înălțarea la Tatăl – etapă corespunzătoare îndumnezeirii. Deși cartea are un pronunțat caracter practic, cu accent pe ascetică și mistică, se pot totuși extrage câteva atribute divine afirmate. Primul atribut pe care l-am sesizat în acest volum este actul, capacitatea de act, atribut care aparține prin excelență Persoanei divine. Actul este diferit de mișcare, el este ființial, personal, este ritual, este gest ființial. Abia din acesta strălucește mișcarea, harul. Actul este de două tipuri: cosmogonic și cosmologic, desemnând respectiv originea și manifestarea. Actul ființial al Fiului este originea creației. Actul cosmogonic este *pre-cosmic*, ființial, care generează un trup *pre-cosmic*, cartea vieții de creație. Aceasta se întrupează în trupul luminii – prematernitatea lumii. Creația iese dintr-un *loc creat* asumat de ființialitatea divină a Fiului și nu din Ființă, căci ar fi panteism, dar este pe suport divin. Cosmologia este desfășurarea trupului prehristic *a-cosmic*. Acest *loc creat* este un *spațiu a-cosmic* și este origine pentru *chipul a-cosmic*, loc tainic din chipul Fiului. Distingem astfel două atribute ale Fiului: chipul a-cosmic și trupul a-cosmic. Categoriile de facere a lumii sunt spațiul, timpul și

¹⁵ Ghelasie, *Taina filiației*-8, 49.

¹⁶ Ghelasie, *Taina filiației*-8, 52-53.

¹⁷ Ghelasie, *Taina filiației*-8, 184.

¹⁸ Ghelasie, Gheorghe, *Moșul din Carpați (Neofit Pustnicul)*-9, (București, Editura Platytera, 2013), 116.

forma. Pentru Părintele Ghelasie, facerea lumii este în esență o întrupare de chip de Fiu divin în asemănări-chipuri create și nu o întrupare de Însuși Fiu divin. Chipul Fiului se transpune într-o anumită formă și aceasta este pre-liturgia facerii lumii. Cartea vieții este însământată în trupul lumii, iar *loghii* de întrupare sunt tablele Legii din toate formele de creație, văzute ca niște chivote¹⁹. Atributele: Supraforma, Forma și Conținutul sunt reafirmate odată cu relația dintre ele, deodată și în egalitate: din Supraformă-Chipul-Esența (Dumnezeirea în Sine) ies Conținutul-Firea-Natura și Forma-Distinția-Persoana; din Supraformă se naște Forma și purcede Conținutul. Triființialitatea de Sine a Ființei în Sine este: Chipul, Firea și Persoana, Suprasubstanța/ Supraforma, Conținutul/ Substanța, Forma/ Substanțializarea. Toate acestea sunt atribute ființiale corespunzătoare celor trei Persoane Treimice. Persoana este un atribut al Ființei, Ea este forma vie a Ființei, prin intermediul căreia putem comunica. Atributul Persoanei este gestul sacru sau capacitatea de avea gest sacru. Gestul este în legătură directă cu Forma și aduce prezența Persoanei. Ființa creștină are ca atribut ființialitatea intraființială esență/ Dumnezeire-natură/ firea divină-distincție/ Treimea de Persoane. Personalismul ființial constituie culoarea specifică teologiei răsăritene. Specificul teologiei lui Neofit constă în prim-planul intraființial transpus abia apoi în energii harice. Se deosebește astfel de specificul palamit, unde chipul ființial nu se vede prin el însuși, ci abia prin însușirile sau atributele harice. La Sf. Grigorie Palama, Ființa rămâne acoperită de Har, el aplică cu strictețe apofatismul Sf. Dionisie și, astfel, Ființa este mai presus de orice nume și de orice chip, ceea ce duce la o Persoană divină Care este mai mult o personalizare prin Har. Prin contrast, Neofit așează Harul în umbra Persoanei, Aceasta acoperă harul și iese în evidență. La el, originea Ființei este chipul ontologic de Persoană. Pentru Neofit, paternitatea este Teo-Chipul, Personalitatea este Teo-firea, Teo-Tatăl este Teo-Persoana. La el, nu există esența impersonală ca Dumnezeire nedefinită, pentru că are chipul paternității, la fel firea-Ființa are personalitatea Chipului. Persoana Tatăl este reprezentarea ființială a esenței, iar Dumnezeirea este inseparabilă de distincția Sa²⁰. Dumnezeu este unic, dar în trei Distincții egale, simultane (deodată), nedespărțite și neamestecate, având o lucrare comună, o energie harică. Dumnezeirea este Substanța ființială comună – ousia – esența, cu fire comună, cu natură comună care este asumată specific de Treimea de Persoane.

Atributul nou afirmat în acest volum este iconicul. Acest atribut al Ființei exprimă capacitatea divinului de a se îmbrăca și în chipul lumii, dându-i o suprareprezentare iconică. Paradoxal, în teologia lui Neofit, viul iconic este în exterior și nu în interior, iar taina iconicului este Persoana. Iconicul se explică prin sintagma *chip în distincție*. Adâncul Ființei este Chipul, iar distincția este Asemănarea-Persoana, dar Chipul este în deschidere ca infinitate, atât în exterior, cât și în interior. Persoanele Treimice sunt distincțiile de tip Teo-Formă, unde Forma este un infinit peste infinit. Conținutul nu poate fi fără Formă, el tinde spre o Formă. Forma ar fi așadar *conținutul conținutului*. În creștinism, Ființa are o Distincție de Sine și aceasta este Forma ființială, Persoana. În mod evident, această Distincție ridică probleme în doctrina simplității divine. Dar este specifică creștinismului.

Legat de atributul iconic este un alt atribut: altarul, atribut specific Fiului. Altarul este Chipul divin coborât în creație. Cel Care creează chipul altarului este Fiul-Logosul. Avem altarul de sus – Cerul și altarul de jos – Pământul, substanța de creație fiind creată de Fiul, Care apoi se întrupează în ea. Altarul este, zice Părintele Ghelasie, memoria originii, deoarece chipul de Fiu este prin excelență memoria originii, el este rememorarea originii, conștiința de Sine. Atributul întrupării este înțeles la Neofit pe trei planuri, ca triplă întrupare: întruparea arhechivală (în chipul creat), întruparea loghii-lor – cuvintele logos – rațiunile divine – în lucrurile/ făpturile create și Întruparea ca Persoană, deplină, în Iisus Hristos. El

¹⁹ Ghelasie, *Moșul din Carpați (Neofit Pustnicul)*-9, 86-89.

²⁰ Ghelasie, *Moșul din Carpați (Neofit Pustnicul)*-9, 112-113.

adaugă la hexameronul facerii lumii încă două: hexameronul euharistic, urmat de un suprahexameron eshatologic, care constă în procesul de îndumnezeire în iconicul Duhului Sfânt. Observăm că acest atribut este asumat în final de cea de a treia Persoană Treimică, relativ la viitorul creației. Pentru Neofit, Duhul strălucește întotdeauna în haina filiației, care, la rândul ei, este oglindită și pusă în valoare de Duhul²¹. El vorbește de un arhechip prehristic, Logosul preîntrupat în chip de logos creat, modelul arhechival de creație, ființialitatea de creație. Un atribut nou al Persoanei este prezența, atribut înțeles ca ieșire în afara Ființei, un afară intraființial. Acest atribut face posibil atributul viu, prin excelență divin, alături de comunicabilitate.

5. Atributele divine în cartea *Chipul omului* – volumul 10

Tema acestui volum este chipul omului, care în teologia ghełasiană este ceea ce Dumnezeu a suflat omului la facere, ca o supracreație peste structura naturii create²², făcând din om o nouă deschidere, care depășește natura. Fără acest chip de om, omul nu s-ar putea configura și omul nu ar fi om, ci omul devine om prin această suprastructură. Esența omului constă tocmai în această suprastructură-suprachip de om, asemănare de chip divin. Suflarea de viață constă în chipul divinului-modelul, dar care creează ca asemănare creată un model propriu de om, creat. Avem astfel arhemodelul divin, direct, și chipul creat de om, modelul, care stau față în față, fără amestecare, dar în întrepătrundere²³. După Întrupare, Fiul Își asumă chipul de om și acesta devine un atribut al Fiului. Chipul de om este atributul divin specific creștinismului, el este atributul care îl diferențiază de celelalte religii. Acest atribut adăugat Ființei de către Fiul este în strânsă legătură cu timpul, categorie structurală a creației. Temporalitatea este esența creației. Asumarea chipului de om de către Dumnezeu este o consecință sau este posibilă datorită atributului atotputerniciei divine, iar chipul de om este singurul atribut divin care are un început, are temporalitate, fără a avea un sfârșit. Acest atribut rezolvă dilema Dumnezeului temporal versus Dumnezeul atemporal, despre care vorbește d-l Mawson²⁴. Datorită acestui atribut, nu numai divinul are acces în universul spațio-temporal dar, ceea ce este poate cel mai important și extraordinar, și creația întreagă, prin om, al cărui chip este asumat de Dumnezeu, are acces la universul și veșnicia dumnezeiască. Acest atribut face posibilă, de asemenea, o legătură cu doctrina cabalistică, unde se vorbește de asemenea despre chipul cel mare și chipul cel mic²⁵.

Unul din atributele divine afirmate în acest volum este pronia sau purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de creația Sa. Acest atribut este însă înțeles ca pecetluire și ca activ indestructibil în creație. Adică, chipul este de neatins, este indestructibil, ceea ce face ca ființialitatea de creație să nu poată fi distrusă, ea este veșnică și se regenerează permanent în acest activ al peceții divine ce durează pentru veșnicie²⁶, dincolo de orice eon. Acest suport divin are ca și atribut nașterea permanentă din divinitate. Dumnezeu este activ în formele create, menținându-le prin arhemodelele loghilor divini. Pentru a-și păstra forma, creațiile acumulează continuu supramemoriile divine, introducând aceste memorii în structurile proprii.

Este afirmat un atribut cu totul nou, de data aceasta comun Ființei divine și ființei create: chipul iconic, trupul tainic al participării comune, rezultat din dialogul interpersonal față către față. Acest comun iconic este unirea dintre actul Fiului și al Duhului cu filiația și

²¹ Ghelasie, *Moșul din Carpați (Neofit Pustnicul)*-9, 341.

²² Ghelasie, Gheorghe, *Chipul omului-10*, (București, Editura Platytera, 2013), 208.

²³ Ghelasie, *Chipul omului-10*, 199.

²⁴ T.J., Mawson, *The Divine Attributes*, (UK, Editura Cambridge University Press, 2019), 56-58.

²⁵ Feldman, Daniel, Hale, *CABALA Moștenirea mistică a copiilor lui Abraham*, (București, Editura Herald, 2020), 103-112.

²⁶ Ghelasie, *Chipul omului-10*, 98.

duhul propriu de creație al omului²⁷. Acest iconic comunicabil este un atribut comun divinului și creatului, valabil pentru toate formele create, ele acumulând continuu, rememorând continuu divinul, pe care îl răsfărâșează apoi în propriile memorii ale structurilor sale. Divinul se odihnește pe formele create, viul divin fiind în formă, nu în structuri sau fenomene. Dintr-o perspectivă omenească, chipul iconic este strâns legat de chipul omului ca atribut divin asumat, el depinzând de acesta din urmă și fiind o consecință firească a acestuia.

Chipul de filiație este atributul transmisibil al Ființei, afirmat în acest volum; acesta este foarte important, deoarece explică specificul creștin; el este cel care aduce pe Duhul, Care apoi dă o strălucire mai mare acestui chip și nu prefăce filiația în Duh, el deschide accesul la Tatăl și în final la Treimea Divină²⁸. Chipul Dumnezeirii are în creștinism chip de filiație, care este central; el este puntea prin care se accede la vederea Luminii. Lumina are întotdeauna, în creștinism, chip Hristic, Ea arată Chipul. Ea descoperă Chipul de gest iconic.

6. Concluzii

Ființa are, la Părintele Ghelasie, chip treimic, iar termenul de chip este un alt element de noutate, deoarece Chipul precede într-un anumit sens Persoana. Părintele Ghelasie introduce în volumul al 4-lea un termen nou, pe care nu îl mai găsim la alt teolog: Ființialitatea²⁹. Aceasta este o ființare în interiorul Ființei și care nu iese în afară, spre deosebire de ființarea Ființei, Harul-energiile necreate, care ies în exterior și se experiază de către făpturile create. Ființările sunt relative și limitate, Ființa este în Sine permanentă și necuprinsă. Dar și limitarea ființărilor Ființei trebuie înțeleasă tot în sens infinit, nu absolut. Triființialitatea este caracteristică Sf. Treimi. Și acesta este un nou termen pe care Părintele Ghelasie îl propune, pentru a exprima Taina divină. Triființialitatea este un atribut al Ființei. Atributul unicității este afirmat cu putere în volumul al 6-lea, unde se spune: nu pot fi mai multe Ființe, ci Una, Aceasta fiind categorie de absolut, Unicul în Sine³⁰. Ființa are atributele: Teo-chip, Teo-fire, Teo-persoană, ca esență, natură și pre-distincție. Monoteismul creștin ghełasian este exprimat prin Chipul Unul-Treime, care nu micșorează și nu împarte Unitatea, ci o deschide în Sine Însăși în *egalități* de Unul – deochipul Unului³¹. Un atribut nou afirmat în volumul al 7-lea este Memorialul divin³². În acest volum, se definește așa numita *scânteie divină*, despre care se vorbește des în misticile necreștine ca fiind memorialul divin – arhitectura – modelul pe care se construiește fiecare ființă umană în parte. Noi suntem creați pe baza acestui memorial al Chipului divin. Acești *logii* sunt fundamentul ființei noastre. Acest atribut aparține Fiului, fiind un atribut intra-ființial. Memorialul de creație se întâlnește cu memorialul divin și așa rezultă taina împărtășirii, taina întrepătrunderii-comunicării, această taină fiind destinul sacru al fiecăruia. Volumul al șaptelea, *Rețetele Medicinii Isihaste*, este dedicat bucătăriei pustnicilor, el având un pronunțat caracter practic, are puține atribute divine noi afirmate, fiind centrat pe principiul medicinei isihaste: orice boală își are originea într-un gol de Divin datorat păcatului³³. Altfel spus, inconștientul psihanalizei, idem în limbaj ghełasian golul de memorial de destin divin produce în psihic-suflet subconștientul, un memorial fantomatic³⁴. Memorialul divin-Cuvântul este taina Prezenței Dumnezeiești în suflet care ne leagă de Divinitate³⁵. Fiul Divin își face auzit glasul din Absolut, El este Cuvântul creator al lumii Care laudă și cântă Tatălui Dumnezeu cu laude intraființiale: Tatăl nostru. Fiul Hristic întrupat transpune cântarea și într-un glas de creație.

²⁷ Ghelasie, *Chipul omului-10*, 214, 216-217.

²⁸ Ghelasie, *Chipul omului-10*, 230.

²⁹ Ghelasie, *Dialog în Absolut-4*, 158-159.

³⁰ Ghelasie, *Mistagogia icoanei-6*, 28.

³¹ Ghelasie, *Mistagogia icoanei-6*, 254.

³² Ghelasie, Gheorghe, *Rețetele medicinei isihaste-7*, (București, Editura Platytera, 2011), 228.

³³ Ghelasie, *Rețetele medicinei isihaste-7*, 131.

³⁴ Ghelasie, *Rețetele medicinei isihaste-7*, 137.

³⁵ Ghelasie, *Rețetele medicinei isihaste-7*, 228.

Glasul din Absolut al Fiului anunță ziua cosmică, Totala Lumină Cosmică care pătrunde până și în iad. Supranumele Tatălui este numit de Fiul și Numele Fiului este numit de Duhul Sfânt. La numirea Tatălui toate cad în genunchi, la numirea Fiului toate se umplu de Suflul Divin dătător de viață. Pe baza memoriilor originii, Universul se poate mișca, el trăiește. Dumnezeirea recrează astfel zilnic întreaga creație. Noi, ca ființe umane, avem acces la Dumnezeire prin Fiul. Aceasta, în teologia ghełasiană, este Totalitatea Absolută, Ființa Divină, ca Treime de Persoane în Sine, împreună cu Harul-Strălucirea necreată a energiilor necreate ale Ființei³⁶. Memorialul Origine de Filiație este atributul Fiului, Trupul cosmic al Lui, în acest Memorial este Mentalul tuturor fapturilor, al Cosmosului întreg³⁷. Fiul este Cartea Divină, Tora, Maternitatea este Cartea de creație. Memorialul ambelor cărți se regăsește în fiecare din noi³⁸. Atributul specific ghełasian asignat Ființei este Triființialitatea, el este cel care definește în mod absolut teologia Părintelui Ghełasie. Elementul de noutate adus este conceptul de *capacitate ființială*, ceea ce noi am numit atribut ființial, suportul din Ființă pentru atributul haric. Acest concept este explicat în volumul al 14-lea³⁹. Teologia ghełasiană are, ca de altfel toată teologia ortodoxă, o problemă cu atributul divin al simplității. Doctrina simplității divine nu se împacă cu distincțiile și predistincțiile afirmate și susținute de ortodocși, acesta fiind probabil unul din motivele pentru care, în teologia catolică, grația-harul este creat și nu necreat. Simplitatea este un atribut fundamental în teologia catolică și a fost subiect de dispută încă de pe vremea Sf. Grigorie Palama. Dumnezeu din teologia ghełasiană este Unul, El este același pentru toți și milostivirea Sa se exprimă prin Providența Sa, dar este totodată Treime, Triființialitatea fiind atributul nou ghełasian asignat Ființei. Părintele Ghełasie preia de la pustnicul Neofit logica trinitară: Supraforma-Forma-Conținutul. Dumnezeirea în Sine este Supraformă, Chip, Esență. Din aceasta iese/ emană în egalitate și deodată Distincția-Persoana-Forma și Firea-Conținutul-Natura sau, altfel spus, Supraforma este originea din care se naște Forma și precede Conținutul. Atributele treimice sunt: Suprasubstanța-Supraforma, Conținutul-Substanța, Forma-Substanțializare. Triființialitatea Ființei în Sine este Chipul-Firea-Persoana. Dumnezeu nu creează conținuturi, ci forme (cu conținut), forma fiind viul existențial.

În concluzie, studiul de față evidențiază atribute divine noi în opera Părintelui Ghełasie de la Frăsinei, care țin fie de Ființă – Chipul, fie de Persoanele Treimice: paternitatea – pentru Tatăl, filiația, întruparea continuă, chipul de om – pentru Fiul, mișcarea – pentru Sf. Duh. Cercetarea s-a concentrat pe volumele șase, opt, nouă și zece: *Mistagogia icoanei*, *Taina filiației*, *Moșul din Carpați* și *Chipul Omului*, respectiv. S-au identificat atribute divine noi, dintre care amintim: Întruparea – atribut specific Fiului, care nu există la celelalte Persoane, Chipul ființial - un pre-atribut al Tatălui, Potența Triființială - atributul primar al Chipului, Filiația - atributul prin excelență al Logosului, Memorialul - atribut al Fiului, Suprachipul liturgic - atributul prin excelență al Duhului, Iconicul, un atribut comun, atât pentru creat, cât și pentru necreat, etc. S-au propus concepte teologice noi: Chipul Tatălui Dumnezeu - un concept de integralitate simultană atât a Chipului, cât și a Ființei, ce are capacitatea să fie deschis în Sine. Chipul - suport și esență atât ale Persoanei, cât și ale Firii, Atribute ființiale / capacități ființiale, Triființialitatea – ființarea în interiorul Ființei, Reîncarnarea perpetuă a cuvintelor Logosului în ființialitatea de creație, Existența mișcării în interiorul Ființei. S-a introdus o categorie mistică: teo-persoană (ca predistincție), Teo-Chipul / paternitatea și Teo-Persoana ca Arhe-chip al Treimii de ipostasuri, actul intraființial, imposibil filosofic, dar care este posibil în teologia ghełasiană, datorită Triființialității.

³⁶ Ghełasie, *Taina filiației*-8, 126, 315-317.

³⁷ Ghełasie, *Taina filiației*-8, 95.

³⁸ Ghełasie, *Taina filiației*-8, 92.

³⁹ Ghełasie, Gheorghe, *Mic dicționar isihast*-14, (București, Editura Platytera, 2015), 230-231.

BIBLIOGRAPHY

1. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Isihasm, Dialog în Absolut-4*, Editura Platytera, București, 2007.
2. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Memoriile unui isihast-1*, Editura Platytera, București, 2006.
3. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Mic dicționar isihast-14*, Editura Platytera, București, 2015.
4. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Mistagogia icoanei-6*, Editura Platytera, București, 2010.
5. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Rețetele medicinei isihaste-7*, Editura Platytera, București, 2011.
6. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Taina filiației-8*, Editura Platytera, București, 2011.
7. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Moșul din Carpați (Neofit Pustnicul)-9*, Editura Platytera, București, 2013.
8. **Ghelasie**, Gheorghe, ieromonah, *Chipul omului-10*, Editura Platytera, București, 2013.
9. **Mawson, T.J.**, *The Divine Attributes*, Editura Cambridge University Press, UK, 2019.
10. **Feldman**, Daniel, Hale, *CABALA Moștenirea mistică a copiilor lui Abraham*, Editura Herald, București, 2020.

FEMINIST PERSPECTIVES IN CONTEMPORARY PHILOSOPHY

Anca Bonto

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: Just as according to the laws of nature we are born male and female, so culturally and politically society must be represented by both male and female thinking. The historical reality is proof that women and men were not equally represented. I wonder how today's society represents women? Does such a society represent me as a woman? Women are still a minority in philosophy, philosophical problems need a philosophical approach that should not be confined to a single perspective, we need a careful and competent analysis of both male and female philosophers.

Keywords: Feminism, feminist philosophy

Introducere

Filosofia tradițională este profund marcată de poziția dominatoare a bărbatului atât din punct de vedere social cât și politic. Până la mijlocul secolului al XX-lea în Europa societatea umană era o societate dominată de valorile masculine. Bărbații erau cap al: familiei, comunității, statului. Așa cum conform legilor naturii ne naștem bărbați și femei tot așa din punct de vedere cultural și politic societatea trebuie să fie reprezentată atât de gândirea masculină cât și de cea feminină. Realitatea istorică ne confirmă faptul că femeile și bărbații nu au fost în mod egal reprezentați. Mă întreb în ce măsură societatea actuală reprezintă femeia? ***Mă reprezintă pe mine ca femeie o astfel de societate?***

O anumită doză de feminism a existat în toate momentele istoriei, feminismul se manifestă ciclic. Dar oare de ce apar teoriile feministe? De ce era nevoie de o atitudine feministă? Răspunsul este că viața socială și chiar cea politică a adus de-a lungul timpului prejudecii femeii. Și chiar dacă pare greu de crezut femeile nu sunt tratate în prezent ca fiind egale bărbaților.

Bărbatul vede femeia din perspectiva ei de mamă, soție și mult mai puțin ca femeie activă în spațiul public. Căsătoria și întemeierea unei familii nu afectează accesul bărbaților la sfera publică, pe femei le afectează. Capacitatea reproductivă le pune în mod cert în dezavantaj. Femeia este încă văzută ca fiind dependentă economic de barbat. Bărbații par a nu înțelege compromisul femeii care alege să fie mamă și să aibă în același timp și o carieră în sfera publică. Femeile constituie încă o minoritate în filozofie, problemele filozofice au nevoie de o abordare filozofică ce nu trebuie cantonată într-o unică perspectivă, avem nevoie de o analiză atentă și competentă atât a filozofilor bărbați cât și a filozofilor femei. Femeile filozof sunt puține, amintesc cinci reprezentante: Hannah Arendt, Simone de Beauvoir, Penelope Maddy, Susan Haack, Patricia Churchland.

Feminismul. Scurt istoric. Curente

Feminismul este definit ca o mișcare filozofică a cărei misiune este aceea de a defini și de a promova egalitatea (politică, economică, culturală, socială și juridică) între femei și bărbați. Feminismul militează pentru desființarea inegalităților ce se răsfrâng asupra femeilor.

În anul 1215 la inițiativa Papei Inocențiu al III-lea, căsătoria a fost declarată obiectul a două voințe. În timpul Revoluției engleze din 1688-1689, femeile Bisericii Anglicane au considerat că dacă Dumnezeu iubește femeile atunci și Parlamentul ar trebui să o facă. În Regatul Unit, o mișcare pentru votul femeilor se dezvoltă din 1866. Feministele semnează o petiție, ele reușesc să adune un număr impresionant de semnături. În anul 1920 în Statele Unite odată cu ratificarea celui de-al 19-lea amendament, toate femeile albe americane

câștigă dreptul la vot. Practic foarte târziu avem din punct de vedere legislativ egalitate între bărbați și femei. Și chiar dacă legile au început să echilibreze balanța, suntem abia la început de drum. Femeile nu sunt considerate în prezent egale bărbaților. Din punct de vedere cultural fiecare a înțeles feminismul în felul lui. În unele părți ale mapamondului, subiectul a fost ignorat cu bună știință.

Feminismul ca mișcare s-a manifestat în mai multe etape, în mai multe valuri. Feminismul reușește la început doar să identifice discriminarea. Feministele primului val pun accentul pe ideea de egalitate manifestată în societate. Feministele celui de-al doilea val concluzionează că discriminarea este rezultatul unui sistem patriarhal nedrept. Feministele celui de-al treilea val sunt axate pe afirmarea experiențelor. Primul val caracterizează perioada cuprinsă între anii 1798 și 1950. În anul 1798 Mary Wollstonecraft a publicat lucrarea **O revendicare a drepturilor femeii**.¹ Autoarea justifică importanța femeilor prin faptul că ele sunt cele care își educă de obicei copiii. M. Wollstonecraft susține că femeile trebuie tratate ca ființe umane și nu ca niște proprietăți care să fie tranzacționate prin căsătorie.

Momentul de graniță între feminismul modern și cel contemporan îl reprezintă apariția cărții Simonei de Beauvoir intitulată **Le Deuxieme Sexe, Al doilea sex** în anul 1949. Ea este considerată ca fiind unul dintre fondatorii filozofiei feministe, devenind o figură emblematică a feminismului. Practic Simone de Beauvoir pornește de la ideea că nu ne naștem femei ci devenim femei. Ne naștem femele și masculi și suntem educați potrivit unor modele culturale să devenim bărbați sau femei. Simone de Beauvoir studiază modul în care socializarea impune roluri sociale diferite celor două sexe.

Și în România feminismul apare în paralel cu alte state europene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. „Liga femeilor din România” -1894 este societatea feministă care își propune să aducă modificări Codului Civil de a crește independența economică a femeii în interiorul familiei dar și accesul ei la meserii destinate până atunci exclusiv bărbaților. În iulie 1918² ia naștere Asociația pentru Emancipare Civilă și Politică a Femeilor Române iar modificarea fondului legislativ oferă și oportunitatea impunerii egalității politice a femeii cu cea a bărbatului.

Al doilea val al feminismului debutează în anii 60 și se încheie în anii 90. Principala revendicare era discernământul asupra propriului corp. Apar preocupări pentru accesul liber la contracepție, în sfârșit femeile pot dispune de propriul corp. Controlul nașterilor a devenit una dintre cele mai vizibile cereri ale feminismului. În Franța, Mișcarea pentru libertatea avortului și contracepției³ a fost fondată în 1973. Studiile feministe își fac simțită prezența și în lumea academică. În Statele Unite sunt create departamente de *Studii asupra femeilor* sau *Studii feministe*⁴. Odată cu dezvoltarea utilizării conceptului de gen s-au dezvoltat ulterior departamente de studii de gen. **Mișcarea de eliberare a femeilor- *Mouvement de libération des femmes***⁵, a reformulat conceptul de patriarhat și a dezvoltat pe cel de sexism. Conceptul de *patriarhat* a fost dezvoltat “pentru a explica dominația masculină ca fenomen social, nu biologic”.⁶

¹ Leandro Alega, O revendicare a drepturilor femeii, <https://ro.alegsaonline.com/art/135>

² Enciclopedia României https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Feminismul_rom%C3%A2nesc

³ Wikipedia, Mișcarea pentru eliberarea femeilor
[https://ro.frwiki.wiki/wiki/Mouvement pour la lib%C3%A9 de l%27avortement et de la contraception](https://ro.frwiki.wiki/wiki/Mouvement_pour_la_libert%C3%A9_de_l%27avortement_et_de_la_contraception)

⁴ Wikipedia, Curente, ideologii feministe
https://ro.wikipedia.org/wiki/Curente_%C8%99i_ideologii_feministe#Critici

⁵ Wikipedia, Mișcarea de eliberare a femeilor
[https://fr.wikipedia.org/wiki/Mouvement de lib%C3%A9ration des femmes](https://fr.wikipedia.org/wiki/Mouvement_de_lib%C3%A9ration_des_femmes)

⁶ Maria Bucur, Mihaela Miroiu, *Patriarhat și emancipare în istoria politicii românești*
<http://elibrary.snsa.ro/wp-content/uploads/2020/03/Patriarhat-si-emancipare.pdf>

Al treilea val feminist începe după anii 90. Feminismul contemporan devine recognoscibil prin **feminismul liberal, marxist și socialist, feminismul radical, ecofeminism.**⁷

Feminismul marxist militează pentru accesul femeilor la piața forței de muncă. Doctrina rămâne atașată respectului pentru ceea ce este definit ca „dubla sarcină socială a femeilor “producția și reproducerea”.⁸ Feminismul marxist adaptează legislația muncii la munca femeilor și se iau măsurile legale de protecție a mamelor. Organizațiile de femei au fost regrupate în 1907 în Internaționala Socialistă a Femeilor, cu ocazia primei Conferințe Internaționale a Femeilor Socialiste⁹ care a avut loc la Stuttgart. Femeile încep să practice profesii destinate exclusiv bărbaților cum ar fi metalurgie, minerit etc. La începutul secolului al XX-lea trei ziare pot fi numite feministe *La Fronde*, *Femina*, *La Française*,¹⁰ ele vor susține campaniile pentru feminism. S-a ajuns la concluzia că standardele sunt create de o anumită tipologie aparținând bărbatului alb, din clasa de mijloc și care locuiește în Occident. Aceasta este deci tipologia bărbatului care decide.

Filosofia feministă atinge apogeul în anii 1970 în Franța. Ca reprezentanți de marcă sunt Jaques Derrida, Gilles Deleuze, Michel Foucault, Monique Wittig. Apare termenul de falocentrism¹¹ conform căruia în jurul falusului, se organizează lumea socială.

Feminismul liberal este acea mișcare de eliberare a femeilor de sub dominația unor reguli, structuri, valori de sorginte masculină. În cadrul acestui tip de feminism dispare structura patriarhală, familiile se crează pe baza parteneriatului și a prieteniei. În feminismul liberal este inacceptabilă inegalitatea de șanse, de autoexpresie și de afirmare. În spațiului public nu mai există diferențe de gen.

Feminismul contemporan aduce în prim-plan drepturile omului. El pornește de la ideea că “femeile sunt biofile adică dătătoare și păstrătoare de viață în timp ce bărbații sunt necrofili adică înclinați spre artificial, spre conflict, spre război”¹². Feminismul teologic apelează la textele sacre. Feminismul islamic sau feminismul musulman își propune să schimbe relația dintre bărbați și femei în cadrul comunității musulmane. Femeile sunt persecutate aici, ele se afirmă diferit dacă e să comparăm cu societățile occidentale. Suntem contemporani cu mișcări de stradă în care femeile luptă asiduu pt drepturile lor deci nu toate femeile de pe mapamond sunt libere cu adevărat. Avem încă pași importanți de făcut în această direcție.

Feminismul intersecțional este o altă formă a feminismului care aduce în prim-plan femeile care suferă și de alte forme de discriminare pe lângă sexism. Afrofeminismul¹³ critică standardele de frumusețe impuse de societate. Femeile negre suferă o dublă pedeapsă, deoarece idealul occidental al frumuseții feminine este destinat femeilor albe și corespunde caracteristicilor fizice ale acestora. În ceea ce privește ecofeminismul¹⁴ accentul cade pe relația femeilor cu mediul, cu viul. Ecofeminismul pune accentul pe disprețul față de natură, același dispreț manifestat și față de natura femeilor. Scopul cercetărilor feministe devine dublu acela “de a reda femeile istoriei și de a reda istoria femeilor pentru că istoria pe care noi o

⁷ Mihaela Miroiu, *Gândul Umbrei, Abordări feministe în filosofia contemporană*, Editura Alternative, București, 1995, p 23.

⁸ Wikipedia- feminism socialist https://ro.wikipedia/wiki/F%C3%A9minisme#F%C3%A9minisme_socialiste

⁹ Wikipedia https://ro.wikipedia/wiki/F%C3%A9minisme#F%C3%A9minisme_socialiste

¹⁰ Wikipedia Curenți, ideologii feministe https://ro.wikipedia.org/wiki/Curenți_ideologii_feministe

¹¹ Wikipedia –Falocentrism <https://en.wikipedia.org/wiki/Phallocentrism>

¹² Mihaela Miroiu, *Gândul Umbrei, Abordări feministe în filosofia contemporană*, Editura Alternative, București, 1995, p 23.

¹³ Wikipedia Afrofeminism https://en.wikipedia.org/wiki/African_feminism

¹⁴ Wikipedia Ecofeminism <https://en.wikipedia.org/wiki/Ecofeminism>

cunoaștem este istoria bărbaților¹⁵. Fie că ne place sau nu să recunoaștem istoria așa cum noi o cunoaștem, aparține bărbaților.

Filosofia feministă critică virulent patriarhatul și dominația masculină în toate formele sale. Dar cum abordează filosofii femeia? Înțelepciunea masculină a reușit să intrige prin modul în care a abordat femeia. Femeia are doar rol decorativ sau este mai mult decât atât?

Sfântul Toma d'Aquino numea femeia un „bărbat ratat”¹⁶. Hegel avea grijă să menționeze că „diferența dintre bărbat și femeie e aceea dintre animal și plantă, celei din urmă revenindu-i decorativul rol de plantă, întrucât avea o existență placidă”.¹⁷

Lui J.J.Rousseau i se pare chiar riscant existența egalității dintre bărbat și femeie ”considerând că dacă femeia ar avea cap pentru a descoperi principiile și dacă bărbatul ar avea cap pentru amănunte, ei ar fi mutual independenți, ar trai într-o perpetuă competiție, iar acest lucru ar însemna sfârșitul întregii societăți”¹⁸. J.J Rousseau recunoaște egalitatea dintre bărbat și femeie dar femeile trebuie să rămână legate de natură, relația lor cu viața publică fiind mediată de către bărbați.

Ce declară Emil Cioran în *Pe culmile disperării*, cu toate că era stabilit la Paris acolo unde feminismul era o mișcare de amploare:

” Femeia nu riscă nimic pe plan spiritual fiindcă la ea dualismul dintre spirit și viață are o intensitate antinomică mult mai redusă decât la bărbați. Sentimentul grațios al existenței nu duce la revelații metafizice, la viziunea realităților esențiale, la perversitatea ultimelor clipe, care te fac ca în fiecare moment al vieții să trăiești ca și cum n-ai mai trai. Femeile sunt niste nulități simpatice. Cu cât te gândești mai mult la ele cu atât le înțeleg mai puțin. Este un proces analog cu acela care te reduce la tăcere din ce gândești mai mult asupra esenței ultimei a lumii. Dar pe când aici rămâi înmărmurit în fața unui infinit indescifrabil, în cazul femeii nulitatea îți pare un mister, când ea nu este în fond decât nulitate. Pe lângă satisfacerea nevoilor sexuale, singurul sens al femeii în lume pare acela de a da prilej bărbatului să scape temporal de presiunea chinuitoare a spiritului. Căci femeia poate fi o salvare vremelnică pentru aceia care trăiesc pe culmi, deoarece fiind extrem de puțin dezintegrată de viață, contactul cu ea înseamnă o întoarcere spre voluptățile naive și inconstiente ale vieții”¹⁹

Tot Emil Cioran declară:

“Femeia este un animal incapabil de cultură și de spirit. Femeile n-au creat nimic în nici un domeniu. Și ceea ce e mai grav este că în acele domenii în care ele au lucrat și activat mai mult au creat mai puțin, cum e cazul cu muzica. Faptul că în această artă, în care femeile s-au exercitat mai mult decât bărbații, ele n-au produs nimic original mă face să declar categoric și iremediabil că femeia nu e o ființă istorică.”²⁰

Jaques Derrida scrie foarte mult despre rolul femeii. În studiul intitulat ***Devenir Femme*** spune că “femeia nu are adevăr, nu are esența ea nu poate vorbi despre ea însăși. Singura realitate este discursul teoretic iar dacă femeile vor să obțină acces la acest discurs este prin medierea bărbaților, femeile nefiind capabile să facă ceva fără mediator”.²¹ Kant de

¹⁵ Mihaela Miroiu, *Gândul Umbrei, Abordări feministe în filosofia contemporană*, Editura Alternative, București, 1995, p 24.

¹⁶ Mihnea Rudoiu, Revista Republica <https://republica.ro/de-ce-este-femeia-dezavantajata-c-n-romc-nia-despre-o-societate-patriarhala-care-cultiva-modelul-femeii>

¹⁷ ibidem

¹⁸ Mihaela Miroiu, *Gândul Umbrei, Abordări feministe în filosofia contemporană*, Editura Alternative, București, 1995, p 64.

¹⁹ Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, Ed. Humanitas, București, 1995, p 69.

²⁰ Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, Ed. Humanitas, București, 1995, p 102.

²¹ Mihaela Miroiu, *Gândul Umbrei, Abordări feministe în filosofia contemporană*, Editura Alternative, București, 1995, p 80.

pildă în *Observații asupra sentimentelor frumosului și sublimului* consideră că “filosofia femeii nu este să raționeze ci să simtă”²². În eseu sau *Despre femei*, Scopenhauer susține că “femeile sunt lipsite de rațiune și capacitate de reflecție, sunt defapt la jumătate de pas de bărbat și copil și în ultima instanță există mai degrabă pentru perpetuarea speciei”²³.

Friedrich Nietzsche declară: “dacă femeile nu pot face reguli și sunt excluse de la guvernare iar participarea lor la viața socială a fost luată drept trăsătură esențială a naturii omului ca zoonpolitikon atunci femeile nu sunt luate drept om pe de-a-întregul”²⁴.

Friedrich Nietzsche declară în *Dincolo de bine și de rău*:

„În niciun moment sexul mai slab nu a fost tratat cu o asemenea considerație de către bărbați ca în timpul nostru. (...) Vrem chiar, ici și colo, să transformăm femeile în liber-gânditoare și bărbați cu litere. De parcă femeia, fără evlavie, nu ar fi fost pentru bărbatul profund și impie un lucru perfect șocant și ridicol. (...) Acestea sunt făcute zi de zi mai isterice și mai incapabile de a-și îndeplini prima și ultima funcție, adică să nască copii puternici.”²⁵

Lumea noastră cu regulile și normele ei este făcută după chipul și asemănarea băbaților. Mihaela Miroiu studiază îndeaproape feminismul în cărțile sale. Ea consideră că organizarea socială are trei variante: eliminarea genului drept criteriu de construire a normelor și regulilor sociale, crearea unui model androgin, crearea unei societăți diarhice în locul celei patriarhale. Alternativa de depășire ale structurii de gen este strategia androgină. Androginitatea are o istorie îndelungată în tradiția indo-europeană prin mitul combinării bărbatului și a femeii în Androginul Primordial. Androginitatea este însă respinsă de tradiția iudeo-creștină. Femeile implicate în sfera politică încurajează comportamentul androgin la femei. Sarcina feminismului este de absență a genului ca sursă de marginalizare. Societatea fără gen este societatea omului nou. Ideea este preluată cu succes în societatea franceză și are ecou favorabil în celelalte societăți europene.

Sfântul Augustin consideră că “femeia este făcută să îndeplinească cea dintai și cea din urmă chemare, anume aceea de a da naștere unor copii viguroși”.²⁶ Este oare singura ei chemare?

În interiorul sistemului patriarhal, femeia este subordonată din punct de vedere social, politic și economic. Susținătoarele feminismului se raportează la ideea de patriarhat ca la religia întregii planete și din păcate pot să fie doar parțial contrazise. Baza patriarhatului susțin ele, îl reprezintă un contract nescris de schimb și suport economic și protectiv din partea bărbatului în schimbul subordonării femeii în treburile casnice și chiar sexuale. Gerda Lerner o cunoscută feministă consideră că femeile au participat la propria subordonare prin: “îndoctrinarea de gen, separarea femeilor una de alta, trecerea de la un protector la un alt protector (de la tată la soț), lipsa modelelor, reiterarea ideii că ele sunt marginale, descurajarea intelectuală precum și faptul că ele au avut mai puțin timp liber decât bărbații”²⁷.

Feministele atacă permanent instituțiile care degradează femeile, sunt împotriva violenței, pornografiei și prostituției. Însă feministele vin cu soluții. Astfel femeia trebuie să scape de nevoia de a fi aprobate de către bărbați precum și de nevoia de a se identifica și de a se regăsi în credințele și valorile bărbatului. Relația de complementaritate dintre bărbat și femeie poate să fie folosită în favoarea amândurora. Pentru ca bărbații să înțeleagă mai bine

²² Ibidem, p 90.

²³ Ibidem, p 91.

²⁴ Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*, Editura Humanitas, București, 1991, p 5.

²⁵ Ibidem, p. 239.

²⁶ Mihaela Miroiu, *Gândul Umbrei, Abordări feministe în filosofia contemporană*, Editura Alternative, București, 1995, p 168.

²⁷ Ibidem.

feminismul în 2014 ONU a lansat o campanie numită „*HeForShe*”²⁸ pentru a-i încuraja să participe la lupta pentru egalitatea de gen și drepturile femeilor. Prin schimbul de rol bărbații pot încerca să înțeleagă perspectiva feminină și astfel feminismul să scadă în intensitate. În mod natural originea omului este în egală măsură și maternă și paternă. În această societate femeile se sacrifică în mod automat, nevoile familiei sunt nevoile ei. Există o dependență față de bărbați, care dacă nu este una economică, ea rămâne sub alte forme, psihologice, etice, spirituale. Din păcate facem pași foarte mici în direcția educării femeilor. Ele încă sunt educate în spiritul autosacrificiului și al refuzului de sine.

Concluzii

Din fericire trăiesc în contemporaneitate. Nu știu cum ar fi fost viața mea dacă mă nășteam în Evul Mediu și mă exprimam liber. Probabil eram arsă pe rug. Sunt convinsă că mulți bărbați gândesc încă la acest nivel.

Dar să ne întoarcem la origini și să vedem și alte perspective manifestate istoric. De pildă femeia era privită de către Iisus la nivel de egalitate cu bărbatul “nu mai este nici iudei, nici elen nici om liber nici bărbat nici femeie pentru că toți sunteți unul întru Iisus Hristos”²⁹ care a fost transformată de către apostolul Pavel în ”bărbatul devine capul femeii, femeia trebuie să tacă în întrunire și în biserică și să se supună bărbaților”³⁰.

Există încă societăți în care femeile sunt marginalizate, nu suntem străini de vremurile în care femeile sunt ucise cu pietre pentru că sunt imorale, bărbații decidând moralitatea lor. Din fericire femeia în țara noastră poate să aibă o carieră, să participe activ la viața publică, să aibă acces la educație. În prezent se militează pentru reprezentativitatea ei în spațiul public. Ea îmbină cariera cu viața de familie având două job-uri. Sunt rare cazurile când bărbații stau acasă cu copii. Sunt mulți pași de parcurs în ceea ce privește emanciparea femeilor, e un proces ce se desfășoară în timp. Feminismul trebuie înțeles corect, nu trebuie să cădem în păcatul trecerii la manifestări extreme ce nu folosesc nimănui. Orice formă de răzbunare pentru anii în care nu am avut drepturi ci doar obligații, își pierde sensul. Noi femeile am învățat ceva din istoria care ne-a fost nefavorabilă. ***Oare bărbații au învățat?*** În mod cert da. Cred că am învățat cu toții în miile de ani în care am șchiopătat.

Expresia „în spatele oricărui bărbat de succes se află o femeie puternică” ne demonstrează că femeia a trăit mereu în umbra bărbatului. Este momentul ca femeia să iasă din zona umbră a istoriei. Este momentul ca ea să redevină muza, sursă veritabilă de inspirație. E timpul ca femeile să inspire alte femei. Folosindu-și inteligența, femeia poate să ajungă în punctul în care își dorește. Folosindu-și intuiția ea transformă totul în jurul ei. Feminismul are în prezent cred cu totul alte valențe. Miza nu mai este egalitatea bărbat-femeie. Miza este accesarea puterii feminine, a capacității ei de a transforma natura umană. Femeia este racordată la miracolul vieții și poate de aceea perspectiva ei este una diferită, ea este Co-Creator a lumii în care trăiește.

BIBLIOGRAPHY

- Miroiu Mihaela, *Gândul umbrei, Abordări feministe în filosofia contemporană*, Editura Alternative, București, 1995
- Bucur Maria, Miroiu Mihaela, *Patriarhat și emancipare în istoria politicii românești*, Editura Polirom, București 2002, <http://elibrary.snsa.ro/wp-content/uploads/2020/03/Patriarhat-si-emancipare.pdf>

²⁸ Wikipedia HEFORSHE <https://www.heforshe.org/en>

²⁹ Biblia, *Epistola către Gălățeni*, III., <http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=29&cap=3>

³⁰ Biblia, *Epistola către Efeseni* V, <https://www.bibliaortodoxa.ro/noul-testament/19/Efeseni>
Epistola către Corinteni XIV <http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=12&cap=14>

- Maria Bucur, Mihaela Miroiu, *Nașterea cetățeniei democratice, Femeile și puterea în România modernă*, Editura Humanitas, București, 2021
- Janina Ramirez, *Femina, Femei în culisele istoriei*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2022
- Deborah Cameron, *Feminism*, Editura Profile Books, 2018
- Cioran Emil, *Pe culmile disperării*, Editura Humanitas, București, 1995
- Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*, Editura Humanitas, București, 1991
- Alina Hurubean, *Statutul femeii în România comunistă*, Editura Institutul European, Iași, 2015
- Oana Zamfirache, *Ea. Perspective feministe asupra societății românești*, Editura Curtea Veche, București 2018
- Revista Republica <https://republica.ro/>
- Biblia Ortodoxă, <https://www.bibliaortodoxa.ro/>
- Revista Aleg sa online <https://ro.alegsaonline.com/>
- Site Web Wikipedia https://ro.wikipedia.org/wiki/Site_web Wikipedia https://ro.wikipedia.org/wiki/F%C3%A9minisme#F%C3%A9minisme_socialiste
- e https://ro.wikipedia.org/wiki/C%C8%99i_ideologii_feministe
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Phallocentrism>
- Site Campanie He for She <https://www.heforshe.org/en/champions>

THE COMPETENCE OF THE EUROPEAN UNION INSTITUTIONS IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Ștefan-Ciprian Raicea
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The emergence of competence in the field of environmental protection was a catalyst for the comprehensive agenda in this matter that the EU has developed since then. The interpretation of this competence by the Court of Justice of the European Union (CJEU), as well as the jurisprudential development of the principles regarding environmental protection, were essential in the development of the Union's environmental acquis. Other environmental policy implementation tools such as programmes, Commission communications, strategies and white papers also play an important role even if they are recommendations.

Keywords: environmental protection, jurisprudential development, aquis, policy, recommendation

Introducere

Apariția Uniunii Europene a fost asociată mult timp cu crearea unei piețe interne, care să asigure o integrare economică profundă între statele membre, cu scopul de a preveni posibilitatea unui conflict violent între acestea.¹ Acest obiectiv este explicat în articolul 3 alineatul (3) din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE)-*Uniunea trebuie să organizeze o piață internă*-prevedere care, la rândul său, este inspirată de dispoziții similare cuprinse în articolul 2 din Tratatul instituind Comunitatea Europeană (TCE)-*Comunității îi revine sarcina, prin crearea unei piețe interne și prin apropierea politicilor economice ale statelor membre, să îmbunătățească dezvoltarea armonioasă a întregii Comunități*.²

În TCE, s-a clarificat faptul că integrarea economică era un mijloc de a obține *îmbunătățirea continuă a nivelului de trai și relațiile mai strânse între statele membre* (art. 2), mai degrabă decât un scop în sine.³ Importanța calității mediului în *standardul de viață* al UE a fost din ce în ce mai explicită în tratatele Uniunii; articolul 3 alineatul (3) din TUE⁴ prevede că piața internă va lucra pentru dezvoltarea durabilă a Europei și pentru un nivel ridicat de protecție și îmbunătățire a calității mediului.⁵

Poate fi relativ ușor să privim adoptarea Actului Unic European (AUE) ca punct de plecare al legislației UE de mediu, deoarece nu exista nicio competență de mediu a UE înainte de adoptarea sa în 1986.⁶ Cu toate acestea, aceasta ar ignora 20 de ani activitate în domeniul mediului care a precedat AUE și pașii importanți care fuseseră deja făcuți.⁷ Cel mai important, prezintă, în mod incorect, obiectivele UE ca fiind exclusiv economice la crearea sa. Aspirațiile proiectului european au fost întotdeauna mai largi decât aceasta și destul de

¹ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 12.

² Ibidem, p. 15.

³ Ibidem.

⁴ EUR-Lex - 12016M003 - RO - EUR-Lex (europa.eu) consultat pe 25.09.2024.

⁵ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 34.

⁶ J.van Zeven, *Environmental Law*, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-oeel/law-oeel-e112>, consultat pe 25.09.2024.

⁷ Ibidem. A se vedea și: A. I. Dușcă, T. E. Danciu, *Politica europeană de mediu - prezent și perspective*, material prezentat la Conferința Internațională Bienală organizată de Facultatea de Drept și Științe Administrative din cadrul Universității de Vest din Timișoara, Centrul European de Studii și Cercetări Juridice, Timișoara, 23-25 octombrie 2008.

puternic concentrate pe îmbunătățirea calității vieții cetățenilor UE, chiar dacă inițial acest lucru a fost, în primul rând, prin îmbunătățirea situației socioeconomice a oamenilor.⁸

În anii 1960, cu mult înainte de AUE, Comunitatea Economică Europeană (CEE) a adoptat o serie de directive privind armonizarea regulilor naționale referitoare la producerea bunurilor care se refereau direct la calitatea mediului, precum Directiva 67/548 privind clasificarea, ambalarea și etichetarea substanțelor periculoase^{9,10}. În anii 1970, eforturile internaționale privind protecția mediului au crescut semnificativ, iar Conferința ONU din 1972 privind mediul uman (Conferința de la Stockholm) care a creat Programul ONU pentru Mediu (UNEP) a reprezentat un moment decisiv în dreptul internațional al mediului.¹¹ Acest lucru a creat, de asemenea, un impuls suplimentar pentru acțiune în cadrul CEE, iar Summitul de la Paris din 1972 a condus la definirea de noi domenii de acțiune comunitară, inclusiv mediul.¹²

În conformitate cu aceste obiective politice, Comisia a emis o comunicare (prima comunicare a Comisiei despre politica comunitară privind mediul) pe baza căreia a fost adoptat în 1973 (în perioada 1973-1976) primul program de acțiune pentru mediu (PAM).¹³ În același an, în cadrul Comisiei Europene, a fost creată o Direcție Generală de Mediu (pe atunci, DG XI).¹⁴ Acești pași, împreună cu al doilea și al treilea program de acțiune pentru mediu (1977-1981 și, respectiv, 1982-1986), au pus bazele competenței Comunității Economice Europene (CEE) în domeniul mediului, introdusă prin Actul Unic European, articolul 25 adăugând litera r-t la articolul 130 din TCE.¹⁵ Acest articol a stabilit o competență a CEE de a conserva, proteja și îmbunătăți calitatea mediului, de a contribui la protejarea sănătății umane, și de a asigura o utilizare prudentă și rațională a resurselor naturale.¹⁶ Pe lângă PAM, în această perioadă, au fost întreprinse acțiuni legislative legate de problemele de mediu pe baza competenței pieței interne și a articolului 235 din TCE, care a permis Consiliului Uniunii Europene să acționeze în unanimitate pentru atingerea oricăror obiective ale Comunității dacă tratatul nu prevedea competențele necesare.¹⁷

Apariția competenței în domeniul protecției mediului a fost un catalizator pentru agenda cuprinzătoare în această materie pe care UE a dezvoltat-o de atunci.¹⁸ Interpretarea acestei competențe de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), precum și dezvoltarea jurisprudențială a principiilor privind protecția mediului au fost esențiale în dezvoltarea acquis-ului de mediu al Uniunii.¹⁹ Alte instrumente de implementare a politicii de

⁸ L.Kramer, *EU Environmental Law*, Editura Sweet & Maxwell Ltd, Londra, 2016, p. 54.

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:31967L0548>, consultat pe 25.09.2024.

¹⁰ J.Morand-Deville, *Le droit de l'environnement*, Presses Universitaires de France, Paris, 2023, p. 60.

¹¹ P.Dupoy, *International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, p. 45.

¹² S.Kingston, V.Heyvaert, A.Cavoski, *European Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, p. 67.

¹³ E.D.Vildoso Cabrera, *Le droit à l'environnement et les conflits socio-environnementaux*, Editura OmniScriptum, Londra, 2022, p. 75. A se vedea și: A. I. Dușcă, *L'Union européenne et le droit de l'environnement*, Éditions Universitaires Européennes, Germania, Saarbrücken, 2011.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Acum articolele 191-193 TFUE. J.V.Louis, T.Ronse, *L'ordre juridique de l'Union européenne*, Editura LGDJ, Paris, 2024, p. 80.

¹⁶ M.Clément, *Droit européen de l'environnement*, Bruylant, Bruxelles, 2021, p. 72.

¹⁷ D.Langlet, S.Mahmoudi, *EU Environmental Law and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 94. A se vedea și: A. I. Dușcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité environnementale*, Éditions Universitaires Européennes, Germania, Saarbrücken, 2014.

¹⁸ L.Kramer, *EU Enforcement of Environmental Laws: From Great Principles to Daily Practice-Improving Citizen Involvement*, <https://www.clientearth.org/media/h1dfgfx4/eu-enforcement-of-environmental-laws-from-great-principles-to-daily-practice-improving-citizen-involvement-ce-en.pdf>, consultat pe 26.09.2024.

¹⁹ A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 52.

mediu, cum ar fi programele, comunicările Comisiei, strategiile și cărțile albe, joacă, de asemenea, un rol important chiar dacă au caracterul unor recomandări.²⁰

Partajarea competențelor în domeniul protecției mediului

Principiul subsidiarității prevede că, în afara domeniilor de competență exclusivă, UE ar trebui să acționeze numai dacă și în măsura în care rezultatul acțiunii propuse nu poate fi obținut parțial ori total de statele membre sau poate fi realizat mai bine la nivelul Uniunii.²¹ Natura transfrontalieră sau distribuția geografică a multor activități cu impact asupra mediului îndeplinește cu ușurință aceste criterii: de îndată ce o astfel de activitate poate fi resimțită în mai mult de un stat membru sau este cauzată de un stat membru, dar se materializează într-altul, reglementarea eficientă a acestui impact asupra mediului este considerată imposibilă la nivelul unui stat membru și mai bine realizată la nivelul Uniunii.²²

În situațiile în care UE are competența de a acționa în probleme de mediu, trebuie respectat și principiul proporționalității. Principiul proporționalității prevede că acțiunea Uniunii prin conținut și formă nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor tratatelor (articolul 5 alineatul (4) TUE).²³ Acest principiu se exprimă, în primul rând, prin tipul de drept secundar al UE care poate fi adoptat pentru a reglementa problema în cauză: regulamente și directive. Regulamentele sunt obligatorii în întregime și nu necesită nicio transpunere sau implementare de către statele membre. Directivele sunt obligatorii numai în ceea ce privește rezultatul care trebuie atins. Este lăsată la latitudinea statelor membre să decidă asupra modului de punere în aplicare.²⁴ De departe, cea mai mare parte a legislației UE în domeniul mediului este adoptată prin directive, parțial deoarece armonizarea minimă, exprimată prin limitele superioare de emisie sau standardele minime de siguranță, este adesea suficientă pentru a asigura atingerea obiectivelor de mediu și, pe de altă parte, varietatea circumstanțelor de mediu și socioeconomice din statele membre necesită flexibilitate în atingerea scopului.²⁵

Aplicarea principiului subsidiarității și, într-o măsură mai mică, a principiului proporționalității, continuă să fie controversată în măsura în care controalele juridice și politice rămân relativ ineficiente.²⁶ Ca o verificare suplimentară, Protocolul nr. 2 privind

²⁰ D.Langlet, S.Mahmoudi, *EU Environmental Law and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 102.

²¹ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 68.

²² M.Duțu, *Dreptul mediului și al climei Vol. 1: Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2022, p. 120.

²³ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 65.

²⁴ Ibidem, p. 57.

²⁵ L.Kramer, *EU Environmental Law*, Editura Sweet & Maxwell Ltd, Londra, 2016, p. 80.

Capitolul 2 Actele juridice ale Uniunii, procedurile de adoptare și alte dispoziții

Secțiunea 1 Actele juridice ale Uniunii

Articolul 288 (ex-articolul 249 TCE)

Pentru exercitarea competențelor Uniunii, instituțiile adoptă regulamente, directive, decizii, recomandări și avize.

Regulamentul are aplicabilitate generală. Acesta este obligatoriu în toate elementele sale și se aplică direct în fiecare stat membru.

Directiva este obligatorie pentru fiecare stat membru destinat cu privire la rezultatul care trebuie atins, lăsând autorităților naționale competența în ceea ce privește forma și mijloacele.

Decizia este obligatorie în toate elementele sale. În cazul în care se indică destinatarii, decizia este obligatorie numai pentru aceștia.

Recomandările și avizele nu sunt obligatorii. [EUR-Lex - 12016E288 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#) consultat pe 27.09.2024.

²⁶ P.Craig, *Subsidiarity, a Political and Legal Analysis*, Journal of Common Market Studies, vol. 50, nr. 15/2012, p. 72-103.

aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, care a înlocuit Protocolul din 1999 adoptat ca parte a Tratatului de la Amsterdam, parte a reformelor de la Lisabona, conferă parlamentelor naționale puterea de a ridica probleme de subsidiaritate prin așa-numitul proces al cartonașului galben/portocaliu, dar efectele acestei garanții au fost limitate.²⁷ După cum s-a menționat, UE a întreprins, de asemenea, acțiuni considerabile de mediu pe baza competenței sale în piața internă (în prezent, articolul 114 TFUE), de exemplu, adoptarea regimului UE privind substanțele chimice *REACH* (Regulamentul 1907/2006 privind înregistrarea, evaluarea, autorizarea și restricționarea produselor chimice²⁸), ceea ce complică și mai mult problema subsidiarității și, într-o oarecare măsură, și pe cea a proporționalității.²⁹

O altă evoluție importantă a fost includerea dimensiunii externe în competența UE dincolo de granițele acesteia și accentul adăugat pe schimbările climatice. Deși UE avea deja competențe limitate pentru a se implica în acorduri multilaterale cu țări terțe înainte de Tratatul de la Lisabona, fapt confirmat de jurisprudența CJUE, tratatele actuale confirmă această jurisprudență complexă în articolele 2 alin. (2), 3 alin. (2) și 21 TFUE.³⁰ Acestea fiind spuse, întrucât mediul este o competență comună, împărțirea puterilor între UE și statele membre în acest domeniu rămâne complexă.³¹

Interacțiuni cu competența UE pe piața internă

După cum s-a precizat anterior, o parte din legislația timpurie de mediu a UE a fost adoptată pe baza competenței de armonizare a pieței (în prezent, art. 114 TFUE).³² Este un fapt general cunoscut că statele, inclusiv acelea care sunt membre ale Uniunii Europene, își schimbă normele din domeniul protecției mediului ca mijloc de îmbunătățire a poziției competitive a industriilor lor față de cele ale altor state.³³ De exemplu, o țară care impune cerințe legate de comercializarea lemnului, constând în specificarea caracteristicilor pe care trebuie să le aibă pădurea din care este recoltat, indicarea procedurii prin care este recoltat și a tratamentelor care îi pot fi aplicate înainte de a ajunge la consumatorul final.³⁴ La prima vedere, astfel de cerințe nu sunt discriminatorii atunci când se aplică atât lemnului autohton, cât și celui importat, dar în realitate, este posibil ca produsele autohtone să fi fost recoltate și produse, în mod tradițional, prin aceste practici, caz în care astfel de cerințe vor afecta, în primul rând, produsele importate.³⁵

În consecință, cerințele produselor legate de standardele de mediu pot restricționa libera circulație, ceea ce, în cazul UE, ar avea un efect negativ asupra integrării pieței sale interne. În astfel de situații, armonizarea legislației naționale privind protecția mediului cu cea europeană este un fapt obișnuit.³⁶ De exemplu, reglementările privind emisiile vehiculelor stabilesc un standard uniform pentru vehiculele produse în toate statele membre și

²⁷ I.Cooper, *The Watchdogs of Subsidiarity: National Parliaments and the Logic of Arguing in the EU*, Journal of Common Market Studies, vol. 44, nr. 2/2006, p. 281-304.

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1907>, consultat pe 27.09.2024.

²⁹ C.Barnard, S.Peers, *European Union Law*, Oxford University Press, Oxford, 2023, p. 157.

³⁰ M.Cremona, *Structural Principles and their Role in EU External Relations Law*, Current Legal Problems, vol. 69, nr. 1/2016, p. 35-66.

³¹ Ibidem.

³² J.V.Louis, T.Ronse, *L'ordre juridique de l'Union européenne*, LGDJ, Paris, 2024, p. 140.

³³ S.Ambec, *Gaining competitive advantage with green policy*,

https://www.tse-fr.eu/sites/default/files/TSE/documents/doc/by/ambec/gaining_green_growth_november2016.pdf, consultat pe 28.09.2024.

³⁴ Ibidem.

³⁵ A.I.Dușcă, *Interpretation and application of the notion of restriction or distortion of competition by "object" within the meaning of art.101 TFUE*, Multiculturalism through the lenses of literary discourse, p. 73-86, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/LDMD-07-Socs_2019.pdf#page=73, consultat pe 28.09.2024.

³⁶ I.Lazăr, *Dreptul Uniunii Europene în domeniul concurenței*, Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 53.

crează condiții de concurență echitabile, protejând în același timp obiectivele de mediu. Aceste reglementări servesc atât unui scop de protecție a mediului, cât și unuia economic.³⁷

Armonizarea cerințelor de mediu privind producerea bunurilor reduce diversitatea reglementărilor în cadrul statelor membre ale UE dar pentru că standardele UE de protecție a mediului tind să fie ridicate, acesta este adesea un aspect pozitiv pentru mediu.³⁸ Cu toate acestea, o întrebare persistentă și controversată este cât spațiu ar trebui să aibă statele membre pentru a adopta norme mai protectoare cu privire la mediu odată ce UE a reglementat un anumit subiect specific prin intermediul unei directive.³⁹

În principiu, un stat membru poate menține sau adopta măsuri de protecție mai stricte (articolele 193 și 114 alineatul (4) din TFUE), dar pentru măsuri noi ar trebui să furnizeze noi dovezi științifice sau să prezinte condiții specifice mediului său național care necesită această abatere de la standardele UE (art. 114 alin. (5) TFUE).⁴⁰ Articolul 36 TFUE joacă un rol important aici, deoarece permite interdicții sau restricții la importuri și exporturi pe baza protecției sănătății umane, animale sau plantelor.⁴¹ În mod similar, protecția mediului a fost acceptată ca o justificare pentru încălcările articolelor 34 și 35 TFUE în cadrul jurisprudenței Curții privind *regula rațiunii* (în acest sens sunt: hotărârea Cassis de Dijon⁴² și Cutia de sticle daneză⁴³ privind protecția mediului).⁴⁴

Obiectivele dreptului Uniunii Europene în domeniul protecției mediului

În majoritatea jurisdicțiilor, legislația privind protecția mediului s-a dezvoltat pentru a reglementa trei tipuri de probleme: poluarea, inclusiv combaterea schimbărilor climatice, managementul resurselor naturale, și gestionarea biodiversității și speciilor protejate, inclusiv adaptarea la schimbările climatice.⁴⁵ În practică, managementul acestor situații este adesea interdependent, deoarece o problemă de poluare sau extracția excesivă a resurselor va implica probabil aspecte cu privire la biodiversitate și specii protejate.⁴⁶ În mod similar, o specie invazivă ar putea afecta negativ disponibilitatea sau utilizarea unei resurse naturale, cum ar fi un curs de apă sau un teren agricol.⁴⁷

Cu toate acestea, normele juridice care guvernează aceste domenii interconectate ale dreptului mediului tind să aibă poziții divergente în ceea ce privește temeiurile, instrumentele și scopurile lor juridice, în special când vine vorba de resurse naturale de mare valoare economică, precum combustibilii fosili, mineralele, cărbunele etc.⁴⁸ În multe state, dar și în cadrul dreptului internațional, aceste resurse sunt legate intrinsec de conceptul de suveranitate a statului și, prin urmare, supuse unor regimuri juridice separate de dreptul mediului (Rezoluția 1803 (XVII)⁴⁹ a Adunării Generale a Națiunilor Unite privind suveranitatea

³⁷ Y.Lin, J.Linn, *Environmental Regulation and Product Attributes: The Case of European Passenger Vehicle Greenhouse Gas Emissions Standards*, https://media.rff.org/documents/WP_19-24.pdf, consultat pe 28.09.2024.

³⁸ C.M.Salcă Rotaru, *Dreptul integrat al mediului*, Editura Pro Universitaria, București, 2023, p. 134.

³⁹ S.Xeferi, *La directive européenne, un instrument juridique des autorités administratives nationales*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2021, p. 145.

⁴⁰ G.Durac, *Dreptul protecției mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, Editura Hamangiu, București, 2023, p. 156.

⁴¹ Ibidem.

⁴² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61978CJ0120>, consultat pe 29.09.2024.

⁴³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61986CJ0302>, consultat pe 30.09.2024.

⁴⁴ S.Kingston, V.Heyvaert, A.Cavoski, *European Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, p. 187.

⁴⁵ E.D.Vildoso Cabrera, *Le droit à l'environnement et les conflits socio-environnementaux*, Editura OmniScriptum, Londra, 2022, p. 187.

⁴⁶ J.Morand-Deville, *Le droit de l'environnement*, Presses Universitaires de France, Paris, 2023, p. 191.

⁴⁷ Ibidem, p. 193.

⁴⁸ D.Langlet, S.Mahmoudi, *EU Environmental Law and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 120.

⁴⁹ <https://www.ohchr.org/sites/default/files/resources.pdf>, consultat pe 30.09.2024.

permanentă asupra resurselor naturale din 14 decembrie 1962).⁵⁰ În anumite jurisdicții, cum ar fi Statele Unite ale Americii, legea resurselor naturale continuă să fie privită ca un domeniu juridic distinct și separat de dreptul mediului.⁵¹

Mai mult decât atât, multe dintre efectele legate de aceste situații, de exemplu, neplăcerile cauzate de activitățile poluante, au fost mult timp reglementate prin intermediul răspunderii civile delictuale sau al proprietății, pe baza potențialelor daune aduse proprietății private cauzate de impactul asupra mediului, mai degrabă decât prin dreptul mediului în lumina daunelor asupra mediului în sine.⁵² Originile dreptului privat a unor domenii ale dreptului mediului și aspectele legate de resursele naturale ale unor probleme de mediu sunt importante în contextul Uniunii Europene, deoarece afectează interacțiunea dintre dreptul european privind protecția mediului și legislația statelor membre cu privire la aceste subiecte și se adaugă la dificultatea de a surprinde adevăratul domeniu de aplicare al dreptului UE privind mediul.⁵³

O întrebare importantă pentru dreptul mediului este de ce cele trei situații precizate anterior pot fi problematice și ce priorități ar trebui stabilite în reglementarea lor.⁵⁴ De exemplu, controlul poluării are loc în situațiile în care există o concentrație excesivă sau nesustenabilă de materiale nedorite în aer, apă sau sol.⁵⁵ Dintr-o perspectivă antropocentrică, motivul pentru care se consideră că aceste concentrații sunt excesive sau poluante este faptul că prezența lor are un efect negativ asupra sănătății umane, asupra sănătății organismelor non-umane sau a ecosistemelor relevante, care, la rândul lor, au adesea efecte economice sau sociale negative, de exemplu atunci când zonele devin improprii pentru activități agricole sau locuit.⁵⁶ Dacă s-ar adopta o perspectivă ecocentrică, poluarea mediului ar fi îngrijorătoare la niveluri potențial mai mici sau mai mari, în funcție de consecințele ecologice ale poluării, nu de efectele negative produse asupra omului. Deși este posibil din punct de vedere tehnic, este neobișnuit ca aceeași normă care reglementează un anumit domeniu să poată lua în considerare și să pună în echilibru ambele perspective.⁵⁷

Articolul 191 alineatul (1) TFUE enumeră următoarele obiective ale politicii de mediu a UE: conservarea, protejarea și îmbunătățirea calității mediului, protejarea sănătății umane, utilizarea prudentă și rațională a resurselor naturale, promovarea măsurilor la nivel internațional pentru a face față problemelor de mediu regionale sau mondiale și, în special, combaterea schimbărilor climatice.⁵⁸ În ceea ce privește obiectivele, substanța competenței UE în domeniul mediului a rămas aproape aceeași de la prevederea sa inițială în art.130 lit. r din Actul Unic European (1986).⁵⁹

În obiectivele de mediu ale UE, găsim referire explicită la sănătatea umană și doar o mențiune implicită a biodiversității și managementului speciilor ca parte a calității mediului.⁶⁰

⁵⁰ P.Dupoy, *International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, p. 70.

⁵¹ Ibidem, p. 72.

⁵² A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, București, 2017, p. 307.

⁵³ F.Stârc-Meclejan, *Manual de dreptul mediului. Dezbatere doctrinară și cauze de referință*, Editura C.H.Beck, București, 2022, p. 176.

⁵⁴ G.I.Ioniță, Ș.D.Ioniță-Burda, *Dreptul protecției mediului. Ediția a 6-a*, Editura Universul Juridic, București, 2024, p. 212.

⁵⁵ Ibidem, p. 214.

⁵⁶ J.van Zeben, *Environmental Law*, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-oeel/law-oeel-e112>, consultat pe 25.09.2024.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 107.

⁵⁹ A.Olivier, *La politique européenne de l'environnement et du climat*, <https://www.touteleurope.eu/environnement/la-politique-europeenne-de-l-environnement-et-du-climat/>, consultat pe 30.09.2024.

⁶⁰ M.Duțu, A.Duțu, *Dreptul mediului. Ediția a 4-a*, Editura C.H.Beck, București, 2014, p. 158.

Aceasta se referă la întrebarea dacă politica de mediu a UE este, în primul rând, antropocentrică sau ecocentrică.⁶¹ La fel ca majoritatea domeniilor de drept, dreptul UE privind mediul este preponderent antropocentric⁶² totuși, acest lucru nu împiedică adoptarea unor obiective ambițioase de calitate sau protecție a mediului.⁶³ De fapt, UE este adesea văzută ca stabilind standarde deosebit de ridicate de calitate a mediului în comparație cu alte economii dezvoltate și în curs de dezvoltare.⁶⁴ În mod similar, Pactul Verde European, deși ambițios în ceea ce privește obiectivele de mediu și climatice, încă contextualizează aceste obiective prin referire la standardele și obiectivele economice și sociale ale Uniunii.⁶⁵

În afară de obiectivele enumerate în capitolul de mediu (Capitolul XX TFUE), găsim referiri la mediu și în alte părți din Tratatul Uniunii Europene. După cum am menționat anterior, articolul 3 alin. (3) TUE leagă dezvoltarea pieței interne de un nivel ridicat de protecție și îmbunătățire a calității mediului.⁶⁶ Importanța mediului în politica UE în sens mai larg este subliniată la articolul 11 din TFUE, care prevede că cerințele de protecție a mediului trebuie să fie integrate în definirea și punerea în aplicare a politicilor și activităților Uniunii, în special în vederea promovării dezvoltării durabile.⁶⁷

Acest așa-numit *principiu de integrare* este un exemplu de prevedere orizontală care urmărește să insereze considerații de mediu în toate politicile UE,⁶⁸ aspect reliefat și de articolul 37 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, având denumirea marginală *Protecția mediului*, în care se prevede că politicile Uniunii trebuie să prevadă un nivel ridicat de protecție a mediului și de îmbunătățire a calității acestuia, care să fie asigurat în conformitate cu principiul dezvoltării durabile.⁶⁹ Eficacitatea acestor prevederi a fost dificil de monitorizat sau aplicat.⁷⁰ Considerentele de mediu sunt menționate, în mod explicit, în articolul 114 alin. (3) TFUE privind piața internă, care oferă o bază pentru ca nivelul ridicat de protecție, unul dintre principiile articolului 191 alin. (2) TFUE, să funcționeze ca temei pentru propunerile Comisiei.⁷¹

Principiile dreptului Uniunii Europene privind protecția mediului

Nucleul normativ al dreptului UE în domeniul mediului este puternic influențat de principiile enumerate în articolul 191 alin. (2) din TFUE, care prevede că politica Uniunii se bazează pe principiul precauției și pe principiile conform cărora trebuie întreprinse acțiuni preventive, că daunele asupra mediului ar trebui să fie cu prioritate reținute la sursă și că poluatorul plătește. Fiecare dintre aceste principii este detaliat separat.⁷² Pe scurt, *principiul*

⁶¹ N.Hoek, *Implementing Rights of Nature: An EU Natureshape to Address Anthropocentrism in Environmental Law*, Utrecht Law Review, vol. 19, nr. 1/2023, p. 72-86.

⁶² Ibidem.

⁶³ M.Clément, *Droit européen de l'environnement*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2021, p. 189.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ M.Ossewaarde, R.Ossewaarde-Lowtoot, *The EU's Green Deal: A Third Alternative to Green Growth and Degrowth?*, Sustainability Journal, vol. 12, nr. 23/2020, <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/23/9825>, consultat pe 30.09.2024.

⁶⁶ L.Kramer, *EU Environmental Law*, Editura Sweet & Maxwell Ltd, Londra, 2016, p. 178.

⁶⁷ D.Langlet, S.Mahmoudi, *EU Environmental Law and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 150.

⁶⁸ M.A.Camilleri, *European environment policy for the circular economy: Implications for business and industry stakeholders*, Sustainable Development Review, vol. 28, nr. 6/2020, p. 1804-1812.

⁶⁹ D.Rogers, *Fundamentals of Environmental Law and Compliance*, Editura Taylor & Francis Ltd, Abingdon-Thames, 2022, p. 258.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ A.I.Dușcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Științe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163. A se vedea și: A. I. Dușcă, Șt.-C. Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, p. 13 și urm.

⁷² S.Mammadov, N.Kala, *The european union's legislative process in the area of environmental protection in the context of the european environmental policy*, Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum, vol. 23, nr. 1/2024.

precauției urmărește să minimizeze daunele cauzate de riscurile de mediu necunoscute.⁷³ *Principiul acțiunii preventive* urmărește să minimizeze daunele cauzate de riscurile de mediu cunoscute⁷⁴, *principiul reținerii poluanților la sursă* încearcă să prevină daune ulterioare, abordând chiar sursa problemei de mediu, iar *principiul poluatorul plătește* urmărește să se asigure că prejudiciul cade în sarcina celor implicați într-o activitate poluantă.⁷⁵

În pregătirea legislației, Comisia Europeană trebuie să arate modul în care o propunere legislativă respectă principiile prevăzute în articolul 191 alin. (2) din TFUE.⁷⁶ Mai mult, UE ar trebui să ia în considerare datele științifice și tehnice disponibile, condițiile de mediu din diferitele regiuni ale Uniunii, beneficiile și costurile potențiale ale acțiunii sau lipsei de acțiune, dezvoltarea economică și socială a Uniunii în ansamblu și dezvoltarea echilibrată a regiunilor sale, astfel cum se menționează în art. 191 alin. (3) din TFUE.⁷⁷ Cerințele procedurale prevăzute în art. 191 alin. (3) nu sunt principii de fond, dar cu toate acestea oferă îndrumări în privința modului de reglementare.⁷⁸

Fiecare propunere de directivă sau regulament este însoțită de un studiu de impact, care oferă detalii privind conformitatea cu aceste principii, precum și cu principiile generale ale UE, cum ar fi subsidiaritatea, proporționalitatea și nediscriminarea.⁷⁹ Dacă se constată că un act juridic încalcă oricare dintre aceste principii, acesta nu ar trebui adoptat. Încălcarea unui principiu general al dreptului UE poate constitui motiv de invalidare a actului juridic, conform art. 263 TFUE.⁸⁰ Punerea în aplicare efectivă a acestui principiu de către Curtea de Justiție este complicată de faptul că legiuitorul UE se bucură de o marjă de apreciere considerabilă în ceea ce privește interpretarea acestor principii.⁸¹

Odată ce legislația UE în domeniul mediului a fost adoptată, principiile juridice ale art. 191 alin. (2) TFUE joacă, de asemenea, un rol important în ghidarea interpretării sale de către Curtea de Justiție.⁸² Jurisprudența CJUE a avut o influență semnificativă asupra dezvoltării fiecăruia dintre principiile de mediu și este discutată în detaliu cu privire la fiecare dintre acestea. Este de remarcat faptul că, pe lângă interpretarea dreptului UE, Curtea a folosit aceste principii și pentru a justifica acțiunile UE și ale statelor membre în ceea ce privește mediul în general (a se vedea, de exemplu, Cauzele C-219/07⁸³ și C-405/92⁸⁴).⁸⁵

⁷³ A.B.Ilie, *Precautionary Principle - too Vague to be a Viable Policy?*, Revista de Științe Politice, nr. 53/2017, p. 34-44;

⁷⁴ A.I.Dușcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Științe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163;

⁷⁵ A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, București, 2017, p. 32.

⁷⁶ C.Barnard, S.Peers, *European Union Law*, Oxford University Press, Oxford, 2023, p. 234.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ S.Kingston, V.Heyvaert, A.Cavoski, *European Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, p. 258.

⁷⁹ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 57.

⁸⁰ P.Craig, G.Búrca, *EU Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, Oxford, 2020, p. 357.

⁸¹ Ibidem, p. 358.

⁸² C.Boutayeb, *Droit matériel de l'Union européenne*, LGDJ, Paris, 2023, p. 287.

⁸³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62007CJ0219>, consultat pe 01.10.2024. CJUE a stabilit prin dispozitivul hotărârii că Articolele 28 CE și 30 CE, considerate în mod individual sau coroborate cu Regulamentul (CE) nr. 338/97 al Consiliului din 9 decembrie 1996 privind protecția speciilor faunei și florei sălbatice prin controlul comerțului cu acestea, nu se opun unei reglementări naționale precum este cea în discuție în acțiunea principală, potrivit căreia interdicția de import, de deținere și de comercializare a mamiferelor care aparțin altor specii decât cele menționate în mod expres în această reglementare se aplică unor specii de mamifere care nu sunt incluse în anexa A la acest regulament, dacă protecția sau respectarea intereselor și a cerințelor menționate la punctele 27-29 din prezenta hotărâre nu pot fi asigurate la fel de eficient prin măsuri mai puțin restrictive pentru schimburile comunitare.

⁸⁴ <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=98839&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4723275>, consultat pe 01.10.2024. Prin hotărârea din 24 noiembrie 1992, primită la

Actorii-cheie

Principalele instituții implicate în legislația și politica de mediu a Uniunii Europene sunt Comisia Europeană, Consiliul Uniunii Europene, Parlamentul European, Curtea de Justiție și Consiliul European.⁸⁶ Fiecare dintre acestea joacă un rol-cheie în dezvoltarea și formularea politicii de mediu a UE, dar numai primele trei sunt implicate în procesul legislativ obișnuit.⁸⁷ Majoritatea legislației legată de obiectivele politice ale art. 191 alin. (1) TFUE este adoptată prin procedura legislativă ordinară. În conformitate cu natura sensibilă a unor probleme de mediu, cum ar fi reglementarea resurselor naturale, art. 192 alin. (2) TFUE detaliază, în continuare, că trebuie utilizată o procedură legislativă specială, care necesită votul în unanimitate în Consiliu, alături de consultarea Parlamentului European, în ceea ce privește măsurile care afectează, printre altele, gestionarea cantitativă a resurselor de apă, utilizarea terenurilor sau furnizarea de energie.⁸⁸

Mai mult, Consiliul European modelează politica de mediu a UE prin stabilirea agendei și oferă un sprijin politic important în ceea ce privește acțiunile viitoare.⁸⁹ Curtea de Justiție, pe de altă parte, joacă un rol semnificativ în interpretarea și aplicarea normelor de mediu, de exemplu, prin hotărâri preliminare.⁹⁰ Atât Comisia, cât și Curtea sunt instituții esențiale pentru aplicarea legislației UE în domeniul mediului.⁹¹

Toate instituțiile Uniunii Europene implicate în procesul legislativ au personal dedicat care lucrează pe probleme de mediu. În cadrul Consiliului, deciziile cu privire la mediu sunt luate, în primul rând, de Consiliul de Mediu, formațiunea alcătuită din miniștrii statelor membre responsabili cu problemele de mediu.⁹² Consiliul de Mediu a fost înființat în 1973 și se întrunește de aproximativ patru ori pe an.⁹³ În cadrul Parlamentului European, activitatea deputaților este facilitată de Comitetul pentru Mediu, Sănătate Publică și Siguranță Alimentară, înființat, de asemenea, în 1973.⁹⁴ Pe lângă examinarea propunerilor legislative, acest comitet supraveghează și activitatea mai multor agenții ale UE, în special Agenția Europeană de Mediu, Centrul European pentru Prevenirea și Controlul Bolilor, Agenția

Curte la 3 decembrie, Tribunal de Commerce La Roche-sur-Yon a adresat Curții în vederea pronunțării unei hotărâri preliminare în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE o serie de întrebări privind valabilitatea articolului 1 alineatul (8) din Regulamentul (CEE) nr. 345/92 al Consiliului din 27 ianuarie 1992 de modificare pentru a 11-a oară a Regulamentului (CEE) nr. 3094/86 de stabilire a anumitor măsuri tehnice pentru conservarea resurselor piscicole. CJUE a stabilit, prin dispozitivul hotărârii, că examinarea întrebărilor adresate nu a evidențiat niciun factor de natură să afecteze valabilitatea articolului 1 alineatul (8) din Regulamentul (CEE) nr. 345/92 al Consiliului din 27 ianuarie 1992 de modificare pentru a 11-a oară a Regulamentului (CEE) nr. 86 de stabilire a anumitor măsuri tehnice pentru conservarea resurselor piscicole.

⁸⁵ Ibidem, p. 289.

⁸⁶ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 36.

⁸⁷ C.Boutayeb, *Droit institutionnel de l'Union européenne*, LGDJ, Paris, 2022, p. 77.

⁸⁸ Ibidem, p. 80.

⁸⁹ S.Fabbrini, U.Puetter, *Integration without supranationalisation: studying the lead roles of the European Council and the Council in post-Lisbon EU politics*, Journal of European Integration, vol. 38, nr. 5/2016, p. 481-495.

⁹⁰ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 51.

⁹¹ Ibidem.

⁹² E.Ullrichova, *New intergovernmentalism: European council and environmental policy*, Journal of European Integration, vol. 46, nr. 6/2024, p. 1-22.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ J.van Zeben, *Environmental Law*, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-oeel/law-oeel-e112>, consultat pe 25.09.2024.

Europeană pentru Produse Chimice, Autoritatea Europeană pentru Siguranța Alimentară și Agenția Europeană pentru Medicamente.⁹⁵

Rolul Comisiei Europene în ceea ce privește legislația în domeniul mediului nu trebuie să fie supraestimat.⁹⁶ Activitățile de mediu ale Comisiei nu sunt, așa cum era de așteptat, activitatea unei singure direcții generale, de exemplu, Direcția Generală pentru Mediu, ci există mai multe direcții generale care se ocupă de legislația și politica UE în domeniul mediului, cum ar fi Direcția Generală de Acțiune pentru Climă și Direcția Generală de Acțiune pentru Energie, iar coordonarea dintre ele este, în cel mai bun caz, greu de gestionat și, în cel mai rău, lipsește complet.⁹⁷ Una dintre cele mai importante prerogative ale Comisiei este competența sa exclusivă de a crea propuneri legislative, inclusiv în domeniul mediului.⁹⁸ Propunerile extrem de tehnice ale Comisiei se bazează, în mare măsură, pe contribuțiile experților externi, cum ar fi cei de la Mecanismul de Consiliere Științifică.⁹⁹

Un exemplu ilustrativ al acestui mod de lucru este acela din anul 2019, când unul dintre vicepreședinții Comisiei, Frans Timmermans, era responsabil cu executarea inițiativei Pactului Verde al UE și supraveghea Direcția Generală de Acțiune pentru Climă.¹⁰⁰ Existau alți șase comisari, fiecare responsabil de una sau mai multe direcții generale, care făceau parte din grupul *Pactul verde european*, în cadrul căruia era creată cea mai mare parte a politicii de mediu: sănătate și siguranță alimentară, transport, energie, mediu, oceane și pescuit, agricultură, coeziune și reforme. Unii dintre acești comisari făceau parte și din alte grupuri, cum ar fi *Promovarea modului nostru de viață european* în cazul doamnei Stella Kyriakides, comisarul pentru sănătate și siguranță alimentară.¹⁰¹

Pe lângă aceste instituții principale, există și câteva agenții și organisme care influențează legislația UE privind protecția mediului, care includ instituțiile aflate sub autoritatea Comitetului de Mediu al Parlamentului, inclusiv Agenția Europeană de Mediu.¹⁰² Alte organisme cu impact asupra normelor de mediu sunt Banca Europeană de Investiții, Rețeaua Uniunii Europene pentru Implementarea și Aplicarea Dreptului Mediului, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor.¹⁰³

În ceea ce privește structura generală a dreptului UE privind mediul, este important de remarcat faptul că poziția acestor agenții și comitete, deși fiecare foarte diferită, este secundară și sprijină celelalte instituții ale UE implicate în elaborarea normelor privind protecția mediului.¹⁰⁴ Ele nu au competențe de legiferare sau de aplicare a normelor și joacă cel mult un rol consultativ în procesul legislativ.¹⁰⁵ Această funcție de coordonare este, totuși, importantă, deoarece, ca și în alte domenii ale dreptului UE, există o multitudine de actori naționali implicați în dreptul mediului.¹⁰⁶ După cum se precizează în art. 192 alin. (4) din

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ J.van Zeben, *Environmental Law*, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-oeel/law-oeel-e112>, consultat pe 25.09.2024.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ A.I.Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 44.

⁹⁹ J.van Zeben, *Environmental Law*, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-oeel/law-oeel-e112>, consultat pe 25.09.2024.

¹⁰⁰ S.Eckert, *The European Green Deal and the EU's Regulatory Power in Times of Crisis*, *Journal of Common Market Studies*, vol. 59, nr. S1/2021, p. 81-91, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jcms.13241>, consultat pe 01.10.2024.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² M.Clément, *Droit européen de l'environnement*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2021, p. 148.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ S.Kingston, V.Heyvaert, A.Cavoski, *European Environmental Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2017, p. 223.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ J.Morand-Deville, *Le droit de l'environnement*, Presses Universitaires de France, Paris, 2023, p. 224.

TFUE, statele membre finanțează și pun în aplicare politica de mediu, ceea ce face din aceste organisme naționale și acțiunile lor o parte centrală a dreptului Uniunii Europene privind mediul.¹⁰⁷

În timp ce variații semnificative în implementarea internă pot fi corectate prin intermediul Comisiei și, dacă este necesar, al CJUE, agenții precum Rețeaua Uniunii Europene pentru Implementarea și Aplicarea Dreptului Mediului contribuie la facilitarea coordonării și schimbului de bune practici între instituțiile naționale.¹⁰⁸ Având în vedere domeniul de aplicare larg al acquis-ului de mediu și varietatea particularităților naționale, această funcție de sprijinire a coordonării și a schimbului de informații, alături de cea a Comisiei, este foarte importantă pentru menținerea unei înțelegeri comune a normelor UE privind protecția mediului.¹⁰⁹

Concluzii

Uniunea Europeană este unul dintre cei mai prolifici creatori de norme privind protecția mediului din lume; ea reglementează o realitate ecologică incredibil de complexă, care se întinde pe teritoriul a 27 de state membre, ce găzduiesc o mare varietate de habitate și specii. Natura tehnică a procesului legislativ al UE este adesea văzută ca un avantaj pentru reglementarea impactului asupra mediului care are efecte pe termen lung, iar Uniunea a acționat intens pentru a îmbunătăți participarea publicului la luarea deciziilor cu consecințe asupra mediului. Cu toate acestea, deficiențele de implementare continuă să submineze obiectivele directivelor și reglementărilor în materia mediului.

Pactul Verde European din 2019 arată un scop reînnoit de a combina cu succes ambițiile economice și de mediu ale UE, astfel încât să asigure o economie și o societate europeană durabilă și competitivă. Uniunea își valorifică poziția economică pentru a exporta și pentru a-și impune standardele țărilor terțe, accentul său pe multilateralism arătând că obiectivele sale interne privind mediul sunt influențate, în mod similar, de negocierile și evoluțiile internaționale.

BIBLIOGRAPHY

Bibliografie selectivă

I. Tratate, cursuri

1. Catherine Barnard, Steve Peers, *European Union Law*, Oxford University Press, Oxford, 2023;
2. Chahira Boutayeb, *Droit institutionnel de l'Union européenne*, LGDJ, Paris, 2022;
3. Chahira Boutayeb, *Droit matériel de l'Union européenne*, LGDJ, Paris, 2023;
4. Marc Clément, *Droit européen de l'environnement*, Bruylant, Bruxelles, 2021;
5. Paul Craig, Gráinne de Búrca, *EU Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, Oxford, 2020;
6. Pierre-Marie Dupoy, *International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018
7. Gheorghe Durac, *Dreptul protecției mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, Editura Hamangiu, București, 2023;
8. Anca Ileana Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021;

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ M.Clément, *Droit européen de l'environnement*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2021, p. 162.

¹⁰⁹ Ibidem.

9. Anca Ileana Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2021;
10. Mircea Duțu, *Dreptul mediului și al climei Vol. 1: Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2022;
11. Mircea Duțu, Andrei Duțu, *Dreptul mediului. Ediția a 4-a*, Editura C.H.Beck, București, 2014;
12. Adrian Barbu Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, București, 2017;
13. Gheorghe-Iulian Ioniță, Ștefania Diana Ioniță-Burda, *Dreptul protecției mediului. Ediția a 6-a*, Editura Universul Juridic, București, 2024;
14. Suzanne Kingston, Veerle Heyvaert, Aleksandra Cavoški, *European Environmental Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2017;
15. Ludwig Kramer, *EU Environmental Law*, Editura Sweet & Maxwell Ltd, Londra, 2016;
16. David Langlet, Said Mahmoudi, *EU Environmental Law and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2016;
17. Ioan Lazăr, *Dreptul Uniunii Europene în domeniul concurenței*, Editura Universul Juridic, București, 2016;
18. Jean-Victor Louis, Thierry Ronse, *L'ordre juridique de l'Union européenne*, LGDJ, Paris, 2024;
19. Jacqueline Morand-Deville, *Le droit de l'environnement*, Presses Universitaires de France, Paris, 2023;
20. Daniel Rogers, *Fundamentals of Environmental Law and Compliance*, Editura Taylor & Francis Ltd, Abingdon-on-Thames, 2022;
21. Cristina Mihaela Salcă Rotaru, *Dreptul integrat al mediului*, Editura Pro Universitaria, București, 2023;
22. Flaminia Stârc-Meclejan, *Manual de dreptul mediului. Dezbateri doctrinare și cauze de referință*, Editura C.H.Beck, București, 2022;
23. Erick Daniel Vildoso Cabrera, *Le droit à l'environnement et les conflits socio-environnementaux*, Editura OmniScriptum, Londra, 2022;
24. Stamatina Xeferi, *La directive européenne, un instrument juridique des autorités administratives nationales*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2021;

II. Articole, studii

1. Stefan Ambec, *Gaining competitive advantage with green policy*, <https://www.tse-fr.eu>;
2. Mark Anthony Camilleri, *European environment policy for the circular economy: Implications for business and industry stakeholders*, *Sustainable Development Review*, vol. 28, nr. 6/2020, p. 1804-1812;
3. Ian Cooper, *The Watchdogs of Subsidiarity: National Parliaments and the Logic of Arguing in the EU*, *Journal of Common Market Studies*, vol. 44, nr. 2/2006, p. 281-304;
4. Paul Craig, *Subsidiarity, a Political and Legal Analysis*, *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, nr. 15/2012, p. 72-103;
5. Marise Cremona, *Structural Principles and their Role in EU External Relations Law*, *Current Legal Problems*, vol. 69, nr. 1/2016, p. 35-66;
6. Anca Ileana Dușcă, *Interpretation and application of the notion of restriction or distortion of competition by "object" within the meaning of art.101 TFUE*, *Multiculturalism through the lenses of literary discourse*, p. 73-86, <https://ibn.idsi.md>;
7. Anca Ileana Dușcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, *Revista de Științe Juridice*, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163;

8. Sandra Eckert, *The European Green Deal and the EU's Regulatory Power in Times of Crisis*, Journal of Common Market Studies, vol. 59, nr. S1/2021, p. 81-91;
9. Sergio Fabbrini, Uwe Puetter, *Integration without supranationalisation: studying the lead roles of the European Council and the Council in post-Lisbon EU politics*, Journal of European Integration, vol. 38, nr. 5/2016, p. 481-495;
10. Niels Hoek, *Implementing Rights of Nature: An EU Natureship to Address Anthropocentrism in Environmental Law*, Utrecht Law Review, vol. 19, nr. 1/2023, p. 72-86;
11. Adrian Barbu Ilie, *Precautionary Principle - too Vague to be a Viable Policy?*, Revista de Științe Politice, nr. 53/2017, p. 34-44;
12. Ludwig Kramer, *EU Enforcement of Environmental Laws: From Great Principles to Daily Practice—Improving Citizen Involvement*, <https://www.clientearth.org/>;
13. Yujie Lin, Joshua Linn, *Environmental Regulation and Product Attributes: The Case of European Passenger Vehicle Greenhouse Gas Emissions Standards*, <https://media.rff.org/>;
14. Sahib Mammadov, Nagima Kala, *The european union's legislative process in the area of environmental protection in the context of the european environmental policy*, Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum, vol. 23, nr. 1/2024;
15. Arthur Olivier, *La politique européenne de l'environnement et du climat*, www.touteleurope.eu/;
16. Marinus Ossewaarde, Roshnee Ossewaarde-Lowtoo, *The EU's Green Deal: A Third Alternative to Green Growth and Degrowth?*, Sustainability Journal, vol. 12, nr. 23/2020, <https://www.mdpi.com/>;
17. Eliska Ullrichova, *New intergovernmentalism: European council and environmental policy*, Journal of European Integration, vol. 46, nr. 6/2024, p. 1-22;
18. Josephine van Zeven, *Environmental Law*, <https://opil.ouplaw.com/>.

ASYMMETRY BETWEEN SOUL AND BODY

Daniel Mihalcea

PhD Student, „Babeş-Bolyai” University of Cluj-Napoca

Abstract: Nonconformists set in motion the ideas that brought knowledge and development in all fields. The dot art on canvas, an invention of Georges Seurat, paved the way for Expressionism, Fauvism and Cubism. Paul Gauguin despised the pointillists and their technique of dividing strokes and called them "chemists who accumulate dots". Mavericks have changed the view of the chained woman over the centuries. Non-conformist women had the audacity, through their vision of the world, to break out of the patterns imposed by patriarchal societies. Nonconformism is not depravity, it is not sexual obsession, it is not erotic exhibitionism. Science proved that the earth is round, but the conformists did not give up, they claimed, against all evidence, that it is flat.

Keywords: nonconformity, spirit and matter, sexuality, cinema, body

Perioada anilor 1970 a fost numită deceniul de aur al cinematografiei pornografice la Paris când în Franța s-a produs o explozie a producției pornografice. Ușurința distribuției și accesul facil al publicului la materiale pornografice poate să fie atribuită schimbărilor legislative și fiscale din Franța. Discursului contemporan despre sexualitate și despre corporalitate instituie libertatea de a vorbi despre firescul unor nevoi care se cer satisfăcute. Dezvoltarea societății multiplică și diversifică interesul fapt care dezvăluie caracterul dinamic al cerințelor și ofertelor. Nevoia de conectare aduce oamenii în situații dintre cele mai ciudate sau mai controversate: unul iubește mai mult, celălalt oprimă mai mult; unul vrea doar sex, celălalt vrea o relație serioasă cu implicații pe termen lung; unul greșește mai mult, celălalt iartă mai mult; unul înșală, celălalt suferă. Unii oamenii își doresc lucruri, alții își doresc emoții, alții își doresc oameni. Oamenii au experiențe, iar afirmația nu mă interesează câți ani ai, mă interesează prin ce experiențe ai trecut, este edificatoare pentru cei care sunt interesați de partea lăuntrică a vieții. Încercările prin care trece omul creează „buletine de identitate” la nivel psihic. Părinții își vor copilul în rândul lumii, dar poate că acel este menit să stea în fața lumii. Oamenii puternici au un trecut greu. Lampa nu este prietena fluturilor.

Citându-l pe Brain Lancaster din *Elemente de iudaism*, Aurel Codoban scrie în *Imperiul comunicării*: „Creștinismul a respins valoarea spirituală a acțiunii trupesti. Spiritul și materia au fost ireconciliabil divizate. Principiul dualist – care a fost un principiu elenistic important prin intermediul lui Pavel – a devenit sămânța unei puternice respingeri a corpului”.¹

Mark Kermode aduce în discuție o declarație a lui Lanthimos legată de Bella despre care spune că nu a ajuns niciodată să înțeleagă ce este rușinea „așa că este total liberă să își dea mintea, gândurile, corpul, orice.”² Lanthimos o descrie pe Bella ca o femeie care are o nouă șansă, o femeie de 28 de ani cu o viață care nu a mulțumit-o. Este ca o tablă goală pe care începi din nou să scrii, potrivit aceluiași autor.

O nouă șansă primește câinele Șarik din partea profesorului Preobrajenski în nuvela satirică *Inimă de câine*, scris de Mihail Bulgakov în 1925, care grefează pe câine hipofiza și glande genitale umane. În fapt este o critică adusă ideii și dorinței comuniștilor de a crea

¹ Aurel Codoban, opera citată, 2011, pagina 9.

² Mark Kermode, *My films are all problematic children*, <https://www.theguardian.com/film/2023/dec/31/yorgos-lanthimos-poor-things-interview-director-favourite-lobster>, The Guardian, 31.12.2023. Link accesat în 30.06.2024.

„omul nou”, în plin avânt al revoluției societății proletare sovietice. La început, asemeni Bellei, Șarik, în umanizarea sa, o umanizare de joasă speță, vulgară și violentă, rostește doar fragmente de cuvinte. Câinele devine un om lipsit de idealul care i-a dat viață ceea ce societatea sovietică repugnă. Preobrajenski îl operează din nou și acesta se transformă din nou în câine. Povestea rămâne actuală în orice timp și în orice societate. Manipularea omului pentru a se transforma în animalul docil al puterii a fost și va rămâne dezideratul multor regimuri politice.

Nonconformismul a existat întotdeauna. Nonconformismul nu este depravare, nu este obsesie sexuală, nu este exhibiționism erotic. Știința a demonstrat că pământul este rotund, dar conformiștii nu s-au lăsat, au susținut, împotriva tuturor evidențelor, că este plat. Nonconformiștii au pus în mișcare ideile care au adus cunoaștere și dezvoltare în toate domeniile. Arta punctului pe pânză, o invenție a lui Georges Seurat, a deschis calea către expresionism, fauvism și cubism. Paul Gauguin i-a disprețuit pe pointiliști și tehnica lor de divizare a tușelor și i-a numit „chimiști care acumulează puncte”. Nonconformiștii au schimbat punctul de vedere asupra femeii înlănțuite de-a lungul secolelor. Femeile nonconformiste au avut îndrăzneala, prin viziunea lor asupra lumii, să iasă din tiparele impuse de societățile patriarhale.

Carierea lui cinematografică a lui Trier, foarte controversat, provocator excentric pe ecran și în afară sălii de cinema, „regizor nebun” cum l-a numit Ben Gazzara (Jack McKay în *Dogville*), a acumulat „puncte”: *Palme d’Or*, *Cesar*, *Goya*. Directorul de imagine al lui Trier, Manuel Claro, îl consideră pe regizor umorist și fixist, totodată: „Are aproape un fel de filosofie, de a nu spune nimănui ce să facă. Doar stă și observă ce au pregătit ceilalți pentru el și apoi începe să ajusteze. Apoi, desigur, sunt acele cadre foarte vizuale, unde e foarte pregătit și știe exact ce vrea să obțină. Deci e un mix. Și cred că asta e partea interesantă la cinematografia lui Lars von Trier. Acest mix între momente vizuale superbe, uluitoare, și stilul filmărilor din mână mai haotic, și unde baza e actoria.”³

Joe, un personaj cu un tip de temperament caracterizat prin tendința de izolare, în jurnalul său erotic din *Nymphomaniac* îl descrie în fapt pe Trier: „Poate că singură diferență dintre mine și majoritatea oamenilor este că eu am cerut întotdeauna mai mult de la răsărit. Mai multe culori spectaculoase când soarele ajunge la orizont. Țasta e probabil singurul meu păcat.” *Trilogia Depresiei* (*Antichrist*, *Melancholia*, *Nymphomaniac*) este despre tipare psihologice impuse, despre ipocrizie, despre tulburări de personalitate, despre căutarea sinelui și despre acceptarea sinelui, despre trăirea autentică fără teama de a fi criticat sau respins, despre convingerile care acționează la nivelul subconștientului, despre depresie, despre drama apocaliptică, despre dependențe, despre faptul că noi suntem cei care trebuie să creăm circumstanțele, despre exercitarea puterii de autodistrugere. „Un film ar trebui să fie ca o pietricică în pantof”, spunea Trier.

Opera de artă reprezintă o condiționare de ordin subiectiv care ține de anumiți factori afectivi și asociativi potențați de ceea ce autorul și privitorul au parcurs la nivel cultural. Autorul mizează pe simțurile superioare ale privitorului. Prin mijloacele vizuale, sonore intenționează să atingă acea coardă sensibilă care să trezească ecoul interior al privitorului. Iar sintagma nu este frumos ce este frumos, este frumos ce îmi place mie, ține de o condiționare psihică a individului. Creația artistică trebuie să poarte amprenta originalității și a unicității. În București a existat Combinatul Fondului Plastic, cu alte cuvinte, am industrializat arta, fapt care îndepărtează o activitate de acest gen de orice simbol al creativității artistice. Sigur că societatea impune manifestărilor artistice gustul estetic printr-un tipar al spiritului colectiv. În trecut întruparea frumosului se făcea prin opere care

³ Digi24.ro, *Interviu cu omul care pune în imagini spaimile lui Lars von Trier*, <https://www.digi24.ro/magazin/timp-liber/film/omul-care-pune-in-imagini-spaimile-lui-lars-von-trier-1068326>, 2019. Link accesat în 18.02.2024.

transmiteau valori esențiale. Seninătatea, vitalitatea, bunătatea, armonia, înțelepciunea, calmitatea reprezentau un ideal comun. În arta contemporană caracterul estetic este dat ceea ce transmite opera și nu de valorile estetice ale formelor. Trecerea timpului dezvoltă noi perspective ale temelor deja parcurse fapt care conferă un caracter de inepuizabilitate creației.

Michel Ciment promova într-un interviu cineaștii nonconformiști care au jucat „un rol important în apărarea și dezvoltarea unui anumit tip de cinema, care nu este atât de bine acceptat imediat, ci după câteva decenii. E ceea ce eu numesc un cinema al imaginației, un cinema vizionar. [...] Regizorii care reflectă realitatea sunt acceptați imediat. [...] Cred că acest cinema vizionar întâmpină mai multe dificultăți și mi se pare absolut normal ca el să fie respins, deoarece este mult mai ușor să lauzi un film care privește pe fereastră și observă ce se întâmplă în stradă. Noi împărtășim aceleași experiențe. [...] Dar imaginația ține de starea mentală a unei persoane. Uneori nu poți intra în dispoziția necesară, nu îl poți urma pe regizor în propriul său psihic sau în lumea viselor sale. De aceea acestor cineaști le este mult mai greu să câștige premii sau să fie acceptați în comunitatea criticilor.”⁴ Michel Ciment îl introduce pe Trier în grupa regizorilor care au descoperit sinele feminin „care anterior erau mai misogini și nu acordau atenție femeilor (Sokurov, Kiyoshi Kurosawa, David Lynch și Lars von Trier)”.⁵

Despre relația asimetrică dintre suflet și corp, Aurel Codoban susține că „Psihanaliza a fost prima care a răsturnat raportul dintre suflet și corp, folosind punctul de sprijin al teoriei sexualității. Apoi entologia și antropologia au vorbit despre tehnicile corporale și calitatea de produs cultural a corpului uman, idei pe care sociologia le-a dezvoltat în sensul înscrierii societății în corp. Iar fenomenologia franceză a pus în discuție relația cu propriul corp și cu al celuilalt”.⁶ Și continuă: „corpul este doar un receptacul, un recipient pentru sufletul incomparabil mai valoros, chiar dacă relația dintre cei doi termeni e întrucâtva mai strânsă decât în orfismul filosofiei grecești. [...] filosofia a exclus corpul din aria comunicării”.⁷

Cinemaul lui Trier, așa cum regizorul declara într-un interviu, „seamănă mai mult cu un strigăt”⁸, este un cinema al corpului la nivel de stare, de atitudine, un cinema care iese din acel conformism care conferă un înveliș al aceleiași naturi creatoare, o similaritate a regizorilor de film care favorizează conformitatea, despre sexualitate, despre femei și despre angoasele femeilor. Filmele lui Trier duc la surmenaj psihic. „Nu cred că femeile sau sexualitatea lor este rea, dar este înspăimântătoare.”⁹

Sigur că ne putem imagina că și cea mai impunătoare seriozitate poate să ascundă unele frământări legate de dorințe sexuale și de morală. Mediul social a impus multe restricții morale cu privire la sexualitate, iar intransigența vizibilă, vehementă și publică a unora poate să fie în contradicție cu propriile dorințe. În mediul familial, culpabilizarea partenerului pentru fanteziile celuilalt, sau pentru lipsa acestora, poate să inhibe apetitul sexual care are rezultate dintre cele mai nefaste, ducând până la divorț.

Sexul, vizibil sau sugerat, vinde. Sexul ne arată modul în care moravurile sexuale sau modificat. Îl identificăm la televizor în zona politică, în sălile de cinema, în reviste, pe panourile stradale în reclame unde modelele sunt despuiate aproape total. Fostul președinte american Bill Clinton a fost acuzat de 4 ori de agresiune sexuală, lucruri care nu au reușit să convingă instanțele care au cercetat aceste plângeri. Ne gândim și la faptul dacă au fost doar

⁴ Mihai Fulger, *Plăcerea unui cinema al imaginației*, Revista Film numărul 2, 2014, paginile 25-26.

⁵ Idem, pagina 26.

⁶ Aurel Codoban, opera citată, 2011, pagina 8.

⁷ Idem, pagina 9.

⁸ LiterNet, *Lars von Trier se destăinuie – Antichrist*, <https://agenda.liternet.ro/articol/10891/Comunicat-de-presa/Lars-von-Trier-se-destainuie-Antichrist.html>, 2010. Link accesat în 28.07.2023.

⁹ Ibidem.

mașinațiunile adversarilor politici sau o dorință de ieși din anonim. Dorința de control atrage politicul în zona erotică.

Corpul uman a fost și rămâne cea mai studiată formă în mediile artistice. Câmpul posibilităților de transpunere artistică este foarte larg dar zona vizuală are cea mai mare pondere. Limbajul corporal seamănă cu comunicarea animală la Lanthimos. O metonimie pe care o întâlnim în *Homarul* și *Canin*, limbaj corporal superior ca valoare în contextul filmic.

Corpul dezvoltă funcția de comunicare conotativă la Adina Pintilie în *Nu mă atinge-mă*, 2018, în care sexualitatea este ca un joc pe care trebuie să îl descoperi, este ca muzica pe care o asculți de fiecare dată altfel, este despre cercetarea intimității și a incapacității oamenilor de a fi atinși și de a se lăsa atinși. Tu ești oglinda mea, eu sunt oglinda ta, spune Tomas, personajul travestit. Filmul se desfășoară în interior cu holuri și în camere albe de spital unde este mare suferință trupească și psihică. Este un film despre emoții conflictuale, despre violență, despre dorința niciodată împlinită, un film al căutărilor, al începuturilor, al corporalității, al vulnerabilităților, al experiențelor sexuale puternice marcate, la fel ca la Trier care adaugă sado-masochismul și supunerea corpului la durere prin schingiuire. Urgia sexuală este un mod de exteriorizare și eliberare de emoții și de energii. Vin des, spune un personaj, sunt un căutător de experiențe, îmi place să îmi deschid mintea pentru noi orizonturi, o privesc ca pe o artă, o minune, ceva ce rămâne. Toate emoțiile sunt binevenite aici, spune Laura, un alt personaj. Dependentele lui Trier, corpul, sexualitatea și intimitatea, le întâlnim și la Pintilie. Dar și dependentele din punct de vedere plastic sunt asemănătoare. Tot filmul este cu profunzime mică de câmp pentru a crea senzația de clausturare. Culori puține, aproape alb-negru. Mișcări de aparat puține, scurte, doar travling de însoțire. Dar personajele înțeleg constrângerea și fac eforturi pentru a se elibera. Tomas vorbește despre zidul interior la care este gata să renunțe pentru că nu îl lasă să vină nimic din afară. Finalul dus în zona meditativă ne transpune într-o stare de melancolie care plutește peste orașul nou, peste centrele de control și peste buncărele secrete. Singurătățile celor 3 personaje se întâlnesc într-un discurs care reduce aproape de zero granițele dintre ficțiune și documentar.

Despre comunicare și despre corporalitate este vorba și în creația artistei Juliana Notari. Un vagin uriaș din beton și rășină a fost sculptat în parcul botanic de pe terenul fostei uzine de zahăr Santa Terezinha din Brazilia, transformată în spațiu artistic în 2015. Opera, intitulată *Diva*, care are o lungime de 33 de metri, nu are nimic erotic, a pornit un război cultural. Artista atrage atenția că este o creație care pune la îndoială relația dintre natură și cultură într-o societate „falocentrică și antropocentrică” și aduce în discuție traumele coloniale și inegalitățile rasiale din Brazilia. Douăzeci de oameni, timp de unsprezece luni, au lucrat la această vulvă pământească și, ca o coincidență, la o zi după ce a fost finalizată, președintele Jair Bolsonaro a declarat că nu va legaliza niciodată avortul în Brazilia. Această lucrare rămâne și ca o luare de poziție împotriva regimului, artista arată cum poate arta să conteste regulile impuse și să deschidă noi canale de comunicare.

Marii artiști ai lumii au fost preocupați de corporalitate și au reprezentat corpul gol în diferite medii artistice ce-a lungul istoriei: Michelangelo pictează *Facerea lui Adam* pe tavanul Capelei Sixtine în care Dumnezeu îi dă viață primului om, Tiziano a pictat-o pe *Venus din Urbino* dezbrăcând-o de haine și de atributele divine, Klimt a pictat-o pe femeia care se masturbează ca un reproș adus bărbaților, de ce să renunțe femeile la una dintre cele mai plăcute experiențe în timp ce bărbații sunt indiferenți, Botticelli a lucrat doi ani pentru *Nașterea lui Venus* în încercarea de a surprinde legenda grecească a zeiței iubirii, Goya o pictează pe *Maja dezbrăcată*, Manet îi așterne pe chip o atitudine sfidătoare și provocatoare *Olympiei*, fapt care a provocat o mare revoltă, nu pentru goliciune femeii ci pentru expresia de mândrie cu care își expune femeia corpul, Dali pictează *Marele masturbator*, epuizat sexual, despre care s-a scris că poate reprezenta conflictul interior al artistului față de sex, Tom Kelley a realizat o serie de fotografii nud cu Marilyn Monroe pentru revista Playboy.

Silviu Văcărescu face o incursiune interdisciplinară în istoria ideii de corp și este de părere că „Corpul reflectă modul fiecăruia de a fi uman. Tot astfel corpul actorului exprimă modul de a fi a personajului. În polemicile formulate de știința spectacolului, corpul actorului ocupă un loc central, valorificat atât prin prisma experimentelor regizorale cât și prin textele-manifest formulate de creatorii artei teatrale.”¹⁰

BIBLIOGRAPHY

Cărți:

Codoban, Aurel, *Imperiul comunicării*, editura Ideea Design & Print, Cluj-Napoca, 2011.

Fulger, Mihai, *Plăcerea unui cinema al imaginației*, Revista Film numărul 2, 2014, paginile 25-26.

Internet:

Kermode, Mark, *My films are all problematic children*, <https://www.theguardian.com/film/2023/dec/31/yorgos-lanthimos-poor-things-interview-director-favourite-lobster>, The Guardian, 31.12.2023. Link accesat în 30.06.2024.

Digi24.ro, *Interviu cu omul care pune în imagini spaima lui Lars von Trier*, <https://www.digi24.ro/magazin/timp-liber/film/omul-care-pune-in-imagini-spaima-lui-lars-von-trier-1068326>, 2019. Link accesat în 18.02.2024.

LiterNet, *Lars von Trier se destăinuie – Antichrist*, <https://agenda.liternet.ro/articol/10891/Comunicat-de-presa/Lars-von-Trier-se-destainuie-Antichrist.html>, 2010. Link accesat în 28.07.2023.

Văcărescu, Silviu, *Modalitate estetică a corpului*, editura Universitaria, <https://www.editurauniversitaria.ro/storage/publications/rasfoire/RmGja2hcBwVIhOz9elHsIKBva.pdf>, Craiova, 2016. Link accesat în 31.07.2024.

¹⁰ Silviu Văcărescu, *Modalitate estetică a corpului*, editura Universitaria, <https://www.editurauniversitaria.ro/storage/publications/rasfoire/RmGja2hcBwVIhOz9elHsIKBva.pdf>, Craiova, 2016. Link accesat în 31.07.2024.

THE IMPORTANCE OF CODIFICATION OF RULES OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW FOR THE JURISDICTION OF INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS

Ioan-Ciprian Dospinoiu
PhD Student, Free International University of Moldova

Abstract: International criminal liability has evolved over a long period of time, given the position of states on the broad interpretation of the concept of sovereignty and the recognition of the possibility of international criminal liability of individuals as an attempt to violate certain sovereign rights of states. The article analyzes the importance of codifying the rules of international law in the area of criminal responsibility from the point of view of respect for human rights and the establishment of legal rules that are the essence of understanding the phenomenon of the emergence and development of war crimes and the need to combat them. The main objective is to present the evolution of the codification of international legal norms in the area of criminal responsibility and the relevance of the establishment of international criminal tribunals in this process. The purpose of the research is related to the recognition of the importance of respect for human rights, as well as to the analysis of the need for the existence of legal norms at the international level that establish the legal framework for holding accountable persons guilty of committing criminal acts before international courts.

Keywords: criminal liability, criminal tribunal, diplomat, immunity, codification.

Introduction

The system for combating war crimes in the terms and concepts known today has existed continuously¹, evolving from the judicial precedents established at the state level to the development of international regulations on the subject, which provide for criminal liability for violations of the laws and customs of war, taking into account that international justice is a universal value².

It should be noted that, with the introduction of legal norms in this area in international treaties, which provided for the obligation of states to ensure ways to stop violations of the rules of law, a mixed system was created and imposed, based on the implementation of criminal law at the national level, which imposes sanctions applicable to perpetrators of war crimes, establishing a principle of accountability that is a corollary of the existence of legal obligations³ and which facilitates the current functioning of the International Criminal Court.

At the same time, it should be noted that recognizing the legal nature of criminal liability for war crimes depends to a large extent on the understanding of the processes related to this phenomenon and determines their qualitative characteristics; we note that the terminology currently used is international war crimes, but at the beginning of the development of this concept the notion of laws and customs of war was used.

The establishment of legal rules on international criminal liability cannot be dissociated from the analysis of international relations, which are characterized by the need to

¹ Daniela Anca Deteșeanu, *Drept internațional umanitar și al refugaților*, Editura Hamangiu, București, 2024, p. 122;

² Delia-Mihaela Marinescu, *Development of Mechanisms International Security in the Fight Against Terrorism*, articol publicat în revista *Universul Strategic. Revistă de Studii de Securitate Interdisciplinare și Securitate*, Anul XII, nr. 4(48), Octombrie – Decembrie 2021, p. 204.

³ Nicolae Ploșteanu, Raul Miron, *Răspunderea internațională a statelor. Manual pentru uzul studenților*, Editura Universitară, București, 2022, p. 11.

maintain a balance of power, the importance given to the state and respect for national interest, and the need to identify ways of reducing and extinguishing potential conflict situations between states, which are the primary subjects of international law⁴, with diplomacy playing an essential role.

Thus, diplomatic means are the most common means of settling international disputes, defined in doctrine as disagreements or declared disagreements between two or more states concerning a right, a claim or an interest⁵; when peaceful means of settling situations cease to be used, a show of force will soon ensue, and the consequence is the destruction of peace, which is considered⁶ to be the most precious asset of mankind and of any State, which leads to the intervention of diplomats who are called upon to represent their State and whose task it is to make known legitimate rights, to establish lasting cooperation and to promote the interests of the State they represent⁷.

First attempts to codify the system of criminal liability

The idea of criminal liability under international law has been a desideratum of the international community since the 15th century, a representative case from the jurisprudence of that period being the case of Peter von Hagenbach in 1474, which was decided on the basis of customary rules, given the lack of unanimously applicable rules of international law; also of interest was the case of L'Estrange, tried in England in 1644, in which it was argued that the main charges were "based not only on articles and special resolutions of Parliament, but also on the general laws and customs of war, which every soldier ought to know and observe"⁸.

However, an obvious example reflecting these ideas is that the specific actions of a person, which constitute a serious violation of the laws and customs of war, should lead to criminal liability, provided for by the special legal rules, but it was formed in the national doctrine only in the second half of the 19th century, and there was a directive of the United States Army, implemented by Order no. 100 of President Abraham Lincoln in 1863⁹; the document was drafted by Columbia University jurist and professor Francis Lieber and represents the first attempt to codify the laws and customs of war at the national level, as well as to set out the regulations on liability for violations of the law of war.

Although this Order had a domestic character, however, it is remarkable for its power to subsequently influence both the process of creation of national legislation on the law of war and the subsequent codification of the laws of armed conflict, including aspects of combating such violations.

We appreciate that the genuine process of codification of the law of war began with the adoption of the Geneva Convention of 1864, but the mechanism for combating and preventing violations of the laws and customs of war is not clearly established, the criminal

⁴ Diana Botău, Valentin Constantin, *Drept internațional. Partea generală*, Editura Hamangiu, București, 2023, p. 254;

⁵ Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept internațional public*, Ediția a 6-a, Editura CH Beck, București, 2011, p. 297;

⁶ Delia-Mihaela Marinescu, *Strategii de pace pentru menținerea securității*, articol publicat în Revista Universul Strategic. Revistă de Studii de Securitate Interdisciplinare și Securitate, Anul XII, nr. 4(48), Octombrie – Decembrie 2021, p. 162

⁷ În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Cahier Philippe. - *Le droit diplomatique contemporain*, Ed. Droz, Geneva, 1964, p. 183;

⁸ În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Erardus Lambertus, *Interactions between International and Municipal Law: a comparative case law study*, Ed. by M. Fitzmaurice, C. Flinterman. The Hague: T.M.C. Asser Institut, 1996, p. 454;

⁹ În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Schindler D., Toman J. *The Laws of Armed Conflicts: A Collection of Conventions, Resolutions and other Documents*. Ed. Dordrecht Geneva, 1988, p. 5.

acts of international law remaining subject to regulation of a national character or, in a happier case, to scientific debate¹⁰, in the absence of clear rules.

In 1880 there was a session of the Oxford Institute of International Law, at which a regulation on the law of land warfare was adopted, a document that was not legally binding but an expression of the progressive ideas of the time about the development of the law of war, but the issues established had a sufficient impact on the process of codification of the field of international law, in particular on the content of the Hague Conventions of 1899 and 1907 and contributed to the revision of the Geneva Convention of 1864¹¹.

We note that the first practical attempts to establish an international regime of responsibility for violations of the law of war were made after the end of the First World War, on November 11, 1918, when a commission was set up by the Allies to establish responsibility for war crimes, a relevant legal document from that period was the Treaty of Versailles of June 28, 1919, which provided that through the establishment of an international criminal tribunal, as well as through national courts, not only Kaiser Wilhelm II, but also other accused German citizens could be held accountable for war crimes.

The establishment of the first international tribunals and their impact on the codification of the international system of criminal liability

The international community has made a constant effort to draw up legal regulations to combat war crimes, but also to identify the characteristic features of the acts that fall within this concept, the aim being to create international legal instruments that would include a regulatory framework capable of limiting this type of criminal acts and to create institutions with the ability to punish those who commit such crimes.

The creation of a body responsible for war crimes only became possible after the Second World War, when two ad hoc military tribunals were set up in Nuremberg and Tokyo, with the main purpose of prosecuting political leaders and high-ranking military officers from Germany and Japan, and which were established on August 8, 1945 by the countries that won the war, by signing the Agreement on the Prosecution and Punishment of Major War Criminals of the European Axis.

The jurisdiction of the tribunals included crimes against peace, war crimes and crimes against humanity, and the category of persons who could be investigated and convicted included leaders, organizers, instigators and collaborators who participated in the development and implementation of the general plan aimed at committing the crimes that could be referred to the court, and it was important that the Nuremberg Tribunal could try not only individuals but also criminal organizations.

The issue of the criminal responsibility of the head of state is one of the most difficult aspects of international law, which must be reconciled with the need to comply with the principle of sovereign equality of states, whereby no state has the right to issue acts that would be binding on another state, another problem being the imperative of guaranteeing fundamental human rights and freedoms, on which the need to hold criminally responsible a person, including heads of state and government, who have committed acts recognized by international law as war crimes, genocide, etc.

Nowadays, sovereignty is a fundamental concept of international law, given the fact that this branch of law is largely the result of the will of sovereign states, which is the cornerstone on which states and international organizations are organized, institutions created to enable international cooperation; we show that states have an equal opportunity to acquire

¹⁰ În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Gerhard Werle. *Principles of International Criminal Law*. 2nd edition. T.M.C. Asser Press, 2009, p. 910;

¹¹ În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Cloșcă Ionel, Suceava Ionel, *Drept internațional umanitar*, București: Casa de Editură și Presă „Șansa”. 1992, p. 528.

rights and assume obligations, equality having both a diplomatic-legal and an economic dimension.

As mentioned above, in the case of diplomatic immunity, it would be very easy to overcome state immunity if it were possible to initiate criminal proceedings or adopt an act in relation to the person concerned, and that person was acting in relation to a person performing state functions and not against the state.

In doctrine, the question has been raised as to whether it is compatible to hold high dignitaries criminally liable before international courts and their diplomatic immunity, given that both diplomatic immunity and privileges arise from a fundamental principle, namely that the State has control over the territory and the citizens residing within that territory; this fundamental principle of international law creates the need for immunity and privileges, because in the absence of such an institution, diplomatic agents will also be subject to the control of the State in which they are working, which makes it difficult to carry out their activities.

The institution of diplomatic immunity and privileges occupies a central place in diplomatic law, and since there have been no diplomatic envoys, this position is confirmed by the simultaneous emergence of diplomatic law, since it is considered that there is no diplomatic mission if the resident is not recognized certain guarantees, by which he can carry out the diplomatic mission¹², diplomatic personnel having rights, benefits and freedoms¹³, but also obligations.

In a broad sense, diplomatic immunity is the treatment which, according to international law, the State is obliged to offer to foreigners accredited to these countries, and in a narrow sense, diplomatic immunity is the exemption of diplomatic bodies from the duties and obligations of other legal subjects situated in the territory of the State of residence, as well as their removal from the criminal and civil jurisdiction of the accredited State, thus immunity acts as an exception to the principle of territoriality (subordination of persons situated in the territory of the State in question to local law, this principle being one of reciprocity between States¹⁴).

Both tribunals have played an essential role in codifying the international normative system in the area of criminal liability, given that it was the first time that a conceptual delimitation between crimes against peace, war crimes and crimes against humanity was made, since criminal liability could be imposed not only on state officials but also on high officials.

The trials before the Nuremberg and Tokyo tribunals are of great importance for the further development of international law, and the work of these tribunals was to prevent violations of the laws and customs of war, with the practice demonstrating not only the ability of international courts to ensure the criminal accountability of persons guilty of war crimes, but also to shape and integrate principles and legal norms in this area, with a key role played by international organizations such as the United Nations and the International Committee of the Red Cross.

The principles of international law that have emerged in the field of international criminal responsibility have been embodied in the statutes of these tribunals and subsequently confirmed in the judgments handed down and recognized by United Nations General Assembly Resolutions No 3 (1) of 02/13/1946 and No 95 (1) of 12/11/1946.

¹² În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Ion M. Anghel, *Drept diplomatic și consular*, Ed.Lumina Lex, București, 1996, p. 148.

¹³ În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, Ed.Fundației „România de mâine”, București, 2000, p.133.

¹⁴ În acest sens pentru mai multe detalii a se vedea, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, Ion Gâlea, *Drept diplomatic și consular*, Ed.Allbeck, București, 2006, p. 96.

The recognition of violations of the laws and customs of war as an international crime has made it important to codify the rules of international law, not only by defining the unlawful acts in international treaties, but also by laying down rules stipulating the obligations of Member States to combat and punish persons who have committed such acts through national criminal legislation.

All these international legal customs that have been codified formed the basis for the next stage in the evolution of the institution of criminal liability for violations of international law, which was determined by the codification of legal rules that crystallized from the practice of the two international criminal tribunals, including the adoption of the 1968 Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity, as well as other international treaties, the subject matter of which reflects the observance of the laws and customs of war, such as the Convention on the Prohibition of the Use of Environmental Technologies for Military or Other Hostile Purposes of 01.12.1976, the Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Categories of Conventional Weapons Which May Be Excessively Injurious or May Strike Indiscriminately dated 10.10.1980, the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction dated 13.01.1993; the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction dated 09/18/1997.

Conclusions

In the light of the issues presented, we conclude that the principle of individual criminal responsibility for serious violations of international humanitarian law has come a long way to develop, with the modern concept of responsibility for crimes against humanity being based both on international law and on national criminal laws related to international law, which ensure that such crimes are punished at the national level.

Thus, we can observe that the principle of accountability for war crimes, crimes against humanity and genocide has become an unshakable norm in international law, putting a strong imprint on the process of codification of international law of criminal responsibility of state and government officials for reprehensible acts committed in the light of international humanitarian law and international criminal law, whether or not they enjoy diplomatic immunity by virtue of their office.

The study of the development of the codification of legal rules in the field of international criminal liability makes it certain that international law must evolve and adapt to the requirements of society, in principle, this being the traditional way in which customary law has traditionally developed; at the same time, we are of the opinion that new theories of criminal liability for war crimes, crimes against humanity and genocide should generally be well reasoned and not merely vindictive in nature.

We also consider that in the codification of customary international law an important role was played, in addition to the national legislation of states, by the jurisprudence of the criminal tribunals of the former Yugoslavia, Rwanda and the International Criminal Court, which were a later stage than those presented in the scientific research, which are also notable for the emergence of criminal liability for international crimes in non-international armed conflicts.

Bibliography

1. Anghel Ion M., *Drept diplomatic și consular*, Ed.Lumina Lex, București, 1996
2. Bonciog Aurel, *Drept diplomatic*, Ed.Fundației„România de mâine”, București, 2000;

3. Botău Diana, Constantin Valentin, *Drept internațional. Partea generală*, Editura Hamangiu, București, 2023;
4. Cahier Philippe. - Le droit diplomatique contemporain Ed. Droz,, Geneva, 1964;
5. Cloșcă Ionel, Suceava Ionel, *Drept internațional umanitar*, București: Casa de Editură și Presă „Șansa”. 1992;
6. Cloșcă Ionel, Suceava Ionel, *Drept internațional umanitar*, București: Casa de Editură și Presă „Șansa”. 1992;
7. Deteșeanu Daniela Anca, *Drept internațional umanitar și al refugaților*, Editura Hamangiu, București, 2024;
8. Erardes Lambertus, *Interactions between International and Municipal Law: a comparative case law study*, Ed. by M. Fitzmaurice, C. Flinterman. The Hague: T.M.C. Asser Institut, 1996;
9. Marinescu Delia-Mihaela, *Strategii de pace pentru menținerea securității*, articol publicat în Revista Universul Strategic. Revistă de Studii de Securitate Interdisciplinare și Securitate, Anul XII, nr. 4(48), Octombrie – Decembrie 2021, pp. 162-178;
10. Marinescu Delia-Mihaela, *Development of Mechanisms International Security in the Fight Against Terrorism*, Universul Strategic. Revistă de Studii de Securitate Interdisciplinare și Securitate, Anul XII, nr. 4(48), Octombrie – Decembrie 2021, p. 195-205;
11. Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion, *Drept diplomatic și consular*, Ed.Allbeck, București, 2006;
12. Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, *Drept internațional public*, Ediția a 6-a, Editura CH Beck, București, 2011;
13. Rădulescu Dragoș – Lucian, *Instituții internaționale de cooperare*, Editura Pro Universitaria, București, 2012;
14. Schindler D., Toman J. *The Laws of Armed Conflicts: A Collection of Conventions, Resolutions and other Documents*. Ed. Dordrecht Geneva, 1988;
15. Werle Gerhard, *Principles of International Criminal Law*. 2nd edition. T.M.C. Asser Press, 2009.

THE RULE OF LAW IN THE EUROPEAN UNION: PROSPECTS AND CHALLENGES FOR PUBLIC PROCUREMENT MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF LEGAL DIVERSITY

Adrian Bacoş
PhD Student, Free International University of Moldova

Abstract: The rule of law is the foundation of the values and principles that govern the European Union (EU), ensuring respect for fundamental rights, transparency of institutions and equality before the law. In an increasingly legally and culturally diverse Union, the principles of the rule of law are essential for the cohesion and stability of the whole region.

Although the EU Member States share a common framework, each applies the rule of law in different ways, influenced by national legal traditions and different interpretations of European rules. These differences can create challenges, especially in terms of implementation and enforcement of common legislation, including in areas such as public procurement, where transparency, competition and non-discrimination are key principles.

In this context, the article will explore not only the theoretical underpinnings of the rule of law in the European Union, but also how legal diversity within Member States can influence the implementation and enforcement of European rules, including in the field of public procurement. The challenges in this process relate to harmonization of rules and procedures, protection of public interests and promotion of a transparent and fair business environment.

Therefore, the discussion of the rule of law is not only a matter of principle, but also one of legal and political practice, with direct implications for the way Member States implement and supervise public procurement processes, a key area where European legislation must ensure consistency and compliance with the rules in all Member States.

Keywords: doctrine, legislative function, executive function, judicial function, rule of law,

Introduction

We arrive at a time when the state is already conceived as a complex concept, which could be approached from several perspectives (legal, political and social-economic), each with its own importance and well-established place in the rule of law. Putting together the definition of these

perspectives, it was concluded that the state is itself a legal person, that it operates according to the vision of the common good of the rulers, in which the question of a balance between the individual and the general interest was posed, the goal of the three being the same, the development of the degree of satisfaction in the performance of public services in the rule of law. But is this the point at which we can say that the 'rule of law' begins its own evolution?

Another important phenomenon of the rule of law in contemporary times is the separation of powers. In its classical formulation, the principle of the separation of powers expressed the requirement that the three fundamental functions of the state - the legislative, executive and judicial functions - should be exercised by a separate power. The principle essentially comprises two distinct rules: the rule of specialization and the rule of independence. By virtue of the rule of specialization, each of the powers of the State exercises the function which is proper to it, and has no right to interfere in the exercise of another function.

If the State is - as Mircea Djuvara has said - "the most powerful and most interesting reality in law, the most fascinating to study"¹, it is paraphrased as the union of law making it possible to create a concept that has given rise to one of the most frequent themes of reflection, with an already acquired notoriety and permanent topicality.

Rațiunea este lesne de înțeles, dat fiind faptul că „mersul lucrurilor”, a făcut posibilă prezența ei în dezbaterile câtorva secole, fără să dea semne că s-ar fi epuizat. Și nu pentru că, din punct de vedere științific, nu s-ar fi înregistrat progrese pe această linie, ci pentru că, deși simplă în rostire, sintagma „stat de drept” s-a dovedit a exprima adesea, mai degrabă, un deziderat decât o realitate, iar căutările în a găsi împlinirea s-au dovedit a fi un imperativ mereu prezent. Trebuie spus mai întâi că preocuparea de a defini, a explica și, apoi, a înțelege sintagma „stat de drept” nu este născută de curând. Ea a apărut odată cu cristalizarea acestui nou tip de stat, a persistat și a evoluat, potrivit cu mutațiile sale istorice.

In terms of terminology, the rule of law is defined differently: in German - Rechtsstaat, in English - Rule of Law (although the identity of the concept is often disputed), in French - État de droit, in Italian - Stato del diritto, in Spanish - Estado de derecho. But beyond the nuances in terminology, with the exception of Rule of Law, for which there is still a reservation about being considered a synonym, the concept of the rule of law essentially covers the same set of requirements.

In an attempt to provide an overview, even a brief one, based on the definition and conceptual delimitation of the rule of law, it should first of all be emphasized that the doctrinal assessments in this respect are far from uniform, and are as diverse as they are surprising and often contradictory.

¹ Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, vol. I, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1930, p. 105.

Thus, the term rule of law is, one by one, either associated with a construction that refers to legal nonsense (in the view of H. Kelsen), the expression being considered pleonastic, or adulated and understood as a myth, a dogma (as J. Chevallier points out). Beyond this, an equally radical view is that which sees the rule of law as a useless concept (as A. Hauriou has said). But there are also definitions that use moderation. Among these, the rule of law implies the subordination of the state to the law (J. Gicquel) or a system of organization in which all social and political relations are subordinate to the law (J. P. Henry) or a state in which power is subordinate to the law (M. J. Redor), or a set of fundamental guarantees of public freedoms, a protection of the law (J. L. Quermonne), that which implies the existence of constitutional rules that are binding on all (G. Duhamel), or in which liberty and authority are reconciled (M. Miaille), or, more simply, a hierarchized and systematized legal order (J. Dabin). One of them belongs to Sofia Popescu, for whom the rule of law is that "a set of principles recognized worldwide, which means ensuring the autonomy of the individual, his freedom of action and the self-limitation of the sphere of action of the state in favour of the individual"².

This is the very projection of a self-governing society, which develops and realizes its projects and ideals only with the assistance of the state, without its intervention. The state thus sees itself as a guarantor of civil society, a natural consequence of the individualism recognized, stimulated and protected in open, liberal societies. The individual, in the rule of law, is considered to deserve everything from the power which, through his freedom of political expression, he legitimizes.

In the author's view, the rule of law is based on the existence of a minimum corpus of conditions: the autonomy of law (law is not a partisan, partisan, interest group work; law is therefore not instrumentalized, it is not a group, partisan law); predictability (which implies that the state must not surprise the individual by its actions); separation of powers in the state (powers in the state must be exercised by different authorities, without this separation being rigidly understood; the aim is to ensure that they work together in a spirit of balance); the constitutional system of power (which presupposes that the exercise of power is legally regulated); the promotion of human rights (which, although mentioned at the end, is by no means the last requirement for the rule of law to be truly effective).

François Rigaux also makes an appeal to the defining features in his work to unravel the concept. The author summarizes the concept of the rule of law as follows: "The rule of law is the rule of legality (...) the administration can only function according to the law". The State must provide its administration with the best possible legal framework, a carefully designed hierarchy of functions.

² Sofia Popescu, *Statul de drept în dezbaterile contemporane*, București, Editura Academiei Române, 1998. p. 36 și urm.

For Elias Diaz, a representative figure in Hispanic literature with a manifest interest in the subject, 'the rule of law is the legal institutionalization of the criteria of legitimacy and justice that must be reinforced by the state'.

For Ion Deleanu, the necessary conditions for a state governed by the rule of law are circumscribed to the following:

- cordial, open, cooperative attitude of the state towards civil society;
- the principle of the separation of powers in the state;
- genuine and real democracy;
- institutionalization and guarantee of human and citizens' rights and freedoms;
- a coherent and hierarchical legal order;
- a system of internal regulation of public authorities through political control, hierarchical administrative control and judicial control;
- constitutional review of laws;
- free access to justice and the organization of judicial activity in several levels of jurisdiction.³

The doctrine - Tudor Drăganu - also uses the concept of "legal mechanisms for realizing the rule of law", being listed under this title:

- control of the constitutionality of laws;
- control of legality in public administration activity;
- independence of the judiciary;
- the existence of the institution of the ombudsman.

For Giorgio del Vecchio, sharing the Kantian view, "the purpose of the state is only the protection of the right", the state (understood as law) having rather a negative function, expressed by refraining from any action that would restrict individual freedom. In this sense, the state is obliged to ensure that citizens are able to enjoy their rights without interfering (forcibly - emphasis added) in individual activities and without concern for individual interests. It has fulfilled its function when it has ensured the freedom of all, for it is only in this sense that the rule of law must be the rule of law. There are also opinions that insist on the idea of "just measure" when talking about the rule of law, recalling that the individual and his status are the essential elements that originally generated this new type of social organization; along these lines, it is pointed out that "the rule of law is not to be begged, but to be won, with faith in man, through work, effort, prudence and dignity".⁴

Summarizing the above we can conclude that the rule of law means:

- sum of practices likely to promote self-restraint in the exercise of its power;

³ Tudor Drăganu, *Introducere în teoria și practica statului de drept*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992.

⁴ Petru Miculescu, *Statul de drept*, București, Editura Lumina Lex, 1998, p. 299.

- it (the rule of law) exposes and subjects itself to legal criticism from its subjects (nationals).

This state also functions as a guarantor for the status of each individual. In order to work out a schema of the exercise of power in the rule of law, it is necessary to consider some essential rules that define the state, described as a "rule of law".

This requires:

- guarantee the fundamental rights and freedoms of the individual;
- the pyramidal structure of power and its diffusion to a large number of bodies;
- participation of citizens in the exercise of power through judicial review of compliance with the law by state bodies, through judicial appeal against unlawful acts of authority;
- control of a political nature exercised through elected assemblies; limitation of each of the three powers by the other two; separation and division of powers in the state;
- hierarchization of the executive and the judiciary, allowing control of existing authority within the system of the same power.

Obviously, all these are only summary, illustrative statements of some of the views put forward in the doctrine on the concept of the rule of law. Essentially, it is said that, for the continental European area, the understanding of the rule of law and the way in which it is realized through institutions differs from one country to another, marking the route from a formal and restrictive interpretation to a material and extensive one.

The theory of the rule of law, however, offers us a much more generous baggage of opinions and solutions regarding the concreteness and effectiveness of this concept, especially since there is a growing and justified interest in the difficulties encountered by the actual existence of the rule of law, the dangers that threaten it, and the shortcomings that often mean that it remains only a wish.

However, the issue must be viewed with realism, if we subscribe to the view expressed by Edmond Picard that "the rule of law is never a perfect reality and no State can, without vain and unbearable conceit, claim to have achieved the perfection of the rule of law".

Therefore, when referring to the European area, human rights, democracy and the rule of law are at the heart of the European identity. More than anything else, these common values are the glue that binds nations together. At the same time, they shape Europe's image and underpin the exercise of soft-power worldwide. Respect for the rule of law is an indispensable condition for the protection of all the fundamental values mentioned in Article 2 of the EU Treaty. It is also an indispensable condition for respect for all the rights and obligations arising from the Treaties and international law.

Since 2009, the European Commission has been confronted on several occasions with crisis situations in some Member States which have highlighted specific rule of law problems.⁵ In his 2012 State of the Union speech, President Barroso recalled that a political Union also means that the rule of law, which is a fundamental value of the EU, must be strengthened and announced an initiative to this end. The EU is attaching increasing importance to a culture of respect for the rule of law in the Member States. In its recent Annual Growth Survey for 2013, the Commission identified the quality, independence and efficiency of the judiciary as a way of reducing the costs for business and making countries more attractive to foreign investment.

It is worth noting that neither the procedures enshrined in the Treaties nor the EU Charter of Fundamental Rights provide sufficiently tailored instruments of the rule of law. For this reason too, we believe that a new, more effective mechanism is needed to ensure respect for fundamental values in the Member States.

Such a mechanism should be fast and independent from politics. It is proposed that the European executive, as guardian of the treaties, should have a stronger role in this area. It should have the right to signal deficits in a Member State at an early/early stage and - if sufficiently supported by Member States - be entitled to ask the country concerned to remedy the situation.

A variety of options should also be explored in this case to enforce respect for these values, including the introduction of a structured political dialogue, bringing the matter before the Council at an early stage, or the conclusion of coercive agreements between the Commission and the Member State concerned. And as a last resort, it could even be possible to suspend European funding.

The objectives of such a mechanism would aim at reinforcing fundamental values while fully respecting national constitutional traditions, which are non-discriminatory, applicable to all Member States in the same way. We believe that, once applied, this mechanism will also ensure public support for future enlargements.

I would like to emphasize that European integration is a strategic and irreversible objective of the Republic of Moldova, and one of the objectives also supported by the European Union (EU) is the consolidation of democracy, the rule of law and respect for human rights. The 2013 Government Activity Program "European Integration: Freedom, Democracy, Welfare" states: to bring the process of integrating the Republic of Moldova into the European Union to a point of irreversibility. Reforming the judiciary and law enforcement bodies as a central element of building the rule of law and guaranteeing fundamental human freedoms, will remain a major priority.

⁵ SPEECH/12/596). Rezoluția adoptată de Parlamentul European la 3 iulie 2013 și Concluziile Consiliului Justiție și Afaceri Interne din 6 iunie 2013.

An important moment for the Republic of Moldova is the fact that on April 21, 2014, the European Parliament (EP) stated that, according to Article 49 of the EU Treaty, the Republic of Moldova, Ukraine and Georgia, like any European country, may apply to become a member of the European Union, provided that they adhere to the principles of democracy, respect for fundamental freedoms, human and minority rights and ensure the rule of law. This is the first time that an EU institution has adopted an act offering the prospect of membership to the three former Soviet republics.

That is why the EP calls on the Council to sign the Association and Deep and Comprehensive Free Trade Agreements with Moldova and Georgia and agrees to the proposal for an EU Council decision on the implementation of the provisions of the Association Agreements with Moldova and Georgia immediately after their signature. In practice, with this text, the Parliament fulfills a formality required by European legislation, following the legislative course according to which, after Parliament's consent, the Council must take note of its decision and act accordingly.

But the EP does more than that. In its resolution of 21.04.2014, the legislator calls "as a matter of urgency" on the Council Secretariat to shorten the notification procedures after the signing of the Association Agreements "so that the provisions can be applied immediately after signature". At the same time, the EP calls for the Association Agreements to be ratified after signature by the end of the mandate of the current committee (i.e. by June this year).

The resolution also recalls the request addressed to the Russian Federation by the so-called Tiraspol authorities in the separatist region of Transnistria to recognize this separatist region as an independent state. "This is a dangerous and irresponsible step," says the document adopted in Strasbourg. The Parliament further recalls that the referendum in Gagauzia "was also unconstitutional and therefore illegal."

In the same context, MEPs reiterate their support for Moldova's territorial integrity and call for the resumption of negotiations in the "5 plus 2" format, but not in any case. "The EU should apply for the status of negotiating partner", the EP resolution demands, a status which, MEPs believe, will allow the EU to contribute to finding a peaceful and viable solution. On the crisis of the rule of law in the European Union, I will refer in more detail to the statements by EU Justice Commissioner Viviane Reding in 2012.

Thus, the European Union is a unique construction in the world and it is not held together by a common force, a common army, or a common police force, but only by the force of the rule of law - "a Community based on the rule of law" - where all Member States must be concerned if there are deficiencies in the independence, efficiency or quality of the justice system in another said EU Justice Commissioner Viviane Reding at the Centre for European Policy Studies in Brussels during a speech on the EU and the rule of law. In addition to the economic and financial

crisis, the EU has faced a "rule of law crisis" on several occasions, she said. Few pay attention to the rule of law in normal times, when everything is working well. The rule of law test always comes in times of crisis.

That is probably why it is perhaps understandable that in parallel with the economic and financial crisis that the EU and its member states have experienced since 2009, we have on several occasions faced a real "rule of law crisis", Reding said. In her view, these were not "small and isolated incidents or irregularities, as happens from time to time in our Member States or around the world, but issues that immediately took on a systemic dimension and revealed systemic problems with the rule of law". Viviane Reding gave three examples of such incidents:

- "the Roma crisis in France in the summer of 2010, when the rights of people belonging to an important minority were jeopardized;
- the Hungarian crisis at the end of 2011, when they were particularly concerned about the independence of the judiciary;
- the rule of law crisis in Romania in the summer of 2012, when non-compliance with Constitutional Court rulings threatened to undermine the rule of law".

"In all these cases, lawyers and judges, non-governmental organizations, non-governmental organizations, foreign ministers, international organizations, but also the European Parliament turned to the European Commission, expecting us to find a way out of the crisis," the Justice Commissioner added. In the case of Romania, "the Commission's intervention has helped to restore the authority of the Constitutional Court and put an end to the constitutional conflict", the EU official pointed out.

According to Reding, the situations cited have demonstrated the strength of the European institutions, but also a number of

"shortcomings in the tools available to remedy a real crisis of the rule of law", which is why lessons must be learned from these experiences. The Commissioner concluded that the European institutions must use "the potential offered by the existing treaties to develop an improved mechanism to deal with future rule of law crises".

Reding believes that along the lines of the "reasoned opinions" (infringement) model, which are issued in the event of non-compliance with or breach of EU law, warnings should be issued to states that the Commission believes are facing a crisis of the rule of law. These warnings would give the states concerned the opportunity to comment on the situation. The commissioner believes that the role of the European Court of Justice should be strengthened in a future mechanism to protect the rule of law in the EU. Reding also favors revising the Treaty and abolishing Article 51 of the EU

Charter of Fundamental Rights "so that all fundamental rights are directly applicable in the Member States".

Conclusions

"This would give the Commission the possibility to launch infringement actions for violations of fundamental rights by Member States, even if they do not act in cases of implementation of European law," said Viviane Reding, acknowledging that such an initiative would be "a very big step towards federalisation."

Article 51 of the Charter of Fundamental Rights stipulates that the scope of the document is addressed to "the institutions, bodies, offices and agencies of the Union, with due regard for the principle of subsidiarity, and to the Member States only when they are implementing Union law."

Thus, the current provisions provide that fundamental rights and principles apply within the limits of the powers conferred on the Union by the Treaties. "This Charter does not extend the scope of Union law beyond the powers of the Union, does not create any new powers or tasks for the Union, and does not modify the powers established by the Treaties," noted Commissioner Reding.⁶

Also in 2012, EC Vice-President Viviane Reding, responsible for Justice, Fundamental Rights and Citizenship, mentioned in the EP plenary regarding the political situation in Romania: "I propose to add a new mechanism for measuring, comparing and conditioning the strength, efficiency and credibility of the justice system in all Member States. Our experts are developing a justice scoreboard, which will allow for a detailed assessment of the justice systems in all Member States, which will highlight the strengths and weaknesses of the respective systems. The independence of the judiciary will be a key element in this assessment". She assessed that this is the second time this year that we have to discuss "a very serious situation of breach of the rule of law in a Member State", the first time being in the case of Hungary, earlier this year. "The European Commission is the guardian of the Treaties and that is why we must act fairly and impartially. When the rule of law is breached, the Commission must stand firm, it has always been like that. "We need an independent and objective approach to these issues. Respect for the rule of law is not about the political color of the party in power. Justice must not be blind," the EC representative added.

She stressed that invoking Article 7 of the EU Treaty, which allows a Member State to suspend its voting rights in the Council, should only be considered a last resort. "We need a more developed set of tools - not just a choice between the soft power of political persuasion and the nuclear option of Article 7 of the Treaty," the EC Vice-President added.

⁶ SPEECH/12/596). Rezoluția adoptată de Parlamentul European la 3 iulie 2013 și Concluziile Consiliului Justiție și Afaceri Interne din 6 iunie 2013

BIBLIOGRAPHY

1. Arseni A. Drept constituțional și de referință: instituții politice, vol. II. Chișinău:
2. Arseni A., Ivanov V., L. Suholitco. Dreptul constituțional comparat. Chișinău: Centrul editorial al USM, 2003.
3. Baltag D. Unele aspecte ale răspunderii juridice constituționale. În: Legea și viața, 2007, nr.8, p.4-8
4. Baltag Dumitru, Guțu Alexei, Ursan Igor. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Academia de poliție „Ștefan cel Mare”, 2002, 335 p.
5. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică, București: Lumina Lex, 1997. 375
6. Boilă L.R. Răspunderea civilă delictuală obiectivă. București: C.H.Beck, 2009, p. 496
7. Boișteanu E., Romandaș N. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014, 736 p.
8. Bulai C. Manual de drept penal. Parte generală. București: All Beck, 1997, 655 p.
9. Claudia Gilia, Teoria statului de drept, Editura CH Beck, București, 2007, p. 29.
10. Codul penal al R. Moldova aprobat prin Legea R. Moldova 985 din 18.04.2002. În: M.O. al R. Moldova, 13.09.2002, 128-129/1012, art. 35
11. Constituția Republicii Moldova din 29.07.94//Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1 din 12.08.1994.
12. Costin M. Noțiunea de conduită ilicită și criteriile ei de determinare. În Revista româna de drept, nr. 10, 1970, p.67-80
13. Dongoroz V. ș.a. Explicații teoretice ale codului penal. Partea generală. București: C.H. Beck, 1966, 388 p.
14. Giorgio del Veechio. Lecții de filosofie juridică. București: Europa-Nova, 1995.
15. Goriuc Silvia. Actele Președintelui Republicii Moldova. În Administrarea Publică, nr. 4, 2012, p. 28-33
16. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional, vol. I. Chișinău: Ministerul Afacerilor Interne, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2001.
17. Iliescu A. P.. Introducere în politologie. București: BIC ALL, 2002.
18. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Volumul II. Ediția a IV-a. București: All Beck, 2005, 720 p.
19. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. I, București: All Beck, 2001, 650.
20. Jacques Chevallier, Statul de drept, Editura Universul Juridic, București, 2012, p.

21. Legea privind actele legislative nr. 780 din 27.12.2001. În M. O. al R. Moldova nr. 36-38 din 14.03.2002, art. Nr. 210.
22. Mircea Djuvara, Teoria generală a dreptului, vol. I, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1930, p. 105.
23. Negru B. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Secția Editare a Academiei de Administrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999.
24. Petru Miculescu, Statul de drept, București, Editura Lumina Lex, 1998, p. 299.
25. Picard Edmond. Le droit pur: Les permanences juridiques. Les constantes juridiques. Paris: Edit. Flammarion, 1921.
26. Pisarenco O. Răspunderea administrativă și contenciosul administrativ: suport de curs. Chișinău: Tehnica UTM, 2017, 113 p.
27. Pogoneț G. Răspunderea juridică – un fenomen social. În Revista Administrarea publică, 2004, nr. 1-2, p. 79-87.
28. Popa C. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2001. 320 p.
29. Popa Nicolae. Teoria generală a dreptului. București: C.H. Beck, 2008.
30. Popescu Sofia. Statul de drept în debaterile contemporane. București: Edit. Academiei Române, 1998. 11. Racila Emil, Vâslan Călin. Politologie. București: Academia de studii economice, 2003.
31. Rudolf von Ihering, citat de Paul Negulescu, Tratat de drept administrativ român, Tipografia Guttemberg, Joseph Gobl, București, 1903-1904.
32. Savatier R. Traité de la responsabilité civile en droit français, Vol. I., Paris: Libr. générale de droit et de jurisprudence, 1939, 610 p.
33. Sofia Popescu, Statul de drept în debaterile contemporane, București, Editura Academiei Române, 1998. p. 36 și urm.
34. SPEECH/12/596). Rezoluția adoptată de Parlamentul European la 3 iulie 2013 și Concluziile Consiliului Justiție și Afaceri Interne din 6 iunie 2013.
35. SPEECH/13/677. Pentru informații suplimentare: Discursul președintelui José Manuel Barroso privind starea Uniunii în 2012: SPEECH/12/596, Pagina de internet a președintelui Comisiei Europene.
36. Tămaș S. Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică. București: Casa de cultură și presă „Șansa”, 1996.
37. Țiclea A. Dreptul muncii. Curs universitar. București: Global Lex, 2007, 533 p

38. Tipografia Centrală, 1997.
39. Tudor Drăganu, Introducere în teoria și practica statului de drept, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992.
40. Vasiliu Răzvan. Răspunderea patrimonială a salariaților în lumina noilor modificări ale Codului muncii. În Revista de Drept Social, nr. 3, 2010.
41. Vonică R. Introducere generală în drept. – București: Lumina Lex, 2000, 599 p.
42. Weber Max. Politica o vocație și o profesie. București: ed. Anima, 1992.
43. Гроций Т. О праве войны и мира. Москва, 1956.
44. Kant I. Scrieri moral – politice. București: C.H. Beck, 1991.
45. Локк Дж. Избранные философские произведения. Москва, 1960.
46. Пигалкина А. С. Общая теория права. Москва, 1996.
47. Хоранюк В. Н. Теория Государства и право. Москва, 1996. 48.

THE DIMENSIONS OF COMMUNICATION AND MEDIA ETHICS

Maria Anișoara Moiş (Țiplea)

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: Currently, human beings are considered to be endowed with reason, intellect, purposes, and ideals, a will to live and pursue a goal in life, as well as to give meaning and character to the chosen path, regardless of how long each person's "journey" on this earth may be. Although we are vulnerable beings who struggle to resist life's temptations, whether small or large, we try to be reasonable and recover, both morally and spiritually, even though the spiritual aspect of people today leaves much to be desired. Because we are beings, we are human; we use words and live through them. All experiences and events are felt through the way words express them. The study of communication can focus on what happens within us, in our relationships with others, and in larger or smaller groups. It is very important for the dialogue partner to recognize consistency in the other person's position. This can progress through several levels in the hierarchy of knowledge, from opinion to conviction, and subsequently to certainty. Moving from convictions to certainties, to establishing truths, is beneficial, but only the transition from certainties to conviction can lead to a firm moral creed and a truly principled person.

Keywords: communication, media, ethics, truth, life

Putem afirma că, după multe și îndelungate studii s-a ajuns la concluzia că lumea chiar există și devine în continuare. Există dintotdeauna „ca sistem referențial de neocolit, cu determinările sale cronotopice, ca fundament al vieții și experienței umane.”¹

Atît Kant cît și Blaga vorbesc despre procesele și fenomenele lumii înconjurătoare și despre ordinea determinantă ca mister nedeslușit și chiar ca și substanță numenală.

Se susține că ființa umană este dotată cu sensibilitate, cu rațiune, cu intelect, scopuri și idealuri, voință de a trăi și de a-și urma un țel în viață cît și de a da sens și caracter drumului ales.

Omul sau ființa umană este acea evoluție devenită conștientă de ea însăși. Singura problemă sau dificultate a omului este înțelegerea poziției pe care o ocupă, atît în lume cît și în lumea înconjurătoare și în cea a valorilor.

„Ființa umană este așa cum este: ființă de interval, vremelnică, contingentă, vulnerabilă, dar, totuși paradoxală. Ea are numeroase atribute: rațională și irațională deopotrivă, cu un psihism uman ce se configurează la cîteva nivele distincte: inconștient, conștientă și conștiință; activitatea sa este proteică: de la producerea bunurilor economice, tehnice în calitate de mijloace de subzistență și supraviețuire, la diversitatea speciilor de valori; rațiunea sa îmbracă, la rîndul ei, mai multe forme: de la dihotomia clasică, rațiune teoretică și practică, la rațiunea instrumentală și speculativă.”²

Cu toții ar trebui să fim conștienți că suntem niște ființe vulnerabile care rezistăm greu în fața tentațiilor vieții, fie ele mici sau mari dar încercăm să fim rezonabili și să ne redresăm, atît moral cît și spiritual. Marele N. Hartmann, în scrierile sale, recunoaște: „Valoarea morală și

¹Teodor, Vidam, Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media, Editura Casa Cărții de știință, Cluj-Napoca, 2007, pg.5.

²Ibidem, pg. 7.

revindecările sunt în pofida idealității și a atemporalității: la limită exigente ale realului.”¹

Oamenii își constituie valorile morale pe traiectul dintre om și oameni, dintre eu și noi și invers. Cea care vizează menirea noastră în totalitate și îndeosebi în fața universului și a vieții este filosofia. Deși nu produce nimic este un revelator și face să răsară competența sistemelor și a oamenilor. Are rolul de a tinde către un echilibru posibil în ce privește arta de a trăi sau stilul de viață.

În comunicarea și înțelegerea umană conceptele probabile sunt mereu prezente. Aproape mereu, în practică, se produc argumente logice.

Morala este atât proiect cât și produs. Ca rezultat al intercondiționării dintre moralitate, imoralitate și amoralitate este produs iar proiect atunci când critică, analizează și orientează conduita umană prin schimbarea condițiilor de viață moștenite.

Morala este considerată ca fiind un ansamblu de norme adaptate și recunoscute de diferite comunități umane, în diferite etape sau perioade ale evoluției social-istorice proprii umanității, iar etica este aceea care caută să înțeleagă scopurile, originea, justificarea și principiile întemeietoare pentru descifrarea acestor norme morale.

Ierarhia valorilor umane nu este absolută și din acest motiv se determină insuficiența moralei. Logic și teoretic morala se întemeiază pe iubire și pe rațional.

„Departajarea clară între morală și etică nu se realizează pînă la capăt dacă nu avem în vedere tipurile de adevăr la care recurgem în regimul vieții cotidiene (științific, filosofic, teologic) și valorile la care ne raportăm. În cazul adevărului științific există simetrie între gândul reflectant și ceea ce a reflectat. În cazul adevărului filosofic există un raport asimetric între gândul reflectant care nu poate să dea seamă integral, de ceea ce este reflectat. Adevărul teologic iese din tiparele comune ale cunoașterii umane, raportîndu-se în mod ipotetic la o entitate divină printr-o comunicare posibilă prin revelație.”²

Se consideră că viața este un lucru complex care solicită toate valențele psihismului uman. Omul este unica ființare ce se raportează la sine, făcînd acest lucru prin intermediul unei înțelegeri a ființei, iar finalitatea vieții mentale nu se leagă de acte reflexe ci se leagă de acțiuni.

„A trăi liber nu e un dat natural al omului, ci e o competență care se cîștigă trudnic, prin educație și experiență personală, prin încercări, rateuri și reușite, asemeni tuturor demersurilor esențiale ale destinului uman.”³

Lumea noastră, universul nostru existențial este alcătuit din trei lumi diferite dar și autonome: din lumea valorilor, din lumea înconjurătoare și din lumea trăită a ființării personale.

„Umanitatea a intrat în istorie atunci cînd omul a luat cunoștință de propriul său destin sub semnul istoricității devenirii.”⁴

Este dovedit că universul religiei este un univers al distanțării și al unității pierdute, iar prin codurile scrise se pune capăt tradițiilor ancestrale.

Religia iudaică timpurie a fost marcată de două evenimente importante: exodul din Egipt și cucerirea Canaanului.

Fiecare individ își constituie moralitatea pornind din incinta sinelui și conștiinței ca instanță superioară cu scopul de a se afirma în perimetrul existenței sociale, atât prin relații instituționalizate,

¹N. Hartmann, *Vom Wesen Sittlichen Forderungen*, Kleinere, Schriften, vol.I, Berlin, 1995, pg. 310.

²Teodor, Vidam, *Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media*, Editura Casa Cărții de știință, Cluj -Napoca, 2007, pg. 20.

³Miruna, Runcan, *Introducere în etica și legislația presei*, Editura All Educațional, București, 1998, pg. 84.

⁴G. Gustorf, *Mit și metafizică*, Editura Amarcord, Timișoara, 1996, pg. 101.

cît și prin relații interpersonale.

Instanța psihică superioară este conștiința și are în subordine tendințele întreținute de aspirații și dorințe și raționalul comunicativ pentru coordonarea eforturilor și actelor în vederea unei participări responsabile și integrative.

Atunci cînd individul uman comunică se permite și apoi facilitează deschiderea sinelui, adică stările interne ale psihicului și îngăduie conștiinței să devină sursă de valoare și semnificație în același timp.

Chiar dacă recunoaștem sau nu, suntem ceea ce ne-a făcut trecutul, și nu putem neglija sau uita acea parte a noastră ce s-a format din relația cu fiecare stadiu al istoriei noastre.

Starea de moralitate se aseamănă cu un țesut reticular foarte fin, asemănat cu un mozaic în mișcare iar moralitatea este prezentă în interacțiunile umane, în sfera afacerilor și al justiției cît și în celelalte arii ale vieții private și publice. Aceasta pornește de la o dispoziție formativă, de la capacitatea de a reacționa și acționa rezonabil a unei persoane în relație cu altă persoană, pe cînd credința implică alegere și încredere în revelația divină.

Omul nu este om decît în lume, printre oameni și pentru oameni. „Înțelegerea este fructul dialogului, ea este rodul unui schimb de vederi.”¹

Ființa umană sau omul simte mai mult decît poate exprima și înțelege mai mult decît poate explica și demonstra. Omul este mai mult decît un mecanism sau o teorie oarecare deoarece are caracter și conștiință. Referitor la individ, dorința de a face bine nu este însoțită de certitudinea de a fi dusă pînă la capăt ci distinge virtutea de fanatism și sfîntenie și pe lîngă este animată de sentimente și emoții. Legat de iubire, aceasta nu se comandă ci se trăiește.

A fi moral, înseamnă a te conforma la principii și la norme morale, la fel ca și legalitatea.

Comunicarea reprezintă orice proces de punere în comun a mesajelor între sau dintre ființele umane, oricare ar fi gradul de uniformitate al codului utilizat, care se aplică la cuvinte și la discursuri în context interlocutiv, într-o situație concretă și al unui anumit număr de participanți.

Teoria clasică a comunicării este teoria transmiterii mesajului. Conținutul mesajului este stabilit la plecare și cantitatea de informație măsurată la receptare. Ca mod de expunere, dialogul s-a pierdut aproape total, la fel și ca mijloc de cercetare și creator de cod.

Ne folosim de cuvinte și trăim prin ele. Calitățile, evenimentele și stările sunt resimțite de modul cum le exprimă cuvintele.

Studiul comunicării poate viza ceea ce se întîmplă în interiorul nostru, în relația cu ceilalți, în grupuri mai mari sau mai mici.

„Realul nu se manifestă în varietatea sa fără a fi obiectul comunicării. Decompartimentarea atentă și, ulterior, sintetizarea cunoștințelor sunt operații indispensabile pentru demersul filosofic în transmodernism. Termenul de referință este în centrul veritabil al filosofiei, căci el implică în același timp ontologia, epistemologia și semantica. Realul din lumea înconjurătoare se află la baza lumii sociale și a constituirii trăirilor psihice în cazul ființei umane, după cum reprezintă în același timp punctual de plecare în statuarea lumii valorilor.”²

Existența unui om este o încrucișare permanentă între ceea ce este dat și ceea ce dobîndim. Trecerea de la condiția de individ la cea de persoană este strîns legată de statutul existențial al ființei umane. Omul se află în centrul unui mediu vital deoarece nu știe care este sau cum să ocupe centrul. El este supus circumstanțelor și se repliază.

¹G. Bastide, *Traite de l'action morale*, PVF, Paris, 1961, pg. 283.

²Teodor, Vidam, *Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media*, Editura Casa Cărții de știință, Cluj-Napoca, 2007, pg. 57.

Ca să poți să fii individ trebuie să aparții unei specii, să rămâi același, deoarece individul rezistă la împlinire personală. Identificarea personală necesită reciprocitate și are nevoie de îmbogățirea experienței și reflecției prin împărtășirea unor puncte de vedere asupra problemelor și valorilor prin dialog și dezbateri.

Propozițiile stau la baza reprezentării lumii de către noi și a autoraportării noastre în fața lumii. Putem afirma că există o legătură internă între corespondența unei propoziții cu faptele și capacitatea ei de a dobândi recunoașterea în cuprinsul unei comunicări în care se schimbă argumente și contraargumente și mai apoi se acceptă criteriul superiorității celui mai bun argument.

Întemeierea unei propoziții se referă la cerința de adevăr care se pune o dată cu susținerea ei.

„În limbaj sau prin limbaj se formează mai multe feluri de propoziții: aserțiuni, interogații, interdicții, evaluări, recomandări, rugăminți, autoprezentări. Problema centrală a limbajului este problema semnificației. Termenii prin semnificație sunt ireductibili la stimuli sau semnale.

Enunțurile, datorită unificării a două sau mai multe semnificații, se pot constitui în limbaj științific și/sau conceptual. Semnificația este conținutul gândit al unui enunț sau expresii.”¹

Am putea concluziona că argumentarea ca ipostază superioară a comunicării este o formă de întemeiere alături de demonstrație. Aceasta nu poate exista decât dacă percepția și prelucrarea materialului factologic este examinată critic, iar competența comunicativă este prezentă. Personal, consider că, toată forța de convingere pentru un argument depinde de valoarea premiselor, de puterea argumentului în raport cu situația dată.

Judecățile pot fi constatare și valoare doar într-un mod implicit, adică ascuns. Acel drum de la trăire la gândire trece neapărat prin vorbire. Fără comunicare voința și cultura omenirii nu sunt posibile deoarece gândirea nu există fără vorbire dar nu se confundă cu ea.

Ca întreg, ființa umană necesită o perspectivă totalizatoare asupra modalităților de ființare, asupra structurilor și funcțiilor pe care le exercită iar însușirile morale survin pe baza celor naturale și cultural istorice.

Judecățile noastre practice și adevărate ori false acționează în virtutea prezenței sau a absenței unor anumite fapte și stări care se pot obține prin reflecție, prin valorizare și valorificarea inițiativelor voinței proprii și celei publice. Sfera cunoașterii merge de la ceea ce simțim pînă la elaborarea proiectelor în funcție de care să ne constituim.

Cîmpurile morale nu pot fi înțelese în afara prezenței și acțiunii normelor morale. Ele trebuie să țintească spre binele comun care este dincolo de sfera intereselor proprii și a celor de grup.

Adevărul este o problemă centrală pentru sorții de izbîndă eticii comunicării. Cu atît mai puțin problema adevărului nu poate fi revendicată de postmodernism , deoarece s-a impus în epistemologia pre-modernă și cea modernă. Din acest motiv adevărul nu a fost examinat ci doar identificat cu alte probleme; cu descoperirea unui criteriu, fapt ce a dus la o ambiguitate în plus.

„Adevărul are o valoare intrinsecă și normativă. Aceasta înseamnă că faptele și valorile nu sunt în mod distinct separate.”²

Acest adevăr funcționează la fel ca și un procedeu de comunicare cu un rol vital în dinamismul procesului gândirii. El se referă la relația dintre discurs și existență, aceasta din urmă fiind terenul fundamental de manifestare a regularităților și legilor. Universul formează o unitate și o ordine prin sine însuși; el nu este un haos.

Pentru Aristotel, adevărul „nu avea un caracter problematic, i se asigura valabilitatea prin

¹Ibidem, pg. 66.

²Teodor, Vidam, Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media, Editura Casa Cărții de știință, Cluj-Napoca, 2007, pg. 80.

silogismul perfect și era supus controverselor prin toate celelalte silogisme.

Conceptul de existență întotdeauna a fost înțeles ca o mărime incomensurabilă cu resurse inepuizabile, fie că e vorba de materie ca structură amorfă, fie că e vorba de substanță ca echilibru între funcția copulativă a existenței și funcția existențială.”¹

Logica modernă este diferită de cea clasică, chiar dacă vizează aceleași obiective. Cea clasică ține de categorii pe când cea modernă trece la o structură sintactică.

Judecata este un mijloc de a comunica pe înțelesul tuturor. Ne permite să regândim critic unele concluzii, să le supunem atenției, să accedem la un consens.

Sistem permisiv și informal este sistemul moral, iar condiția lui de ființare este dialogul autentic bazat pe atitudine cooperantă. Aceste tip de dialog implică împărtășirea reciprocă de poziții, toleranță și comuniune de crez și valori.

Când opiniile noastre se formează în funcție de imagini care ne pot ajuta să deslușim și în același timp să interpretăm lumea, opiniile nu trebuie desconsiderate. Atât limbajul verbal cât și imaginea, nu se opun. Imaginea asigură trecerea de la „perceput la numit”, așadar acestea două se completează una pe cealaltă.

Explicația se limitează la cum și de ce, ceva, ajunge să fie așa cum este, pe când justificarea, deși deslușește motivele și strategia unui comportament, face apel la valori. Adevăratul scop al justificării este de a examina și suporta alegerile și deciziile pe care le-am săvârșit. Motivele pe care le-am considerat cândva bune, ulterior nu se dovedesc la fel de bune și e nevoie să le reajustăm. Preferințele pe care le-am avut le putem examina, pe când cele în curs de constituire pot domina în mod nerezonabil. Orice schimbare necesită regândirea justificării, a comportamentului și a integrării în sistemul în care trăim.

Legat de aceste situații Stemmark argumentează: „procesul formării crezului nostru și manifestările acestuia ar putea fi presupuse ca fiind în mod intelectual inocente pînă când se dovedesc vinovate.”²

Cerințele raționalității nu exclud nevoia de justificare a opiniilor și preferințelor, adică al crezului care poate fi religios sau laic.

Deoarece suntem ființe limitate acceptăm ideea că interpretăm propriile noastre jocuri de limbaj și nu există o altă cale prin care realul ultim ar putea fi descoperit. Din acest motiv conținutul lumii nu poate fi înțeles printr-o singură schemă conceptuală, iar pluralitatea acestora nu poate fi redusă la o versiune sau alta. Nu există un numitor comun care să înlesnească trecerea de la o schemă la alta. Lumea prin ea însăși e alcătuită din formațiuni de real diferite, organizate în mod asemănător, dar nu identic.

Cînd gîndim, gîndim adevărul. Pentru a fi adevărată, gîndirea trebuie să se afle în concordanță cu starea de lucruri, cu ceea ce ne transcende, dar, în același timp, trebuie să aderăm noi înșine la adevărul ei.

Atît adevărul fizic, cît și cel științific are un dublu caracter de certitudine: rațională și confirmarea prin experiment. Adevărul filosofic este suficient dar inexact. Cel științific este bazat pe simetria dintre reflectat și reflectant, avînd nevoie de adevăruri totalizatoare complete.

Este foarte important ca partenerul de dialog să recunoască regularitatea în poziția celuilalt. Semnificația unei propoziții complexe depinde de semnificația constituanțelor sale. Aceasta poate

¹Calvin, O. Schrag, *The Resources of Rationality: A Response to the Postmodern Challenge*, Indiana Univ. Press, Bloomington, 1992, pg. 18.

²Mikael, Stemmark, *Rationality in Science Religion and Every Day Life, A critical Evaluation of Four Models of Rationality*, University of Notre Dame Press, Indiana, 1995, pg.83.

parcurge mai multe nivele în ierarhia cunoașterii, de la opinie la convingere, ulterior, la certitudine. Este sigur că, un crez moral format numai pe opinii și convingeri este inconsistent. Este benefică trecerea de la convingeri la certitudini, la stabilirea unor adevăruri, dar numai trecerea de la certitudini la convingere poate să ducă la un crez moral ferm și la adevăratul om de caracter.

„Moralitatea sub cele trei ipostaze: personală, comunitară și ideală necesită în prealabil reproducerea umană, subzistența prin producerea bunurilor de consum ce alcătuiesc temeiul afirmării și consolidării civilizației și culturii, procese fundamentale în ce privește organizarea și funcționarea societății umane, procese imposibile de îndeplinit fără comunicare și argumentare.”¹

Ființa umană, omul, nu cunoaște ce trebuie făcut dacă nu știe în ce constă valoarea sau lipsa de valoare a diverselor situații.

Valoarea nu are decît ceea ce satisface o tendință, iar gradul de preferință pe care-l acordăm unui conținut de conștiință este numit în mod curent valoare.

Psihicul, prin reflecție, încetează de a fi un simplu auxiliar al organicului. Orice valoare presupune satisfacerea relativă a unei tendințe, dar niciodată îndeplinirea ei absolută. Unitatea eului depinde de valorile care domină viața conștiinței.

Viața socială implică o circulație și un schimb de valori. Ele exercită o forță corozivă asupra spiritelor solitare.

Voința de valoare prin acțiune rămîne gestul central pentru moralitate, Un proiect fără rezidență concretă e ca un grăunte de polen purtat de vînt, departe de caliciul care îl așteaptă.

Fiecare ar trebui să prețuiască viața așa cum este, dar și cum devine și cum tindem să trăim. Nu iubim ceea ce este, ci ceea ce tindem să devenim noi înșine. Fiecare destin omenesc e un destin limitat, frînt, uneori fără, un corolar al ființării și împlinirii sale.

Referitor la noroc, acesta vine sau pleacă, te urmărește sau te ocolește. Acesta poate face ca o soartă să fie mai binevoitoare sau dușmănoasă, iar moartea lovește sau cruță, uneori procedează cu cruzime dar uneori se poartă cu menajamente. Destinul este marcat de chemările vocației, de desfășurarea irepresibilă a forței creatoare, de un sfîrșit măreț sau unul tragic.

„Expresia psihologică a valorii generează un relativism care anulează generalitatea și valabilitatea valorii. Trăim valorile tocmai prin faptul că ele structurează și dau sens existenței noastre. Printr-o recunoaștere unanimă s-a impus ideea că valoarea etică este un „reglor” al vieții practice. Natura valorii etice, unii au considerat-o ca fiind psihică. Ea este rezultatul constituției noastre sufletești.”²

Ca urmare al unui proces al maturizării psiho-intelectuale, în cazul unei ființe umane, valorile incluse mai întîi prin acte de preferință, pot fi încorporate în sfera de motive ale acțiunii personale sub forma unor norme ale acțiunii raționale.

Actul de a imagina nu este un act de cunoaștere, deoarece cunoașterea vizează datul și rămîne la studierea lui. Este un act de creație și își găsește întîiul său punct de sprijin în imagine. Fiecare valoare-imagine este un punct de reper pentru o ordine pe care ne-o reprezentăm și vrem să o instituim în realitate. Prin aceasta se rezolvă raporturile divergente dintre obiect și subiect. Depășirea aceasta a realului în imaginar nu depășește limitele unei contemplații intelectuale, iar depășirea în plan imaginar a ceea ce este dat, nu este un pas decisiv. Valoarea nu este o simplă reprezentare, o revelație a absolutului, ci reprezintă exigența altui dat.

¹Teodor, Vidam, Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media, Editura Casa Cărții de știință, Cluj-Napoca, 2007, pg. 97.

²Teodor, Vidam, Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media, Editura Casa Cărții de știință, Cluj-Napoca, 2007, pg. 105.

Legat de conștiință, fie ea a unei persoane, fie a unei comunități, fie a unei categorii socio-profesionale, realitatea efectivă, se limitează la ceea ce se poate cunoaște, crea, valorifica, transforma.

Acțiunea umană este cea care transformă și creează realitatea conform valorilor care o animă. Din acest motiv, conștiința morală, elaborează proiecte, țintește spre scopuri, impune norme, unifică sensibilitatea cu valoarea.

Unde se recunoaște o valoare se deschide o perspectivă de acțiune, atât asupra lumii înconjurătoare cât și asupra coeziunii relațiilor interpersonale sau instituționalizate.

Evoluția și diferențierea valorilor de grup, de popor, de clasă, națiune și de umanitate. Societățile umane nu pot să se complacă și să se dezvolte fără centre de interes. Valoarea etică apare ca un adevăr prezent tuturor membrilor unei comunități. „Conștiința cere frumuseții omului expresie, adică prezența unor valori morale care modelează în adânc materia biologică, întocmai ca un meșter subtil, conferindu-i plasticității și dăruindu-i puțința de a trezi rezonanțe pe care simplul animal din om nu le suscită niciodată în același fel.”¹

Valorile etice caracterizează comportamentul social și personal, coexistența membrilor unui grup sau a unei comunități cât și trecerea de la ordinea determinată la aceea în curs de realizare și menținând un anumit orizont de așteptare. Toate valorile etice conlucră activ cu celelalte valori: juridice, politice. Tot ele vizează și activitatea de perfecționare a ființei umane, pornind de la natura în același timp contradictorie și unitară a acesteia. Vizează o stare de comunicare și comuniune între valori, o stare de solidarizare pe care tind să o facă respectată. Ele ne îndreptătesc să urmărim ordinea în curs de realizare, superioară celei determinate. Îmbogățesc distanța care separă idealul de real. Solicită din partea noastră o adeziune care antrenează resursele profunde ale activității noastre, disponibilitățile creatoare ale întregii personalități.

Atitudinea morală întreținută de această specie de valori, ne dezvăluie o manieră de a aborda lumea și oamenii, o manieră de a judeca și de a acționa.

Lupta împotriva naturii din afara noastră și din noi se specifică conform situației istorice. Puterea nu este suficientă deținătorului ei, deoarece ea trebuie să se legitimeze. Construitul e un produs al omului, un artefact, o prelungire a trebuințelor noastre organice și spirituale. Unele construcții servesc, au un caracter utilizat, iar altele semnifică. Primele sunt instrumente iar celelalte sunt simboluri. Istoria este o veșnică alternare între natură și cultură, ceea ce explică dimensiunea tragică și eroică a ființei umane în univers.

Atât obiectul cât și subiectul valorii se află într-o relație bivalentă, interactivă. Valorile etice, sunt expuse la mersul sinuos al istoriei, la avatarurile civilizației și culturii umane, încât uneori ajungem să ne îndoim dacă mai există în fiecare dintre noi un minimum de moralitate capabil să reziste eroic la aceste răsturnări sau schimbări de situații și ierarhii.

Societatea de azi se așează după principiul globalizării. Procesul globalizării justifică condiția umanității în zorii celui de-al treilea mileniu al omenirii. Presupune diferența și individualitățile coexistente pe temeiul unor valori și idealuri general comune unanim acceptate. Viața este unica ființare de care dispunem în procesul vast al devenirii existenței, iar parcursul și etapele sale nu sunt posibile fără experiență, cultură și reflecție.

Realul este ceea ce este, iar viața și comportamentul ființei umane depinde de real iar lumea aparențelor nu are nici o consistență. Problema adevărată a individului este aceea de a se converti în persoană.

Identitatea individuală e ghidată de stabilitate și protecție, deoarece individul aparține unei

¹T. Vianu, Studii de filosofie a culturii, Editura Eminescu, București, 1982, pag. 83.

specii și are grijă de satisfacerea nevoilor elementare, să apară, să rămână același, iar uneori, în situații limită, dezlănțuie brusc energia acumulată. Viața și stilul nostru de viață poate fi mai mult decât ceea ce este prin capacitățile noastre creatoare. Persoana se află într-o parte oarecare a universului comunicării, ca să se poată cunoaște, stăpîni și poziționa just față de lumea înconjurătoare, valori și oameni.

În fiecare din noi e o persoană care se interoghează, care comunică, care ne conciliază și care iubește. Ca să accedem la condiția de persoană nu e suficient să rămînem același, iar pentru a deveni altfel, e nevoie de cunoaștere-de-sine, de îmbogățirea experienței și reflecției, de împărtășirea în comun a unor puncte de vedere și al unui anumit sistem de valori.

Fiecare om în parte are nevoie de a fi în relație cu altul pentru a deveni ea însăși pe cale integrativă. A trăi înseamnă a decide în mod constant ceea ce urmează să devenim.

Voința nu este o facultate psihică precum atenția sau memoria, ea este o rezultată care necesită disocierea între voitor, voire și voit. Voitorul este ființa umană concretă cu calitățile și slăbiciunile sale. Voirea se leagă de prezența și acțiunea pulsionilor, impulsurilor, dorințelor și aspirațiilor. Voitul reprezintă circumscrierea obiectivelor, a scopurilor, proiectelor și finalităților.

Procesul de conștientizare a intențiilor, idealurilor, intereselor și valorilor, asigură corolarul superior al psihismului uman-conștiința.

Persoana este ființa umană care accede la conștiința de sine și de altul prin intermediul comunicării. Începem să simțim și trăim fără să cunoaștem caracterul proteic al vieții.

Atît receptarea cît și prelucrarea informației senzoriale datorită structurilor neuronale permite conștiinței să înceapă vasta operă de maturizare interioară prin reprezentare, adică conștiința devine o instanță ce se află la originea limbajului.

La început imaginile și impresiile ne dominau dar odată cu reprezentările și constituirea limbajului noi suntem cei care le dirijăm.

Situațiile conflictuale care apar între eul de moment, cel imaginar și cel socializat nu pot fi depășite decât prin acțiune.

Cînd se trece de la un limbaj emoțional al sunetelor și gesturilor la un limbaj articulat este un proces a cărui transformare o înțelegem, pe cînd creația din nimic nu poate fi înțeleasă niciodată de mintea omenească. Cu certitudine, fără limbaj, nu există nici o comunitate de oameni, nici o formă de cultură. Individul devine conștient de sine prin mijlocirea vieții sociale și își trăiește viața doar exprimînd-o.

Pentru că omul trăiește în lume și că psihicul său se diferențiază de cel animal prin limbaj, determină posibilitățile de cunoaștere și investigație a profunzimilor vieții psihice. Gîndirea omului s-a exercitat la început pe planul acțiunii, omul a gîndit făcînd.

Conștiința-de-sine s-a constituit din practică și din reflecția necurmată asupra stărilor psihice trăite, din confruntarea cu necunoscutul. Folosirea cuvintelor a permis ființei umane intervenția activă asupra stărilor concrete ale lumii reale.

Iubirea, sentimentul cel mai frumos și mai plăcut, este de la început o relație de predilecție capabilă de a suscita și de a resuscita persoanele existente. Oricine iubește și comunică se naște ca persoană. Tot iubirea este cea care ne tulbură orologiul existenței. Inimile se aud, bat în același ritm și timp.

Viziunea despre lume ne aparține deoarece am creat-o și am elaborat-o după stimulările care provin din afară și din lăuntru pe care le-am selecționat, le-am organizat și interpretat.

Ceea ce trăim sau gîndim poate fi confirmat sau contrazis de răspunsurile și reacțiile celorlalți. Sentimentul valorii personale și al valorizării provine din competența profesională și din

importanța acordată rolurilor sociale îndeplinite. Modul cum fiecare se percepe și se pricepe în relație cu alții poate să schimbe modalitatea de comunicare. Utilizarea frecventă a clișeelelor și stereotipiilor verbale nu îl îndeamnă pe celălalt să se destăinuie, să aibă încredere în originalitatea, diferența și unicitatea sa.

Pentru a putea caracteriza ființa umană trebuie să luăm în considerare componentele de ordin esențial. Negocierea rămîne un mijloc de acțiune politică, diplomatică sau concesie care se servește de forțe și interese. Negocierea nu ajunge să se deschidă, cînd anumite date anterioare o condamnă la impas. Ea își află termenul normal în concluzia unui aranjament. Este rezultatul unei dări de seamă a unei tabere față de alta, iar un consens minimal e socotit o reușită. Putem spune că negocierea, rămîne o tehnică de reglementare a conflictelor.

Negociatorii nu se străduiesc să ajungă la aceeași înțelegere conceptuală sau la o convingere afectivă similară a părților. Ea revendică printr-o succesiune de cereri și oferte, de presiuni și supralicitări, de blocaje și deschideri, de întîrzieri și concesiuni neașteptate. Ei redactează un text pe care fiecare parte speră să-l facă mai bun. Locul negociatorului este instabil, deoarece el trăiește o tensiune perpetuă între căutarea impusă de grup și căutarea împreună cu partenerul al unui compromis acceptabil dincolo de coliziunea de interese.

Oamenii săraci sunt aceia care deși au un adăpost deasupra capului nu dispun de suficienți bani pentru un trai decent. Banii, prin funcția lor de valoare de schimb, pot să satisfacă nevoile elementare și unele cerințe de ordin spiritual. Aceștia au un statut aparte în societatea actuală. Nu se vorbește deschis despre cît cîștigi sau contul din bancă, ci de chestiuni colaterale, deoarece problema banilor atinge stima de sine.

Dacă cineva cîștigă prea mult în raport cu munca prestată, el este pus sub semnul întrebării de către ceilalți deoarece cîștigă mai mult decît valorează. A dispune de bani în măsura în care te eliberează de griji incomode reprezintă o condiție necesară pentru a rămîne pe ruta valorică aleasă.

Individul trebuie să identifice valoarea banilor, energia și ritmul lor.

Adevărata valoare este aceea care ne fortifică verticalitatea, întrucît banul este mediator, un mijloc universal de schimb, o emblemă simbolică a puterii sau finalmente un agent neutru.

Banul menține puterea de seducție prin inegalități, prescriu valori și capricii, dorința de putere sau de partaj.

Concluzii

Banii domină prin teamă și deznădejde și într-o măsură necunoscută seamănă germenii morții. Sunt necesari dar au devenit valori constrîngătoare în măsura în care ei se substituie valorilor de întrebuințare și valorilor scop-în-sine.

Bibliografie selectivă

1. Teodor, Vidam, 2007, *Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media*, Cluj-Napoca:Editura Casa Cărții de știință.
2. N. Hartmann, 1995, *Vom Wesen Sittlichen Forderungen*, Kleinere, vol. I, Berlin.
3. Miruna, Runcan, 1998, *Introducere în etica și legislația presei*, București:Editura All Educațional.
4. G. Gustorf, 1996, *Mit și metafizică*, Timișoara:Editura Amarcord.
5. G. Bastide, 1961, *Traite de l'action morale*, Paris:PVF.

6. Calvin, O. Schrag, 1992, *The Resources of Rationality: A Response to the Postmodern Challenge*, Bloomington: Indiana Univ. Press.
7. Mikael, Stenmark, 1995, *Rationality in Science Religion and Every Day Life, A Critical Evaluation of Four Models of Rationality*, Indiana: University of Notre Dame Press.
8. T. Vianu, 1982, *Studii de filosofie a culturii*, București: Editura Eminescu.